

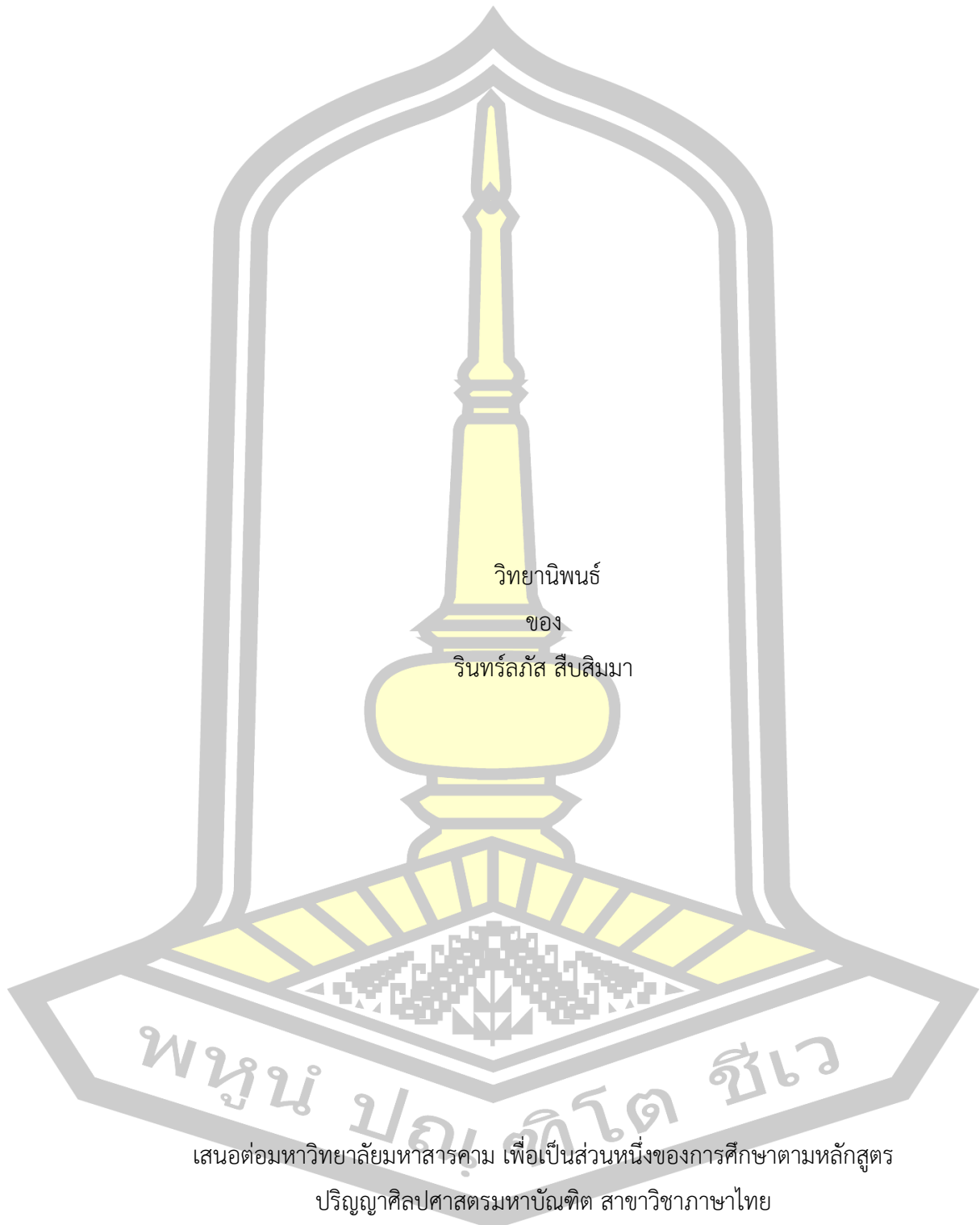
ตำนานเจ้าอนุวงศ์: การเมืองของเรื่องเล่ากับการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาว

วิทยานิพนธ์
ของ
รินทร์ภัสร์ สืบสีมมา

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
มิถุนายน 2562

สงวนลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ตำนานเจ้าอนุวงศ์: การเมืองของเรื่องเล่ากับการสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยม

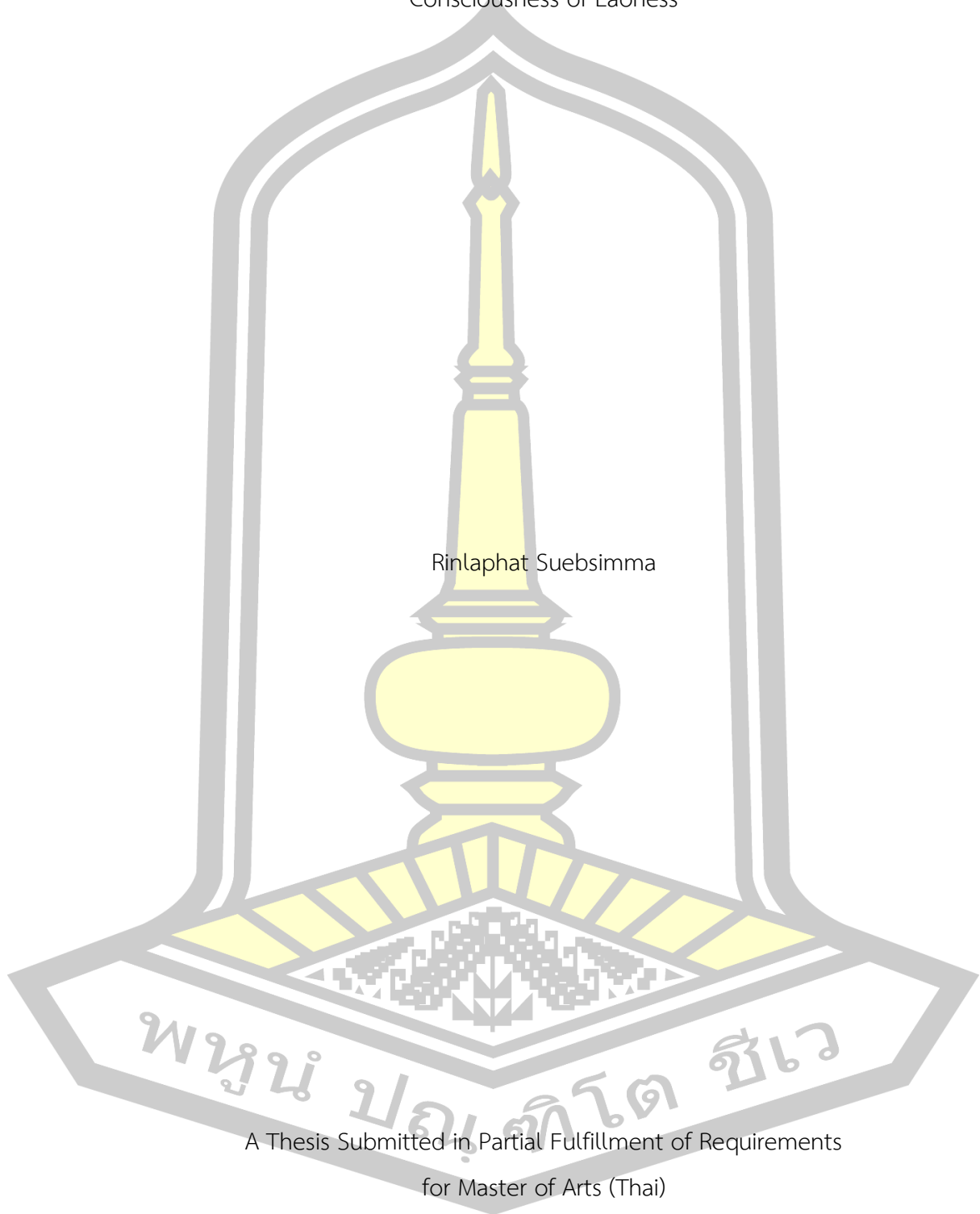
เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

มิถุนายน 2562

สงวนลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Chao Anouvong Myths: The Politics of Narrative with the Construction of National
Consciousness of Laoness

Rinlaphat Suebsimma

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Arts (Thai)

June 2019

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนางสาวรินทร์ลภัส สืบ
สิมมา แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร. ราชันย์ นิลวรรณภา)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รศ. ดร. ปฐม หงษ์สุวรรณ)

..... กรรมการ

(ผศ. ดร. สมัย วรรณอุตร)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(อ. ดร. อุมารินทร์ ตูลารักษ์)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(ผศ. ดร. กนกพร รัตนสุธีระกุล)

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

.....
(ผศ. ดร. กฤษน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	ตำนานเจ้าอนุวงศ์: การเมืองของเรื่องเล่ากับการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาว		
ผู้วิจัย	รินทร์ลภัส สืบสิมมา		
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. ปฐม หงษ์สุวรรณ		
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต	สาขาวิชา	ภาษาไทย
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2562

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “ตำนานเจ้าอนุวงศ์: การเมืองของเรื่องเล่ากับการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาว” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่า ตำนานเจ้าอนุวงศ์ในฐานะที่เป็นเรื่องเล่าทางการเมืองลาวมีการนำเสนอการเมืองของเรื่องเล่าอย่างไร รวมถึงเพื่อศึกษาว่าตำนานเจ้าอนุวงศ์มีบทบาทต่อการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาวในรูปแบบใด ผู้วิจัยมีขอบเขตการศึกษาตำนานเจ้าอนุวงศ์ที่ทั้งที่เป็นข้อมูลลายลักษณ์ ได้แก่หนังสือ บทความ งานวิจัย สารานุกรม พงศาวดาร หนังสือแบบเรียน และสิ่งพิมพ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลมุขปาฐะทั้งที่มีการเก็บรวบรวมไว้แล้วและข้อมูลสนามที่ผู้วิจัยเก็บเพิ่มเติม ได้แก่ นิทาน เพลง บทพ็อน ปฏิบัติทางสังคมและพิธีกรรม โดยจะศึกษาเฉพาะข้อมูลลายลักษณ์และข้อมูลมุขปาฐะที่เป็นภาษาลาวเท่านั้น ผลการศึกษาพบว่าตำนานเจ้าอนุวงศ์เป็นหนึ่งในเรื่องเล่าประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวเกี่ยวกับวีรกษัตริย์ที่ถูกรื้อฟื้นขึ้นจากนโยบายในการพัฒนาประเทศที่เรียกว่า “จินตนาการใหม่” หรือการปฏิรูปเศรษฐกิจสู่แนวทางเสรีนิยม เป็นการเปิดประเทศเพื่อเชื่อมโยงลาวให้เป็นส่วนหนึ่งของโลกาภิวัตน์ รัฐบาลลาวจึงรื้อฟื้นการเชิดชูวีรกษัตริย์เพื่อปลุกเร้าสำนึกความเป็นชาติลาวและเป็นเครื่องมือในการธำรงอำนาจการปกครองของรัฐบาลสังคมนิยมลาวอย่างมีนัยสำคัญ

เรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ถูกประกอบสร้างขึ้นจาก “วาทกรรม” ภายใต้แนวความคิดชาตินิยม โดยแฝงอุดมการณ์ทางการเมือง กล่าวคือ เรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ถูกสร้างขึ้นเพื่อเผยแพร่วาทกรรม ซึ่งเป็นชุดความคิดที่ถูกตกแต่งขึ้นเพื่อนำเสนอความรู้หรือความจริงทางประวัติศาสตร์ เพื่อใช้เป็นเครื่องมืออ้างอิงความชอบธรรมในการปกครอง เพื่อเผยแพร่และชี้นำอุดมการณ์ทางการเมืองแก่ผู้อ่าน

การดำรงอยู่ของเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์มีบทบาทในการสร้างสำนึกความเป็นชาติของลาว ผ่านการผลิตสร้างข้อมูลโดยมีการสร้างความหมายใหม่ให้กับตัวบทโดยพรรคและรัฐ การนำเสนอเนื้อหาในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ถูกเน้นย้ำในเรื่องของสภาพการณ์ของสังคมลาวที่ถูกกดขี่จากศักดินาสยาม สาเหตุการทำสงครามกู้เอกราช วีรกรรมที่องอาจกล้าหาญในการนำพาประชาชน

ต่อสู้เพื่อกอบกู้เอกราช และการพลีชีวิตเพื่อชาติบ้านเมือง และความหมายของประวัติศาสตร์การต่อสู้
 กู้ชาติของเจ้าอนุวงศ์อันเป็นแบบอย่างให้คนรุ่นหลังสืบทอดเจตนารมณ์ต่อไป อีกทั้งยังมีการผลิตสร้าง
 ตัวบทที่นำเสนอชุดความคิดที่ถูกสืบทอดต่อมาโดยพรรคและรัฐ ผ่านการเชื่อมโยงการต่อสู้กู้ชาติของ
 เจ้าอนุวงศ์

ในส่วนของบทบาทของตำนานเจ้าอนุวงศ์ที่มีต่อการสร้างสำนึกความเป็นชาตินั้น
 พบว่ามีการสร้างพื้นที่แห่งความทรงจำเกี่ยวกับตำนานเจ้าอนุวงศ์ในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งผ่าน
 รูปภาพ การตั้งชื่อสถานที่สำคัญของลาว สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และผ่านปฏิบัติการทาง
 สังคมและพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์ การสร้างอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์นั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งในการ
 สร้างสำนึกความเป็นชาตินั้น นอกจากจะเป็นการสื่อสารกับประชาชนลาวแล้วยังเป็นการสื่อสารกับ
 ประเทศไทยผ่านสัญลักษณ์ของอิริยาบถอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ ที่ถูกผลิตสร้างความหมายที่สื่อถึงการให้
 อภัยและความเป็นมิตรกับประเทศไทย นอกจากมิติทางการเมืองแล้วอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ยังมี
 บทบาทต่อความเชื่อทางคติชนของคนลาว โดยมีการเปลี่ยนวีรกษัตริย์องค์สำคัญของลาวอย่างเจ้า
 อนุวงศ์ให้กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเป็นรูปเคารพอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของประชาชนลาวใน
 ปัจจุบัน อีกทั้งยังพบว่าการเชื่อมโยงพิธีกรรมเจ้าอนุวงศ์กับพิธีกรรมของรัฐอย่างแยกขาด ทั้งนี้เพื่อ
 สร้างสำนึกความเป็นชาตินั้นและความเป็นเอกภาพของชาตินั้นภายใต้ความหลากหลายของ
 ประชาชนลาวบรรดาเผ่า

คำสำคัญ : ตำนานเจ้าอนุวงศ์, การเมืองของเรื่องเล่า, การสร้างสำนึกความเป็นชาตินั้น

TITLE Chao Anouvong Myths: The Politics of Narrative with the Construction of National Consciousness of Laoness

AUTHOR Rinlaphat Suebsimma

ADVISORS Associate Professor Pathom Hongsuwan , Ph.D.

DEGREE Master of Arts **MAJOR** Thai

UNIVERSITY Mahasarakham **YEAR** 2019
University

ABSTRACT

The purposes of “Chao Anouvong Myths: The Politics of Narrative with the Construction of National Consciousness of Laoness” are to study that how the Chao Anouvong Myths as a political history in Laos has presented the politics of the story and how Chao Anouvong Myths played a role in National Consciousness of Laoness. The scope of the study is legendary subfamily both as written information such as book, article, dissertation, encyclopedia, chronicle, learning book, related printing media, collected oral information, and additional field data collections such as tale, song, dance, social action, and rite. Only Laos written information and oral information were studied. The study found that the Chao Anouvong Myths is one of the narrative history about the heroic king who was resurrected from the country's development policy called "New imagination" or economic reform to the liberalism that is the opening of the country for being a part of globalization. Then, the government of Laos revived the heroic reverence to provoke the Lao nation's consciousness and being an implement for maintaining the power of the Lao Socialist Government significantly.

The story of the Chao Anouvong Myths is made up of "discourse" under the nationalism concept by disguising the political ideology. In the other words, the story was created to disseminate discourse is a set of bedecked ideas to present knowledge or historical truth for being as a reference implement for government

legitimacy dissemination and guide the political ideology to readers.

The existence of the Chao Anouvong Myths has played a role in National Consciousness of Laoness through the production and creation information by creating a new importance for the chapter by the party and the state. The legendary stories content emphasizes the situation of the oppressed Lao society from the Siam feudal, causes of independence war, valiant brave in bringing people to fight for independence and sacrificing life for the nation, importance of the history of Chao Anouvong's regaining is model for future generations to follow their intentions, and a production of a chapter that presents a set of ideas that such intentions were later inherited by the party and state through the linkage of Chao Anouvong's national struggle.

As for the role of the Chao Anouvong Myths who has built National Consciousness of Laoness, it was found that creating a space of memories about the legendary subfamily are in various forms through both pictures, Laos landmarks naming, historical landmarks, and social practices and Chao Anouvong rituals. The monument creation to the Chao Anouvong is very important in National Consciousness of Laoness. In addition to communicating with the Laos people, it also communicates with Thailand through the symbolism of the statue of Chao Anouvong. That was produced, creating meaning that represents forgiveness and friendliness to Thailand. According to the political dimension, the Chao Anouvong Monument also plays a role in the Lao folklore beliefs with the transformation of the important king of Laos like Chao Anouvong to become sacred and spiritual anchor of the Laos in the present and also found that the ritual linkage of the subfamily and the ritual of the state was ingenious In order to create Lao nationality and the unity of Laos under the diversities of Laos and tribes.

Keyword : Chao Anouvong Myths, Politic of Narrative, The National Consciousness of Laoness

กิตติกรรมประกาศ

ในเวลากว่า 4 ปีอันแสนยาวนานของการศึกษาวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขอกล่าวคำขอบพระคุณ และขอบคุณ ไปยังบุคคลสำคัญดังรายนามต่อไปนี้

รองศาสตราจารย์ ดร.ปฐม หงษ์สุวรรณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ผู้ให้โอกาส ให้ การศึกษาอบรม รวมไปถึงเรื่องการเรียนรู้ การเขียนวิทยานิพนธ์ การทำงาน และการใช้ชีวิต

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิตยา วรรณกิติร์ ประธานกรรมการหลักสูตร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ราชันย์ นิลวรรณภา ประธานกรรมการสอบ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมัย วรรณอุตร อาจารย์ บัณฑิตศึกษาประจำ และอาจารย์ ดร.อุมารินทร์ ตูลารักษ์ ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศิริพร ภักดีผาสุข ผู้ให้คำแนะนำและให้กำลังใจด้วยความกรุณาถึง รวมถึงอาจารย์ นักวิจัยทุกท่าน ผู้บุกเบิกค้นคว้าด้านลาวศึกษา สร้างองค์ความรู้อันเป็นประโยชน์ที่ ผู้เขียนนำมาใช้ในการศึกษาวิทยานิพนธ์นี้

เพื่อน พี่ น้อง นิสิตปริญญาโท วิชาเอกภาษาไทย รหัส 57 ทุกคนที่ร่วมแบ่งปันทุกข์สุข เป็น กัลยาณมิตร ให้กำลังใจกันตลอดระยะเวลาของการศึกษา พี่สายผู้คอยเป็นแรงผลักดันให้น้องๆ มาโดย ตลอด น้องปิมผู้เป็นเพื่อนยากตลอดการเดินทางในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว น้องฝนผู้ คอยช่วยเป็นธุระในการดำเนินการเรื่องเอกสารต่างๆ คุณลุงคำเขียนผู้ให้ความเอื้อเฟื้อและอำนวยความสะดวก ในการเดินทางไปเก็บข้อมูลที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อนเปา ผู้ช่วย ศาสตราจารย์รังสรรค์ นัยพรม ผู้ให้ความเอื้อเฟื้อในด้านเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มาช่วยเติมเต็ม ให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ครอบครัวของผู้เขียนพ่อ แม่ น้องชาย น้องสาว และหลานๆ คุณบุลวัชร แยมไสย ซึ่งเป็น กำลังใจสำคัญ รวมถึงเป็นกำลังทรัพย์ และกำลังสำคัญในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ทั้งคอยผลักดันให้ ผู้เขียนทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้จนประสบความสำเร็จ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยมหาสารคามที่อนุเคราะห์ทุน สนับสนุนการวิจัย และกราบขอภัยที่ไม่สามารถดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด

ความปรารถนาดี การสนับสนุน มิตรภาพ กำลังใจ และโอกาสที่ผู้เขียนได้รับจากครู เพื่อน พี่ น้อง และครอบครัว เป็นความนึกถึงอันแท้จริงที่ผู้เขียนมีต่อวิทยานิพนธ์เล่มนี้

รินทร์ลภัส สืบสิมมา

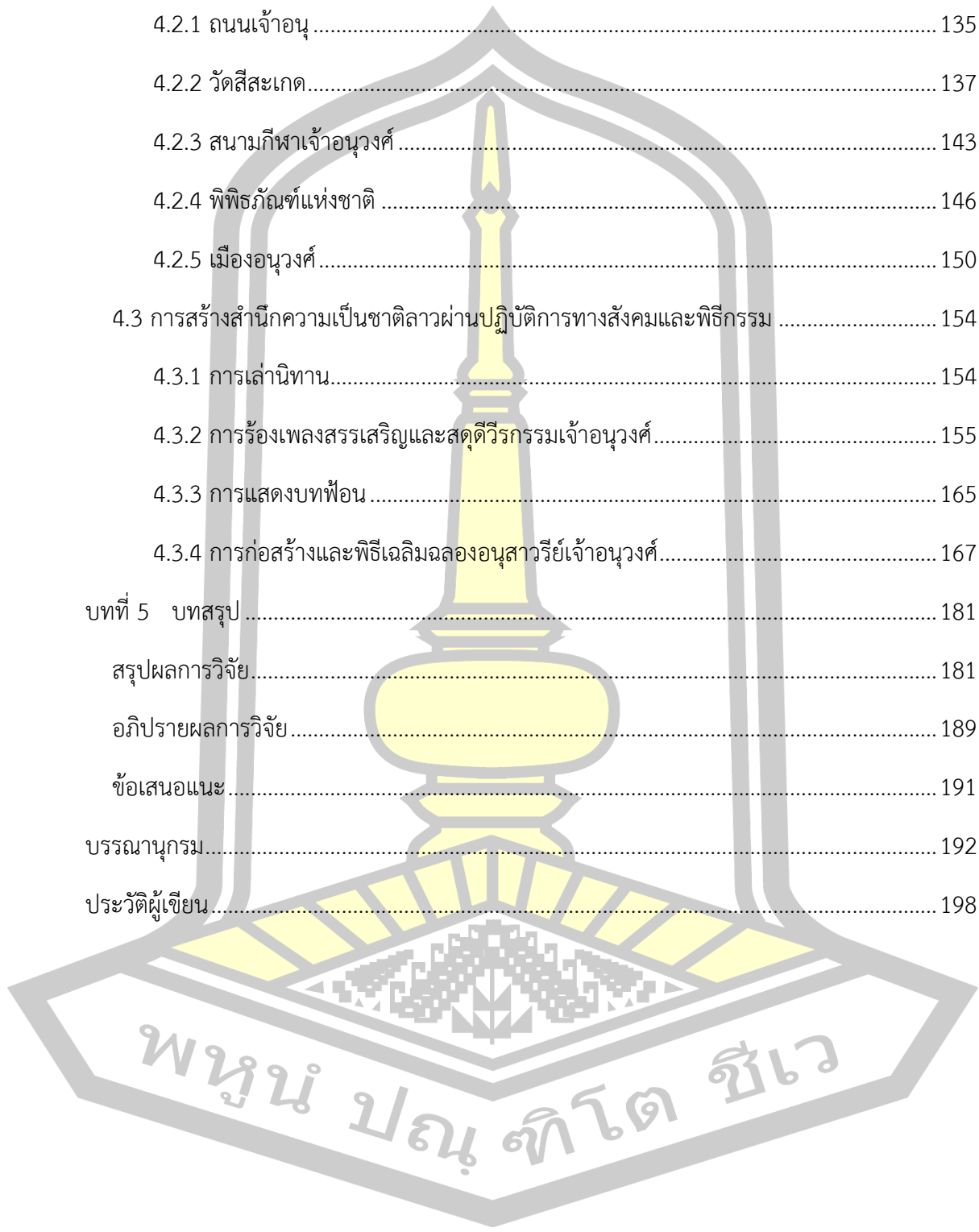
สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ฅ
สารบัญตาราง.....	ฐ
สารบัญรูปภาพ.....	ท
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ภูมิหลัง.....	1
1.2 คำถามหลักในการวิจัย.....	3
1.3 ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	4
1.4 ความสำคัญของการวิจัย.....	4
1.5 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
1.8 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	6
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม.....	7
2.1 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง.....	7
2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาดำเนิน.....	7
2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับศาสตร์แห่งเรื่องเล่า.....	9
2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับชาตินิยม.....	11
2.1.3.1 ความหมายของลัทธิชาตินิยม.....	11
2.1.3.2 แนวคิดพื้นฐานของลัทธิชาตินิยม.....	12

2.1.3.3	ชนิดของลัทธิชาตินิยม	12
2.1.4	แนวคิดเกี่ยวกับภาพตัวแทน	14
2.2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	15
2.2.1	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาดำเนินงาน	15
2.2.2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่ากับการเมือง	20
2.2.3	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสำนึกความเป็นชาติ.....	22
2.2.4	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเจ้าอนุวงศ์.....	29
2.2.5	เอกสารภาษาไทยที่เกี่ยวข้องกับเจ้าอนุวงศ์	32
2.2.6	เรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาว	52
บทที่ 3	การเมืองของเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์.....	58
3.1	การเมืองของการสร้างตัวละครในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์.....	59
3.1.1	การสร้างภาพตัวแทนเจ้าอนุวงศ์	63
3.1.1.1	ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์ในฐานะวีรกษัตริย์	64
3.1.1.2	ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์ในฐานะผู้ต่อสู้ชาติ.....	66
3.1.1.3	ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์ในฐานะเจ้าแห่งเวียงจันทน์ผู้จงรักภักดี.....	69
3.1.1.4	ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์ในฐานะผู้มีบุญบารมี	70
3.1.1.5	ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์ในฐานะผู้พ่ายแพ้.....	72
3.1.1.6	ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์ในฐานะต้นแบบการต่อสู้ของพรรคประชาชนปฏิวัติ	75
3.1.2	การสร้างภาพตัวแทนของเจ้านายฝ่ายลาว	78
3.1.2.1	เจ้าลาดชะวงผู้องอาจกล้าหาญ	78
3.1.2.2	เจ้าอุปราชติสสะผู้รักตัวกลัวตาย.....	79
3.1.2.3	เจ้าน้อยเมืองพวนเขยผู้ทรยศ.....	81
3.1.2.4	พระยานลินผู้ไม่ยอมอ่อนน้อมต่อศัตรู.....	82

3.1.3 การสร้างภาพตัวแทนของเจ้านายฝ่ายไทย	84
3.1.3.1 พระยายกัษัตริย์เจ้าเล่ห์เพทุบาย.....	84
3.1.3.2 พระยาพลภักดีผู้ร้ายกาจ	85
3.1.3.3 นางโม สตรีชาวโคราชผู้ต่อสู้กับทหารลาว.....	89
3.2 การเมืองของการสร้างเหตุการณ์.....	91
3.2.1 เหตุการณ์ในดินแดนลาว.....	92
3.2.1.1 เหตุการณ์ในเวียงจันทน์.....	94
3.2.1.2 เหตุการณ์ในเมืองเชียงใหม่.....	96
3.2.1.3 เหตุการณ์ในเมืองจำปาสัก.....	97
3.2.1.4 เหตุการณ์ในเมืองพันพร้าว.....	98
3.2.1.5 เหตุการณ์ในบ้านบกหวาน.....	101
3.2.2 เหตุการณ์ในดินแดนสยาม.....	104
3.2.2.1 เหตุการณ์ในทุ่งสัมฤทธิ์.....	104
3.2.2.2 เหตุการณ์ในบางกอก.....	106
3.2.3 เหตุการณ์ในดินแดนเวียดนาม.....	108
3.2.3.1 เหตุการณ์ในเมืองพวน.....	108
3.2.3.2 เหตุการณ์ในอานาม.....	114
3.3 การสร้างวาทกรรมรัฐชาติในเรื่องเล่าเจ้านานอูนวงศ์.....	116
3.3.1 วาทกรรมปัจเจกมิตรศักดิ์ดิณาสยาม.....	116
3.3.2 วาทกรรมพันธมิตร ลาว-เวียดนาม.....	123
บทที่ 4 ตำนานเจ้านองศ์กับการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาว.....	128
4.1 การสร้างสำนึกความเป็นชาติลาวผ่านรูปภาพ.....	129
4.1.1 รูปภาพเจ้านองศ์.....	129
4.1.2 รูปภาพรูปเคารพ.....	131

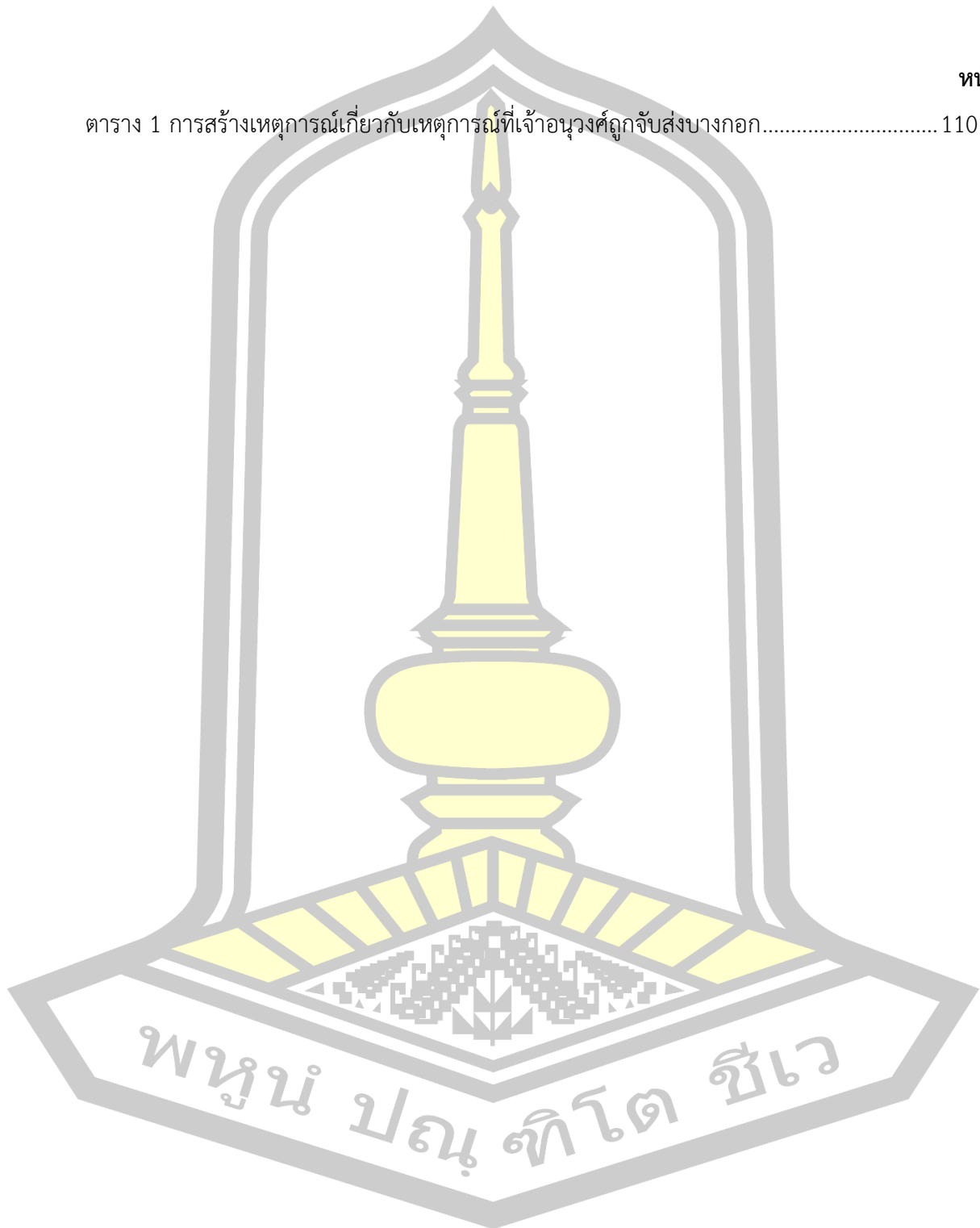
4.2 การสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมผ่านสถานที่.....	135
4.2.1 ถนนเจ้าอนุ.....	135
4.2.2 วัดสี่สะเกต.....	137
4.2.3 สนามกีฬาเจ้าอนุวงศ์.....	143
4.2.4 พิพิธภัณฑ์แห่งชาติ.....	146
4.2.5 เมืองอนุวงศ์.....	150
4.3 การสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมผ่านปฏิบัติการทางสังคมและพิธีกรรม.....	154
4.3.1 การเล่นนิทาน.....	154
4.3.2 การร้องเพลงสรรเสริญและสดุดีวีรกรรมเจ้าอนุวงศ์.....	155
4.3.3 การแสดงบทพ็อน.....	165
4.3.4 การก่อสร้างและพิธีเฉลิมฉลองอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์.....	167
บทที่ 5 บทสรุป.....	181
สรุปผลการวิจัย.....	181
อภิปรายผลการวิจัย.....	189
ข้อเสนอแนะ.....	191
บรรณานุกรม.....	192
ประวัติผู้เขียน.....	198

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 การสร้างเหตุการณ์เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เจ้าอนุวงศ์ถูกจับส่งบางกอก..... 110

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพประกอบ 1 พระเจ้าอนุวงศ์. จากหนังสือ ชาติลาว คนลาว อดีตและปัจจุบัน	66
ภาพประกอบ 2 พระเจ้าอนุวงศ์นำกองทัพออกรบ. จากหนังสือ ชาติลาว คนลาว อดีตและปัจจุบัน	69
ภาพประกอบ 3 เจ้าราชวงศ์ พระโอรสองค์โตของเจ้าอนุวงศ์.....	79
ภาพประกอบ 4 เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) แม่ทัพใหญ่ เป็นผู้จับเจ้าอนุวงศ์ รวมถึงราชโอรสของเจ้าอนุวงศ์ และพระมเหสีของเจ้าอนุวงศ์ลงไปรับโทษที่เมืองบางกอก	89
ภาพประกอบ 5 เจดียพระแก้วมรกตหรือเจดีย์ปราบเวียง ที่บริเวณหน่วยเรือรักษาความสงบเรียบร้อยตามลำน้ำโขง อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย (นรข. หนองคาย).....	101
ภาพประกอบ 6 เหตุการณ์เจ้าราชวงศ์ (แม่ทัพลาว) แห่งพระยาราชสุภาวดี (แม่ทัพสยาม) ตกหลังม้าที่สมรภูมิมิตรท่งบกหวาน	103
ภาพประกอบ 7 เหตุการณ์เจ้าราชวงศ์ (แม่ทัพลาว) แห่งพระยาราชสุภาวดี (แม่ทัพสยาม)	104
ภาพประกอบ 8 ภาพถ่ายอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ที่วางขายรวมกับภาพถ่ายอนุสาวรีย์วีรกะตริย์องค์อื่น ๆ ของลาว รวมทั้งภาพถ่ายเกจืออาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่วางขายด้านหลังอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์.	130
ภาพประกอบ 9 ภาพถ่ายของคนลาวคู่กับอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ที่นิยมติดไว้ข้างฝาผนังบ้าน.	130
ภาพประกอบ 10 ภาพถ่ายของคนลาวคู่กับอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ที่นิยมติดไว้ข้างฝาผนังบ้าน.	131
ภาพประกอบ 11 ประวัตย่อของวัดสี่สะเกต.....	132
ภาพประกอบ 12 ภาพร้านค้าขายรูปเคารพและภาพถ่ายวีรบุรุษ ภาพถ่ายวีรกะตริย์	134
ภาพประกอบ 13 ภาพถ่ายที่ขายดี ภาพพระแก้วมรกตรวมอยู่กับภาพถ่ายวีรกะตริย์.....	134
ภาพประกอบ 14 ภาพถนนเจ้าอนุ.....	136
ภาพประกอบ 15 การจราจรบนถนนเจ้าอนุ.....	136
ภาพประกอบ 16 แผนที่ถนนเจ้าอนุที่เชื่อมต่อกับถนนสายสำคัญของลาว	137
ภาพประกอบ 17 กมมะเลียน (ระเบียงคต) มีสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์แบบล้านช้างซึ่งได้รับอิทธิพลแบบสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์.....	141

ภาพประกอบ 18	ประตูทางเข้าสนามกีฬาเจ้าอนุวงศ์ ฝั่งที่ 1.....	144
ภาพประกอบ 19	ประตูทางเข้าสนามกีฬาเจ้าอนุวงศ์ ฝั่งที่ 2.....	144
ภาพประกอบ 20	อนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์หน้าอาคารที่ทำการสนามกีฬาเจ้าอนุวงศ์.....	145
ภาพประกอบ 21	ภายในสนามกีฬาเจ้าอนุวงศ์.....	145
ภาพประกอบ 22	แผนที่สนามกีฬาเจ้าอนุ.....	146
ภาพประกอบ 23	หอพิพิธภัณฑฯแห่งชาติลาวแห่งใหม่ ตั้งอยู่บนถนนไกสอน พมวิหาน.....	148
ภาพประกอบ 24	หอพิพิธภัณฑฯแห่งชาติลาวแห่งเก่า ตั้งอยู่บนถนนสามเสนไท.....	149
ภาพประกอบ 25	หอพิพิธภัณฑฯแห่งชาติลาวแห่งเก่า ตั้งอยู่บนถนนสามเสนไท.....	149
ภาพประกอบ 26	ภาพเมืองอนุวงศ์.....	151
ภาพประกอบ 27	ภาพเมืองอนุวงศ์.....	152
ภาพประกอบ 28	ภาพเขตพื้นที่ติดต่อแขวงไซสมบูน.....	153
ภาพประกอบ 29	ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงสดุดีสมาเด็จเจ้าอนุวงศ์.....	156
ภาพประกอบ 30	ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงสดุดีสมาเด็จเจ้าอนุวงศ์.....	157
ภาพประกอบ 31	ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงสดุดีสมาเด็จเจ้าอนุวงศ์.....	157
ภาพประกอบ 32	ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงเจ้าอนุวงศ์ ดาวประดับสิ้นแสง.....	159
ภาพประกอบ 33	ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงเจ้าอนุวงศ์ ดาวประดับสิ้นแสง.....	159
ภาพประกอบ 34	ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงเจ้าอนุวงศ์ ดาวประดับสิ้นแสง.....	160
ภาพประกอบ 35	ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงเจ้าอนุวงศ์.....	161
ภาพประกอบ 36	ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงเจ้าอนุวงศ์.....	161
ภาพประกอบ 37	ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงเจ้าอนุวงศ์.....	162
ภาพประกอบ 38	ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงสรรเสริญเจ้าอนุวงศ์.....	163
ภาพประกอบ 39	ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงสรรเสริญเจ้าอนุวงศ์.....	163
ภาพประกอบ 40	ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงสรรเสริญเจ้าอนุวงศ์.....	164

ภาพประกอบ 41 การแสดงบทพ็อนเจ้าอนุวงศ์ พิธีสรุปการแข่งขันศิลปะวรรณคดี และกีฬานักเรียน เมืองสีสัตะนากโรงเรียนจันทะวิพอน ปีการศึกษา 2016-2017.....	165
ภาพประกอบ 42 การแสดงบทพ็อนสรรเสริญเจ้าอนุวงศ์ ของนักเรียนชั้น ม.6/1 โรงเรียนมัธยมศึกษา เมืองเฟื่อง ปีการศึกษา 2017	166
ภาพประกอบ 43 แผนภาพเชื้อสายเครือญาติของเจ้าอนุวงศ์กับเจ้านางลาว.....	171
ภาพประกอบ 44 พ่อตู้อาจารย์หน่อคำ ผู้สืบเชื้อสายจากเจ้าอนุวงศ์กับเจ้านางลาวรุ่นที่ 6	172
ภาพประกอบ 45 พ่อตู้อาจารย์หน่อคำ แสดงท่าทางจำลองอิริยาบถประกอบการปั้นหล่ออนุสาวรีย์ เจ้าอนุวงศ์	172
ภาพประกอบ 46 ตราประทับประจำตระกูลที่แสดงถึงการสืบเชื้อสายจากเจ้าอนุวงศ์	173
ภาพประกอบ 47 ตราประทับและเครื่องค้ำคุณประจำตระกูล.....	173
ภาพประกอบ 48 อนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์.....	176
ภาพประกอบ 49 พระสงฆ์มาสักการะอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์.....	176
ภาพประกอบ 50 แท่นหินอ่อนจารึกพระคาถาไหว้เจ้าปู่อนุวงศ์	177
ภาพประกอบ 51 สานลึงพะสุน บันบังรหัส บริเวณด้านข้างของอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์.....	178
ภาพประกอบ 52 สานลึงพะสุน บันสมที่คิด บริเวณด้านข้างของอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์.....	179
ภาพประกอบ 53 สานลึงพะสุน บันสุดที่อ่าว บริเวณด้านข้างของอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์	180

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ภูมิหลัง

อาณาจักรลาวในอดีตตั้งแต่ ค.ศ. 1706 เป็นต้นมา ได้แบ่งการปกครองเป็น 3 อาณาจักร ได้แก่ อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ อาณาจักรหลวงพระบาง และอาณาจักรจำปาสัก ทั้งสามอาณาจักรนี้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของสยามมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1779 จนถึงปี ค.ศ. 1893 (สีลา วีระวงส์, 1996: 131) จากนั้นก็ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของเจ้าอาณานิคมครั้งแล้วครั้งเล่า ทั้งฝรั่งเศส อเมริกา และญี่ปุ่น ประชาชนลาวในยุคสมัยแห่งภัยสงครามต่างได้รับชะตากรรมบ้านแตกสาแหรกขาด บ้านเมืองถูกเผาทำลาย ความขมขื่นจากการถูกกดขี่ ช่มเหง เฮอร์ดเอาเปรียบ ได้ประทับไว้ในประวัติศาสตร์ลาวในทุกยุคสมัย จนกล่าวได้ว่า “อันความสุขของคนลาวนั้นมีเท่าช้างพื้หมีเท่างูแลบลิ้น” กล่าวคือ มีความสุขเพียงชั่วขณะก็ต้องประสบกับภัยสงครามตลอดเวลา จนกระทั่งลาวฝ่ายซ้ายได้รับชัยชนะและสามารถยึดอำนาจและรวมประเทศลาวได้ในปี พ.ศ. 2518 ขบวนการประเทศลาวได้เปลี่ยนการปกครองเป็นแบบสังคมนิยม และเปลี่ยนชื่อประเทศเป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมาจนถึงปัจจุบัน

จากประเทศที่ตกเป็นเมืองขึ้นมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน และประสบปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาติอันประกอบด้วยลาวฝ่ายซ้ายและลาวฝ่ายขวา ส่งผลให้เป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในชาติ การสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมหรือการสร้างสำนึกความเป็นชาติ จึงถูกใช้เป็นเครื่องมือในการปกครองของรัฐบาลลาวผ่านรูปแบบต่าง ๆ อาทิเช่น การสร้างสำนึกความเป็นชาติลาวผ่านธงชาติลาว ธนบัตร หนังสือเรียน ดวงตราไปรษณียากร เพลงปฏิวัติ อนุสาวรีย์ เป็นต้น รวมไปถึงการสร้างประวัติศาสตร์ชาติลาวโดยผู้นำทางความคิดของลาว ได้แก่ สีลา วีระวงส์, เจ้าคำหมั้น วงกตรัตน์ ฯลฯ ได้ผลิตงานประเภทพงศาวดารและหนังสือประวัติศาสตร์ออกมาเป็นจำนวนมาก เพื่อให้คนในชาติมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

นอกจากพงศาวดารและงานเขียนทางประวัติศาสตร์แล้วยังพบว่ามึวรรณกรรมลาวประเภท “พื้นสืบ” หรือตำนานพื้นเมืองที่กล่าวถึงเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ เช่น พื้นขุนบรม พื้นเมืองหลวงพระบาง พื้นเวียง ฯลฯ รวมถึงตำนาน วีรกษัตริย์ของลาวซึ่งถูกเขียนขึ้นในประเพณีลายลักษณ์ และถูกถ่ายทอดสืบต่อกันมาในรูปแบบเรื่องเล่ามุขปาฐะตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ปฐม หงษ์สุวรรณ (2552: 281) ได้นิยามความหมายของตำนานหรือตำนานปรัมปราที่ว่า

หมายถึงเรื่องราวเก่าแก่ที่แต่งขึ้นมาเพื่ออธิบายเหตุการณ์เกี่ยวกับวีรบุรุษบ้าง ปราภฏการณ์ธรรมชาติบ้าง ความลึกลับความเชื่อทางศาสนาบ้าง หรือความคิดความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติบ้าง ทั้งที่เป็นเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมา หรือมีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์จากคติความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมาแต่โบราณกาล เพื่ออธิบายเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น อันเกิดจากจินตนาการและความรู้สึกนึกคิดของคนสมัยโบราณ

ปลายทศวรรษ 1980 รัฐบาลลาวหันกลับมาใช้นโยบายชาตินิยมทางวัฒนธรรมหรือการหันกลับไปสู่ฐานวัฒนธรรมเดิมของชาติ โดยเฉพาะพุทธศาสนาซึ่งเป็นรากฐานสำคัญทางวัฒนธรรมของลาวได้รับการสนับสนุนเชิดชูอย่างโดดเด่น ขนบวัฒนธรรม ประเพณีต่าง ๆ ครั้งระบอบกษัตริย์ซึ่งรัฐบาลสังคมนิยมลาวเคยตีตราว่าเป็น “ซากเดนของระบอบศักดินา” ได้ถูกฟื้นคืนกลับมาใหม่ ศิลปวัตถุ โบราณสถาน ขนบประเพณี เทศกาล งานบุญต่าง ๆ เช่น งานบุญธาตุหลวง งานบุญปีใหม่ ถูกเชิดชูในฐานะเป็น “เครื่องบ่งบอกถึงภูมิอารยะและความเจริญรุ่งเรืองของชาติ” และกลายเป็นฉากสำคัญให้กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวซึ่งนำรายได้เข้าประเทศลาวจำนวนมหาศาล (อนินทร์ พุฒิชิต, 2557: 5 - 6)

ในช่วง ค.ศ.1992 พรรคประชาชนปฏิวัติลาวได้พยายามสร้าง “ลัทธิบูชาไกสอน” เพื่อให้เป็นศูนย์รวมใจของประชาชน โดยผ่านการจัดกิจกรรมเผยแพร่ชีวประวัติและผลงานของท่านไกสอนอย่างต่อเนื่อง เพื่อเชิดชูและจารึกภาพลักษณ์ของท่านไกสอน ประธานประเทศผู้ล่วงลับในฐานะผู้นำสูงสุดและศูนย์รวมจิตใจของชาติให้โดดเด่น อย่างไรก็ตาม ความพยายามของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวในการสร้างสำนักชาตินิยมใหม่ ตลอดจนการผลักดัน “ลัทธิบูชาไกสอน” รวมถึงการเชิดชู “วีรชนปฏิวัติ” กลายเป็นเพียงพิธีกรรมของภาครัฐ ขณะที่ประชาชนลาวมิได้ตอบรับหรือเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้น ส่วนสำคัญของความล้มเหลวในการสถาปนาลัทธิบูชาไกสอนเป็นเพราะลัทธินี้ไม่เข้ากับวัฒนธรรมของคนลาว ซึ่งมีค่านิยมในการบูชาคนที่มีความศักดิ์สิทธิ์ อาทิ คนที่เป็นเชื้อพระวงศ์ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นผู้มีบุญบารมี หรือคนที่มีความศักดิ์สิทธิ์ทางพระพุทธศาสนา ลัทธิบูชาผู้นำทางการเมืองที่ไม่ได้เป็นเชื้อพระวงศ์ หรือไม่ได้เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาจึงเหมือนเลื่อนลอยอยู่ในอากาศและมักจะล้มเหลวไปเอง ต่างจากในเอเชียตะวันออกเฉียงและเวียดนามที่ประชาชนมีความเชื่อในลัทธิบูชาบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานจึงช่วยให้ลัทธิบูชาเหมา (เจ้อ ตุง) และ โฮจิมินห์ ประสบความสำเร็จมากกว่า (อีแวนส์ แกรนท์, 2549: 237 - 239)

ดังนั้นเพื่อให้เข้ากับวัฒนธรรมของคนลาว ซึ่งมีค่านิยมในการบูชาคนที่มีความศักดิ์สิทธิ์ วีรกษัตริย์ลาวองค์สำคัญในอดีตจึงถูกนำมาเป็นตัวแทนของการสร้างสำนักความเป็นชาตินิยมได้แก่ เจ้าฟ้าร่มเกล้าหลวงล้าธรรณวีรกษัตริย์ผู้ทรงรวบรวมแผ่นดินลาวให้เป็นหนึ่งเดียว เจ้าไชยเชษฐาธิราช วีรกษัตริย์ผู้ปกป้องรักษาแผ่นดินลาวและขยายอาณาเขตให้กว้างใหญ่ เจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช วีรกษัตริย์ผู้นำชาตินิยมเข้าสู่ยุคแห่งความเจริญหรือยุคทอง และเจ้าอนุวงศ์วีรกษัตริย์องค์สุดท้ายแห่ง

ราชวงศ์ล้านช้างเวียงจันทน์ผู้องอาจกล้าหาญนำพาประชาชนลาวกอบกู้เอกราชและเสียสละชีวิตเพื่อ กอบกู้ชาติบ้านเมืองจากการปกครองของสยาม โดยเฉพาะเจ้าอนุวงศ์ซึ่งเป็นวีรกษัตริย์ใน ประวัติศาสตร์ชาติลาวที่ถูกหยิบยกขึ้นมาให้มีบทบาทในการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาวในปัจจุบัน เป็นอย่างมาก

เจ้าอนุวงศ์ได้ขึ้นครองนครเวียงจันทน์ในปี พ.ศ.2347 เป็นกษัตริย์ปกครองเวียงจันทน์ รัชกาลที่ 6 นับแต่มีอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ (ดวงไซ หลวงพะสี, 2000: 1) เรื่องเล่าทาง ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์มีความลึกลับในเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ไทยและลาวที่มีการศึกษา ในวงวิชาการของทั้งสองประเทศอย่างต่อเนื่อง อีแวนส์ แกรนท์ (2549: 26) ได้แสดงทรรศนะไว้ว่า การที่เจ้าอนุวงศ์กษัตริย์แห่งเวียงจันทน์แข็งเมืองต่อกษัตริย์ราชวงศ์จักรี เจ้าประเทศราชของพระองค์ ในปี ค.ศ. 1827 ได้กลายเป็นตำนานที่ลัทธิลาวชาตินิยมใหม่นิยมนำมาเล่าขาน เรื่องราวดังกล่าว ก่อให้เกิดความรู้สึกอันรุนแรง และได้รับการปกป้องจากความรู้สึกว่าเป็นเรื่องเกือบจะศักดิ์สิทธิ์ ที่ไม่ ประสงค์ให้มีการวิเคราะห์การกระทำของเจ้าอนุฯ ในกรอบประวัติศาสตร์

สอดคล้องกับดาร์เรตัน เมตตาริกานนท์ (2542) ที่ได้ศึกษา การรับรู้เหตุการณ์ “เจ้าอนุวงศ์ พ.ศ.2369” ในเอกสารของลาวพบว่า เจ้าอนุวงศ์ถือเป็นแบบอย่างวีรกษัตริย์นักรบผู้ยอมเสียสละเลือด เนื้อและชีวิตเพื่อกอบกู้เอกราชของลาวและได้รับความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าเจ้าฟ้าผู้ทรงรวบรวม บ้านเมืองเข้าเป็นอาณาจักรล้านช้างเสียอีก และปฐม หงส์สุวรรณ (2555: 34) ยังได้กล่าวไว้ว่าด้วย เป็นวีรบุรุษของชาติที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายและกว้างขวาง เจ้าอนุวงศ์จึงเป็นบุคคลที่เป็นวีรชนที่ทรง อิทธิพลสูงยิ่งต่อประวัติศาสตร์การสร้างชาติ สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของลาว จนได้ชื่อว่า “เจ้า อนุวงศ์สร้างชาติ” นั่นคือ ความโดดเด่นของภาพลักษณ์เจ้าอนุวงศ์อันเป็นเหตุผลที่สำคัญและสร้าง ความแตกต่างจากชีวประวัติเจ้ามหาชีวิตของลาวองค์อื่น ๆ เจ้าอนุวงศ์จึงถูกเลือกขึ้นมาปรับใช้ ปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ในสังคมลาวปัจจุบัน

จากประเด็นข้างต้นที่กล่าวมาจึงนำไปสู่การศึกษาตำนานเจ้าอนุวงศ์ : การเมืองของเรื่องเล่า กับการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาวเพื่อศึกษาด้านเจ้าอนุวงศ์ในมิติการเมืองของเรื่องเล่าและ บทบาทตำนานเจ้าอนุวงศ์ที่มีต่อการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาว

1.2 คำถามหลักในการวิจัย

1. ตำนานเจ้าอนุวงศ์ในฐานะที่เป็นเรื่องเล่าทางการเมืองลาวมีการนำเสนอการเมืองของ เรื่องเล่าอย่างไร
2. ตำนานเจ้าอนุวงศ์มีบทบาทต่อการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาวอย่างไร

1.3 ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาตำนานเจ้าอนุวงศ์ในมิติการเมืองของเรื่องเล่า
2. เพื่อศึกษาบทบาทตำนานเจ้าอนุวงศ์ที่มีต่อการสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมลาว

1.4 ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงการรับรู้ตำนานเจ้าอนุวงศ์ในสังคมลาว
2. ทำให้ทราบถึงตำนานเจ้าอนุวงศ์ในมิติการเมืองของเรื่องเล่า
3. ทำให้ทราบถึงการสร้างชาตินิยมลาวผ่านตำนานเจ้าอนุวงศ์ชัดเจนยิ่งขึ้น
4. เป็นแนวทางในการศึกษาชาตินิยมที่ปรากฏในสื่อประเภทต่าง ๆ ของชาตินิยม

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

ผู้ศึกษาได้จำกัดขอบเขตในการศึกษาค้นคว้าไว้ โดยได้แบ่งกลุ่มข้อมูลในการศึกษา ดังนี้

1. ข้อมูลลายลักษณ์ คือประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาว จำนวน 10 เรื่อง ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์, สัมมนาประวัติศาสตร์ลาวตามहारอยเจ้าอนุวงศ์, 3 วีรกษัตริย์แห่งอาณาจักรลาวล้านช้าง, วีรกรรมเจ้าอนุวงศ์, วีรกรรมพระเจ้าอนุวงศ์, พระเจ้าอนุวงศ์, พินเวียงสมัยเจ้าอนุ, เจ้าอนุ (1767-1829) ประชาชนลาวและเอเชียอาคเนย์, ประวัติศาสตร์เมืองพวนและเจ้าอนุวงศ์ ประวัติ วีรกรรมและอิริยาบถ
2. ข้อมูลมุขปาฐะทั้งมีการเก็บรวบรวมไว้แล้วและข้อมูลสนามที่ผู้วิจัยเก็บเพิ่มเติม ได้แก่ นิทาน เพลง บทพ็อน ปฏิบัติการทางสังคมและพิธีกรรม

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คือ
 - 1.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาตำนาน
 - 1.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องเล่ากับการเมือง
 - 1.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างสำนึกความเป็นชาติ
 - 1.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาเจ้าอนุวงศ์
 - 1.5 เอกสารภาษาไทยเกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์
 - 1.6 เรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาว

2. ศึกษาตำนานเจ้าอนุวงศ์จากกลุ่มข้อมูลต่อไปนี้

2.1 ข้อมูลลายลักษณ์ คือประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาว จำนวน 10 เรื่อง ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์, สัมมนาประวัติศาสตร์ลาวตามहारอยเจ้าอนุวงศ์, 3 วีรกษัตริย์แห่งอาณาจักรลาวล้านช้าง, วีรกรรมเจ้าอนุวงศ์, วีรกรรมพระเจ้าอนุวงศ์, พระเจ้าอนุวงศ์, พื้นเวียงสมัยเจ้าอนุ, เจ้าอนุ (1767-1829) ประชาชนลาวและเอเชียอาคเนย์, ประวัติศาสตร์เมืองพวน และเจ้าอนุวงศ์ ประวัติ วีรกรรม และอิริยาบถ

2.2 ข้อมูลมุขปาฐะทั้งที่มีการเก็บรวบรวมไว้แล้วและข้อมูลสนามที่ผู้วิจัยเก็บเพิ่มเติม ได้แก่ นิทาน เพลง บทพ็อน ปฏิบัติการทางสังคมและพิธีกรรม

3. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

3.1 สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

3.2 สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.3 หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว

3.4 ข้อมูลภาคสนามที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

4. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูลตามขอบเขตของการวิจัยและกรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อชี้ให้เห็นถึงตำนานเจ้าอนุวงศ์ในมิติการเมืองของเรื่องเล่า และบทบาทตำนานเจ้าอนุวงศ์ที่มีต่อการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาว

5. ชั้นนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

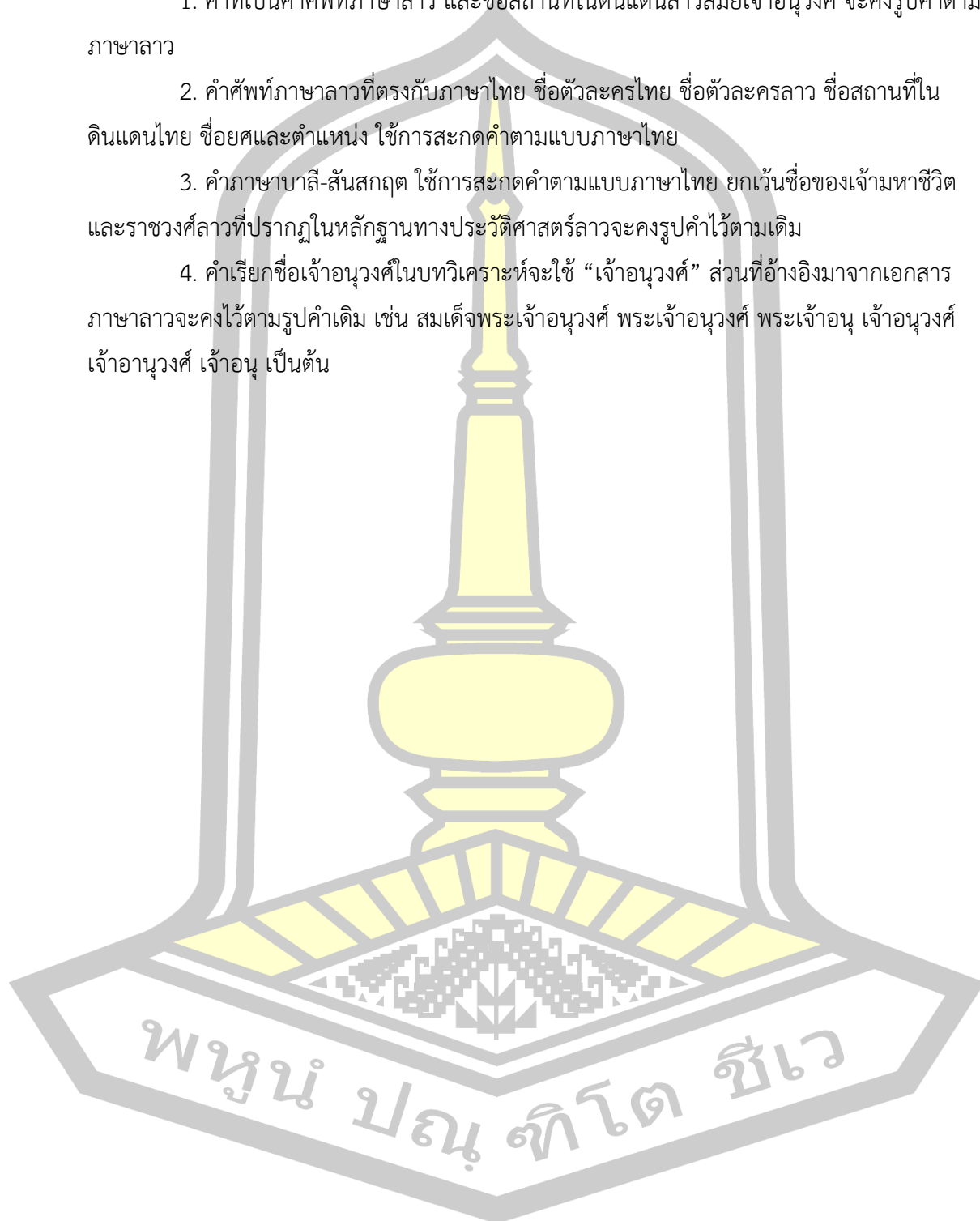
ตำนาน หมายถึง ตำนานเจ้าอนุวงศ์ทั้งในรูปแบบลายลักษณ์และเรื่องเล่ามุขปาฐะที่มีการร้อยเรียงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เข้าด้วยกัน และถูกสร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ทางการเมือง

การเมืองของเรื่องเล่า หมายถึง วรรณกรรมที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาโดยผ่านการจัดระเบียบของเนื้อหาว่าสิ่งใดควรถูกนำเสนอ โดยเชื่อมโยงระบบความหมายของคำให้เข้ากับบริบทของเนื้อหาที่ปรากฏนั้นในฐานะวรรณกรรม

การสร้างสำนึกความเป็นชาติ หมายถึง การสร้างความรู้สึกร่วมกันของชาติซึ่งถูกเชื่อมโยงกันโดยเชื้อชาติ ภาษา และประวัติศาสตร์ร่วมกัน และมีความจงรักภักดีต่อชาติร่วมกัน

1.8 ข้อตกลงเบื้องต้น

1. คำที่เป็นคำศัพท์ภาษาลาว และชื่อสถานที่ในดินแดนลาวสมัยเจ้าอนุวงศ์ จะคงรูปคำตามภาษาลาว
2. คำศัพท์ภาษาลาวที่ตรงกับภาษาไทย ชื่อตัวละครไทย ชื่อตัวละครลาว ชื่อสถานที่ในดินแดนไทย ชื่อยศและตำแหน่ง ใช้การสะกดคำตามแบบภาษาไทย
3. คำภาษาบาลี-สันสกฤต ใช้การสะกดคำตามแบบภาษาไทย ยกเว้นชื่อของเจ้ามหาชีวิต และราชวงศ์ลาวที่ปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ลาวจะคงรูปคำไว้ตามเดิม
4. คำเรียกชื่อเจ้าอนุวงศ์ในบทวิเคราะห์จะใช้ “เจ้าอนุวงศ์” ส่วนที่อ้างอิงมาจากเอกสารภาษาลาวจะคงไว้ตามรูปคำเดิม เช่น สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ พระเจ้าอนุวงศ์ พระเจ้าอนุ เจ้าอนุวงศ์ เจ้าอนุวงศ์ เจ้าอนุ เป็นต้น

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

2.1 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยตำนานเจ้าอนุวงศ์ : การเมืองของเรื่องเล่ากับการสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมในครั้งนี้นำมาใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่นำมาใช้เป็นหลักในการวิจัย โดยแบ่งเป็น 4 กลุ่มแนวคิด ดังนี้

- 2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการการศึกษาตำนาน
- 2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับศาสตร์แห่งเรื่องเล่า
- 2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับชาตินิยม
- 2.1.4 แนวคิดเกี่ยวกับภาพตัวแทน

2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตำนาน

ในการศึกษาตำนาน (Myth) ในครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาตำนานหรือ (Myth) ในฐานะที่เป็นรูปแบบของเรื่องเล่า ในทางคติชนวิทยาการให้นิยามศัพท์ “Myth” นี้ อาจแตกต่างกันไปบ้าง เช่น ตำนาน ตำนานปรัมปรา ปกรณัม เทพนิยาย ฯลฯ ดังเช่นที่นักวิชาการไทยซึ่งเป็นผู้รู้ทางคติชนวิทยาได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ศิริพร ณ ถลาง (2548) ใช้ทั้งคำว่า ตำนาน และ ตำนานปรัมปราสลับกัน หมายถึงข้อมูลทางคติชนวิทยาประเภท Myth ซึ่งในทางคติชนวิทยาหมายถึง เรื่องเล่าประเภทที่อธิบายกำเนิดของสรรพสิ่ง เช่น กำเนิดโลก กำเนิดมนุษย์ กำเนิดสัตว์-พืช เป็นต้น รวมทั้งเป็นเรื่องเล่าที่ใช้อธิบายที่มาของพิธีกรรมความเชื่อในสังคมต่าง ๆ Myth จึงมีลักษณะเป็น sacred tale หรือ sacred narrative ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาของแต่ละกลุ่มชน ตัวละครใน Myth มักเป็นพระเจ้า เทพเจ้า เทวดา ผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์กับมนุษย์ สอดคล้องกับ ประมินทร์ จารุวรรณ (2549: 1-2) ที่ให้ความหมายของ Myth หรือตำนานปรัมปราว่าเป็นเรื่องราวที่เกิดจากการสังสมและถ่ายทอดประสบการณ์ของมนุษย์ในการพยายามอธิบายปัญหาหรือข้อสงสัยต่าง ๆ ที่ตนใคร่รู้โดยถ่ายทอดออกมาเป็นเรื่องเล่าและถือเป็นการสื่อสารผ่านระบบสัญลักษณ์และมีความซับซ้อนทางความคิดความเชื่อ

ปทุม หงษ์สุวรรณ (2552: 281) ให้ความหมายเกี่ยวกับตำนานปรัมปรา (Myth) ไว้ว่า หมายถึงเรื่องราวเก่าแก่ที่แต่งขึ้นมาเพื่ออธิบายเหตุการณ์เกี่ยวกับวีรบุรุษ ปรากฎการณ์ธรรมชาติ ความลึกลับ ความเชื่อทางศาสนา หรือความคิดความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ทั้งที่เป็นเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมา หรือมีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์จากคติความเชื่อที่สืบทอดกันมาแต่โบราณกาลเพื่ออธิบายเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากจินตนาการและความรู้สึกนึกคิดของคนสมัยโบราณ

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ (2529: 140 - 141) ได้อธิบายถึงประเภทของตำนานและจำแนกประเภทของตำนานตามลักษณะต่าง ๆ ว่า “กลุ่มนักคิดชาวบ้านได้แบ่งตำนานออกเป็น 4 ประเภท คือ 1. ตำนานประเภทอธิบายเหตุ ได้แก่ นิทานที่อธิบายการเกิดโลก กำเนิดสิ่งของและลักษณะทางธรรมชาติที่ก่อให้เกิดความประหลาดใจ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่แปลกพิศดาร 2. ตำนานประวัติศาสตร์และตำนานประวัติศาสตร์อารยธรรมเป็นเรื่องราวหรือประวัติท้องถิ่น ประวัติเหล่านี้ประกอบขึ้นด้วยเหตุการณ์ในท้องถิ่นซึ่งเล่าสืบ ๆ ต่อกันมา 3. ตำนานเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติหรืออำนาจลึกลับต่าง ๆ ได้แก่ ความเชื่อของชาวบ้านในท้องถิ่นซึ่งมีผลต่อการทำบุญ การประกอบพิธีกรรมและการบูชาธรรมชาติ ตำนานเหล่านี้เกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และสุดท้าย 4. ตำนานทางศาสนาหรือเทพนิยายเกี่ยวกับพระเจ้าและนักบุญ ได้แก่ ตำนานเกี่ยวกับเรื่องราวของศาสนา พระนักบุญผู้อุทิศตนเองให้แก่ศาสนา”

จากลักษณะดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ตำนานเป็นเรื่องเล่าเก่าแก่ที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และมักอธิบายสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยมีการอ้างอิงจากสิ่งต่าง ๆ ที่น่าเชื่อถือว่าอาจจะเป็นเรื่องจริงโดยอาจมีตัวละครหรือความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติ หรือมีความพิเศษไปจากสิ่งธรรมดาสามัญ ตำนานจึงไม่ใช่เรื่องเล่าธรรมดาอีกต่อไป ดังที่ ศิราพร ณ ถกลาง (2548: 323) ได้กล่าวถึงตำนานว่า ตำนานมิได้เป็นเพียง “เรื่องเล่าธรรมดา” แต่มีความสัมพันธ์กับระบบความเชื่อเกี่ยวข้องกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ของผู้คนในกลุ่มชนชั้น ตำนานยังเป็นเรื่องเล่าที่สร้างโลกทัศน์เกี่ยวกับจักรวาล สังคม และบอกสถานภาพของตัวตนของบุคคลในสังคม ตำนานเป็นเรื่องเล่าที่สังคมใช้สร้างมาตรฐานทางศีลธรรมและอธิบายเหตุผลประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในกลุ่มชนนั้น ๆ

จากความหลากหลายที่นักวิชาการได้อธิบายความหมายของ ตำนาน (Myth) ในทัศนะที่แตกต่างกัน เพื่อให้เป็นไปในรูปแบบเดียวกัน ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้คำว่า ตำนานสำหรับเรื่องเล่าประเภท Myth เกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์ที่คนลาวสร้างขึ้นเพื่อเล่าสืบทอดกันมา หรือมีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์ จากคติความเชื่อของคนในอดีต อันเกิดจากจินตนาการและความรู้สึกนึกคิดของคนในอดีตและถ่ายทอดสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยจะศึกษาตำนานเจ้าอนุวงศ์ในมิติทางการเมืองในเรื่องเล่าและการสำนึกความเป็นชาติลาว ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงใช้แนวคิดดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการศึกษา

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับศาสตร์แห่งเรื่องเล่า

Baldick (2004:165) อธิบายคำว่า เรื่องเล่า (narrative) ว่า “a telling of some true or fictitious event or connected sequence of events, recounted by a narrator to a narratee.”

“การเล่าเหตุการณ์จริงหรือเหตุการณ์ที่แต่งขึ้น หรือการเล่าเหตุการณ์ที่เชื่อมร้อยเป็นลำดับ โดยเป็นการเล่าจากผู้เล่าเรื่องสู่ผู้ฟัง” สอดคล้อง Munslow (2007:138) ที่อธิบายคำว่า เรื่องเล่า (narrative) ไว้ดังนี้

“the communication (telling recounting) of a sequence of happenings or events by establishing a meaningful connection between them.”

“การสื่อสารโดยการเล่าหรือบรรยายลำดับของสิ่งที่เกิดขึ้นหรือเหตุการณ์โดยการสร้างความหมายเชื่อมโยงระหว่างกัน”

จากคำอธิบายคำว่า “เรื่องเล่า” ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นผู้วิจัยสรุปว่า “เรื่องเล่า” หมายถึง การเล่าเรื่องจากเหตุการณ์จริงหรือเรื่องแต่งที่มีการเรียงลำดับเหตุการณ์อย่างต่อเนื่องโดยมีการสร้างความหมายเชื่อมโยงระหว่างกันจากผู้เล่าเรื่องสู่ผู้ฟัง พัฒนาการของวรรณคดีในยุคแรกเป็นการเลียนแบบ ส่วนแนวทางการวิเคราะห์วรรณคดีเป็นการประเมินค่า ความซาบซึ้งใจ ยุคปัจจุบัน แนวโน้มการเล่าเรื่องมิใช่การสะท้อนความจริงหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่เป็นการประกอบสร้างความหมาย เมื่อเปรียบเทียบการเล่าเรื่องในอดีตกับปัจจุบันพบว่า มีการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการศึกษาการเล่าเรื่อง ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิ แสดงการเปลี่ยนแปลงผ่านรูปแบบการศึกษาการเล่าเรื่อง

เรื่องเล่าในอดีต

มองการสะท้อนความจริงในโลกภายนอก

เพื่อความซาบซึ้ง

เรื่องเล่าในปัจจุบัน

มองการประกอบสร้างของเรื่อง

เพื่อทำความเข้าใจ

ก. การเปลี่ยนจุดเน้นของการเล่าเรื่อง จากเดิมเรื่องเล่าเป็นการสะท้อนความจริง มาเป็นการประกอบสร้างความหมาย

ข. เป้าหมายของการศึกษาเปลี่ยนจากการเน้นความซาบซึ้ง มาเป็นการให้ความสำคัญกับความเข้าใจ หรือความเข้าใจกับการสร้างความหมายในตัว (นพพร ประชากุล, 2537: 250)

องค์ประกอบของเรื่องเล่า

นพพร ประชากุล อธิบายองค์ประกอบของเรื่องเล่า ไว้ว่าเนื้อเรื่อง คือ story จะมีเรื่องของตัวละคร การกระทำสถานที่ เวลา เมื่อเราอ่านนวนิยายเรื่องหนึ่งจบลง หรือดูหนังเรื่องหนึ่งจบลง เราจำได้ว่าใครทำอะไรต่อกัน ผลเป็นอย่างไรเรื่องดำเนินอยู่ในสถานที่แบบไหน นี่คือนเนื้อเรื่อง แต่เนื้อเรื่องที่ว่านี้ถูกนำเสนอให้เรารับรู้ได้อย่างไร อันนั้นจะเป็นอีกชั้นหนึ่งเนื้อเรื่องนี้ถูกนำเสนอให้เรารับรู้ผ่านสิ่งเราเรียกว่าการเล่าเรื่องหรือที่เรียกว่า narration (นพพร ประชากุล, 2537: 252)

ซิลลาร์ (Sillar, M.O: 1991) เสนอว่า การพิจารณาเรื่องเล่า ต้องพิจารณาองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

- 1) แก่นเรื่อง (theme) คือสาระสำคัญที่สุดของเรื่องที่ต้องการนำเสนอ
- 2) โครงสร้างของเรื่อง (structure) คือ การดำเนินเรื่องเหตุการณ์ตั้งแต่ต้นไปจนจบ
- 3) ตัวละคร (character) คือ ตัวแทนบุคคลในเรื่องที่จะถ่ายทอดความหมายของเนื้อหา
- 4) จุดพลิกผันของเรื่อง (peripeteia) คือจุดการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ของเรื่องหรือตัวละครที่เกิดขึ้น
- 5) น้ำเสียงของผู้เล่า (narrative voice) หรือมุมมองที่ใช้ในการเล่าเรื่อง
- 6) รูปแบบ (style) ที่ประกอบกันขึ้นในการเล่าเรื่อง เช่น การใช้คำไวพจน์ของเรื่อง ลักษณะการใช้ภาพ

การศึกษาเรื่องเล่า (narrative) จึงเป็นการศึกษา story และ discourse เพื่อกลับไปตอบคำถามว่าวรรณคดีคืออะไร เรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์เป็นเรื่องเล่าที่มีการร้อยเรียงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เข้าด้วยกัน ถูกสร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ทางการเมือง เนื้อเรื่องในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ ประกอบด้วยเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในสมัยของพระองค์ ตัวละครเจ้าอนุวงศ์และตัวละครอื่น ๆ ผู้เล่าเรื่องใช้กลวิธีการเล่าเรื่องที่หลากหลายในการเล่าเรื่องทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์กลวิธีการเล่าเรื่องในตำนานเจ้าอนุวงศ์ในฐานะที่เป็นเรื่องเล่าทางการเมืองลาว จากแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องเล่าที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยนำไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์กลวิธีการเล่าเรื่องในเรื่องเล่าในตำนานเจ้าอนุวงศ์แต่ละประเภท เช่น การสร้างความขัดแย้งเพื่อนำเสนอแก่นเรื่อง การวิเคราะห์ตัวละคร การสร้างฉาก มุมมองในการเล่าเรื่อง เป็นต้น

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับชาตินิยม

2.1.3.1 ความหมายของลัทธิชาตินิยม

ชาตินิยมเป็นลัทธิหรืออุดมการณ์ที่ถือว่า “ชาติ” ควรเป็นผู้มีบทบาทสูงสุดในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง หรือปกครองตนเองในต่างกรรมต่างวาระเราได้เห็นแนวคิด และความเชื่อมั่นศรัทธาในเรื่องชาติเข้าไปหลอมรวมในต่างกรรมต่างวาระ กับลัทธิอุดมการณ์ทางการเมืองอื่น ๆ มากมายหลายกระแส บางครั้งชาตินิยมก็มีลักษณะก้าวหน้า บางครั้งชาตินิยมก็มีลักษณะปฏิกริยา บางครั้งก็มีลักษณะเสรีนิยม บางครั้งก็มีลักษณะเผด็จการหรืออำนาจนิยม บางครั้งชาตินิยมก็มีลักษณะเอียงซ้ายในขณะที่บางครั้งก็มีลักษณะเอียงขวา ยิ่งไปกว่านั้นบางครั้งที่ชาตินิยมมีการผสมผสานกับลัทธิความเชื่อหลายๆประการที่ขัดแย้งกันเอง จนก่อให้เกิดสภาพการณ์ที่มีความสัมพันธ์เกิดขึ้นอย่างสลับซับซ้อนยิ่งนัก (สมเกียรติ วันทะนะ, 2544: 70)

ชาตินิยมก่อตัวเป็นอุดมการณ์ขึ้นในทวีปยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 19 จากนั้นเติบโตและแบ่งบานไปทั่วทุกมุมโลกในศตวรรษที่ 20 และเชื่อกันว่าจะลดบทบาทลงเรื่อย ๆ ในศตวรรษที่ 21 นี้ ความจริงจะเป็นไปดังที่คนจำนวนมากคาดการณ์กันหรือไม่นี้ เราจักต้องพิจารณาเผ้ามองกันรายละเอียดต่อไป เมื่อทราบความหมายของคำว่า “ชาตินิยม” แล้วรากเหง้าของชาตินิยมที่แท้จริงคือ “ชาติ” (Nation) มาจากภาษาละติน “Nasci” แปลว่าการเกิดหรือกำเนิด “To be Born” และ “Natio” ซึ่งแปลว่า เป็นของหรือมาจากสถานที่ใดสถานที่หนึ่งโดยกำเนิด การเรียกบุคคลใดว่าเป็นคนชาติใดจึงต้องดูว่าเขาเกิดจากคนชนิดใดและในสถานที่แบบไหน หลังการปฏิวัติฝรั่งเศส ค.ศ. 1789 คำว่าชาติมีความหมายถึง องค์กรรวมของประชาชนซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างจากองค์กรรวมอื่น ๆ องค์กรรวมนี้ถูกมองว่าเป็นดุษบุคคลขนาดใหญ่คนหนึ่ง (A Single Person) ซึ่งมีเจตจำนงเดียว (A Single Will) มีเป้าประสงค์ร่วมเพียงหนึ่งเดียว (A Single Common Purpose) และที่สำคัญคือเป็นที่มาของอำนาจอธิปไตย (สมเกียรติ วันทะนะ, 2544: 70)

Ernest Gellner (1983) ได้นิยามชาตินิยม (Nationalism) ว่าเป็นหลักคิดทางการเมืองเบื้องต้นที่วางอยู่บนพื้นฐานที่ว่าการเมืองและความเป็นหนึ่งเดียวของชาติ (national unit) จะต้องสอดคล้องกัน ชาตินิยมเป็นทั้งสภาพทางจิตใจ/ความรู้สึก (sentiment) และการเคลื่อนไหว (movement) ความรู้สึกชาตินิยมในทางไกลจะเกิดขึ้นเมื่อมีการกระทำอันเป็นการละเมิดกฎร่วมกัน ส่วนความรู้สึกชาตินิยมในลักษณะของความพอใจจะเกิดขึ้นเมื่อบรรลุเป้าประสงค์ ส่วนชาตินิยมที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวนั้นจะเกิดขึ้นเมื่อถูกปลุกเร้าจากความรู้สึกรักชาติดังกล่าว (Gellner, 1983:

1)

Royal Institute of International Affairs (1939) ได้ให้นิยามคำว่า ชาตินิยม ไว้ว่า ชาตินิยมคือความรู้สึกในส่วนบุคคลหรือกลุ่มของสมาชิกในชาติ หรือความรู้สึกในความปรารถนาที่จะให้ชาติของตนมีกำลังเข้มแข็ง มีอิสรภาพ หรือความเจริญรุ่งเรือง (อ้างถึงในมณีนัย รัตนมณี, 2519: 13)

Lloyd A. Fallers (1961) นิยามชาตินิยมไว้ว่า เป็นความผูกพันทางอุดมการณ์ที่จะแสวงหาเอกภาพ เอกราช และผลประโยชน์ของประชาชนซึ่งคิดถึงตนเองในฐานะเป็นส่วนประกอบของประชาคม (อ้างถึงใน มณีนัย รัตนมณี, 2519: 13)

Carlton J. Hayes (1973) ให้คำนิยามชาตินิยมไว้ว่า คือ สภาพของความรู้สึกนึกคิดอันได้แก่ความจงรักภักดีที่มีต่อความเป็นเลิศของรัฐชาติของตน หรือต่อสภาพที่เป็นอยู่จริงของรัฐชาติตน ความจงรักภักดีนี้อยู่เหนือความจงรักภักดีที่บังพวน และสิ่งที่แยกไม่ได้คือ ความภาคภูมิใจในเชื้อชาติของตน และความเชื่อมั่นในความดีเลิศที่แฝงอยู่ในและเชื่อมั่นในเรื่องภาระหน้าที่ของตนต่อชาติ (อ้างถึงใน มณีนัย รัตนมณี, 2519: 13)

2.1.3.2 แนวคิดพื้นฐานของลัทธิชาตินิยม

แนวคิดพื้นฐาน (regulative ideas) ที่มีปรากฏตัวอยู่ในทุกที่มีลัทธิชาตินิยม ได้แก่ แนวคิดดังต่อไปนี้

1. ธรรมชาติของมนุษย์ (human nature)
2. ภาษา (language)
3. วัฒนธรรมโรแมนติก (Romantic culture)
4. รัฐประชาชาติ (nation state)
5. อำนาจอธิปไตยของปวงชน (popular sovereignty)
6. เศรษฐกิจแห่งชาติ (national economy)
7. ชาติในฐานะที่เป็นองค์ประกอบ (nation as organism)

2.1.3.3 ชนิดของลัทธิชาตินิยม

แอนดรูว์ เฮย์วูด แบ่งลัทธิชาตินิยมออกเป็น 4 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ชาตินิยมแนวเสรี (Liberal nationalism)
2. ชาตินิยมแนวอนุรักษ (Conservative nationalism)
3. ชาตินิยมขยายอำนาจ (expansionist nationalism)
4. ชาตินิยมต่อต้านการล่าอาณานิคม (Anticolonial nationalism) ดัง

รายละเอียดต่อไปนี้

1. ชาตินิยมแนวเสรี (Liberal nationalism)

ชาตินิยมแนวเสรีเป็นรูปแบบของชาตินิยมในราวกลางศตวรรษที่ 19 ของยุโรปในภาคพื้นยุโรปกลางศตวรรษที่ 19 ในภาษาอิตาเลียนเรียกชาตินิยมแบบนี้ว่า “Risorgimento” (เกิดใหม่ /rebirth) หัวใจของชาตินิยมแนวเสรีตั้งอยู่บนฐานคติที่ว่า มนุษยชาติถูกแบ่งออกเป็นชนชาติต่าง ๆ ตามธรรมชาติ ดังนั้น ชาติจึงเป็นชุมชนที่แท้จริงและเป็นอินทรีย์ภาพ มิใช่เป็นผลงานการสร้างของผู้นำทางการเมืองหรือชนชั้นปกครอง ชาตินิยมแนวเสรีถือว่าเป็นชาติกับอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนเป็นเรื่องเดียวกัน ซึ่งแนวคิดนี้มีต้นกำเนิดที่รัฐโซ มาสซินี เป็นนักคิดที่เด่นที่สุดของชาตินิยมแนวเสรี เขาต้องการให้รัฐต่าง ๆ ในอิตาลีปลดแอกจากอิทธิพลของออสเตรีย ด้วยเหตุนี้ชาตินิยมแนวเสรีจึงชูหลักการอีกประการหนึ่ง นั่นคือ หลักการที่ว่าชาติควรมีอัตวิวินิจฉัย (national self-determination) หรืออีกนัยหนึ่งชาติควรกำหนดชะตาชีวิตของตนเองได้โดยอิสระ อัตวิวินิจฉัยนี้จะทำให้ชาติสามารถพัฒนาไปสู่ความเป็น รัฐประชาชาติ (nation –state) ได้อย่างสมบูรณ์ นั่นคือความเป็นรัฐกับความเป็นชาติตรงกันจนกระทั่งเป็นเนื้อเดียวกันชาตินิยมแนวเสรีจึงถือความเท่าเทียมระหว่างชาติต่าง ๆ เป็นหลักในการดำเนินนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหลักความเท่าเทียมกันระหว่างชาติต่าง ๆ

2. ชาตินิยมแนวอนุรักษ์ (Conservative nationalism)

ชาตินิยมแนวอนุรักษ์เกิดหลังชาตินิยมแนวเสรี ชาตินิยมกับอนุรักษ์นิยมมีจุดร่วมกันที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ทั้ง 2 อุดมการณ์ให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียกว่า ประเพณีนิยม (Traditionalism) ประเพณี (tradition) เป็นแนวคิดหลักของทั้งลัทธิอนุรักษ์นิยมและลัทธิชาตินิยมแนววัฒนธรรม (cultural nationalism) การผสมผสานระหว่างอนุรักษ์นิยมกับชาตินิยมแนววัฒนธรรม จึงออกมาเป็นชาตินิยมแนวอนุรักษ์ (conservative nationalism) การให้ความสำคัญกับสถาบันที่เก่าแก่ทำให้ชาตินิยมแนวอนุรักษ์มีลักษณะเด่นที่เห็นได้ชัดคือ ถิ่นดมองย้อนอดีต (backward-looking character) และบางครั้งก็เห็นได้ชัดว่ามีลักษณะโหยหาวันเวลาที่ล่วงเลยไปแล้ว (nostalgia) เช่น การให้ความสำคัญกับสถาบันของกษัตริย์ของอังกฤษ การให้ความสนใจต่อชีวิตของผู้บุกเบิกและสงครามประกาศอิสรภาพของอเมริกา เป็นต้น

3. ชาตินิยมขยายอำนาจ (expansionist nationalism)

ชาตินิยมขยายอำนาจเป็นชาตินิยมในเชิงรุกหรือก้าวร้าว (Aggressive) เน้นการใช้กำลังทหาร (militaristic) และเน้นการขยายดินแดนหรือขยายอำนาจในครอบครองดินแดนอื่น (expansionist) ชาตินิยมของประเทศมหาอำนาจยุโรปในปลายศตวรรษที่ 19 เป็นชาตินิยมแบบนี้ซึ่งมีลักษณะแข่งขันกันล่าอาณานิคมเพื่อแสดงให้เห็นถึงเกียรติภูมิและความยิ่งใหญ่ของชาติ ชาตินิยมแบบขยายอำนาจจึงเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าเป็นลัทธิจักรวรรดินิยม (imperialism) เมื่อใดก็ตามที่กองทัพของจักรวรรดิสามารถล่าอาณานิคมใหม่ ๆ ได้ ประชาชนจะฉลองกันอย่างอีกเหิมกระตือรือร้น

ความอึกเขมในการมีจักรวรรดิที่ใหญ่โตเป็นความรู้สึกที่เรียกกันว่า “Jingoism” ซึ่งหมายถึง “ความผยอง” ในชาติของตน เป็นชาติที่ดีที่สุดเหนือกว่าชาติอื่นทั้งปวง โดยไม่จำเป็นต้องมีเหตุผล ชาตินิยมแบบขยายอำนาจนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “integral nationalism” ซึ่งอาจแปลได้ว่าเป็น “ชาตินิยมแบบเอกอุ” หมายความว่า ชาติเป็นทุกสิ่งทุกอย่าง และปัจเจกบุคคลไม่มีความหมายใด ๆ ทั้งสิ้น (the nation is everything and the individual is nothing) ชีวิตของปัจเจกบุคคลจะมีความหมายก็ต่อเมื่ออยู่ในเงื่อนไขที่พร้อมจะอุทิศเพื่อความอยู่รอดและความเป็นเอกภาพของชาติเท่านั้น

4. ชาตินิยมต่อต้านการล่าอาณานิคม (Anticolonial nationalism)

ชาตินิยมที่เกิดขึ้นในประเทศด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนาส่วนใหญ่ในโลกเป็นชาตินิยมที่เกิดจากการต่อต้านการปกครองอาณานิคมของเมืองแม่ ชาตินิยมแบบนี้จึงเหมือนกับดาบที่กลับไปทิ่มแทงเจ้าอาณานิคม ผู้ซึ่งพัฒนาลัทธิชาตินิยมขึ้นมาก่อนหน้านั้นเอง ในเอเชียและแอฟริกา สำนึกของความ เป็นชาติเป็นพลังงานทางอุดมการณ์ให้คนพื้นเมืองต้องการ “ปลดแอกชาติ” (national liberation) ของตนให้พ้นจากอำนาจปกครองของเจ้าอาณานิคม (สมเกียรติ วันทะนะ, 2544)

กล่าวโดยสรุป การสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมคือการสร้างความเป็นชาตินิยมในลาว โดยการสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชาติซึ่งถูกเชื่อมโยงกันโดยเชื้อชาติ ภาษา และประวัติศาสตร์ ร่วมกัน เกิดความรู้สึกร่วมกันและมีความจงรักภักดีแต่ชาติผ่านตำนานเจ้าอนุวงศ์ซึ่งเป็นตัวแทนของ วีรกรรมลาวผู้สละชีพเพื่อชาติลาวอย่างกล้าหาญ

2.1.4 แนวคิดเกี่ยวกับภาพตัวแทน

คำว่า “ภาพตัวแทน” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า representation ในวิชาสื่อศึกษา (Media Studies) representation สามารถแปลความหมายในนัยต่าง ๆ ได้ 3 ประการ คือ

- 1) มีลักษณะคล้ายคลึง (To look like or to resemble)
- 2) เป็นตัวแทนของสิ่งของหรือบุคคล (To stand in for something or someone)
- 3) นำเสนอครั้งใหม่ หรือนำเสนอซ้ำ (To present a second time or to represent)

(Michael O’Shaughnessy and Jane Stadler, 2005: 73)

ความหมายของคำว่า representation ทั้งสามนัยข้างต้นนั้นสามารถสรุปความได้ว่า การนำเสนอภาพตัวแทนเป็นการนำ “ความจริง” หรือภาพต้นแบบมานำเสนอซ้ำอีกครั้ง โดยที่การนำเสนอภาพตัวแทนนั้นไม่สามารถนำเสนอดีตรงกับภาพต้นแบบ เพราะการนำเสนอภาพตัวแทนเป็นการนำภาพต้นแบบมานำเสนอครั้งใหม่ ภาพที่ถูกนำเสนอจึงมิได้มีคุณสมบัติเท่าเทียมกับความจริงดั้งเดิม แต่เป็นเพียง “ตัวแทน” ที่ “คล้ายคลึง” กับความจริง/ภาพต้นแบบเท่านั้น โดยนัยนี้ โดยนัยนี้ปรัชญาปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) อธิบายว่า “...ภาพตัวแทนมิใช่สิ่งที่เคยเป็นอยู่หรือมี

อยู่ แต่เป็นผลผลิตของการประกอบสร้างขึ้นใหม่ตลอดเวลา ภาพตัวแทนจะมีลักษณะเป็นอย่างไรจึงขึ้นอยู่กับว่าภาพนั้นจะถูกนำเสนอออกมาอย่างไร หรือกล่าวในแง่ของภาษาคือ ภาพตัวแทนนั้นถูกนิยาม หรือถูกเล่าเรื่องในลักษณะใด” (กาญจนา แก้วเทพ, 2545: 80)

สอดคล้องกับฮอลล์ (Hall, 1997: 25) ที่เสนอวิธีการศึกษาการนำเสนอภาพแทนในเชิงการ “สร้าง” ความหมาย (constructionist approach) ซึ่งตั้งอยู่บนความเชื่อพื้นฐานที่ว่า การนำเสนอภาพตัวแทนนั้นไม่ได้เป็นกระบวนการที่โปร่งใส หรือเป็นเพียงการถ่ายทอดสิ่งรอบข้างโดยตรงโดยไม่ได้มีการบิดเบือน หากแต่เป็นกระบวนการที่แอบแฝงการผลิตความหมาย กล่าวคือ ในขณะที่สิ่งรอบข้างไม่ได้มีความหมายในตัวของมันเองหากแต่ผู้เขียนหรือผู้ที่นำเสนอภาพแทนนั้นใส่ “ความหมาย” ลงไปในกระบวนการนำเสนอ เช่นเดียวกับที่นพพร ประชากุล ได้อธิบายว่า การนำเสนอภาพตัวแทนจะ “...เลือกเอาคุณลักษณะบางอย่างมาขบขัน แล้วนำเสนอออกมาประหนึ่งว่าเป็นตัวแทนของทั้งหมด” (นพพร ประชากุล, 2537: 415)

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การศึกษาดำเนินงานเจ้าอนุวงศ์ : การเมืองของเรื่องเล่ากับการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาว สามารถแยกกลุ่มของงานเขียนต่าง ๆ ได้ดังนี้

- 2.2.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาดำเนินงาน
- 2.2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องเล่ากับการเมือง
- 2.2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างสำนึกความเป็นชาติ
- 2.2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาเจ้าอนุวงศ์
- 2.2.5 เอกสารภาษาไทยที่เกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์
- 2.2.6 เรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาว

2.2.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาดำเนินงาน

ศิริพร ณ กลาง (2548) ได้ศึกษาการวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกของคนไทโดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบตำนานสร้างโลกของคนไทยกลุ่มต่าง ๆ ทั้งที่อยู่ในและนอกประเทศไทย อันได้แก่ ไทอาหม ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทเขิน ไทยวน-ล้านนา อีสาน ลาว ไทดำ ไทขาว และจ้วง ทั้งนี้โดยใช้วิธีการทางคติชนวิทยาและมานุษยวิทยาในการศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาของตำนานสร้างโลกของคนไททั้งสำนวนบอกเล่าและสำนวนลายลักษณ์ที่รวบรวมมาได้ 50 สำนวน เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อดั้งเดิมของคนไทเกี่ยวกับการสร้างโลกการสร้างมนุษย์ และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของคนไทแต่ละกลุ่ม โดยพิจารณาจากความแตกต่างและความเหมือนกันของตำนานสร้างโลกของคนไทแต่ละกลุ่ม

การวิเคราะห์โครงสร้างของตำนานสร้างโลกของคนไทยด้วยระเบียบวิธีทางคติชนวิทยา ทำให้แยกประเภทของตำนานสร้างโลกได้ 3 แบบเรื่อง คือ แบบเรื่องประเภทปูสังกะสา-ย่าสังกะสีสร้างโลก แบบเรื่องประเภทมนุษย์ออกมาจากน้ำเต้า และแบบเรื่องประเภทเทวดาลงมากินจวันดิน แบบเรื่องประเภทปู-ย่าสร้างโลกพบมากในกลุ่มตำนานไทลื้อ ไทเขิน ไทยวน-ล้านนา และอีสาน แบบเรื่องประเภทมนุษย์ออกมาจากน้ำเต้าพบมากในกลุ่มตำนานลาว ไทดำ ไทขาว และแบบเรื่องเทวดาลงมากินจวันดินพบในตำนานทางล้านนา และตำนานไทใหญ่ในประเทศไทย ซึ่งแบบเรื่องประเภทหลังนี้ได้อธิบายความเชื่อทางพุทธศาสนาเข้าไปผสม ส่วนตำนานสร้างโลกของไทยอาหม ซึ่งนับเป็นชนชาติไทที่อยู่ตะวันตกสุด กับตำนานของจ้วงซึ่งอยู่ทางตะวันออกสุด แม้โครงเรื่องจะไม่ตรงทีเดียวนักกับแบบเรื่องทั้ง 3 แบบซึ่งพบในตำนานสร้างโลกส่วนใหญ่ของชนชาติไท แต่ก็ยังคงปรากฏแนวคิดเรื่องมีผู้สร้างโลก มีผู้สร้างมนุษย์ ซึ่งแนวคิดเช่นนี้ได้เลื่อนไปจากความเชื่อของคนไทยภาคกลางและภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลพุทธศาสนามาแล้ว

การวิเคราะห์เนื้อหาของตำนานสร้างโลกของคนไทยสะท้อนระบบคิดและวัฒนธรรมของคนไทยหลายประการ ประการแรก ชี้ให้เห็นว่าคนไทยดั้งเดิมที่กระจายกันอยู่ตามที่ต่าง ๆ ตอนเหนือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ล้วนมีความเชื่อดั้งเดิมเรื่องมีผู้สร้างโลก ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของปูสังกะสา-ย่าสังกะสีสร้างโลก สร้างมนุษย์ หรือปูเถานที่นำน้ำเต้าที่บรรจุมนุษย์ไว้ลงมายังโลก ประการที่สอง ตำนานสร้างโลกของคนไทยไม่จะเป็นแบบเรื่องแบบใด สะท้อนระบบคิดและความเชื่อที่อธิบายให้เห็นว่าคนไทยเป็น "ลูกฟ้า" มีชาติกำเนิดและความสัมพันธ์กับสวรรค์ ตำนานของคนไทยบางกลุ่มเน้นให้เห็นว่า ผู้ปกครองบ้านเมืองเป็นผู้ที่ถูก "ฟ้าส่งมา" หรือสืบเชื้อสายมาจากเทวดาบนสวรรค์ ในแง่นี้ ตำนานสร้างโลกจึงเป็นสิ่งอธิบายสถานภาพทางสังคมของคนไทยและผู้ปกครองที่เป็นชาติพันธุ์ไท ประการที่สาม ตำนานสร้างโลกของคนไทยเกือบทุกกลุ่มสอดแทรกเนื้อหาเรื่องปู-ย่า หรือเถานสอนให้คนไทยทำนาปลูกข้าว เป็นหลักฐานที่ทำให้เห็นว่าวัฒนธรรมข้าวเป็นสิ่งที่เป็นแก่นและอยู่คู่กับวัฒนธรรมของคนไทยมาตั้งแต่ดั้งเดิม ประการที่สี่ ตำนานของกลุ่มลาว ไทดำ ไทขาวสะท้อนวิถีชีวิตและบริบททางสังคมที่คนไทยต้องสัมพันธ์กับชนชาติพันธุ์อื่น ๆ จึงอธิบายกำเนิดมนุษย์ในลักษณะที่เป็นพี่น้องกับชนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ออกมาจากน้ำเต้าเดียวกัน อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ตามตำนานก็สะท้อนระบบคิดที่จำแนกคนไทย-ลาว ออกจากชนชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่เป็นข่า ขมุ ลาว แกว ฮ่อ ในแง่นี้ตำนานจึงเป็นสิ่งสะท้อนเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ไทว่า "ไท" ต่างจากชนชาติพันธุ์อื่นอย่างไรด้วย

จากการวิเคราะห์บริเวณที่มีการกระจุกตัวอย่างหนาแน่นของตำนานสร้างโลกทั้ง 3 แบบเรื่องหลักพบว่า บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางกินอาณาเขตตั้งแต่ตอนใต้ของจีน ตอนเหนือของไทย ตอนเหนือของลาวเป็น "ชุมทาง" ที่เป็นแหล่งปะทะสังสรรค์ของชนชาติไทยหลายกลุ่ม แม้บริเวณดังกล่าวอาจจะไม่ใช่แหล่งกำเนิดของคนไทย แต่หลักฐานจากตำนานสร้างโลกบอกเราว่าเป็นชุมทางวัฒนธรรมแหล่งสำคัญของชนชาติไทยที่สามารถศึกษาประวัติศาสตร์ ร่องรอยของวัฒนธรรมดั้งเดิม

ตลอดจนพัฒนาการทางวัฒนธรรมความคิด ความเชื่อของคนไทย งานวิจัยเรื่องนี้พยายามจะชี้ให้เห็น ความสำคัญของตำนานในฐานะที่เป็นข้อมูลที่จะใช้ศึกษาเรื่องชนชาติไทย ทั้งในเรื่องความคิด ความเชื่อ การกระจายของคนไทย และความสัมพันธ์ของคนไทยกลุ่มต่าง ๆ ในทำนองเดียวกันกับที่นักวิชาการใน สาขาอื่น ๆ พยายามใช้หลักฐานทางด้านภาษา ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี ลายผ้าสิ่งทอ ฯลฯ ใน การศึกษาความสัมพันธ์ของชนชาติไทย

ปฐม หงษ์สุวรรณ (2542) ได้ศึกษาการวิเคราะห้ตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชน ชาติไทยโดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ตำนานสุริยคราสและจันทรคราสสำนวนต่าง ๆ ของชน ชาติไทยบางกลุ่ม อันได้แก่ ไทพ่าเก ไทใต้คง ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทจีน ไทยยวน ไทยอีสาน ไทลาว ไทดำไท ขาว ไทยภาคกลางและไทยภาคใต้ ซึ่งเป็นข้อมูลที่มีผู้รวบรวมไว้แล้วส่วนหนึ่ง ทั้งที่เป็นสำนวนลาย ลักษณะและสำนวนมุขปาฐะ และข้อมูลภาคสนามที่ผู้วิจัยรวบรวมเพิ่มเติม โดยใช้กรอบแนวคิด ทางด้านคติชนวิทยา เพื่อทำความเข้าใจในด้านโครงสร้างและเนื้อหาของตำนานสุริยคราสและ จันทรคราส รวมทั้งความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับสุริยคราสและจันทรคราส

ในการวิเคราะห์โครงสร้างและเนื้อหาของตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไทย นั้นผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดทฤษฎีของนักคิดสำนักโครงสร้างนิยมคือ Vladimir Propp และ Claude Levi-Strauss มาปรับใช้ในงานวิจัยนี้ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นส่วนประกอบของตำนานเรื่องนี้ว่า ในแต่ละช่วง เหตุการณ์มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างไร หรือมีการผูกเรื่องหรือจัดวางลำดับเหตุการณ์อย่างไร

ผลของการศึกษาวิเคราะห์โครงสร้างของตำนานสุริยคราสและจันทรคราส สามารถแยกเป็น แบบเรื่องประเภทต่าง ๆ ได้ 4 ประเภทใหญ่ๆ ซึ่งแต่ละแบบเรื่องมีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อและ ศาสนาที่ต่างกัน กล่าวคือ แบบเรื่องกบกินเดือน/ตะวัน เป็นคติความเชื่อดั้งเดิมของคนไทยก่อนรับ อิทธิพลทางพุทธศาสนา แบบเรื่องพี่น้องทะเลาะ/โกรธกันและแบบเรื่องพี่น้องไปเยี่ยมเยียนกัน เป็น แบบเรื่องที่ได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนา และแบบเรื่องราหูอมจันทร์/อาทิตย เป็นแบบเรื่องในคติ พราหมณ์-ฮินดู การวิเคราะห์เปรียบเทียบและเชื่อมโยงความคิดความเชื่อในตำนานสำนวนต่าง ๆ ดังกล่าวนี ทำให้เห็นพัฒนาการของตัวละครและพฤติกรรมของตัวละคร ที่สะท้อนพัฒนาการทาง ความคิดและความเชื่อทางศาสนาในสังคมวัฒนธรรมของชนชาติไทย

นอกจากนี้ปฐม หงษ์สุวรรณ (2548) ได้ศึกษาด้านานพระธาตุของชนชาติไทย : ความสำคัญ และปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาด้านานพระธาตุของชน ชาติไทยในแง่ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม โดยรวบรวมตำนาน พระธาตุที่อยู่ในการรับรู้ของชนชาติไทย ได้แก่ ไทใหญ่ ไทจีน ไทลื้อ ลาว ไทยภาคเหนือและไทยภาค อีสาน ทั้งที่เป็นข้อมูลลายลักษณ์และข้อมูลมุขปาฐะจำนวน 96 เรื่อง

ในการวิเคราะห์นี้ได้ประยุกต์วิธีวิทยาในเชิงโครงสร้างนิยมของนักคิดสำคัญ 2 ท่าน คือ Vladimir Propp และ Claude Lévi-Strauss มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ผลการศึกษาพบว่า โครงสร้างของตำนานพระธาตุของชนชาติไทสามารถจำแนกออกเป็น 4 แบบ คือ 1) แบบมีการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าและการไม่ยอมรับพุทธศาสนา 2) แบบมีการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าและการยอมรับพุทธศาสนา 3) แบบไม่มีการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าและการไม่ยอมรับพุทธศาสนา และ 4) แบบไม่มีการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าและการยอมรับพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เปรียบเทียบวิธีคิดที่แตกต่างกันระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธศาสนา โดยแยกพิจารณาจากชุดความคิดเกี่ยวกับเรื่องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ตัวละคร และพฤติกรรมของตัวละคร วิธีคิดแบบความเชื่อดั้งเดิมในชุดความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ประกอบด้วย “ท้องฟ้า, ภูเขา, ต้นไม้, เสาหลัก, ก้อนหิน, ถ้ำ และน้ำ” ส่วนชุดความคิดเกี่ยวกับตัวละคร ประกอบด้วย “นาค, ยักษ์, ผี, สัตว์, ชนพื้นเมือง และฤาษี ในขณะที่ชุดความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรม ประกอบด้วย “การเดินทางมาสร้างเมือง, การสั่งสอนเรื่องทางโลก, การบูชาผี, การสร้างหอผี, การพยากรณ์จากผี” ส่วนวิธีคิดแบบพุทธศาสนาในชุดความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ประกอบด้วย “สวรรค์ พระธาตุ พระบาท พระพุทธรูป ต้นโพธิ์ พุทธบัลลังก์ และวัด” ส่วนชุดความคิดเกี่ยวกับตัวละคร ประกอบด้วย “พระโพธิสัตว์ พระพุทธเจ้า พระสาวก พระเจ้าอโศก พระนางจามเทวี พระอินทร์ และเทวดา” ในขณะที่ชุดความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรม ได้แก่ “การเดินทางมาเผยแพร่พุทธศาสนา, การสั่งสอนเรื่องทางธรรม, การบูชาพระพุทธเจ้า, การสร้างพระธาตุ และการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้า”

นอกจากจะวิเคราะห์วิธีคิดที่แตกต่างระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและพุทธศาสนาแล้ว ผู้วิจัยยังได้วิเคราะห์ลักษณะที่เป็นการผสมผสานทางความคิดระหว่างความเชื่อทางศาสนาทั้งสองระบบอีกด้วย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์พิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชาพระธาตุที่ปรากฏในบริบททางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชนชาติไท ทั้งพิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชาพระธาตุ พิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ พิธีกรรมเกี่ยวกับการบันดาลความอุดมสมบูรณ์ พิธีกรรมเกี่ยวกับการสร้างบุญและอุทิศส่วนกุศล พิธีกรรมเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อทางพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม การวิเคราะห์ลักษณะปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมที่สะท้อนจากโครงสร้างและเนื้อหาของตำนานพระธาตุตลอดจนพิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชาพระธาตุพบว่ามีหลายลักษณะ ทั้งการขัดแย้ง การยอมรับ และการผสมผสานกลมกลืนกัน ลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวสามารถสะท้อนให้เห็นพัฒนาการทางความคิดความเชื่อทางศาสนาของคนไทที่นับถือพุทธศาสนา

สายป่าน ปุริวรรณชนะ (2548) ได้ศึกษาลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางของไทยโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและจำแนกแบบเรื่อง (TALE TYPE) ของตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางของไทย รวมถึงวิเคราะห์ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นดังกล่าว โดยมีขอบเขตการวิจัยคือตำนานประจำถิ่นที่พบในจังหวัดภาคกลาง 35 จังหวัด ทั้งจากข้อมูลเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผลการศึกษาพบว่าแบบเรื่องตำนานประจำถิ่นมี 12 แบบเรื่อง ได้แก่ แบบเรื่องมาทางน้ำ ซึ่งเป็นแบบเรื่องที่พบมากที่สุด กล่าวคือพบถึง 38 เรื่อง แบบเรื่องสามพี่น้อง พบ 19 เรื่อง แบบเรื่องเทวดารักษา พบ 14 เรื่อง แบบเรื่องผ่านทางพบเทพ พบ 12 เรื่อง แบบเรื่องจระเข้เจ้า พบ 12 เรื่อง แบบเรื่องตายในน้ำเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งท้องน้ำ พบ 7 เรื่อง แบบเรื่องเหยียบน้ำทะเลเจ็ด พบ 4 เรื่อง แบบเรื่องผู้วิเศษประลองฤทธิ์ พบ 4 เรื่อง แบบเรื่องผู้สยบสัตว์ร้าย พบ 4 เรื่อง แบบเรื่องผู้วิเศษแปลงกายเป็นจระเข้ พบ 3 เรื่อง แบบเรื่องตามองลาย และแบบเรื่องน้ำไม่ท่วมผู้มีบุญซึ่งเป็นแบบเรื่องที่พบน้อยที่สุด พบ 2 เรื่อง นอกจากนี้ยังมีตำนานประจำถิ่นเรื่องเบ็ดเตล็ดอีก 12 เรื่อง โดยตำนานแต่ละแบบเรื่องแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับสายน้ำ ทั้งในด้านประวัติความเป็นมาและอภินิหารของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมีอนุภาคสำคัญที่เกี่ยวข้องกับน้ำ ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นสัมพันธ์กับสภาพภูมิศาสตร์ ภูมินาม และสถานที่สำคัญในท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันก็สัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐาน สภาพเศรษฐกิจ และการคมนาคม ซึ่งต้องอาศัยแม่น้ำและทะเลเป็นสำคัญ นอกจากนี้ตำนานประจำถิ่นยังสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนหลายชาติพันธุ์ หลายวัฒนธรรมที่อาศัยอยู่ร่วมกันในบริเวณริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง

ราชันย์ เวียงเพิ่ม (2550) ได้ศึกษาพระคณศ : ตำนานและพิธีกรรมในสังคมไทยโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมตำนาน พิธีกรรม ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระคณศและวิเคราะห์การดำรงอยู่ของคติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระคณศในสังคมไทย โดยรวบรวมจากข้อมูลที่เป็นเอกสารและรวบรวมข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระคณศในเขตกรุงเทพมหานคร และเขตปริมณฑลเป็นหลัก

ผลการศึกษาพบว่า ตำนานพระคณศที่ปรากฏในสังคมไทย เป็นตำนานที่มีการนำเค้าโครงเรื่องมาจากปุราณะของอินเดีย ตำนานพระคณศที่คนไทยรับรู้มากที่สุดมี 2 ตำนาน คือ ตำนานการต่อเศียรพระคณศ และตำนานพระคณศเสียดา นอกจากนี้ยังมีตำนานพระคณศที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างคติฮินดูกับพุทธศาสนาอีกด้วย พิธีกรรมเกี่ยวกับพระคณศในประเทศไทยมีปรากฏอยู่ในทั้ง เทวสถาน พุทธสถาน บ้านเรือนประชาชนทั่วไป รวมถึงตำหนักทรงเจ้าที่มีการประทับทรงพระคณศ พิธีกรรมเกี่ยวกับพระคณศมีลักษณะผสมผสานระหว่างคติ ฮินดู พุทธ และไสยศาสตร์ อันเป็นปัจจัยที่ทำให้คติความเชื่อเกี่ยวกับพระคณศดำรงอยู่ในสังคมไทย นอกจากนี้ การที่พระคณศดำรงอยู่ในฐานะเทพเจ้าแห่งศิลปวิทยาการ เทพเจ้าผู้บำบัดทุกข์ เทพเจ้าผู้ประทานโชคลาภ

และเทพเจ้าผู้ป้องกันอุปสรรค ทำให้พระคณศัมมิตบาทบาทสำคัญ และดำรงอยู่ในสังคมไทยอย่างต่อเนื่องยาวนานมาในสังคมไทยโดยเฉพาะในปัจจุบันนี้

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านานพบว่างานวิจัยส่วนใหญ่ศึกษาด้านานในมิติทางวัฒนธรรม ด้านานเป็นเรื่องเล่าที่สืบทอดต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ หรืออธิบายสิ่งมหัศจรรย์ที่เชื่อมโยงกับความเชื่อของคนในสังคม ด้านานจึงเป็นเรื่องเล่าที่มีบทบาทสำคัญต่อการสืบทอดวัฒนธรรมของคนในชุมชน อีกทั้งยังไม่มีผู้ศึกษาด้านานเจ้าอนุวงศ์ในมิติการเมืองของเรื่องเล่าและมิติของบทบาทของด้านานในการสร้างสำนึกความเป็นชาติ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาด้านานเจ้าอนุวงศ์: การเมืองของเรื่องเล่ากับการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาว

2.2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องเล่ากับการเมือง

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับเรื่องเล่ากับการเมืองพบว่ามีเอกสารและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ดังต่อไปนี้

กฤษณะ นาคประสงค์ (2546) ได้ศึกษาการสื่อสารการเมืองของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ สถานการณ์ ข้อจำกัด รูปแบบและผลของการสื่อสารการเมืองเพื่อปกป้องเอกราช รักษาพระราชอำนาจ ขยายพระราชอาณาเขตและทำนุบำรุงกรุงศรีอยุธยา ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์ตัวบท โดยศึกษาจากเอกสาร เช่นพระราชพงศาวดาร พงศาวดาร จดหมายเหตุชาวต่างชาติ พระนิพนธ์ บทความ และเอกสารอ้างอิงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมารวบรวมเพื่อทำการวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่าสถานการณ์และข้อจำกัดทางการเมือง ทั้งภายในและภายนอกกรุงศรีอยุธยาส่งผลให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงต้องใช้ในการสื่อสารในการโต้ตอบสถานการณ์ และข้อจำกัดทางการเมืองเหล่านั้น โดยรูปแบบทางการสื่อสารทางการเมืองที่พระองค์ใช้ ได้แก่ การสื่อสารเพื่อการจัดการ การสื่อสารโน้มน้าวใจ การสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ การสื่อสารในเชิงสัญลักษณ์ (สัญลักษณ์) เป็นต้น โดยรูปแบบที่พบมากที่สุดคือ รูปแบบการสื่อสารโน้มน้าวใจ โดยใช้จุดจูงใจในความ “เด็ดเดี่ยวของพระองค์” และผลของการสื่อสารการเมือง ทำให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงสามารถปกป้องเอกราช รักษาไว้ซึ่งพระราชอำนาจ และมีพระราชอาณาเขตกว้างใหญ่รวมทั้งทำนุบำรุงฟื้นฟูกรุงศรีอยุธยาให้รุ่งเรืองดังเดิม

ธนธรณ์ ฤทธิธกล (2551) ได้ศึกษาการประกอบสร้างความหมายในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเจตนารมณ์แนวความคิด ในการถ่ายทอดเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ในภาพยนตร์ เรื่อง “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” และเพื่อวิเคราะห์กระบวนการประกอบสร้างความหมายให้กับเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ผ่านทางสื่อภาพยนตร์ โดยทำการศึกษาเฉพาะภาคองค์ประกันหงสา และภาคประกาศอิสรภาพ ด้วยการประมวลและวิเคราะห์ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์ในเชิงลึก กับกลุ่มบุคคลที่มีความสำคัญต่อการผลิตภาพยนตร์เรื่อง “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช” รวมทั้งข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและวีดิทัศน์ภาพยนตร์เรื่องดังกล่าว

ผลการวิจัยพบว่า เจตนารมณ์ในการสร้างภาพยนตร์เรื่องนี้มาจากแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ โดยมีจุดประสงค์ เพื่อ “ถ่ายทอด” ประวัติศาสตร์ของชาติ และ “กระตุ้น” ให้คนไทยในปัจจุบันหันมาสนใจและเรียนรู้รากเหง้าของตนเอง ผ่านทางเนื้อหาภาพยนตร์ที่เกิดจากกระบวนการผสมผสาน ระหว่างข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์กับจินตนาการของผู้สร้างภาพยนตร์ โดยคำนึงถึงความสมบูรณ์ สมจริง และอรรถรสของภาพยนตร์เป็นหลัก โดยมีแนวความคิดในภาพรวมในการประกอบสร้างความหมายที่เน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของความหมายของคำว่า “อิสรภาพ” ในภาพยนตร์ภาคแรก ผู้สร้างภาพยนตร์ได้ประกอบสร้างความหมาย เพื่อให้ผู้ชมเข้าใจถึงแก่นสาระความหมายของการ “สูญเสียอิสรภาพ” โดยนำเสนอให้เห็นถึงสาเหตุและผลจากการสูญเสียอิสรภาพ รวมถึงความหวังของผู้สูญเสียอิสรภาพที่จะกอบกู้อิสรภาพคืนมา ในภาคสอง เน้นการสื่อความหมายที่คำว่า การ “กอบกู้อิสรภาพ” ซึ่งกว่าจะได้มาจะต้องอาศัยการรวบรวมกำลังผู้คน การมีผู้นำที่เหมาะสม ทั้งสติปัญญาความสามารถ และคุณงามความดีในการสร้างศรัทธาแก่ผู้คน รวมถึงจังหวะเวลาที่เหมาะสม และความพากเพียรพยายามอย่างหนัก

มารศรี สอทิพย์ (2551) ได้ศึกษาเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์ หลักสูตรปริญาอักษรศาสตร์ดุขฐิบัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมุ่งศึกษาระหว่างความสัมพันธ์กับกลวิธีการเล่าเรื่องของเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ประเภทต่าง ๆ เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช กับการสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชอันสัมพันธ์กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย

ผลการวิจัยพบว่า ภาพลักษณ์หลักของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในด้านบุญบารมี และเป็นผู้มีเมตตา ส่วนภาพลักษณ์เสริมแตกต่างกันไปตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยในยุคสมัยของการประพันธ์ บริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยที่ส่งผลต่อการประกอบสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ได้แก่ การชำระพระราชพงศาวดาร

วาทกรรมชาตินิยม ความขัดแย้งทางความคิดทางการเมืองในสังคมไทย คติความเชื่อทางศาสนา แนวคิดเรื่องการสร้างวีรบุรุษและวัฒนธรรมวรรณศิลป์

เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนำเสนอภาพลักษณ์ของพระองค์ดังนี้ ในเรื่องเล่าประเภทพระราชพงศาวดาร ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชคือ ผู้มีบุญบารมี ผู้มีเมตตา เรื่องเล่าประเภทบทประพันธ์ร้อยกรองเน้นภาพลักษณ์ผู้ปราบยุคเข็ญ ผู้ทรงธรรม และผู้สร้างชาติให้ชาติของตนยิ่งใหญ่เหนือชาติอื่น ๆ เรื่องเล่าประเภทความเรียงเน้นภาพลักษณ์วีรบุรุษผู้ปราบยุคเข็ญ เรื่องเล่าประเภทนวนิยายอิงประวัติศาสตร์เน้นภาพลักษณ์ผู้เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อความสงบสุขของส่วนรวม เรื่องเล่าประเภทหนังสือการ์ตูนเน้นภาพลักษณ์ของวีรบุรุษผู้กล้าหาญและผู้เสียสละ เรื่องเล่าประเภทละครนำเสนอภาพลักษณ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในลักษณะสัญลักษณ์ของการสร้างความรักชาติและความสามัคคี โดยให้คนเอาเยี่ยงอย่างพระองค์ เรื่องเล่าประเภทภาพยนตร์ผสมผสานภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตามแบบพระราชพงศาวดาร และนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ อาจกล่าวได้ว่าเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทุกประเภทล้วนนำเสนอภาพลักษณ์หลักของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในฐานะวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ที่จะอยู่ในใจของคนไทยตลอดไป

2.2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างสำนึกความเป็นชาติ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสร้างสำนึกความเป็นชาติพบว่า มีเอกสารและงานวิจัยที่สามารถนำมาเป็นแนวทางการศึกษาได้ดังนี้

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538) ได้ให้ความหมายของชาติไทยในแบบเรียนประถมศึกษาว่า ความเป็นชาติ ย่อมมีความหมายใหญ่หลวงที่เกี่ยวพันกับอัตลักษณ์ (Identity) หรือคุณสมบัติของคนไทย สังคมไทยว่าเคยเป็นมาอย่างไรชาติ และชาตินิยมกำลังเป็นประเด็นที่วงวิชาการในโลกตะวันตกสนใจ ชาติไทยเมืองไทยในแบบเรียนประถมศึกษา ชี้ให้เห็นคุณสมบัติของชาติไทยที่สะท้อนออกและสืบทอดโดยตำราเรียน การศึกษาเชิงวิเคราะห์เนื้อหาในที่นี้มาพิจารณาว่านักเรียนที่อยูในการศึกษาภาคบังคับ โดยรัฐสอนให้จินตนาการของชุมชนที่เรียกว่าชาตินี้ไว้อย่างไร และจินตนาการนั้นตรงกับจินตภาพของใครสอดคล้องกับความเป็นจริงอย่างไร ทั้งนี้โดยการนำแบบเรียนที่กรมวิชาการสร้างขึ้นมา โดยเฉพาะแบบเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 ในวิชาภาษาไทย สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและในวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม (ต่อไปนี้จะเรียกว่าสังคมศึกษาหรือ ส. 23101) เป็นสำคัญ แบบเรียนเกือบทั้งหมด เป็นแบบเรียนที่เขียนโดยคณะกรรมการ ซึ่งกรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการตั้งขึ้น

นิธิ เอียวศรีวงศ์ เสนอว่า แบบเรียนไทยในสมัยนี้ยังคงรักษาและถ่ายทอดจิตสำนึกชาตินิยมที่เน้นรัฐมากกว่าชาติ และสรุปว่าการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและแบบเรียน เป็นปัจจัยในการผลิตซ้ำว่าทกรรมอันเป็นรากฐานของโครงสร้างทางสังคม ยังผลให้คำอธิบายทางสังคมใด ๆ ในเมืองไทยมีความสืบเนื่องไม่เปลี่ยนแปลงเป็นส่วนใหญ่ ได้วิเคราะห์ว่า แบบเรียนประถมศึกษาหลักสูตรปี พ.ศ. 2521 นั้นถ่ายทอดจิตสำนึกชาตินิยมแบบอนุรักษนิยม เช่น การเน้นรัฐมากกว่าชาติ การให้ความสำคัญกับหน่วยงานราชการเน้นเรื่องความสามัคคีของคนในชาติ

ลักขณา ปันวิชัย (2542) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การปลูกฝังอุดมการณ์รัฐในแบบเรียนประถมศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2464 – 2533 ในบทความชิ้นนี้ของผู้เขียน จึงมุ่งหวังที่จะอธิบายการก่อตัวและการเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์รัฐของประเทศไทยตั้งแต่สมัยรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จนกระทั่งถึงปัจจุบันโดยการเปรียบเทียบการอธิบายประเด็นที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและพลเมือง หน้าที่พลเมือง บทบาทของรัฐและหน่วยงานราชการ บทบาทของพระมหากษัตริย์ ความหมายของคำว่าชาติ ความหมายของคำว่าประชาธิปไตย ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชาติ ประวัติศาสตร์สมัยใหม่ วันสำคัญและบุคคลสำคัญของแบบเรียนในแต่ละยุคเพื่อชี้ให้เห็นว่า อุดมการณ์รัฐที่อยู่ในบทเรียนแต่ละหลักสูตรนั้นถูกเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ทางการเมืองในแต่ละสมัย แต่อุดมการณ์ที่รัฐไทยไม่เคยสอนในแบบเรียนคืออุดมการณ์ที่ว่าด้วยชาติ ที่ประชาชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและสิทธิที่ประชาชนพึงมี อุดมการณ์รัฐที่อยู่ในแบบเรียนไทย จึงเป็นอุดมการณ์ที่มุ่งสร้างรัฐที่เข้มแข็งพลเมืองที่พึงพารัฐและพลนิกรที่จงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์เท่านั้น

ระบบการปกครองใด ๆ ก็ตามในสังคมจะดำรงอยู่ได้ ก็ด้วยคนในสังคมนั้นมีอุดมการณ์ทางการเมืองอันหนึ่งที่ยึดถือและร่วมกันหล่อเลี้ยงเอาไว้ ดังนั้นเพื่ออ้างไว้ซึ่งระบอบการปกครองในแบบที่รัฐพึงใจ รัฐจำเป็นต้องสร้างและถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐลงสู่ประชาชน และสร้างมันให้กลายเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองที่ประชาชนยอมรับ และยึดถือเอาไว้ร่วมกันอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐในที่นี้ ได้ศึกษาจากการที่ความหมายของคำว่ารัฐ ชาติ พลเมืองรัฐธรรมนุญประชาธิปไตย การจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและพลเมืองความสัมพันธ์ของรัฐและพระมหากษัตริย์ ความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองและพระมหากษัตริย์ รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างพลเมืองกับพลเมือง และหรือในชาติเดียวกัน ในแบบเรียนวิชาสังคมศึกษาชั้นประถมศึกษาอันเป็นการศึกษาระดับมัธยมศึกษาของประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2464 เป็นต้นมา จึงถึงหลักสูตรที่ปรับปรุงในปี พ.ศ. 2533 และล่าสุดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ได้บรรจุไว้ในวิชาสังคมศึกษาศาสนา และวัฒนธรรม

หนังสือชาตินิยมและหลังชาตินิยม โดยธีรยุทธ บุญมี (2547) ได้เสนอความเป็นมาของชาติ ที่มีหลายรูปแบบ ความต่างกันของแนวคิดเรื่องชาติระหว่างสำนัก modernist และ primordialist ซึ่งฝ่ายแรกเชื่อว่าชาติเป็นผลผลิตของยุคสมัยใหม่ เน้นการเกิดชาติที่ตัดขาดจากอดีตโดยสิ้นเชิง ฝ่ายหลังเชื่อว่า ชาตินี้มีที่มาจากรากเหง้าในอดีตที่เก่าแก่กว่าการก่อเกิดของยุคสมัยใหม่ รวมไปถึง พัฒนาการของชาตินิยมในยุโรปและเอเชียซึ่งงานเขียนเล่มนี้ช่วยให้เข้าใจแนวคิดเรื่องชาติและ ชาตินิยมได้ดียิ่งขึ้นและทำให้สามารถเข้าใจถึงสำนักชาตินิยมลาวได้เช่นกัน

ประวัติศาสตร์ลาวหลายมิติ ของดาร์วิน เมตตาริกานนท์ (2555) ได้เสนอประวัติศาสตร์ ลาวในหลายมุมมอง โดยใช้หลักฐานต่าง ๆ เช่น พงศาวดาร แบบเรียน เอกสารต่าง ๆ ซึ่งเป็นของลาว เอง และใช้หลักฐานจากนักเดินทางชาวตะวันตกที่ได้เข้ามาในลาวและทำการบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ไว้ หรือหลักฐานจากประเทศเพื่อนบ้านทั้งไทยและเวียดนาม ที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ต่าง ๆ กับประเทศลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทำให้เห็นถึงการก่อตัวของสำนึกความเป็นชาตินิยมผ่านงานเขียน ในรูปแบบของประวัติศาสตร์และพงศาวดาร เช่นประวัติศาสตร์ลาวที่รับรู้กันในช่วงสมัยราชอาณาจักร ถูกสร้างขึ้นเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับ เจ้ามหาชีวิต ศาสนาพุทธ แต่เมื่อลาวเปลี่ยนระบอบการ ปกครอง ประวัติศาสตร์ลาวก็ถูกสร้างขึ้นเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ให้ คนลาวรู้ว่าชาตินิยมตั้งอยู่ได้ก็เพราะพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ถ้าไม่มีพรรคก็ไม่มีชาติในวันนี้ เป็น ต้น

กิตติคุณ กิตติธรรมกุล (2551) ได้ศึกษาการสร้างสำนึกความเป็นชาติผ่านเพลงปฏิวัติลาว ตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ การศึกษาเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) ศึกษาการสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมผ่านเพลงปฏิวัติตั้งแต่ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน 2) ศึกษาถึงการปรับตัวและการคงอยู่ของเพลงปฏิวัติลาวใน ปัจจุบัน

ผลการศึกษาพบว่าได้แบ่งเพลงปฏิวัติเป็น 3 ยุคคือ เพลงปฏิวัติสมัยต่อต้านฝรั่งเศส เพลง ปฏิวัติสมัยต่อต้านสหรัฐอเมริกา และเพลงปฏิวัติสมัยปลดปล่อยประเทศ โดยพบว่า เพลงปฏิวัติสมัย ต่อต้านฝรั่งเศส (พ.ศ.2436 – 2497) เน้นเรื่องศัตรูของชาติในการสร้างสำนึกชาตินิยม โดยศัตรูในบท เพลงก็คือฝรั่งเศส เหตุผลสำคัญที่ต้องเน้นศัตรูของชาติ เป็นเพราะต้องการปลุกกระดมให้ประชาชน ร่วมกันต่อสู้ แต่เพลงในยุคนี้ยังขาดความหลากหลายและเพลงที่แต่งก็ยังมีออกมาไม่มาก

ในสมัยต่อต้านกับสหรัฐอเมริกา (พ.ศ.2497 – 2518) เป็นยุคที่เพลงปฏิวัติถูกใช้มากที่สุด ทั้งจำนวนเพลงที่ถูกแต่งออกมาเป็นจำนวนมาก เนื้อหาของเพลงก็มีความหลากหลายมากขึ้น ได้แก่ เพลงที่กล่าวถึงบุคคลหลากหลายอาชีพที่มีผลต่อการปฏิวัติ เพลงที่เน้นความสำคัญของแต่ละเมืองว่า เป็นส่วนหนึ่งของชาตินิยม เพลงที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ฯลฯ โดยรวมแล้วเนื้อหาของแต่ละ เพลงก็สร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมทั้งสิ้น แต่ที่มีความโดดเด่นมากที่สุด ก็คือ การเน้นศัตรูของชาติ

ซึ่งเหมือนกับยุคต่อต้านฝรั่งเศส แต่ทว่าศัตรูของชาติในยุคนี้ถูกเปลี่ยนจากฝรั่งเศสเป็นสหรัฐอเมริกา และเนื้อหาในการชิงชังศัตรูของชาติก็มีความเข้มข้นมากกว่าสมัยต่อต้านกับฝรั่งเศส ที่ยังต้องเน้นศัตรูของชาติมากขึ้นนั้น เพราะต้องทำสงครามกันหนักกว่าเดิม และต้องรบกับลาวด้วยกันเองโดยมีสหรัฐอเมริกาคอยหนุนหลังอีกด้วย

พอมาถึงยุคปลดปล่อย (หลัง พ.ศ.2518 ถึงปัจจุบัน) เพลงปฏิวัติที่ถูกแต่งออกมามีจำนวนลดลง ศัตรูของชาติในบทเพลงไม่ถูกเน้นอีกต่อไป แต่เพลงยังคงมีเนื้อหาที่หลากหลายในการสร้างสำนึกชาตินิยม ทั้งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บุญคุณของพรรคในการต่อสู้เพื่อชาตินิยม นอกจากนี้ เพลงปฏิวัติยังถูกใช้ในทิศทางของความบันเทิงและธุรกิจอีกด้วย โดยผลิตเป็นอัลบั้มเพลงปฏิวัติวางจำหน่ายตามแผงเทป ประชาชนลาวก็ซื้อไปฟังและร้องเพื่อความบันเทิงมากขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงการใช้งานที่เปลี่ยนไปของเพลงปฏิวัติ

แม้ว่าเพลงปฏิวัติจะไม่ได้ได้รับความนิยมจากประชาชนลาวเท่าที่ควร เนื่องด้วยปัจจุบันลาวไม่มีสงคราม และกระแสนิยมเพลงต่างชาติก็มีมากขึ้น แต่รัฐบาลลาวก็ยังคงจะรักษาเพลงปฏิวัติให้คงอยู่ต่อไป โดยจะเผยแพร่ตามสื่อต่าง ๆ ของลาวทั้ง โทรทัศน์ วิทยุ ฯลฯ เพราะเพลงปฏิวัติเป็นหนึ่งในแนวทางการสร้างสำนึกชาตินิยม สร้างความเป็นเอกภาพให้กับสังคมลาวและสร้างความชอบธรรมในการปกครองประเทศของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว

นอกจากนี้ ไพบูลย์ รัชโพธิ์ (2551) ได้ศึกษาชาตินิยมโดยรัฐในรูปแบบเรียนประถมศึกษาไทย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงการปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยมโดยรัฐผ่านแบบเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6 ของรัฐไทย และเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาชาตินิยมโดยรัฐที่ปรากฏในแบบเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6

ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาชาตินิยมโดยรัฐ ที่ปรากฏในแบบเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – 6 มีลักษณะสำคัญ ดังนี้ประการแรก คือ ให้ความสำคัญกับพระมหากษัตริย์ในฐานะศูนย์กลางของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ดังจะเห็นได้จากการอธิบายความเปลี่ยนแปลงทั้งหลายว่าเป็นผลมาจากพระปรีชาสามารถ ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งปัจจุบันดังเช่น การปฏิรูปการปกครองประเทศในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การที่ไทยไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศตะวันตก การดำเนินการประกาศเอกราชของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ฯลฯ

ประการที่สอง คือ ส่งเสริมคุณธรรมและหน้าที่พลเมืองดี แบบเรียนของสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ได้ให้คำนิยามเอาไว้ว่า พลเมืองดีหมายถึงคนที่ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในสังคมได้อย่างถูกต้องตามระเบียบวินัย กตึกา ข้อตกลง หรือกฎหมายนั้น ๆ กำหนดขึ้นไม่ว่าจะเป็นสังคมระดับครอบครัว ชุมชนท้องถิ่น หรือประเทศชาติ คำนี้ถึงประโยชน์ส่วนรวม และมีคุณธรรมจริยธรรมปฏิบัติดีทั้งกาย วาจา ใจ นอกจากนี้แบบเรียนยังได้ชี้ให้เห็นถึงชาตินิยมโดยรัฐที่ชัดเจนที่สุด คือ เนื้อหาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในสาระการเรียนรู้ที่ 2 หน้าที่พลเมืองและการดำเนินชีวิตใน

สังคม ปราบกฏในหน่วยการเรียนรู้ที่ 1 การเป็นพลเมืองดี การเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย การเป็นพลเมืองดีของสังคมความสำคัญของการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามสถานภาพและบทบาท สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ของตน โดยรัฐไทยมีมาตรฐานบางอย่าง ซึ่งเป็นลักษณะของการเป็นพลเมืองดี คือ ต้องรักชาติบ้านเมืองและจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์

ประการที่สาม คือ ให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ ประชาชนร้อยละ 95 นับถือพระพุทธศาสนา แบบเรียนของสำนักพิมพ์ที่ยกมาวิเคราะห์ชาตินิยมโดยรัฐ ล้วนใช้พื้นที่ในการบรรจุเนื้อหาของพระพุทธศาสนาไว้เป็นจำนวนมากอาจกล่าวได้ว่า แบบเรียน สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ล้วนให้ความสำคัญกับศาสนาพุทธตั้งเช่นความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนาประจำชาติ เจริญควบคู่มากับชาติไทยตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกฉบับบัญญัติว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะและอัครศาสนูปถัมภก และประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในโลกที่นับศรัทธาโดยใช้พุทธศักราชเป็นทางการ ประเด็นที่น่าสนใจในคำอธิบายระบุว่า สีขาวในธงไตรรงค์ที่เริ่มใช้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นหมายถึงพระพุทธศาสนา

กล่าวโดยสรุปโดยสรุป บทบาทของรัฐและระบบราชการในแบบเรียนสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของรัฐ ในการที่จะปลูกฝังให้เด็กเชื่อมั่นในความสามารถของรัฐ และระบบราชการ ถึงแม้ว่าประสิทธิภาพของระบบราชการไทยอย่างที่มีอยู่ในแบบเรียนนั้น ไม่เคยมีอยู่จริง แต่ภาพพจน์ของรัฐไทยที่มีประสิทธิภาพอย่างเหลือเชื่อที่ถูกเสนอในแบบเรียนนั้น ย่อมทำให้รัฐไทยและระบบราชการไทยเป็นที่พึ่งและทางออกของปัญหาในวิถีคิดของคนไทย จะเห็นได้ว่ามีงานศึกษาหลายชิ้นที่เกี่ยวข้องกับประเด็นชาตินิยม อย่างไรก็ตามการศึกษาชาตินิยมโดยรัฐผ่านแบบเรียนประถมศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 นั้น มีประโยชน์ในภาพรวมต่อนักเรียนไทยในด้านความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ มีความเชื่อศรัทธาในศาสนาที่ตนนับถือรักชาติบ้านเมืองดุจบิดมารดา ทำให้นักเรียนที่ผ่านการศึกษาระดับนี้เป็นพลเมืองดีของชาติสืบไป

อนินทร์ พุฒิชัย (2557) ได้ศึกษาการเชิดชูวีรกษัตริย์ : การเมืองชาตินิยมกับการดำรงอยู่ของรัฐสังคมนิยมลาวในยุคโลกาภิวัตน์ โดยมีจุดประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาเหตุปัจจัย และเงื่อนไขของการปรับมนทัศน์ชาตินิยมลาวมาสู่การเชิดชูอดีตวีรกษัตริย์ เป็นศูนย์รวมจิตใจเป็นสัญลักษณ์ในการปลุกจิตสำนึกชาตินิยมในหมู่ประชาชนภายในชาติ 2) เพื่อศึกษาปฏิบัติการเชิดชูวีรกษัตริย์ของรัฐบาลสังคมนิยมที่ปรากฏผ่านกลไกและเครื่องมือต่าง ๆ ของรัฐ 3) เพื่อศึกษากระบวนการในการเลือกสรรนำเสนอ ให้ความหมาย และขับเน้นภาพ และเรื่องราวของวีรกษัตริย์และกลวิธีที่รัฐใช้ในการเชื่อมโยงการเชิดชูวีรกษัตริย์กับการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองของรัฐ และ 4) เพื่อศึกษานัยยะความหมายในทางสังคมการเมืองจากการเชิดชูวีรกษัตริย์ของรัฐบาลลาวในปัจจุบัน

ผลการศึกษาพบว่า ปรากฏการณ์รื้อฟื้นการเชิดชูอดีตวีรกษัตริย์ในฐานะศูนย์กลางของความเป็นชาติลาวเกิดขึ้นภายใต้บริบทที่รัฐลาวต้องเผชิญกับวิกฤติและความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมวัฒนธรรมครั้งใหญ่อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความล้มเหลวของการพัฒนาประเทศตามแนวทางสังคมนิยมซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทั้งในระดับสากลและในประเทศลาว ส่งผลให้ลาวจำเป็นต้องเปลี่ยนนโยบายการพัฒนาประเทศ ที่เรียกว่านโยบายจินตนาการใหม่ ในทางเศรษฐกิจมีการปรับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจจากแนวทางสังคมนิยมสู่เสรีนิยม ในทางการเมืองการยึดมั่นในการครองอำนาจแบบผูกขาดของรัฐบาลพรรคประชาชนปฏิวัติลาวต้องเผชิญกับแรงกดดันและความท้าทายจากกระแสวิกฤติศรัทธามือต่อการเมืองระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์และชัยชนะของอุดมการณ์ประชาธิปไตยในกระแสโลก การสูญสิ้นไกสอน พมวิหาน ผู้เป็นเสาหลักของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว และการเคลื่อนไหวต่อต้านอำนาจรัฐจากกลุ่มต่อต้านรัฐบาลสังคมนิยมลาว หรือที่รัฐบาลลาวเรียกว่า “กลุ่มคนปดี่” ในช่วงปลายทศวรรษ 1990 ในทางสังคมวัฒนธรรม การเปิดประเทศภายใต้นโยบายจินตนาการใหม่ ก่อให้เกิดการหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมจากภายนอก โดยเฉพาะที่ส่งผ่านสื่อไทยซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างสูงในลาว ได้สร้างความกังวลให้กับรัฐบาลลาวอย่างยิ่งว่าคนลาวและสังคมลาว กำลังถูกกลืนกลายทางวัฒนธรรม ภายใต้บริบทดังกล่าวมนทัศน์ชาติแบบเดิมที่มุ่งเน้นการสร้างคนสังคมนิยมและการเชิดชูวีรชนปฏิวัติในฐานะสัญลักษณ์แห่งความเป็นชาติ ไม่อาจเป็นแหล่งอ้างอิงการผูกขาดการครองอำนาจรัฐที่ทรงพลัง รัฐบาลลาวจึงรื้อฟื้นการเชิดชูวีรกษัตริย์เพื่อปลุกเร้าสำนึกความเป็นชาติและผดุงไว้ซึ่งอำนาจของรัฐบาลสังคมนิยมลาว

การขบขันส่งผ่านอุดมการณ์ชาติ การรื้อฟื้นการเชิดชูวีรกษัตริย์ในหน้าประวัติศาสตร์ ชาติลาว มุ่งส่งผ่านความหมายของการสร้างความชอบธรรมให้กับการครองอำนาจของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ดังนั้นภายใต้กระแสของการรื้อฟื้นการเชิดชูวีรกษัตริย์ในยุคศักราชในในฐานะสัญลักษณ์ของรัฐชาติสังคมนิยม รัฐบาลลาวได้พยายามสร้าง “จินตภาพ” และ “ความหมายใหม่” ให้แก่วีรกษัตริย์เปลี่ยนผ่านวีรกษัตริย์ยุคศักราชให้เป็นวีรชนของรัฐชาติสังคมนิยม ด้วยกลวิธีต่าง ๆ อาทิ การขบขันคุณลักษณะที่สะท้อนความเป็นวีรบุรุษของชาติ มากกว่าคุณลักษณะที่ผูกติดกับสถานะความเป็นกษัตริย์ หรือ การจัดวางบทบาทของวีรกษัตริย์ในยุคศักราชภายใต้โครงเรื่อง ประวัติศาสตร์ชาติแบบสังคมนิยม ซึ่งส่งผลให้วีรกษัตริย์ซึ่งเคยถูกนำเสนอภายใต้ขนบพงศาวดารในฐานะศูนย์กลางหนึ่งเดียวในการขับเคลื่อนประวัติศาสตร์ชาติได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นผู้นำพาประชาชนลาวต่อสู้เพื่อปกป้องรักษาเอกราชและเอกภาพของชาติ การสร้างจินตภาพและความหมายใหม่ให้แก่วีรกษัตริย์ดังกล่าวได้ช่วยร้อยรัดวีรกษัตริย์ ยุคศักราชลาวให้เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาติสังคมนิยม ขณะที่ผู้นำพรรคประชาชนปฏิวัติลาวก็ได้ถูกสร้างความหมายใหม่เช่นกัน ผ่านการขบขันเรื่องราวของการเชิดชูวีรกษัตริย์ในหน้าประวัติศาสตร์ชาติ พรรคประชาชนปฏิวัติลาวได้หันมาวางบทบาทของพรรคในฐานะที่เป็นผู้สืบทอดอุดมการณ์ของวีรกษัตริย์ในการรักษาความเป็นปึกแผ่นและความรุ่งเรืองของชาติ หรือ

กล่าวได้ว่าวีรกษัตริย์กลายเป็นแหล่งอ้างอิงเชิงอุดมการณ์ใหม่ให้กับการคงอยู่หรือการผูกขาดอำนาจรัฐของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวในปัจจุบัน

ในส่วนของการสร้างอนุสาวรีย์วีรกษัตริย์ก็เช่นเดียวกัน รัฐบาลลาวได้ใช้อนุสาวรีย์วีรกษัตริย์เพื่อต่อยอดอำนาจผ่านอุดมการณ์ชาติที่สอดคล้องกับการจรรโลงโครงสร้างอำนาจรัฐ เช่น อนุสาวรีย์ของเจ้าฟ้าร่มที่ถูกขบเน้นเรื่องความเป็นเอกภาพของชาติ โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาถึงบริบทในช่วงเวลาของการสร้างอนุสาวรีย์เจ้าฟ้าร่ม เป็นช่วงที่เกิดความปั่นป่วนในทางการเมืองลาว โดยเฉพาะจากบทบาทของกลุ่มต่อต้านรัฐบาลลาว การรณรงค์การเชิดชูสดุดีเจ้าฟ้าร่มจึงกลายเป็นเวทีหรือเครื่องมือในการปลุกสำนึกความเป็นชาติและการส่งผ่านความคิดเรื่องเอกภาพของชาติ เอกภาพที่ไม่เพียงหมายความถึงเอกภาพในยุคสมัยของเจ้าฟ้าร่ม แต่คือเอกภาพหนึ่งเดียวของรัฐชาติลาวในปัจจุบัน

สำหรับอนุสาวรีย์ได้ถูกเชิดชูให้เป็นสัญลักษณ์ของน้ำใจรักชาติของคนลาว อย่างไรก็ตามเมื่อคำนึงถึงวาทกรรมประวัติศาสตร์ว่าด้วยเจ้าอนุวงศ์ สถานที่ประดิษฐาน ท่าทางและอิริยาบถ ขององค์อนุสาวรีย์ เป็นที่เด่นชัดว่า อนุสาวรีย์แห่งนี้มิได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อสื่อความหมายถึงชาว ลาว เท่านั้น แต่ยังผลิตความหมายที่สื่อถึงความสัมพันธ์ระหว่างลาว – ไทย อย่างเด่นชัด กระนั้นก็ตามการประดิษฐ์สร้างความหมายอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ที่รัฐต้องการส่งผ่านสู่ชาวลาวและชาวไทย พบว่ามีความเลื่อนไหลและคลุมเครือไม่น้อย ด้านหนึ่ง รัฐได้ส่งผ่านความหมาย การยื่นพระหัตถ์ของเจ้าอนุวงศ์ที่หันทิศสู่ประเทศไทยว่า คือการอโหสิกรรม ให้อภัยต่อเรื่องราวความแค้นความปวดร้าวในอดีตที่เคยได้รับจากสยามผู้รุกราน แต่ในอีกด้านหนึ่งพระหัตถ์ที่ยื่นมาต่อกาย้าและส่งผ่านความหมาย “การปลุกสติชาติ” ให้ชาวลาวจดจำและสืบต่อน้ำใจรักชาติ ไม่ยอมจำนนเฉกเช่นเดียวกับเจ้าอนุวงศ์ วีรบุรุษผู้เป็นตำนานของชาติ ความเลื่อนไหลของความหมายอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ของรัฐบาลลาวเป็นภาพสะท้อนความสัมพันธ์ทวิลักษณ์ของลาวและไทยที่มีทั้งความเป็น “มิตร” และความเป็น “ปฏิปักษ์” คู่ขัดแย้ง ซึ่งนับวันภายใต้บริบทของโลกาภิวัตน์ จะยิ่งเสริมสร้างความสลับซับซ้อนของทวิลักษณ์ความสัมพันธ์ระหว่างลาวและไทยมากขึ้น

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีงานวิจัยหลายชิ้นที่เกี่ยวข้องกับประเด็นชาตินิยม อย่างไรก็ตามการศึกษาการสร้างสำนึกความเป็นชาติผ่านตำนานเจ้าอนุวงศ์ยังไม่มีผู้ศึกษา ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาด้านเจ้าอนุวงศ์ในมิติการเมืองของเรื่องเล่าและบทบาทของตำนานเจ้าอนุวงศ์ต่อการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาว

2.2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาเจ้าอนุวงศ์

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาเจ้าอนุวงศ์พบว่า มีเอกสารและงานวิจัยที่สามารถนำมาเป็นแนวทางการศึกษาได้ดังนี้

ธวัช ปุณโณทก (2526) ได้ศึกษา พื้นเวียง: การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมอีสาน พบว่าพื้นเวียงเป็นวรรณกรรมที่แพร่หลายในภาคอีสานและลาวอีกเรื่องหนึ่งซึ่งแต่งขึ้นด้วยโคลงสารหรือเรียกว่า กลอนลำ สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นภายหลังเหตุการณ์การกบฏของเจ้าอนุวงศ์ 43 ปี (ราว พ.ศ. 2422) โดยผู้แต่งซึ่งเป็นคนท้องถิ่นในภาคอีสานหรือชาวลาวที่มีชีวิตอยู่ในช่วงของเหตุการณ์ดังกล่าวจุดประสงค์ในการแต่ง คือ เพื่อใช้อ่านในงานศพ (งันเฮือนติ) ในวรรณกรรมเรื่องพื้นเวียงมีข้อความบางตอนที่สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติของลาวที่มีต่อไทย เช่น ตอนที่พรรณนาถึงสงครามปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ซึ่งสร้างความสะเทือนใจแก่ชาวลาวเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากการเข่นฆ่าแล้ว กองทัพไทยยังเก็บกวาดทรัพย์สินสมบัติ แก้วแหวนเงินทองไปจนหมด ผู้แต่งกล่าวว่าสิ่งที่กองทัพไทยยังไม่ได้ไปมีเพียงข่าระแด (ข่าเผ่าหนึ่ง) เนื่องจากพวกนี้เป็นพวกที่ดุร้าย (ผีแมนตาทอก) และมีความสามารถในการรบ (รบแล้ว) ยิ่งไปกว่านั้นผู้แต่งยังพรรณนาย้อนไปถึงพระแก้วมรกตที่ถูกกองทัพกรุงธนบุรีนำไปตั้งแต่ พ.ศ. 2322 ดังความว่า

... กับทั้ง องค์พระแก้ว

ได้ไปแล้ว พระแก้วมรกต

ได้ไปหมด โชตตะการเป็นบัน

อ่างค้ำนั้น ก็ได้ไปหมดแล้ว

ยังปู้ได้ แต่ข่าระแด

มันเป็นผี ผีแมนตาทอก

ไฟไปหยอก มันรบมันแล้ว... (ธวัช ปุณโณทก, 2526, หน้า 30)

และตอนที่บรรยายถึงสภาพของเมืองเวียงจันทน์ภายหลังการปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์โดยกองทัพไทยด้วยความขมขื่นว่า เวียงจันทน์ที่เคยรุ่งเรืองกลับกลายเป็นเมืองร้าง ปราศจากผู้คน มีเพียงเสียงหมาเห่าหอนหาเจ้าของอยู่ทั่วเมือง ดังความว่า

...ตั้งแต่เวียงจันทน์แตก เมืองละครสูญเปล่า

มีแต่หมาเห่าฮ้อง หาเจ้า 5 ทัวเมือง หั้นแล้ว... (ธวัช ปุณโณทก, 2526, หน้า 96)

อุศนา นาศรีเคน (2548) ได้ศึกษาอีสานในการรับรู้และทัศนคติของผู้ปกครองกรุงเทพฯ ตั้งแต่หลังกบฏเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. 2369 ถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการรับรู้และทัศนคติของผู้ปกครองกรุงเทพฯ มีต่ออีสาน ในช่วงเวลาตั้งแต่หลังกบฏเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. 2369 จนถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ผู้ปกครองกรุงเทพฯ ให้ความสำคัญกับบริเวณอีสานมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง สิ่งที่คุณปกครองกรุงเทพฯ รับรู้นั้น จะมีส่วนในการกำหนดนโยบายการปกครองและเปลี่ยนแปลงอีสานในแต่ละช่วงเวลา จนก่อให้เกิด “ภาพอีสาน” ที่เป็นผลจากมุมมองของกรุงเทพฯ โดยสิ่งนี้จะกลายเป็นภาพลักษณ์ของอีสาน ที่เป็นพื้นฐานการรับรู้ของคนทั่วไปต่ออีสานสืบจนถึงปัจจุบัน

ผลการศึกษาพบว่า การเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ ในพ.ศ.2369 ส่งผลให้ผู้ปกครองตระหนักถึงความจำเป็นในการควบคุมอีสาน ซึ่งรวมฝั่งลาวมากขึ้น มีความพยายามในการสำรวจข้อมูลโดยตรง ด้านทรัพยากรและกำลังคน ต่างจากเดิมที่สนใจในเชิงทรัพยากรเป็นหลัก จึงพยายามส่งข้าราชการเข้ามาจัดการกับบริเวณนี้มากขึ้น แต่ในลักษณะที่ประนีประนอม เพราะดินแดนบริเวณนี้มีกลุ่มผู้ปกครองตนเองอยู่แล้ว กรุงเทพฯ จึงจัดการปกครองเมืองต่าง ๆ ในอีสานผ่านกลุ่มผู้ปกครองเหล่านี้อีกชั้นหนึ่ง โดยมีเงื่อนไขอยู่คือการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือกรุงเทพฯ ต้องการความจงรักภักดี พันธะด้านกำลังคนทั้งยามสงบและยามสงคราม และผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจทั้งส่วยและแหล่งสินค้า ส่วนเมืองต่าง ๆ ในอีสาน ต้องการการยอมรับให้เป็นผู้ปกครองโดยชอบธรรมเหนือพื้นที่และความคุ้มครองในด้านต่าง ๆ ตามผลประโยชน์และความจำเป็นของแต่ละเมือง โดยระยะแรก กรุงเทพฯ ยังมีทัศนคติต่ออีสาน และคนอีสานว่าเป็นผู้อยู่ใต้ปกครอง และมีสถานะต่ำกว่าตน

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ปกครองตระหนักถึงภัยจากจักรวรรดินิยมตะวันตก ทั้งอังกฤษและฝรั่งเศส จึงมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่อหัวเมืองขึ้นนอกและประเทศราช อีสานก็เช่นกัน การขยายอิทธิพลของฝรั่งเศสเข้ามาทางด้านตะวันออกของแม่น้ำโขงจากการเข้ายึดครองญวน และแผ่อำนาจเข้ามายังเขมรและลาวนั้น ทำให้ผู้ปกครองที่กรุงเทพฯ ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ต้องปรับมุมมองและนโยบายเสียใหม่ โดยพยายามสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งการกำหนดเขตแดนว่าดินแดนบริเวณใดเป็นของรัฐสยาม ความพยายามดึงอำนาจต่าง ๆ ที่ท้องถิ่นเคยมีเข้ามารวมศูนย์ที่ส่วนกลาง ทั้งด้านการปกครองและการคลัง มีการสร้างระบบราชการขึ้นเพื่อที่จะนำนโยบายจากส่วนกลางไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการสร้างสำนึกให้เกิดความเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยาม แม้กรุงเทพฯ จะยังรู้สึกถึง “ความเป็นอื่น” กับคนกลุ่มนี้ก็ตาม แต่ปัญหาจากปัจจัยภายนอกและการเกิดปฏิกริยาต่อต้านจากคนอีสาน ทำให้ผู้ปกครองกรุงเทพฯ ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต้องเรียนรู้และประเมินความสำคัญของอีสานใหม่ ยังผลให้เกิดการเดินทางไปสำรวจพื้นที่ต่าง ๆ ที่เป็นจุดยุทธศาสตร์และแหล่งทรัพยากร ทั้งยัง

ตระหนักในความละเอียดอ่อน เรื่องของชาติพันธุ์ ผู้คนและความสัมพันธ์ของคนสองฝั่งโขงหลังการแบ่งเขตแดนที่ชัดเจนกับฝรั่งเศส

ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา มีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางและอีสานผ่านพุทธศาสนา ธรรมยุติกนิกาย และการศึกษา ในขณะที่เดียวกันความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เข้าสู่ระบบทุนนิยมโลก ได้ทำให้อีสานซึ่งมีศักยภาพทางด้านทรัพยากรและแรงงานกลายเป็นแหล่งส่งออกกำลังคนและสินค้าเกษตร ปศุสัตว์ให้กับตลาดภายนอก ซึ่งทำให้เป็นการรับรู้ที่มีปฏิสัมพันธ์มากขึ้น ทั้งนี้อีสานที่เป็นแหล่งผสมผสานของหลายกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งชาวพื้นเมือง จีน ญวน ก็ได้มีการปรับเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจของตนด้วย รวมทั้งมีลักษณะที่ซับซ้อนในการมองภาพลักษณ์จากความเป็นจริงของตนเอง และที่กรุงเทพฯ สร้างขึ้น

หลังจากการรับรู้และทัศนะของผู้ปกครองกรุงเทพฯ ที่มีต่ออีสานผ่านการปกครองและสื่อต่าง ๆ นั้น ส่งผลให้ภาพของอีสานเป็นดินแดนที่ยังต้องการการปรับปรุง พัฒนาจากกรุงเทพฯ เป็นหลัก แม้จะพยายามให้คุณค่าทางวัฒนธรรมพื้นถิ่นของอีสานมากขึ้น สิ่งนี้มีผลต่อการกำหนดนโยบายของรัฐบาลต่ออีสานในช่วงต่อมาและคนอีสานส่วนใหญ่ก็ยอมรับภาพลักษณ์นี้ด้วย

วิบูล สีนุมาลย์ (2554) ได้ศึกษา การรับรู้ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย - ลาว ผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ไทยและลาวชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 (ค.ศ.1975-2009) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับลาวในบริบททางประวัติศาสตร์ และศึกษาสาเหตุการสร้างประวัติศาสตร์ สำคัญของแบบเรียนไทยและลาว ที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างกัน และศึกษาผลกระทบอันเนื่องมาจากการสร้างประวัติศาสตร์ของทั้งสองประเทศ เนื่องจากสภาพการณ์ในปัจจุบันที่มีความพยายามร่วมมือด้านเศรษฐกิจ การค้า และสังคมระหว่างประเทศในกลุ่มอาเซียน แบบเรียนในฐานะเครื่องมือสร้างชุดความคิดให้แก่ผู้เรียนของรัฐได้ทำหน้าที่และกำหนดองค์ความรู้ให้กับผู้เรียน ซึ่งมีผลต่อความสัมพันธ์ของทั้งสองชาติอย่างไร

ผลการศึกษาพบว่า การสร้างประวัติศาสตร์และการกำหนดเนื้อหาในแบบเรียนที่เน้นเรื่องสงครามเจ้าอนุวงศ์มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศลาว ผลกระทบจากการสร้างประวัติศาสตร์และการใช้แบบเรียนที่ไม่มีการแก้ไขปรับปรุงเนื้อหาสาระให้เห็นความร่วมมือระหว่างกันมากขึ้น ส่งผลต่อสื่อหลายประเภทที่เสนอเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับลาวซึ่งยังเน้นย้ำถึง “ความเหนือกว่า” ของไทย

นอกจากงานวิจัยแล้วยังมีบทความที่เกี่ยวกับการศึกษาเจ้าอนุวงศ์มีดังต่อไปนี้

ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ (2542) ได้ศึกษา การรับรู้เหตุการณ์ “เจ้าอนุวงศ์ พ.ศ.2369” ในเอกสารของลาวพบว่าเจ้าอนุวงศ์ถือเป็นแบบอย่างวีรกรรมที่นักรบผู้ยอมเสียสละเลือดเนื้อและชีวิตเพื่อกอบกู้เอกราชของลาวและได้รับความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าเจ้าฟ้าผู้ทรงรวบรวมบ้านเมืองเข้าเป็นอาณาจักรล้านช้างเสียอีก

ปฐม หงษ์สุวรรณ (2555) ศึกษาเรื่อง “เจ้าอนุวงศ์” : การเมืองเรื่องอนุสาวรีย์กับการรื้อสร้างวัฒนธรรมเจ้าชีวิตในสังคมลาว ผลการศึกษาปรากฏว่าอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ในฐานะสัญลักษณ์แห่งยุคสมัยของลาวปัจจุบัน ได้ทำหน้าที่ให้กับสถานะใหม่ของลาวด้วยการรื้อสร้างความหมายใหม่และเป็นการรื้อสร้างประดิษฐ์ประเพณีซึ่งเกี่ยวข้องกับโครงสร้างและสำนักแห่งรัฐประชาชาติลาวด้วย ... คนลาวได้เปลี่ยนภาพลักษณ์เจ้าอนุวงศ์จากสัญลักษณ์ของเรื่องเล่าในมิติประวัติศาสตร์ที่เป็นคู่ริกับรัฐชาติไทยมาเป็น “ทูตวัฒนธรรม” ที่เป็นมิตรสหายกับนานาชาติ อีกทั้งที่ยังเป็นผู้ “อโหสิกรรม” ไม่ถือโทษโกรธแค้นต่อเรื่องราวในอดีต ซึ่งถือเป็นภาพที่น่ายกย่องเชิดชู

พยุพ นนทวิศรุต (2555) ศึกษาเรื่องตำนานผีเจ้านายยุคอาณานิคมกับบทบาทการสร้างพื้นที่ทางสังคมในชุมชนชายแดนไทย – ลาว จากการศึกษาพบว่าเจ้าอนุวงศ์ก็เป็นหนึ่งในผีเจ้านายที่ชาวบ้านในชุมชนชายแดนไทย – ลาวให้ความเคารพนับถือและมีพิธีกรรมสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาเจ้าอนุวงศ์พบว่าส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในมิติทางประวัติศาสตร์และบทบาททางวัฒนธรรม ยังไม่มีผู้ศึกษาด้านเจ้าอนุวงศ์ในบทบาทการสร้างสำนักความเป็นชาติลาว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาในประเด็นตำนานเจ้าอนุวงศ์: การเมืองของเรื่องเล่ากับการสร้างสำนักความเป็นชาติลาว

2.2.5 เอกสารภาษาไทยที่เกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์

2.2.5.1 กบฏเจ้าอนุวงศ์

เดิมเมืองเวียงจันทน์เป็นเอกราช เรียกว่าอาณาจักรล้านช้างบั้ง กรุงศรีสัตนาคนหุตบั้ง ครั้นกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเคยเป็นข้าศึกกับกรุงศรีอยุธยาบ้าง เคยยอมเป็นประเทศราชขึ้นกรุงศรีอยุธยาบ้าง และเป็นสัมพันธมิตรหรือเป็นแต่ไมตรีกันบ้าง ตามเหตุการณ์ที่มีมาในเรื่องพงศาวดารจนกระทั่งสมัยกรุงธนบุรี ครั้นนั้นพระเจ้าสิริบุญสารครองกรุงศรีสัตนาคนหุตอยู่เป็นเอกราช ได้มาเจริญพระราชไมตรีกับพระเจ้ากรุงธนบุรี (เรื่องราวมีแจ้งอยู่ในหนังสือพระราชวิจารณ์โดยพิสดาร) แต่ต่อมาพระเจ้าสิริบุญสารไม่รักษาพระราชไมตรี ได้ส่งกองทัพบุกรุกลงมาถึงตำบลดอนมดแดง (คือเมืองอุบลราชธานี บัดนี้) จับพระวอซึ่งสวามีภักดีต่อพระเจ้ากรุงธนบุรีฆ่าเสีย พระเจ้ากรุงธนบุรีขัดเคืองให้กองทัพยกขึ้นไปตีกรุงศรีสัตนาคนหุต เมื่อปีจอ พ.ศ. 2321 ครั้นนั้นสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก และสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท เมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเจ้าพระยาสุรสีห์ ด้ได้เมืองเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นราชธานีและเมืองขึ้นของกรุงศรีสัตนาคนหุต พระเจ้าสิริบุญสารหนีไปอาศัยแดนญวน จึงจับได้แต่บุตรของพระเจ้าสิริบุญสารหลายคน

เมื่อเสร็จการปราบปรามแล้ว สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ) ได้อัญเชิญพระพุทธรูปมหาเมธีรัตนปฏิมากรแก้วมรกตกับพระบาง แลพาตัวพวกบุตรพระเจ้าสิริสารลงมากรุงธนบุรี ตั้งแต่นั้นมากรุงศรีสัตนาคนหุตก็ตกเป็นข้าขอบขัณฑสีมาของไทย แต่ในสมัยกรุงธนบุรี เป็นแต่ให้ขุนนางอยู่รักษาเมืองเวียงจันทน์และหัวเมืองอื่น ๆ เป็นอิสระแก่กันเหมือนอย่างหัวเมืองขึ้นชั้นนอก มาถึงรัชกาลที่ 1 พระเจ้าสิริบุญสารรู้ว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ชุบเลี้ยงบรรดาบุตรซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ ด้วยดี และคิดได้ว่าตัวเองก็แก่ชราแล้ว จึงกลับเข้ามายังเวียงจันทน์หมายจะขอสวามิภักดิ์ แต่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ ไม่ทรงวางพระราชหฤทัย จึงทรงตั้งเจ้านันทเสน บุตรคนโตของพระเจ้าสิริบุญสาร ขึ้นไปครองเมืองเวียงจันทน์เป็นประเทศราช พระราชทานพระบางอันเป็นพระพุทธรูปสำหรับเมืองคืนให้เป็นเกียรติยศด้วย

ส่วนพระเจ้าสิริบุญสารนั้น ก็พระราชทานให้อยู่ในเมืองเวียงจันทน์กับบุตรต่อมาจนถึงพิราลัย แต่เจ้านันทเสนครองบ้านเมืองไม่เรียบร้อย โปรดฯ ให้กลับลงมากรุงเทพฯ ทรงตั้งเจ้าอินทวงศ์ บุตรของพระเจ้าสิริบุญสาร รองจากเจ้านันทเสนลงมา (ซึ่งเป็นเจ้าตาของเจ้าฟ้ากฤษดาลัย) ขึ้นไปครองเมืองเวียงจันทน์แทน โปรดฯ ให้เจ้าอนุวงศ์ (ที่เรียกกันเป็นสามัญว่า “เจ้าอนุ”) บุตรของพระเจ้าสิริบุญสารอีกองค์หนึ่ง เป็นตำแหน่งเจ้าอนุราช เจ้าอนุวงศ์เป็นคนมีความสามารถ เคยได้คุมกองทัพเมืองเวียงจันทน์ไปช่วยรบพม่าทางเมืองเชียงแสน มีบำเหน็จความชอบถึง 2 ครั้ง ครั้นเจ้าเมืองเวียงจันทน์อินทวงศ์ถึงพิราลัย จึงทรงตั้งเจ้าอนุราชอนุวงศ์ให้ครองเมืองเวียงจันทน์ต่อมา

สมัยรัชกาลที่ 2 เจ้าอนุวงศ์แสดงความสวามิภักดิ์ต่อกรุงเทพฯ จึงเป็นผู้ซึ่งสนิทชิดชอบพระอัยยาคัย ทั้งสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และมาทำความชอบครั้งพวกกบฏชาติเมืองนครจำปาศักดิ์ได้ เมื่อปีเถาะ พ.ศ. 2362 เจ้าอนุวงศ์รับอาสาให้กองทัพเมืองเวียงจันทน์ ลงไปช่วยปราบปรามพวกกบฏฆ่าได้ราบคาบ ครั้งนั้นเกิดปัญหาเรื่องการที่จะรักษาอาณาเขตเมืองนครจำปาศักดิ์ต่อไปอย่างไรดี ด้วยพวกเจ้านายเมืองนครจำปาศักดิ์อ่อนแอ ไม่มีตัวผู้ที่จะสามารถรักษาบ้านเมือง เจ้าอนุวงศ์อยากจะใคร่ให้บุตรของตนเป็นเจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อยังทรงดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงช่วยอุดหนุนเจ้าราชบุตรโย้ (หรือโย่) บุตรของเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งเป็นผู้ยกกองทัพลงไปปราบปรามพวกกบฏฆ่าครั้งนั้น ได้เป็นเจ้านครจำปาศักดิ์ สำเร็จตั้งปรารภของเจ้าอนุวงศ์ การที่เจ้าราชบุตรโย้ได้เป็นเจ้านครจำปาศักดิ์ เป็นเหตุให้เจ้าอนุวงศ์มีกำลังและอำนาจมากขึ้นเพราะสามารถจะบังคับบัญชาว่ากล่าวบ้านเมืองทางชายพระราชอาณาเขต ตั้งแต่ด้านเหนือลงมาตลอดด้านตะวันออกจนต่อแดนกัมพูชา เจ้าอนุวงศ์มีใจกำเริบขึ้น

1) เหตุที่เกิดกบฏเวียงจันทน์

ถึงปีวอก พ.ศ. 2367 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคต เจ้าอนุวงศ์ลงมาถวายพระเพลิงพระบรมศพ เมื่อปีระกา พ.ศ. 2368 ประจวบเวลานั้นอังกฤษให้เฮนรีเบอร์นี่เป็นราชทูตเข้ามาทำหนังสือสัญญา ฝ่ายไทยในชั้นแรกไม่ยอมทำสัญญา ต้องปรึกษาโต้ตอบกันอยู่ช้านาน เจ้าอนุวงศ์ลงมาอยู่ในกรุงเทพฯ ครั้งนั้นเชื่อตัวเองว่าสนิทชิดชอบกับพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จะเพ็ดทูลอย่างไรคงทรงยินยอม จึงทูลขอแบ่งพวกครัวชาวเวียงจันทน์ที่กวาดต้อนลงมาเมื่อกองทัพไทยขึ้นไปตีกรุงศรีสัตนาคณหุตครั้งกรุงธนบุรี จะเอากลับขึ้นไปบ้านเมือง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่าพวกครัวก็ได้มาตั้งเป็นหลักแหล่งอยู่หัวเมืองชั้นในแล้ว ถ้าพระราชทานไปแม้แต่พวกใดพวกหนึ่ง พวกอื่นก็จะพากันกำเริบ จึงไม่พระราชทานตามประสงค์

เจ้าอนุวงศ์รู้สึกอภัยศ เมื่อกลับขึ้นไปเมืองเวียงจันทน์ก็ตั้งต้นคิดการกบฏ ด้วยเห็นว่าญวนขยายอำนาจเข้ามาทางกัมพูชาตั้งแต่รัชกาลที่ 2 ไทยก็ต้องเอาใจดีต่อญวน เพราะไทยเกรงจะเกิดทั้งศึกพม่าและศึกญวน ทางเมืองลาวถึงจะตั้งตัวเป็นอิสระ ไหนไทยจะกล้าขึ้นไปปราบปรามอย่างแต่ก่อน เจ้าอนุวงศ์จึงไปฝึกฝักฝักกับญวนหมายจะเอาเป็นกำลังช่วยต่อสู้ไทย

พอถึงปีจอ พ.ศ. 2369 มีข่าวเล่าลือขึ้นไปถึงเมืองเวียงจันทน์ ว่าไทยเกิดวิวาทกับอังกฤษ อังกฤษจะยกทัพเรือมาตีกรุงเทพฯ เจ้าอนุวงศ์เห็นโอกาสจึงก่อการกบฏ สั่งให้เจ้านครจำปาศักดิ์ (โย้) ยกกองทัพเมืองนครจำปาศักดิ์เข้ามายึดหัวเมือง (มณฑลอุบล) ทางตะวันออกทาง 1 ให้เจ้าอนุปราศติสสะ ผู้เป็นน้องคุมกองทัพลงมายึดหัวเมือง (มณฑลร้อยเอ็ด) ทางตะวันออกเฉียงเหนือทาง 1 ส่วนเจ้าอนุวงศ์เองเกณฑ์กองทัพเมืองเวียงจันทน์ให้เจ้าราชวงศ์เง่าผู้เป็นบุตรคนหนึ่งเป็นกองหน้า ตัวเจ้าอนุวงศ์กับเจ้าไป บุตรคนโตซึ่งเป็นตำแหน่งเจ้าสุทธิสาร เป็นทัพหลวงยกลงมาเมืองนครราชสีมา

การที่เจ้าอนุวงศ์ยกกองทัพลงมาครั้งนั้น ได้ลวงเจ้าเมืองกรมการรายทางว่ามีศุภอักษรขึ้นไปจากกรุงเทพฯ ว่าอังกฤษจะยกกองทัพเรือเข้ามาตีกรุงเทพฯ โปรตฯ ให้เจ้าอนุวงศ์เกณฑ์กองทัพเมืองเวียงจันทน์ยกลงมาช่วยต่อสู้ข้าศึก เจ้าเมืองกรมการรายทางไม่รู้เท่าทัน เห็นเจ้าอนุวงศ์เป็นคนโปรดปรานมาแต่ก่อน ก็ยอมให้กองทัพเวียงจันทน์ยกผ่านเมืองมา แลจ่ายเสบียงอาหารให้จนถึงเมืองนครราชสีมา เผอิญเวลานั้นพระยานครราชสีมากับพระยาปลัดออกไปจัดราชการอยู่เมืองซุขันธ์ มีแต่กรมการรักษาเมือง เจ้าอนุวงศ์ก็เข้ายึดเมืองนครราชสีมาแล้วให้เจ้าราชวงศ์ (เง่า) ยกกองทัพหน้าลงมากวาดต้อนผู้คนในเมืองสระบุรี

ฝ่ายกรุงเทพฯ ได้ทราบข่าวเจ้าอนุวงศ์เป็นกบฏต่อเมื่อเจ้าอนุวงศ์ได้เมืองนครราชสีมาแล้ว ก็รีบเร่งกะเกณฑ์ทัพทันทีและขณะที่กำลังเกณฑ์กองทัพนั้น ได้ข่าวลงมาอีกว่าข้าศึกเข้าถึงเมืองสระบุรี ระยะทางเดินทัพอีก 3 วันจะถึงกรุงเทพฯ ไม่ทราบแน่ชัดว่าข้าศึกมีกำลังมากน้อยเท่าใด ก็ต้องตระเตรียมป้องกันพระนคร ให้ตั้งค่ายวางรับพลตั้งแต่ทุ่งสามเสนรายตลอดมาจนทุ่งหัวลำโพง พอเกณฑ์กองทัพพร้อมทัพ 1 ก็โปรดฯ ให้กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพย์รีบยกขึ้นไปเมืองสระบุรี เมื่อ ณ วัน

เสาร์ เดือน 4 แรม 6 ค่ำ ปีจอ พ.ศ. ๒๓๖๙ แต่เจ้าราชวงศ์ (เง่า) ทารออยู่ต่อสู้อยู่ไม่ พอรู้ว่ากองทัพ กรุงเทพฯ ยกขึ้นไปถึงท่าเรือพระพุทธรบาท ก็รีบถอยหนีกลับไปเมืองนครราชสีมา กรมพระราชวังบวรฯ จึงเสด็จไปตั้งรักษาเมืองสระบุรี รอกำลังที่จะยกเป็นกองทัพใหญ่ขึ้นไปตีเมืองเวียงจันทน์อยู่ ณ ที่นั้น ฝ่ายเจ้าอนุวงศ์เมื่อตั้งอยู่ ณ เมืองนครราชสีมา ถูกกวาดต้อนไปด้วย คุณหญิงโมมีสติปัญญาสามารถ คิดกลอุบายวิงวอนผ่อนผันให้ควบคุมไป ซ้ำ ๆ รอพวกครัวที่ถูกกวาดต้อนไปทันกันที่ทุ่งสัมฤทธิ์ พอเห็นว่ามีกำลังมากกว่าพวกที่ควบคุม ก็ช่วยกันทั้งชายหญิงเข้าแย่งศัสตราวุธของข้าศึก ต่อสู้ฆ่าฟัน พวกชาวเวียงจันทน์ที่ควบคุมล้มตายแตกพ่ายไป แล้วพวกครัวก็ช่วยกันตั้งค่ายมั่นอยู่ที่ทุ่งสัมฤทธิ์ ราษฎรชาวเมืองที่เที่ยวชุกซ่อนพรวดพราดอยู่นั้น ครั้นรู้ว่าชาวเมืองนครราชสีมารวบรวมกันได้ ก็รีบพากันมาเข้ากับพวกครัวที่ทุ่งสัมฤทธิ์อีกเป็นอันมาก พระยาปลัดสามิคุณหญิงโมก็ตามไปทัน ณ ที่นั้น

ครั้นเจ้าอนุวงศ์ให้กองทัพยกออกไปปราบ พระยาปลัดและคุณหญิงโมก็ให้พวกครัวช่วยกันตีแตกกลับมาอีก เจ้าอนุวงศ์ปราบปรามพวกครัวชาวนครราชสีมาไม่ได้สมคิด พอได้ข่าวว่า กองทัพกรุงเทพฯ ยกขึ้นไปก็รีบเลิกทัพกลับไปเมืองเวียงจันทน์ ให้เจ้าราชวงศ์ไปยึดเมืองหล่ม (อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์) และให้เจ้าสุทธีสารไปยึดเมืองภูเขียวตั้งรักษาด่านทางทั้งปวงเตรียมต่อสู้ กองทัพกรุงเทพฯ ที่จะยกขึ้นไป

การที่พวกครัวชาวเมืองนครราชสีมาต่อสู้ชนะข้าศึกครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบำเหน็จตั้งคุณหญิงโมเป็นท้าวสุรนารีแต่พระยาปลัดนั้นเมื่อถึงรัชกาลที่ 4 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นเจ้าพระยามหิธรราชินิบัติ ที่ปรึกษาราชการเมืองนครราชสีมา

หมายเหตุ

จาก “ใบบอกเมืองนครราชสีมา” เป็นหนังสือของพระยาปลัดเมืองนครราชสีมาและพระยายกกระบัตรที่เป็นหัวหน้าครัวเมืองโคราชที่ค่ายทุ่งสัมฤทธิ์ ได้ทำหนังสือขอกำลังจากกรุงเทพฯ เป็นผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ และใบบอกนี้เขียนในเหตุการณ์หาได้กล่าวถึงชื่อและวีรกรรมของคุณหญิงโมแต่อย่างใด

2) กองทัพที่ไปปราบกบฏเวียงจันทน์

การปราบกบฏเวียงจันทน์ครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้จัดกองทัพที่จะยกขึ้นไปเป็นทัพใหญ่ 2 ทัพ ทัพน้อยทัพ 1 กองทัพใหญ่ที่ 1 ให้ตรงไปตีเมืองเวียงจันทน์ เมืองหลวงของข้าศึก โปรดฯ ให้กรมพระราชวังบวรฯ เป็นจอมทัพ ไปตั้งประชุมพลที่เมืองสระบุรี จัดกองทัพให้พระยาจำแสนยากร พระยากลาโหมราชเสนา พระยาพิชัยบุรินทร์รา พระยานรงค์วิชัย คุมพลเป็นกองหน้าที่ 1 ให้กรมหมื่นนเรศโรยธิ กรมหมื่นเสนีบริรักษ์ คุมพลเป็นกองหน้าที่ 2 กรมพระราชวังบวรฯ เสด็จเป็นกองทัพหลวงพร้อมด้วยกรมหมื่นรามอิศเรศเป็นยกกระบัตร กรมหมื่น

เทพพลภักดีเป็นเกียกกาย กรมหมื่นธิเบศรบรรเป็นจเรทัพ กรมหมื่นนราวุฒิตเป็นปีกซ้าย กรมหมื่นสรวดี วิชัยเป็นปีกขวา ให้พระนเรนทรราชา บุตรพระเจ้ากรุงธนบุรี คุมพลเป็นกองหลัง ให้เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรีย) คุมพลมอญเป็นกองอิสระสมทบในกองทัพที่ 1 ด้วย เมื่อจัดกระบวนพร้อมแล้ว ก็ยกออกจากเมืองสระบุรีขึ้นไปทางดงพระยาไฟ แต่กองมอญนั้นให้เดินทางดงพระยากลางไปสมทบทัพกันที่เมืองนครราชสีมา

กองทัพใหญ่ที่ 2 นั้น จะให้ไปปราบพวกกบฏทางหัวเมือง (มณฑลอุบลและร้อยเอ็ด) ฝ่ายตะวันออกขึ้นไปประจบกับกองทัพใหญ่ที่ 1 ที่เมืองเวียงจันทน์ โปรดฯ ให้กรมหมื่นสุรินทรรักษ์เป็นจอมทัพตั้งประชุมพลที่เมืองปราจีนบุรี จัดกระบวนทัพให้พระยาราชสุภาวดี (สิงห์) คุมพลเป็นกองหน้าที่ 1 ให้เจ้าพระยาพระคลัง (ซึ่งต่อมาเป็นสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ในรัชกาลที่ 4) คุมพลเป็นกองหน้าที่ 2 กรมหมื่นสุรินทรรักษ์เสด็จเป็นกองหลวง กรมหมื่นพิพิธภูเบนทรเป็นปีกซ้าย กรมหมื่นพิทักษ์เทเวศรเป็นปีกขวา มีกองเขมรเป็นกองอิสระ ให้พระยาราชนิกูล พระยารามกำแหง พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง พระยาจันทบุรี คูมไปตีเมืองนครจำปาศักดิ์อีกกอง 1

กองทัพน้อยนั้น จะให้ไปตีเมืองหล่ม แลหัวเมืองขึ้นของเวียงจันทน์ทางตะวันตกไปบรรจบกับกองทัพใหญ่ที่ 1 ที่เมืองเวียงจันทน์ โปรดฯ ให้เจ้าพระยาอภัยภูธรที่สมุหนายกเป็นแม่ทัพตั้งประชุมพลที่ทำเรือพระพุทธรูปแห่ง 1 พระยาเพชรพิชัย พระยาไกรโกษา ไปตั้งประชุมพลที่เมืองพิษณุโลกอีกแห่ง 1 ยกไปบรรจบกันที่เมืองหล่ม

กระบวนทัพที่จัดดังกล่าวนี้ กองทัพใหญ่ที่ 2 ต้องเปลี่ยนแปลง มิได้ยกไปตามที่วางแผนไว้เช่นเดิม เหตุด้วยเจ้าพระยานครศรีธรรมราชบอกเข้ามายังกรุงเทพฯ ว่า อังกฤษจะให้เฮนรีเบอร์นี่เข้ามาเปลี่ยนหนังสือสัญญาที่ได้ทำไว้ แลอังกฤษเตรียมกองทัพเรือที่เกาะหมากจะยกไปไหนหาทราบไม่ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงวางพระราชหฤทัย เกรงว่าจะเกิดเป็นอริกับอังกฤษขึ้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้เลิกกองทัพใหญ่ที่ 2 กลับมารักษาเมืองสมุทรปราการ แต่ให้พระยาราชสุภาวดี (สิงห์) คุมพลเป็นกองอิสระยกขึ้นไปเมืองนครราชสีมา ผ่านเทือกเขาบรรทัด จากเมืองปราจีนบุรีทางช่องเรือแตกไปสมทบกับกองทัพที่ 1 แลทรงมอบให้กรมพระราชวังบวรฯ ทรงบัญชาการศึกษาทุกทาง

ในขณะเดียวกันก็โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดกองทัพยกไปทางเมืองปราจีนบุรี เดินทางช่องเรือแตกอีก 4 ทัพ ทัพพระยาราชสุภาวดีที่ 1 ทัพเจ้าพระยาพระคลังที่ 2 กรมหมื่นพิพิธภูเบนทรที่ 3 กรมหมื่นพิทักษ์เทเวศรที่ 4 กรมหมื่นสุรินทรรักษ์นั้น ไปทางคลองสำโรงขึ้นที่เมืองปราจีนบุรี ยกไปตั้งที่เมืองประจันตคามพร้อมกัน จึงให้ทัพพระยาราชสุภาวดี (สิงห์) ยกล่วงหน้าไปก่อน แล้วทัพเจ้าพระยาพระคลังยกไปเป็นที่ 2 ทัพกรมหมื่นพิพิธภูเบนทรเป็นที่ 3 ยกไปเป็นลำดับกัน

พระยาราชสุภาวดีเดินทางไปถึงเมืองสุวรรณภูมิพบกองทัพเจ้าโองนัตตาเจ้าอนุวงศ์ซึ่งตั้งอยู่ ณ เมืองพิมาย ก็ยกเข้าตีถึงตะลุมบอล ท้าเจ้าโองนัตตาหนีไปหาจึงแตกกระจัดกระจายไปสิ้น เมื่อได้ชัยชนะแล้ว ก็เคลื่อนกองทัพไปตั้งอยู่ ณ เมืองขอนแก่นแล้วมีหนังสือไปถึงเจ้าอนุปราขว่า เมื่อเจ้าอนุปราขลงไปกรุงเทพพระมหานครพูดไว้แต่ก่อนว่า เจ้าอนุวงศ์จะเป็นกบฏนั้นสมจริง ครั้นนี้เรายกกองทัพขึ้นมาสมคะเนแล้ว ให้เจ้าอนุปราขยกไปตีเมืองเวียงจันทน์เสียให้ได้ ท้าหลวงจะได้ขึ้นมาโดยสะดวก เราจะได้ยกหนุนเจ้าอนุปราขไป ครั้นเจ้าอนุปราขได้อ่านหนังสือดูแล้ว จึงส่งหนังสือฉบับนั้นไปให้เจ้าอนุวงศ์ที่ตำบลช่องสาร เจ้าอนุวงศ์ทราบความเป็นไปของกองทัพไทยแล้วก็ให้หาควาห้ว่นส่งสัณนายทัพนายกองของตัวเองว่าจะมีไส้ศึกอยู่ที่ไหนบ้างก็ไมรู้ จึงทำให้เลือดลือดไปยังฝ่ายไทยได้

การที่พระยาราชสุภาวดีมีหนังสือไปถึงเจ้าอนุปราขนั้น จะเป็นกลอุบายให้เจ้าอนุวงศ์สงสัยเจ้าอนุปราขหรือจะพูดกันไว้เป็นความลับจริงก็ไม่แจ้ง ถ้าพูดกันจริงแล้วทำไมจึงเอาหนังสือไปให้เจ้าอนุวงศ์เล่าเหตุผลเพราะว่าเจ้าอนุปราขเห็นความจะปิดไม่มิด ด้วยบุตรเจ้าอนุวงศ์เป็นบุตรเขยอนุปราขอยู่ที่นั่น จึงเอาหนังสือออกตีแผ่เสียให้เห็นว่า เป็นหนังสือไทยใช้อุบายให้แตกร้างกัน

3) พระยาราชสุภาวดีตีค่ายเวียงคุกเมืองยโสธรแตก

ฝ่ายพระยาราชสุภาวดี ตั้งแต่ส่งหนังสือลับไปถึงเจ้าอนุปราขแล้ว คอยฟังข่าวก็ไม่เห็นเจ้าอนุปราขตอบมา จึงให้คนไปสืบได้ความว่าเจ้าอนุปราขยกไปตั้งอยู่ที่หนองหานแล้ว พระยาราชสุภาวดีก็ยกไปตีค่ายเวียงคุกที่เมืองยโสธร อุปฮาด ราชวงศ์ เมืองยโสธรสู้รบแข็งแรง แต่ในที่สุดก็แตกหนีไป ครั้นพระยาราชสุภาวดีตีค่ายเวียงคุกได้แล้ว จึงหยุดพักพลอยู่ ณ เมืองยโสธร เพื่อสะสมกำลังสำหรับยกไปปราบนครจำปาศักดิ์ต่อไป

ฝ่ายเจ้าราชบุตร (ไย) ซึ่งเป็นเจ้านครจำปาศักดิ์ ตั้งค่ายอยู่เมืองศรีสะเกษ ได้ทราบข่าวว่า พระยาราชสุภาวดีจะยกทัพตัดตรงไปนครจำปาศักดิ์ ก็รีบยกมาตั้งรับอยู่ที่เมืองอุบลราชธานีและให้เจ้าปานกับเจ้าสุวรรณ อนุชาทั้งสอง ยกทัพมาตั้งรับทัพพระยาราชสุภาวดีอยู่ที่แดนเมืองยโสธร พระยาราชสุภาวดีก็เคลื่อนกองทัพออกตีทัพเจ้าปานกับเจ้าสุวรรณแตก แล้วตามไปตีทัพเจ้าราชบุตร (ไย) ณ เมืองอุบลราชธานี ไทยชาวเมืองอุบลราชธานีที่ถูกเกณฑ์เข้ากองทัพเจ้าราชบุตร (ไย) เมื่อทราบว่ากองทัพพระยาราชสุภาวดียกไปถึง ก็พร้อมกันก่อการกำเริบฆ่าฟันพวกเจ้าราชบุตร (ไย) ล้มตายเป็นอลหม่านขึ้นในค่ายกองทัพพระยาราชสุภาวดีก็ตีโอบเข้ามา เจ้าราชบุตร (ไย) เห็นเหลือกำลังที่จะต่อสู้ก็พาพรรคพวกหนีไปนครจำปาศักดิ์

พระยาราชสุภาวดีรีบยกทัพตามติดไปไม่ลดละ ฝ่ายครัวเมืองต่าง ๆ ที่เจ้าราชบุตร (ไย) กวาดไปรวมไว้ในนครจำปาศักดิ์ ทราบข่าวว่ากองทัพเจ้าราชบุตร (ไย) เสียที จึงพร้อมกันก่อการกำเริบเอาไฟเผาบ้านเรือนในนครจำปาศักดิ์เสียหายเป็นอันมาก เจ้าราชบุตร (ไย) เห็นดังนั้นจะเข้าเมืองมิได้ ก็รีบหนีข้ามปากแม่น้ำโขงไปทางตะวันออก พระยาราชสุภาวดีก็ยกกองทัพเข้าตั้งมั่นในนครจำปาศักดิ์ และให้กองตระเวนออกสืบจับพวกเจ้าราชบุตร (ไย) ได้ตัวเจ้าราชบุตร (ไย) เจ้าปาน เจ้า

สุวรรณมาจำไว้ แล้วเดินทัพมาตั้งอยู่เมืองนครพนม พอทราบข่าวว่าทัพหลวงกรมพระราชวังบวรฯ จะเสด็จกลับกรุงเทพฯ จึงรีบเดินทางมาให้ทันทัพหลวง เพื่อเข้าเฝ้ากรมพระราชวังบวรฯ ไปไม่ทันได้ ตอบจดหมายสัต์ตะคุณเตียนยินแม่ทัพหน้าญวนขององกิ่งเลือก ซึ่งมีหนังสือมาถึงพระสุริยภักดีฉบับหนึ่ง มีใจความว่า “เมืองเวียงจันทน์กับกรุงเทพมหานครเป็นเมืองไมตรีสนิท เปรียบเหมือนริมฝีปากกับฟัน เหตุใดจึงยกกองทัพขึ้นมาทำลายรื้อเมืองเวียงจันทน์เสีย ไพร่บ้านพลเมืองแตกตื่นไป และเมืองเวียงจันทน์ก็เป็นเมืองแดนกรุงเวียดนาม บัดนี้แม่ทัพใหญ่ใช้ให้ข้าพเจ้าคุมกองทัพกลับมา 20,000 เศษ มาตั้งอยู่เมืองตามดอง จึงมีหนังสือมาแจ้งให้ท่านยกกองทัพกลับไปอยู่แดนของท่าน และท่านกวาดเอาครอบครัวในแดนญวนไปไว้เท่าใด ขอให้ส่งคืนมาแดนญวน ทางไมตรีจะได้ยืนยาวสืบไป ถ้าท่านไม่ฟังข้าพเจ้าก็จะไม่ละ ถ้าองกิ่งเลือกแม่ทัพใหญ่ยกลงมาถึงแล้วก็จะไม่ฟังกัน แต่หญ้าต้นหนึ่งก็ไม่ให้เหลือไว้ บอกมาทั้งนี้เพื่อความสัตย์จริงให้ทำตามคำข้าพเจ้า”

ฝ่ายพระยาเชียงสาซึ่งแตกกับพระยาเพชรพิชัยเข้าหาพระยาราชสุภาวดี ก็พาพระยาเชียงสาลงมาเฝ้าที่ค่ายหลวง กราบทูลว่าจับตัวเจ้าราชบุตร (โย้) ใส่กรงมาถวาย โปรดให้พระยาเชียงสาอยู่ทำราชการด้วยพระยาราชสุภาวดี ส่วนเจ้าราชบุตร (โย้) เจ้าปาน เจ้าสุวรรณส่งตัวมากรุง และสั่งให้พระยาราชสุภาวดีอยู่กวาดต้อนครอบครัว จัดการหัวเมืองลาวจำปาศักดิ์ เขมรป่าดงให้เรียบร้อยเสียก่อน และโปรดให้พระยาเพชรพิชัย พระยาสมบัติธิบาล แยกไปจัดเมืองหล่มและเมืองเลย แล้วให้กลับขึ้นไปกรุงเทพฯ ในฤดูฝน

ครั้นกรมพระราชวังบวรเสด็จกลับถึงกรุงเทพฯ ก็กราบทูลความดีความชอบของพระยาราชสุภาวดี ที่เข้มแข็งในการสงคราม สามารถปราบปรามพวกกบฏให้พ่ายแพ้ลงได้โดยเร็ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดฯ ให้มีตราเลื่อนบรรดาศักดิ์พระยาราชสุภาวดี เป็นเจ้าพระยาราชสุภาวดีว่าที่สมุหนายก ใน พ.ศ. 2370 เวลานั้นมีอายุย่างขึ้นปีที่ 51

ฝ่ายเจ้าพระยาราชสุภาวดีว่าที่สมุหนายก เมื่อจัดการบ้านเมืองเรียบร้อย และกวาดต้อนครอบครัวได้มากแล้ว แบ่งไว้ให้อยู่เป็นพลเมืองเวียงจันทน์พอสมควร ให้เพียงเมืองเวียงจันทน์อยู่รักษาเมืองเวียงจันทน์ต่อไป เหลือนั้นกวาดต้อนส่งมา ณ กรุงเทพมหานคร เจ้าพระยาราชสุภาวดีสืบทหาพระบางได้แล้วก็พาตัวอุปราชาลงมา ณ กรุงเทพมหานครเมื่อเดือน 3 ปีกุน ศักราช 1189 (พ.ศ. 2370) แล้วเข้าเฝ้า จึงมีพระราชโองการดำรัสว่า ตัวอายุอนุก็ยังจั้งไม่ได้จะกลับมาตั้งบ้านเมืองอีกเมื่อใดก็ยังไม่แจ้ง เมืองเวียงจันทน์เป็นกบฏมา 2 ครั้งแล้ว ไม่ควรจะเอาไว้เป็นบ้านเมืองให้อยู่สืบต่อไป ให้กลับไปทำลายล้างเสียให้สิ้น อย่าให้ตั้งติดอยู่ได้ แต่อุปราชานั้นให้ไปอยู่บ้านอนุบางยี่ขัน (บ้านพักเจ้าอนุวงศ์เมื่อทรงพระเยาว์) เจ้าพระยาราชสุภาวดีนั้น ทรงขัดเคืองที่ไม่ทำลายล้างเมืองเวียงจันทน์เสียให้สิ้น มาคิดตั้งเป็นบ้านเมืองไว้ ยังหาโปรดฯ ตั้งเป็นที่พระยาจักรีไม่ ให้แต่ว่าที่อยู่ก่อนและพระบางนั้นโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เจ้าพระยาราชสุภาวดีไปทำพระวิหารไว้ที่วัดจักรวรรดิ

รุ่งขึ้นปีชวด พ.ศ. 2371 โปรดฯ ให้เจ้าพระยาราชสุภาวดี ว่าที่สมุหนายก ยกทัพไปนครเวียงจันทน์อีก เมื่อไปถึงหนองบัวลุ่มภู เจ้าพระยาราชสุภาวดีส่งให้พระยาราชนครเมือง พระยาพิชัยสงคราม พระยาทุกขราษฎร์ เมืองนครราชสีมา หลวงสุเรนทรวิชิต เป็นกองหน้า คุมทหาร 500 คน ยกล่วงหน้าไปถึงพรานพร้าวก่อน ครั้นกองหน้าไปถึงพรานพร้าว (อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย) ได้ทราบข่าวว่าทำวเพี้ยกรมการที่อยู่รักษานครเวียงจันทน์ มีกิริยาอาการผิดปกติดูอยู่บ้าง พระยาราชนครเมืองไม่ไว้ใจแก่เหตุการณ์ จึงจัดให้พระยาพิชัยสงคราม พระยาทุกขราษฎร์ หลวงสุเรนทรวิชิต แบ่งกำลัง 300 คน ยกข้ามไปตั้งพิงราชการที่นครเวียงจันทน์ พระยาพิชัยสงคราม พระยาทุกขราษฎร์ และหลวงสุเรนทรวิชิต ก็ยกไปตั้งอยู่กลาง (ในเมืองเวียงจันทน์)

ครั้น ณ เดือน 8 แรม 1 ค่ำ เจ้าราชวงศ์มีหนังสือมาถึงเมืองจันทน์เมืองซ้ายว่า เจ้าเวียดนามใช้ญวนพาเจ้าอนุวงศ์และเจ้าราชวงศ์มาส่ง ณ เมืองเวียงจันทน์ มาถึงท่าข้ามข้างแล้วยังทางอีก 4 คืบ จะมาถึงเมืองเวียงจันทน์ กรมการเมืองเวียงจันทน์ ทั้งสองจึงให้คนถือจดหมายส่งตามลำดับชั้น จนถึงพระยาราชสุภาวดีๆ ก็รีบยกกองทัพขึ้นไปแต่ ณ เดือน 8 แรม 5 ค่ำ เวลาเช้า ในเดือน 8 แรม 6 ค่ำนั้น เจ้าอนุวงศ์ก็ยกมาถึงเมืองเวียงจันทน์ คนมาด้วยเจ้าอนุวงศ์เป็นลาวประมาณ 1,000 คน เศษ ญวนประมาณ 80 คนเศษ ตั้งอยู่ ณ เมืองเวียงจันทน์ล้ามญวน 2 คน จึงมาหาพระยาพิชัยสงคราม พระยาทุกขราษฎร์ หลวงสุเรนทรวิชิต ว่าเวลาพຽ່ນนี้ญวนจะพาเจ้าอนุวงศ์มาพุดจาโดยดี เพราะวันนี้เย็นมากแล้ว

ครั้นเวลาเช้า ญวนก็พาเจ้าอนุวงศ์มาหาพระยาพิชัยสงคราม ณ ศาลาลูกขุน “ว่าเจ้าอนุวงศ์ทำความผิดหนีไปหาญวน ญวนเหมือนมารดา กรุงเทพมหานครเหมือนบิดาๆ โกรธบุตรแล้วมารดาต้องพามาขอโทษ ท่านแม่ทัพมาถึงแล้ว เจ้าอนุวงศ์จะมาหาแม่ทัพให้พาลงไป ณ กรุงเทพฯ แล้วพระเจ้ากรุงเวียดนามได้มีพระราชสาส์นไปขอโทษเจ้าอนุวงศ์ทางเรือ เจ้าอนุวงศ์เคยขึ้นแก่กรุงไทยอย่างไรญวนก็ไม่ขัดข้อง ญวนต้องเอาธูระด้วยเมืองเวียงจันทน์เคยไปจี้มก้อง 3 ปีครั้ง 1” ฝ่ายเจ้าอนุวงศ์ก็พุดจากับพระยาพิชัยสงคราม พระยาทุกขราษฎร์ หลวงสุเรนทรวิชิต เป็นปกติ และเอาข้าวสาร หมากพลู หม้อทองเหลือง มาให้นายไพร่กันทั่วแล้ว เจ้าอนุวงศ์ก็กลับไปอยู่วัดพระแก้ว พระยาพิชัยสงคราม พระยาทุกขราษฎร์ หลวงสุเรนทรวิชิต เชื่อถือถ้อยคำเจ้าอนุวงศ์ประมาทหาซื้อสังสัยไม่ ปล่อยคนไปเที่ยวหากินเสีย หาอยู่พริกพร้อมกันไม่

4) เจ้าอนุวงศ์และเจ้าราชวงศ์ยกพลเข้าล้อมกองทัพไทย

ในวันเดือน 8 แรม 7 ค่ำ เวลาบ่ายประมาณ 3 โมง เจ้าพระยาราชสุภาวดียกขึ้นไปถึงค่ายพรานพร้าว พอเวลาบ่าย 4 โมง เจ้าอนุวงศ์และเจ้าราชวงศ์ก็ยกพลเข้าล้อมพระยาพิชัยสงคราม พระยาทุกขราษฎร์ หลวงสุเรนทรวิชิตไม่ทันรู้ตัวก็ถูกลาวยิง ขุนหมื่นนายไพร่ในกองทัพต่างตกใจวิ่งหนีจะลงเรือ ลาวก็เก็บเรือถอยไปเสียหมด จึงพากันโดดลงน้ำว่ายข้ามฟากมา ลาวก็เอาเรือมาไล่แทงฟันตายเสียมาก เหลืออยู่แต่หมื่นรักษานาเวศกับไพร่ประมาณ 40-50 คน ว่ายน้ำเกาะขอนไม้ข้ามมาได้

ฝ่ายเจ้าพระยาราชสุภาวดีอยู่ที่ค่ายพานพร้าว และเห็นเกิดฆ่าฟันกันขึ้นที่หาดทรายหน้าเมือง ก็รู้ว่าทัพไทยเป็นอันตรายแล้ว จะยกข้ามไปคนก็ยังน้อยตัวลง เรือก็ไม่พอ พอเวลาค่ำหมื่นรักษาเนาเวศมาถึงแจ้งความให้เจ้าพระยาราชสุภาวดีฟังทุกประการ พวกลาวชาวเมืองนครราชสีมาทราบข่าวก็พากันหลบหนีไปเป็นอันมาก

เจ้าพระยาราชสุภาวดี จึงปรึกษาดำเนินการว่าจะลงไปสู้รบที่เมืองนครราชสีมาที่ไกลนัก จะตั้งอยู่ที่พานพร้าวก็ได้คนน้อยตัว พระยาเชียงสาจึงว่าเมืองยโสธรข้าวปลาอาหารก็บริบูรณ์ผู้คนก็มั่งคั่ง ให้ยกไปตั้งอยู่ที่นั่นเห็นจะสู้รบได้ จึงรับอาสาทางลัดป่ามาเมืองยโสธรในเวลากลางคืนวันนั้น ฝ่ายญวนเห็นเจ้าอนุวงศ์ทำวุ่นวายขึ้นฆ่าพวกไทยเสียไม่บอกกล่าวให้รู้ ผิดต่อรับสั่งพระเจ้าเวียดนาม พวกญวนก็พากันทิ้งเจ้าอนุวงศ์เสีย กลับไปเมืองลำน้ำดงเก่า

ฝ่ายเจ้าอนุวงศ์ทราบว่าเจ้าพระยาราชสุภาวดียกไปตั้งอยู่ค่ายพานพร้าว ก็จัดให้เจ้าราชวงศ์รีบยกกองทัพข้ามพากมาล้อมจับเจ้าพระยาราชสุภาวดี และให้คนข้ามไปรื้อพระเจดีย์ปราบเวียงที่เมืองพานพร้าวเสีย เชิญพระเสริมและพระพุทธรูปที่กรมพระราชวังบวรสถานมงคลบรรจุไว้ มาประดิษฐานไว้ที่เวียงจันทน์ดงเก่า

ครั้นเจ้าราชวงศ์ยกมาและทราบว่า เจ้าพระยาราชสุภาวดียกไปเมืองยโสธรเสียแล้ว เจ้าราชวงศ์ก็เร่งกองทัพออกตามไปโดยเร็ว

วันรุ่งขึ้นเจ้าพระยาราชสุภาวดีได้ทราบข่าวว่า เจ้าราชวงศ์ยกทัพตามมา จึงรีบจัดทัพไปต่อสู้ กองทัพทั้งสองปะทะกันที่ตำบลภควาน ต่างสู้รบกันถึงตะลุมบอน ขณะนั้นเจ้าพระยาราชสุภาวดีแลเห็นเจ้าราชวงศ์ขับม้าด้อนพลตะลุมบอนอยู่ จึงกระชากหอกคู่มือเร่งม้ากระโจนเข้าสังหารเจ้าราชวงศ์ บังเอิญม้าของพระเจ้ายาราชสุภาวดีเหยียบคันทนาแพลงล้มลงทับขาเจ้าพระยาราชสุภาวดี เจ้าราชวงศ์เหลือบเห็นก็ด้อนขับม้าสะอึกเข้าไป ยกหอกหมายแทงตรงกลางตัวเจ้าพระยาราชสุภาวดี ปลายหอกแทงเฉียวข้าง เสียผิวหนังถูกผ้าสมรททะเล หอกได้ปักตรึงอยู่กับดิน เจ้าราชวงศ์จะดึงหอกขึ้นแทงซ้ำ แต่เจ้าพระยาราชสุภาวดีจับคันทนหอกยึดไว้ แล้วพยายามชักมีดหมอประจำตัวจะแทงสวนขึ้นไป เจ้าราชวงศ์ดึงหอกไม่ได้สมประสงค์ จึงชักดาบที่คอม้าออก เจ็จะจ้วงฟันเจ้าพระยาราชสุภาวดี ฝ่ายหลวงพิพิธ (ม่วง) น้องชายเจ้าพระยาราชสุภาวดีเห็นดังนั้น จึงกระโจนเข้ารับดาบเจ้าราชวงศ์ แต่เสียที่เจ้าราชวงศ์ฟันขาดใจตายทันที ขณะที่เจ้าราชวงศ์กำลังจ้วงแทงหลวงพิพิธอยู่นั้น เจ้าพระยาราชสุภาวดีชักมีดหมอออกฟัน และได้ที่ที่แทงสวนขึ้นไป ถูกโคนขาเจ้าราชวงศ์เป็นแผลลึก เจ้าราชวงศ์ก็ผละห่างตกลงจากหลังม้าเลือดสดาดแดงฉาน พวกทหารรีบช่วยกันประคองเจ้าราชวงศ์หนีไปโดยเร็ว

ฝ่ายเจ้าพระยาราชสุภาวดี จัดการบาดแผลที่ท้องเรียบร้อยแล้ว ก็เร่งทหารให้ติดตามกองทัพเจ้าราชวงศ์ จนถึงฝั่งแม่น้ำโขงก็ไม่ทัน จึงพาทหารเดินทางไปตั้งพักอยู่ที่พานพร้าว ฝ่ายเจ้าราชวงศ์แตกหนีลงเรือไปถึงเมืองเวียงจันทน์ แจ้งความแก่เจ้าอนุวงศ์ว่า ได้รับพุงกับกองทัพเจ้าพระยา

ราชสุภาวดีครั้งนี้ นายทัพนายกองเจ้าพระยาราชสุภาวดีสู้รบแข็งแรงนัก ตัวเจ้าราชวงศ์กับไพร่พลได้เข้าสู้รบกับกองเจ้าพระยาราชสุภาวดีจนถึงตะลุมบอน พวกกองทัพเจ้าพระยาราชสุภาวดีไม่ย่อท้อถอยหนีแต่สักคนหนึ่ง กองทัพฝ่ายเราล้มตายลงมาก คนก็หนีไปเกือบหมด ตัวเองก็ถูกอาวุธเจ็บช้ำมาก เห็นเหลือกำลังจะสู้รบ คราวนี้เราจะเกณฑ์ผู้คนไปสู้รบเห็นจะไม่ได้ ด้วยอำนาจเราก็น้อยลง ควรหนีไปพึ่งญวนอย่างเดิม

5) เจ้าอนุวงศ์หนีจากเมืองเวียงจันทน์

ครั้น ณ วันเดือน 11 ขึ้น 11 ค่ำ เวลาเกือบรุ่ง เจ้าอนุวงศ์ เจ้าราชวงศ์และเจ้าสุทธิสารก็พาครอบครัวอพยพหนีจากเวียงจันทน์ไป

ฝ่ายเจ้าพระยาราชสุภาวดี ครั้นยกพลมาตั้งอยู่เมืองพรานพร้าวแล้ว ก็สั่งให้นายทัพนายกองคุมไพร่ 600 คน ข้ามไปเมืองเวียงจันทน์ พอเจ้าอนุวงศ์ยกหนีไปได้วันหนึ่งแล้ว นายทัพนายกองก็รีบติดตามไป พบแต่เจ้าสุทธิสารและครอบครัวที่บ้านไผ่ (บริเวณเทศบาลเมืองหนองคาย) นายทัพนายกองจับตัวได้เมื่อเดือน 11 ขึ้น 15 ค่ำ ให้หลวงทรงวิชัยกับไพร่ 15 คน คุมตัวเจ้าสุทธิสารกับญาติพี่น้องลงมาส่งเจ้าพระยาราชสุภาวดีที่พรานพร้าว นายทัพนายกองก็ติดตามเจ้าอนุวงศ์ต่อไป เจ้าพระยาราชสุภาวดีให้ถามเจ้าสุทธิสารให้การว่า เมื่อเจ้าอนุวงศ์หนีไปนั้นพวกตนหารู้ไม่ ครั้นรุ่งเช้าขึ้นได้ตามเจ้าอนุวงศ์ไปหาช่างที่บ้านดอนไม่พบ คนเลี้ยงช้างบอกว่าเจ้าอนุวงศ์เอาไปเสียแต่เวลาเช้าแล้ว เจ้าสุทธิสารกับญาติพี่น้องก็ต้องเดินไป พออ้ายฉิมซึ่งช่างมาบอกว่าเจ้าอนุวงศ์ให้เอาช่างมารับ เพราะไพร่พลหนีไปเสียเหลืออยู่แต่เจ้าราชวงศ์กับครอบครัว ไพร่ 3 คน ช่าง 5 เชือก ม้า 5 ตัว เจ้าอนุวงศ์จะไปทางท่าข้ามช้าง และจะไปอาศัยอยู่เมืองพวนก่อน เจ้าพระยาราชสุภาวดีแจ้งดังนั้น ก็เกณฑ์คนเพิ่มเติมให้ไปสมทบกับนายทัพนายกองที่ตามเจ้าอนุวงศ์ไป แล้วให้พระพิพิธเดชกับไพร่พล คุมตัวเจ้าสุทธิสาร กับญาติพี่น้องลงมาส่งยังกรุงเทพมหานคร แล้วเจ้าพระยาราชสุภาวดีก็ยกทัพข้ามไปตั้งอยู่เมืองเวียงจันทน์ และให้รื้อทำลายบ้านเมืองเสียให้สิ้น ยกเว้นไว้แต่วัดวาอาราม

ฝ่ายท้าวเพี้ยเมืองเวียงจันทน์ ก็พากันเข้าหาเจ้าพระยาราชสุภาวดี เจ้าพระยาราชสุภาวดีจึงจัดให้คนไปติดตามกวาดต้อนครัวเมืองเวียงจันทน์ ข้ามมารวบรวมไว้ ณ พากพานพร้าว กำหนดจะกวาดต้อนครัวส่งลงมา ณ กรุงเทพมหานคร ณ เดือน 12 ให้สิ้น เพื่อมิให้ตั้งบ้านเมืองหนาแน่นเหมือนแต่ก่อน

6) แม่ทัพไทยลงฆ่าพวกญวน

ฝ่ายเจ้ากรุงเวียดนามทรงทราบว่าเจ้าอนุวงศ์ทำการร่อนว้ายแก่กองทัพไทย ไม่สวามิภักดิ์ตามที่รับสั่งไว้ เกิดรบพุ่งกันขึ้นอีก จึงมีหนังสือถึงแม่ทัพไทยฉบับหนึ่ง ถึงเจ้าอนุวงศ์ฉบับหนึ่ง ให้เจ้าเมืองลำน้ำจัดขุนนางและกรมการกับไพร่ มาส่งให้ถึงเจ้าอนุวงศ์และกองทัพไทย เจ้าเมืองลำน้ำจึงจัดให้กายโดยทุงเลตินยุต เวียนหล่ามกับไพร่ญวนลาว 50 คน มาลงเรือที่เมืองมหาชัยกองแก้ว ครั้นมาถึง

เมืองนครพนมแจ้งว่า เจ้าอนุวงศ์ได้หนีไปอยู่เมืองพวน จึงมีหนังสือให้แม่ทัพไทยทราบ ฝ่ายพระยาวิชัยสงคราม หลวงนรา ซึ่งตั้งทัพอยู่เมืองนครพนม จึงบอกหนังสือมาถึงเจ้าพระยาราชสุภาวดีแม่ทัพใหญ่ๆ ก็ให้มีหนังสือตอบไปว่า พระยาพิชัยสงคราม หลวงสุเรนทรวิชิต กับไพร่ 200 – 300 คนเศษ ประมาทอยู่ที่เพราะเชื่อญวน จึงได้ตาย ครั้นนี้มันก็มีล่อลวงทำอย่างนั้นอีก จะเอามันไว้ทำไมให้กำจัดมันเสียให้สิ้น นายทัพทั้ง 2 แจ้งหนังสือแก่แม่ทัพใหญ่แล้วก็ให้ไปล่อลวงญวนและไพร่ขึ้นไปว่าจะเลี้ยงโต๊ะ ญวนสำคัญว่าจริงก็ให้ไพร่เฝ้าเรือแต่ 2 คน นอกนั้นก็พากันขึ้นไปสิ้น ครั้นไปถึงค่ายพร้อมกันแล้ว นายทัพทั้ง 2 จึงให้สัญญาณ พวกไทยก็กรูกันเข้าฆ่าพวกญวนตาย เหลืออยู่แต่เลตินยุตกับไพร่ลาว 2 คน ถูกอาวุธบาดเจ็บจึงได้นำตัวส่งไปให้เจ้าพระยาราชสุภาวดีแม่ทัพใหญ่

ครั้นเดือน 12 ขึ้น 15 ค่ำ (ธันวาคม) เจ้าน้อยเมืองพวนให้เพี้ยเมืองกลาง เพี้ยห่อไซ มาแจ้งความแก่เจ้าพระยาราชสุภาวดีที่เมืองเวียงจันทน์ว่า เจ้าน้อยเมืองพวนแต่งกองทัพออกอาละวาดตระเวนด่านทางทุกตำบล ถ้าเจ้าอนุวงศ์จะหนีขึ้นไปจะจับส่งให้มิให้หนีไปได้ ขอย่าให้กองทัพกรุงเทพฯ เข้าไปในเขตแดนเมืองพวนเลย ไพร่บ้านพลเมืองจะสะดุ้งสะเทือนไป

7) จับเจ้าอนุวงศ์ได้

ครั้น ณ เดือน 12 ข้างแรม เพี้ยนามโคตร เพี้ยอุทุมมาหาเจ้าพระยาราชสุภาวดีแจ้งว่า เจ้าน้อยเมืองพวนให้ออกเที่ยวลาดตระเวน พบเจ้าอนุวงศ์กับครอบครัวที่แม่น้ำโฮ เขิงเขาไก่ ให้คนล้อมไว้ 50 คนแล้ว ขอให้แต่งคนขึ้นไปจับเอาโดยเร็ว เจ้าพระยาราชสุภาวดีจึงให้พระอินทรเดชะคุมไพร่ 300 คน ไปจับเจ้าอนุวงศ์ไปถึงหาดเดือย พบพระลับและนายหนานขัติยะเมืองน่าน ทำวามหาพรหมเมืองหลวงพระบางจับเจ้าอนุวงศ์กับครอบครัวไว้ได้พร้อมกับนายทัพนายกองจึงคุมตัวเจ้าอนุวงศ์กับครอบครัวลงมาส่งเจ้าพระยาราชสุภาวดี ณ เมืองเวียงจันทน์ เจ้าพระยาราชสุภาวดีให้ซักถามเจ้าอนุวงศ์กับพี่สาวเจ้าอนุวงศ์ ได้ความว่าเจ้าราชวงศ์ถูกหอกถูกปืนบาดเจ็บสาหัส ได้หนีไปทางเรือว่าจะไปเมืองมหาชัยกองแก้ว เจ้าพระยาราชสุภาวดีก็ให้คนติดตามเจ้าราชวงศ์ทั้งทางบกทางเรือหลายทางแต่ไม่พบ

เจ้าพระยาราชสุภาวดีจึงให้พระอนุรักษโยธา พระโยธาสงคราม หลวงเทพนรินทร์ พระนครศรีบริรักษ์เจ้าเมืองขอนแก่น ราชวงศ์เมืองชนบท กับไพร่ 300 คน คุมตัวเจ้าอนุวงศ์กับครอบครัวลงมาส่งกรุงเทพฯ

หมายเหตุ

เดิม วิภาคย์พจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน ได้บันทึกเพิ่มเติมไว้ว่า

“เมื่อปราบปรามกบฏเจ้าอนุวงศ์สำเร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานความชอบ สถาปนาคุณหญิงโมเป็น ท้าวสุรนารี พร้อมด้วย เครื่องยศทองคำ ประกอบด้วย ถาดทองคำใส่เขียนหมาก จอกหมากทองคำ 1 คู่ ตลับทองคำ 3 ใบ

เต้าปูนทองคำ คนโทน้ำทองคำ และขันน้ำทองคำ ส่วนพระยาปลัด(ทองคำ) สามิคุมหญิงโมนั้น เมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น เจ้าพระยามหิศราธิบดี ตำแหน่งที่ปรึกษาเมืองนครราชสีมา”

ท้าวสุรนารีถึงแก่อสัญกรรมเมื่อ พ.ศ. 2407 (ในจารึกฐานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีบันทึกว่า “เดือน 5 ปีชวด พ.ศ. 2395) เจ้าพระยามหิศราธิบดีพร้อมด้วยญาติพี่น้องได้ก่อเจดีย์บรรจุอัฐิไว้ที่วัดศาลาลอย ต่อมาพลตรีพระยาสิงหเสนี (สะอาด สิงหเสนี) ข้าหลวงใหญ่มณฑลนครราชสีมา (พ.ศ. 2436 – 2444) ได้สร้างกุฏิสี่เหลี่ยมคูหารูปเป็นยอดเจดีย์บรรจุอัฐิท้าวสุรนารีที่มู่วัดพระนารายณ์มหาราช จนถึงปี พ.ศ. 2477 พระกำธรพายัพทิศ (ดิศ อินทโสฬส) ข้าหลวงประจำจังหวัดนครราชสีมา และพันเอกพระเริงรุทปัจจามิตร (ทองคำ รักสงบ) ผู้บังคับการมณฑลทหารที่ 5 ได้พร้อมใจกันทั้งทหาร ตำรวจ ข้าราชการ และประชาชนสร้างอนุสาวรีย์บรรจุอัฐิท้าวสุรนารีขึ้นที่ประตูชุมพล แล้วเสร็จเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2477 ทางราชการได้จัดฉลองทุกปีในเดือนมีนาคมตั้งแต่นั้นมา

2.2.5.2 กบฏอ้ายสาเกียดโง้ง

กบฏอ้ายสาเกียดโง้ง ซึ่งเกิดขึ้นที่เมืองนครจำปาศักดิ์ในปลายปี พ.ศ. 2362 สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จะเป็นเพียงเหตุการณ์ย่อยในประวัติศาสตร์ไทยที่ไม่ค่อยมีความสำคัญเท่าใดนัก พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2 ทั้งของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพและเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) ต่างกล่าวถึงเหตุการณ์นี้ไว้เพียงเล็กน้อย แต่ก็ถือว่าเหตุการณ์นี้เป็น “กบฏของผู้วิเศษ” อย่างไรก็ตามก็ตีรายละเอียดสามารถศึกษาได้จากเอกสารพื้นเวียง ซึ่งเป็นเอกสารโบราณที่แพร่หลายทั่วไปในภาคอีสาน

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 2 ไม่ได้ให้ความกระจ่างถึงสาเหตุของกบฏอ้ายสาเกียดโง้ง ว่าเพราะเหตุผลใด เพียงแค่มิรายงานจากเมืองนครจำปาศักดิ์ว่า “อ้ายสาเกียดโง้งลาวตั้งตัวเป็นผู้วิเศษ มีบุญ สำแดงวิชาให้พวกข้าเห็น” แต่ในเอกสารพื้นเวียง ได้ให้รายละเอียดว่าสาเหตุกบฏนี้เกิดขึ้นโดยบุคคลสองคน คนหนึ่งคือ พระยาพรหมภักดี ว่าที่เจ้าเมืองนครราชสีมาในขณะนั้น ผู้ซึ่งมีปัญญาเฉลียวฉลาดทะเยอทะยาน กล่าวหาผู้มีฝีมือในการรบ แต่เป็นคนประจบสอพลอไม่ค่อยจะซื่อสัตย์และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว พระยาพรหมภักดีเคยเป็นยกกระบัตรเมืองนครราชสีมา และออกไปเกลี้ยกล่อมพวกชาวพื้นเมืองในบริเวณฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง จนก่อให้เกิดความเดือดร้อน จนถูกฟ้องร้อง แต่อาศัยความฉลาด โดยการถวายบรรณาการแด่พระเจ้าอยู่หัวจึงทำให้ไม่ถูกลงโทษ มีหน้าซำยังโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าเมืองนครราชสีมาคนต่อมาด้วย บุคคลที่สองคือ อ้ายสาเกียดโง้ง แต่เอกสารพื้นเมืองเรียก สาเกียดโง้ง หรือ สาเกตโง้ง สา เป็นชื่อตัว ส่วน เกิดโง้ง เกดโง้ง หรือ เกิดโง้ง เป็นชื่อภูเขาส่งอยู่ใกล้กับเมืองนครจำปาศักดิ์

เอกสารพื้นเมืองได้กล่าวถึงประวัติของอ้ายสาไว้สั้นๆ ว่า มีมารดาเป็นชาวเวียงจันทน์แต่ถูกไทยกวาดต้อนไปที่เขตเมืองนครจำปาศักดิ์ อ้ายสาบวชตั้งแต่อายุน้อยจนแก่ ได้ธุดงค์ไปสร้างวัดบนเขา “ภูเกิดโง้ง” พระสามีความรู้ในธรรมวินัยดีมาก แต่การที่ชาวบ้านมีศรัทธาต่อพระสานั้นเพราะพระสาพยายามสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ชาวบ้านทั้งหลาย โดยแสดงอภินิหาร มีการเอาก้อนหินมาสร้างเป็นบัลลังก์แก้ว เรียกไฟจากฟ้าโดยเอาแวนแก้วมาส่องแดด ความร้อนจากจตุรรมแสงจะทำให้เชื้อไฟลุกติดไฟได้ ต้นไม้ที่ปลูกไว้รอบวัดออกผลเต็มต้นตลอดปี สร้างรอยพระพุทธรูปให้เป็นที่สักการะของชาวบ้าน และที่สำคัญที่สุดคือ พระสาได้อ้างว่า เป็นขุนเจืองหรือท้าวฮุ่งวิริษัทรียในวรรณกรรมของชาวลาวที่กลับชาติมาเกิด เพราะขุนเจืองเป็นบุคคลที่ชาวลาวทั้งหลายให้การยกย่องในความสามารถกล้าหาญ และเชื่อว่าจะมาเกิดใหม่เพื่อปลดปล่อยพวกลาวอีกครั้งหนึ่ง พฤติกรรมของพระสาเช่นนี้จึงทำให้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า เป็นเจ้าผู้มีบุญมาเกิด ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อของคนลาว และคนไทยอีสานโดยทั่วไปอยู่แล้ว จึงทำให้พระสารวบรวมผู้เลื่อมใสศรัทธาได้ง่าย และพฤติกรรมเช่นนี้น่าจะเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่าพระสาได้มีความคิดแอบแฝงที่จะตั้งตัวเป็นใหญ่อยู่แล้ว เมื่อพระยาพรหมภักดีมาชักชวนจึงยินดีร่วมมือในทันที ไม่ใช่เพราะถูกหลอกลวงดังที่ปรากฏในคำแก้ตัวเมื่อถูกเจ้าอนุวงศ์ แห่งเวียงจันทน์จับตัวได้แล้ว แต่การที่ชาวบ้านให้ความเลื่อมใสศรัทธาแก่พระสาอย่างมากมาจนทอดทิ้งพระสामณเระไม่ทำบุญในวัดอื่น ๆ เพราะเชื่อว่าพระสาเป็นผู้นำความสุขสบายมาให้ ก็ทำให้พระสาเกิดความลำพองใจจนประพฤตินนอกรัตนนอกรอยของการเป็นสงฆ์ โดยมีภรรยาเป็นหญิงสาวชาวบ้านถึงสามคน อย่างไรก็ตาม ไรก็ดี ผลของเรื่องนี้ก็ไม่ได้ทำให้ความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านลดลงไปแต่อย่างใด

ชื่อเสียงของ “เจ้าผู้มีบุญ” เลื่องลือไปถึงหูพระยาพรหมภักดี พระยาพรหมภักดีจึงมาขอผูกมิตรและเล่าเรียนเวทมนต์คาถาด้วย เมื่อความสนิทสนมมีมากขึ้นพระยาพรหมภักดีจึงเล่าแผนการที่มีอยู่ในใจให้พระสาฟัง และชักชวนให้ร่วมมือเผาเมืองนครจำปาศักดิ์ปล้นทรัพย์สิน ซึ่งจะทำให้พระสามีทั้งอำนาจและความร่ำรวย แล้วพระสาก็จะได้เป็นเจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์

ดังนั้น “เจ้าผู้มีบุญ” พระสา “บาก็ แปลงกลเลี้ยวหลายเชิงอันต่าง...ตัวะว่ากูนี้ องค์กรเจืองเจ้า บาบุญปางก่อนจริงแล้ว ก็นำบ่าวแก้ว พาข้าไพรพล แท้จริงเหตุว่า สามแสนนี้บริวารปางก่อน จริงแล้ว ก็จัก ทำโยคให้ สูได้เพ็งบุญ แท้แล้ว” คือ แต่งกลลวง โกหกว่า พระสาเป็นขุนเจืองกลับชาติมาเกิดพร้อมกับบริวารพวกข้าสามแสนคน ซึ่งก็เคยเป็นบริวารในชาติก่อนเหมือนกัน และพระสาผู้นี้จะทำให้บริวารทั้งหลายได้พึ่งบุญต่อไป ถ้อยคำของพระสาเช่นนี้ก่อให้เกิดความปิติยินดีแก่บริวารทั้งหลายอย่างยิ่ง และเชื่อแน่ว่าได้พบเจ้าผู้มีบุญของพวกเขาแล้ว

แผนการของพระสา คือ การจู่โจมตีเมืองนครจำปาศักดิ์โดยไม่ให้รู้ตัว แล้วทำการริบทรัพย์สมบัติ เผาเมืองให้วอดวายจากนั้นจึงสร้างเมืองใหม่โดยมีพระสาเป็นเจ้าเมือง บริวารทั้งหลายก็จะได้รับความสุขโดยถ้วนหน้ากัน

ในวิธีการของพระสาดังที่กล่าวมาแล้ว นับได้ว่าพระสาดำเนินการที่ชาวบ้านเชื่อมั่น เลื่อมใสศรัทธามาใช้ นั่นคือเริ่มจากการบวชเป็นพระ แสดงอภินิหาร ใช้เวทมนตร์คาถาเป็นผู้มีบุญ กลับชาติมาเกิด และการนำชาวบ้านไปสู่ชีวิตที่ดีกว่า ขณะเดียวกัน ผู้มีบุญก็ยังคงอยู่ในเพศ “บรรพชิต” แม้จะมีภรรยาถึงสามคนก็ตาม

พระสาดำเนินการส่งรายละเอียดของแผนการทั้งหมดไปให้พระยาพรหมภักดีทราบ (ถ้าเชื่อตาม เอกสารพื้นเวียง แสดงให้เห็นว่า ทางกรุงเทพฯ ไม่เคยล่วงรู้ถึงการสมคบระหว่างพระสาดและพระยาพรหมภักดีเลย เพราะหลักฐานของไทยกล่าวไว้ว่าระหว่างการโจมตีเมืองนครจำปาศักดิ์ของพระสาดนั้น พระยาพรหมภักดี (ทองอิน) กำลังเที่ยวปราบพวกข่าอยู่ในบริเวณนั้นซึ่งดูจะเป็นเหตุประจวบเหมาะ โดยบังเอิญมาก) พระยาพรหมภักดีจึงแต่งกำลังไปชুম่ออยู่อีกด้านหนึ่ง โดยไม่ให้พระสาดรู้ตัว

“ผู้มีบุญ” ได้โจมตีเมืองนครจำปาศักดิ์แบบไม่ให้รู้ตัว เจ้านครจำปาศักดิ์ (หมาน้อย) เตรียมตัวไม่ทัน จึงพาครอบครัวและชาวเมืองหลบหนีเข้าป่าในวันที่ 28 มกราคม พ.ศ.2362 เอกสารพื้นเวียงได้บรรยายภาพการโจมตีนี้ไว้ว่า

“เมื่อไพร่พล (เอกสารพื้นเวียงระบุว่า มีกำลังประมาณสามแสนคน แต่หลักฐานไทยประมาณว่ามีราวหกพันถึงแปดพันคน) ไปถึงเมืองจำปาศักดิ์แล้ว ก็ได้กระจายกันล้อมเมืองทุกด้าน และเอาไฟเผาเมืองจำปาศักดิ์ทันที ประชาชนลาวเมืองจำปาศักดิ์ไม่ทันรู้เนื้อรู้ตัวเลย เมื่อไฟไหม้หนักแล้วจึงรู้ตัวจะเก็บข้าวของอันใดก็ไม่ทัน ต่างพากันวิ่งหนีเอาตัวรอดเป็นโกลาหล เสียงฝูงชนร้องไห้กันระงมทั่วทั้งเมือง เสียงดังอึงมีทั่วทั้งเมือง ควันไฟและแสงเพลิงได้ไหม้เมืองอย่างหนัก เปลวเพลิงลุกสว่างไสวจดท้องฟ้า ฝูงเหล่าประชาชนเมืองจำปาศักดิ์ต่างพากันขนเอาข้าวของของตนตามแต่จะได้ บ้างหาบ บ้างคอน บ้างแบกหาม บ้างสะพายบ่าจนเต็ม ด้วยความกลัวไฟและข้าศึก จึงพากันวิ่งหนีอย่างไม่คิดชีวิต ข้าวของที่ขนมากโยนทิ้งเสียหมดสิ้น หญิงบางพวกนุ่งหุดลุ่ยเปลือยกายล่อนจ้อน เห็นอะไรต่ออะไรหมดทุกอย่างทุกอย่าง ด้วยความกลัวอย่างสุดขีด วิ่งหนีเอาตัวรอดหัวซุกหัวซุน คนบางพวกวิ่งหนีไปตามริมฝั่งแม่น้ำ บางพวกก็พากันไปแอบซ่อนอยู่ตามป่าตามดอน ฝ่ายหญิงสาวรุ่นๆ กำลังจะแตกเนื้อสาว ได้พากันพลัดพรากจากคู่รักของตนด้วยความอาลัยอาวรณ์อย่างยิ่งกล่าวรำพันไห้อี้นอ เป็นเพราะกรรมอันใดแต่ปางก่อนได้มาทำให้เราได้พลัดพรากจากกันในคราวนี้”

ระหว่างที่เจ้านครจำปาศักดิ์ (หมาน้อย) หลบหนีไปนั้นได้พบกับพระยาพรหมภักดี และเล่าเรื่องการที่เมืองนครจำปาศักดิ์ถูกโจมตีและเผาทำลายให้ทราบ แต่พระยาพรหมภักดีกลับตำหนิว่าเจ้านครจำปาศักดิ์มากมาย และแสดงความประหลาดใจว่าจะมีข้าศึกที่ไหนบังอาจมาโจมตีและทำลายบ้านเมืองเช่นนั้น หรือว่าจะเป็นแผนการของเจ้าเมืองคนใดแกล้งเผาเมืองทิ้งเสีย ถ้อยคำของพระยา

พรหมภักดีเช่นนี้ก่อให้เกิดความพิศวงแก่เจ้านครจำปาศักดิ์เป็นอย่างยิ่ง และเห็นว่าคงไม่สามารถ ฟังพาอาศัยพระยาพรหมภักดีได้แล้ว จึงพาชาวเมืองเดินทางหนีต่อไปสู่มุกดาหาร และนครพนม

เมื่อเจ้านครจำปาศักดิ์หลบหนีไปแล้ว พระยาพรหมภักดีจึงยกทัพโอบกระหนาบทัพของ “เจ้าผู้มีบุญ” โดยไม่ให้รู้ตัว ทัพทั้งสองฝ่ายปะทะกันอยู่ชั่วคราวหนึ่ง โดยชัยชนะเป็นของพระยาพรหมภักดี “เจ้าผู้มีบุญ” ได้พาพลพรรคพร้อมกับหลบหนีไปยังเขา “ยาปู” ซึ่งสูงชันยากแก่การติดตามแต่ก็มีน้ำอุดมสมบูรณ์ ทัพของพระยาพรหมภักดีไม่สามารถติดตามได้

การปราบ “เจ้าผู้มีบุญ” สำเร็จลงได้ด้วยความสามารถของ เจ้าอนุวงศ์ แห่งเวียงจันทน์ และ เจ้าราชบุตร (โย) (ในเอกสารพื้นเวียงเรียกว่า เจ้าแก้ว) บุตรของเจ้าอนุวงศ์ในเรื่องนี้พระราชพงศาวดารกล่าวไว้ต่างกับเอกสารพื้นเวียงโดยพระราชพงศาวดารกล่าวว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยฯ โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าเมืองนครราชสีมา และเจ้าอนุวงศ์ไปปราบร่วมกัน แต่เอกสารพื้นเวียงไม่ได้กล่าวถึงบทบาทของทัพเมืองนครราชสีมาเลย และการปราบกบฏของเจ้าอนุวงศ์ ก็ดำเนินไปเองด้วยความสอดส่องของเจ้าอนุวงศ์เอง แต่เป็นไปได้มากกว่า ผู้จัดบันทึกเอกสารพื้นเวียง ย่อมไม่ทราบการดำเนินงานของทางกรุงเทพฯ และการปฏิบัติงานที่ตื้นลึกหนาบางของทางราชการ

เจ้าอนุวงศ์ซึ่งระหว่างที่เกิดเหตุร้ายทางเมืองนครจำปาศักดิ์นั้นอยู่ที่เวียงจันทน์ เมื่อทราบข่าวจึงรีบรุดยกทัพลงมาที่เมืองนครจำปาศักดิ์ และสืบหาชาวเมืองที่รู้เห็นเหตุการณ์เพื่อไต่ถามความเป็นไป เมื่อได้รายละเอียดทั้งหลายแล้วจึงยกทัพไปโอบล้อมเขา “ยาปู” และจับ “เจ้าผู้มีบุญ” ได้ในที่สุด

ต่อคำซักถามของเจ้าอนุวงศ์ “เจ้าผู้มีบุญ” ซึ่งถึงตอนนี้ เอกสารพื้นเวียงเรียกว่า “อ้ายเกตโง้ง มหาเถรอุบาทว์” ได้แก้ตัวว่า การกระทำทั้งหลายที่ได้ทำลงไปเป็นเพราะถูกพระยาพรหมภักดี บังคับ มิฉะนั้นแล้วก็จะพบกับความลำบากอันอาจเกิดจากพระยาพรหมภักดีก็ได้ เจ้าอนุวงศ์จึงให้จงจำ “เจ้าผู้มีบุญ” ไว้ แล้วเชิญพระยาพรหมภักดีขึ้นมาพบเพื่อสืบหาความจริง พระยาพรหมภักดีตอบ แต่เพียงว่า “ทราบข่าวว่า เจ้าเกตโง้งพร้อมด้วยบริวารของมันเข้าเผาเมืองจำปาศักดิ์” และกล่าวเป็นทำนองแก้ตัวต่อไปว่า การที่เจ้าอนุวงศ์ได้ยื่นแต่หู แต่ไม่ได้เห็นด้วยตาตนเองนั้น ย่อมไม่ทราบแน่ชัดว่า ความจริงนั้นจะเป็นอย่างไร

เจ้าอนุวงศ์ได้จัดส่งผู้เกี่ยวข้องกับกบฏครั้งนี้ ซึ่งประกอบด้วย “เจ้าผู้มีบุญ” และพลพรรคพระยาพรหมภักดีและเจ้านครจำปาศักดิ์ (หมาน้อย) ซึ่งมาเฝ้าเจ้าอนุวงศ์เมื่อปราบกบฏได้แล้ว ลงมาที่กรุงเทพฯ เพื่อให้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพิจารณาโทษ แต่คำตัดสินของรัชกาลที่ 2 คงก่อให้เกิดความประหลาดใจแก่เจ้าอนุวงศ์มากถึงกับอึ้งไป โดยพระองค์โปรดเกล้าฯ ให้จำคุก “เจ้าผู้มีบุญ” แม้พระองค์จะทรงเห็นว่า พฤติกรรมที่ผ่านมามีบาปพอๆ กับปีศาจ แต่การประหารก็จะเป็นบาปกรรม ควรปล่อยให้ไปตายตามยถากรรม ส่วนพลพรรคให้เป็นตะพุนหญ้าช้าง ตั้งบ้านเรือนอยู่บางบอน โปรดเกล้าฯ ให้ปลดเจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์ เพราะไม่สนใจป้องกันบ้านเมือง

แต่รีบหนีเอาตัวรอดและโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าราชบุตร (โย) เป็นเจ้าเมืองแทน ส่วนพระยาพรหมภักดี ไม่ถูกลงโทษเพราะ “คุณความดีมีนมีมาก” แต่ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าเมืองนครราชสีมาด้วย

เจ้าราชบุตร (โย) ได้ครองเมืองนครจำปาศักดิ์อันเป็นกำลังสำคัญของลาวในกรณีกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ในระยะเวลาต่อมา

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า กบฏอ้ายสาเกียดโง้ง เกิดขึ้นโดยบุคคลสองคนคือ พระยาพรหมภักดี และอ้ายสาเกียดโง้งซึ่งต่างก็มีความทะเยอทะยานด้วยกันทั้งคู่ อ้ายสาเกียดโง้งเป็น “เจ้าผู้วิเศษ” และใช้ชาวบ้านทั้งหลายเป็นกำลัง แต่แล้วอ้ายสาเกียดโง้งก็กลับเป็นเครื่องมือของพระยาพรหมภักดีด้วย อย่างไรก็ตาม ข้อยุติธรรมในเรื่องนี้เป็นไปตามหลักฐานสำคัญ คือ เอกสารพื้นเวียง หรือ พงศาวดารเวียงจันทน์ สมัยเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ตีนครราชสีมา

2.2.5.3 ไบบอกเมืองนครราชสีมา

เมื่อพระยาปลัดเมืองโคราช และพระยายกกระบัตรเมืองโคราช พร้อมด้วยกรมการเมืองฯ ได้ต่อสู้กองทัพลาวที่กวาดต้อนครอบครัวชาวเมืองนครราชสีมาไปเมืองเวียงจันทน์ ขณะที่ตั้งค่ายอยู่ที่ทุ่งสำริด แขวงเมืองพิมาย เมื่อวันแรม 9 ค่ำ เดือน 4 ปีจอ อัฐศก การต่อสู้ครั้งนั้นกองครัวเมืองโคราชได้ฆ่ากองทัพลาวเวียงจันทน์ล้มตายเป็นจำนวนมาก เกรงว่ากองทัพใหญ่ของเจ้าอนุวงศ์คงจะมალ้อมตีค่ายทุ่งสำริดอีก พระยาปลัดฯ และพระยายกกระบัตรเห็นว่าเหลือกำลังของชาวเมืองโคราชที่จะต่อสู้ได้ เพราะขาดศัสตราวุธและกำลังทหาร และสืบข่าวทราบว่าการทัพกรุงเทพฯ ได้ยกออกไปตั้งค่ายประชุมพลอยู่ที่บ้านดอนขอนแก่น แขวงเมืองสระบุรี จึงให้ขุนโอรุ ข้าราชการเมืองโคราชถือหนังสือมาขอกำลังกองทัพกรุงเทพฯ ไปช่วยป้องกันค่ายทุ่งสำริด

หนังสือไบบอกเมืองนครราชสีมาฉบับนี้ เป็นรายงานกรณีกบฏเจ้าอนุวงศ์ที่อยู่ในเหตุการณ์ คือเขียนหลังจากตีกองทัพลาวที่ทุ่งสำริดเพียงวันเดียว คือ วันแรม 11 ค่ำ เดือน 4 ปีจอ อัฐศก และให้ขุนโอรุเดินสารไปยังค่ายหลวง เดินทางจากเมืองพิมาย (หลบหลีกกองลาดตระเวนลาว) มายังเมืองสระบุรี ใช้เวลา 8 วัน ถึงค่ายหลวงที่บ้านดอนขอนแก่น แขวงสระบุรี วันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 5 ปีกุน นพศก (สมัยนั้นเปลี่ยนปีหรือขึ้นปีใหม่ตั้งแต่วันขึ้นหนึ่งค่ำเดือนห้า)

(หนังสือไบบอกเมืองนครราชสีมา เก็บอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ แผนกบริการอักษรตัวเขียน และหนังสือโบราณ กรมศิลปากรพิมพ์รวมเล่มใน จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 2 พิมพ์ในงานมหามงคลเฉลิมพระเกียรติวันพระบรมราชสมภพครบ 200 ปี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2530 หน้า 66-67 ดังข้อความต่อไปนี้ โดยรักษาถ้อยคำสำนวนตามต้นฉบับ)

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาปลัด พระยายกกระบัตร หลวงพิไชย หลวงเมือง กรมการเมือง นครราชสีมา บอกลงมาว่าด้วยอยู่ ณ วันแรม 7 ค่ำ เดือน 3 ปีจอ อัฐศก เจ้าเวียงจันทน์ยกเข้ามาถึง เมืองนครราชสีมา เจ้าเวียงจันทน์ให้หาพระยายกกระบัตร หลวงสัสดี หลวงเมือง หลวงนา หลวงนรา หลวงปลัดเมืองพิมายออกไป เจ้าเวียงจันทน์ว่ากับกรมการว่าถ้าผู้ใดมิยอมไปด้วยเจ้าเวียงจันทน์ฯ จะฆ่าให้สิ้น และจะกวาดเอาครัวขึ้นไปเมืองเวียงจันทน์ กรมการกลัวจึงยอมเข้าด้วยเจ้าเวียงจันทน์ฯ ให้ กองทัพไล่ครัวนอก ครัวในเมืองออก แล้วแต่กองทัพคุมครัวยกไป ครั้นกรมการจะบอกข้อความลงมา กลัวเจ้าเวียงจันทน์จะฆ่า กรมการจึงพาครอบครัวยกไปตั้งอยู่ ณ บ้านลุมเขา (บ้านลุมข้าว อำเภอ โนนสูง) เจ้าเวียงจันทน์เกณฑ์เอาปืนหลวงไปสิ้น ครั้น ณ วันเดือน 4 ข้าพเจ้ามาแต่บ้านจงกัน ข้าพเจ้า ไปเฝ้าเจ้าเวียงจันทน์ฯ ว่าครอบครัวยกไปแล้ว ให้ข้าพเจ้ายกไปตามครัว ณ เมืองเวียงจันทน์ ข้าพเจ้า ยกไปทันครัว ณ บ้าน บ้านปราสาท (บ้านปราสาท อำเภอโนนสูง) พระยายกกระบัตร หลวงเมือง หลวงวัง หลวงนา หลวงนรา หมื่นศรีทนต์ หลวงปลัดพิมาย เข้ามาหาข้าพเจ้ากับกรมการ ปรีक्षा พร้อมกันให้ไล่ครัวเข้ามาตั้ง ณ บ้านสำฤทธิ์ (ทุ่งสำริด) แขวงเมืองพิมาย ข้าพเจ้ากรมการได้บอก ข้อความให้ขุนพลถือ (หนังสือ) ลงมาขอกองทัพขึ้นไปช่วยก็หาเห็นกองทัพยกขึ้นไปไม่ ครั้น ณ วันแรม 8 ค่ำ เดือน 4 เจ้าเวียงจันทน์ให้ยกกองทัพประมาณพันเศษไปตีชิงเอาครัวข้าพเจ้า ครัวกรมการกับ หมื่นศรีทนต์ หลวงปลัดพิมาย พระณรงค์เดชะ เกณฑ์กำลังครัวได้ 5 พันเศษยกออกรบตีกองทัพ เจ้าเวียงจันทน์แตก ข้าพเจ้ากรมการฆ่ากองทัพเจ้าเวียงจันทน์ตายประมาณ 100 เศษ ครั้น ณ วันแรม 9 ค่ำ เดือน 4 เจ้าเวียงจันทน์แต่งให้เจ้าสุทธิสารบุตรคุมคนประมาณ 6 พันเศษ ยกไปตีข้าพเจ้า กรมการอีก ข้าพเจ้ากรมการกับหมื่นศรีทนต์ หลวงปลัดพิมาย พระณรงค์เดชะ ยกออกตีกองทัพ เจ้าสุทธิสารแตก ฆ่าตายประมาณพันเศษ ได้ปืนเชลยศึก 50 กระบอก ครั้นข้าพเจ้ากรมการฯ พระ หลวง ขุน หมื่น จะยกเข้าตีเจ้าเวียงจันทน์เกลือกกองทัพ เจ้าอุปราชา เจ้าจำปาศักดิ์จะยกกองทัพมา กวาดครัวไป ข้าพเจ้ากรมการฯ จึงต้อยคอยกองทัพหลวงขึ้นไป ข้าพเจ้ากรมการฯ จึงบอกให้ขุนโอรุ หมื่นวอ ถือลงมารับพระราชทานกองทัพหลวงยกขึ้นไปโดยเร็ว ข้าพเจ้ากรมการกับหมื่นศรีทนต์ หลวงปลัดพิมาย พระณรงค์เดชะ ยกเข้าตีบรรจบกัน ถ้าข้าเห็นจะเสียท่วงที่แก่เจ้าเวียงจันทน์ ข้าพเจ้า กรมการฯ บอกลงมาให้ทราบ ณ วันศุกร์ แรม 11 ค่ำ เดือน 4 ปีจอ อัฐศก

กล่าวโดยสรุปคือ

1) เอกสารสำคัญเมืองโคราชฉบับนี้ เป็นหนังสือราชการของเมืองโคราชบอกมายัง กรุงเทพฯ เพื่อขอกำลังทัพไปช่วยป้องกันครัวเมืองโคราชที่ค่ายทุ่งสำริด ได้บรรยายการต่อสู้กับ กองทัพลาว 2 ครั้ง ครั้งหลัง (วันแรม 9 ค่ำ เดือน 4) เจ้าสุทธิสารคุมกำลังมาถึง 6,000 เศษ ต่อสู้กัน ถึงขั้นตะลุมบอน ฆ่าทหารลาวตายไปพันเศษ ซึ่งการรบครั้งนี้นักประวัติศาสตร์รุ่นหลังได้กล่าวถึง “วีรกรรมของคุณหญิงโม” ด้วย ฉบับนี้ไม่ได้กล่าวไว้เลย

2) ใจความเอกสารสำคัญฉบับนี้มีใจความตรงกับ “คำให้การของขุนโอรุ” (เอกสารสำคัญเมืองโคราช 1) เพียงแต่คำให้การของขุนโอรุมีรายละเอียดมากกว่า ตอนที่กล่าวถึงกองกำลังของพระยาโคราชที่ถูกกองทัพพระยาไกรสงครามฯ (เจ้าเมืองขุขันธ์) โจมตีถอยทัพไปยังเมืองสวายจิตประเทศกัมพูชา

3) หนังสือของพระยาปลัด พระยายกบัตรเมืองนครราชสีมา ฉบับนี้ เป็นเอกสารชั้นต้นบันทึกเรื่องราวอยู่ในเหตุการณ์ระหว่างกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ ต้นฉบับเป็นลายมือบรรจงอักษรไทย เก็บรักษาไว้ที่ฝ่ายบริการอักษรตัวเขียนและอักษรโบราณ หอสมุดแห่งชาติ ท้าวสุกรีจัดพิมพ์รวมอยู่ในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 2 พ.ศ.2530 ฉะนั้นเนื้อหาใจความจึงเป็นที่ยอมรับว่าเที่ยงตรงกว่าเอกสารชั้นสองที่มีการเรียบเรียงใหม่ในภายหลัง

2.2.5.4 คำให้การของขุนโอรุ: เอกสารโบราณ

ขุนโอรุ เป็นข้าราชการเมืองนครราชสีมา เป็นผู้ถือหนังสือของพระยาปลัดเมืองโคราช พระยายกบัตรเมืองโคราช ขณะที่คุมครัวเมืองโคราชต่อสู้กับกองทัพลาวที่ทุ่งสำริด ในกรณีกบฏเจ้าอนุวงศ์เมื่อ พ.ศ.2369 (ตรงกับปีจอ อัฐศก 1188) ในขณะนั้นชาวเมืองโคราชถูกกวาดต้อนออกจากเมืองโคราชเพื่อให้เดินทางไปเมืองเวียงจันทน์ตามคำสั่งของเจ้าอนุวงศ์ ครั้นมาถึงบริเวณทุ่งสำริดเขตอำเภอพิมายปัจจุบัน พระยายกบัตร พระยาปลัดเมืองโคราช ได้ต่อสู้กับทหารลาวที่ควบคุมไพร่พลครอบครัวเมืองโคราช กองกำลังทหารลาวแตกพ่ายไป พระยาปลัดเมืองโคราชเห็นว่ากองทัพใหญ่ของลาวจะกลับมาตีชาวเมืองโคราชอีกเป็นแน่แท้ จึงให้ขุนโอรุถือหนังสือมายังกรุงเทพฯ เพื่อขอกำลังกองทัพไปช่วยคุ้มครองชาวเมืองโคราช เพราะขณะนั้นกองทัพลาวทั้งทัพหน้า ทัพหลวง และกองทัพอื่น ๆ ยังตระเวนกวาดต้อนครอบครัวในหัวเมืองภาคอีสานทุกเมืองกลับไปยังเมืองนครเวียงจันทน์

ขุนโอรุเดินทางจากเมืองโคราชมายังกรุงเทพฯ มาถึงค่ายหลวง (ซึ่งได้ยกมาตั้งอยู่ที่เมืองสระบุรี) เมื่อวันศุกร์ ขึ้น 2 ค่ำ เดือน 5 ปีกุน นพศก จ.ศ.1189 (ก่อน พ.ศ.2484 จะเปลี่ยนปีใหม่ในวันขึ้นค่ำหนึ่ง เดือน ๕ ของทุกปี) และได้มอบหนังสือขอกำลังกองทัพเมืองนครราชสีมา (ขุนโอรุออกเดินทางจากค่ายทุ่งสำริด เมืองพิมาย เมื่อแรม 11 ค่ำ เดือน 4 ปีจอ จ.ศ.1188 ใช้เวลาเดินทางเพียง 8 วัน แต่เป็นระยะเวลาจะขึ้นปีใหม่แบบโบราณ จึงถึงค่ายหลวงที่สระบุรีเป็นปีกุน นพศก จ.ศ.1189) ในครั้งนั้นข้าราชการผู้ใหญ่ได้ไต่สวนบันทึกปากคำของขุนโอรุไว้ด้วย ซึ่งคำให้การของขุนโอรุในครั้งนั้นถือว่าเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ เพราะสอบปากคำจากผู้อยู่ในเหตุการณ์ ดังนี้

ข้าพเจ้าขุนโอรุเมืองนครราชสีมาให้การว่า ณ วันแรม 5 ค่ำ เดือน 3 อ้ายราชวงศ์ลงมาตั้งอยู่ทะเลสอ (อำเภอขามทะเลสอ) แล้วเข้าไปเบิกเข้า (ข้าว) ในเมืองนครราชสีมา คน 3,500 คน ณ วันแรม 6 ค่ำ เดือน 3 เวลาเช้า ยกจากทะเลสอลงมาทางดงพระยาไฟ ครั้น ณ วันแรม ๗ ค่ำ เดือน 3

อ้ายอนุเวียงจันทน์ยกลงมาตั้งค่ายอยู่ที่สระทะเล (บ้านหัวทะเล) ข้างตะวันออกประมาณ 7 พันเศษ พระยายกกระบัตร หลวงเมือง หลวงนา หลวงสำรวจ หลวงนรา พาคนออกไปหาอ้ายอนุเวียงจันทน์ แล้วอ้ายเวียงจันทน์ (ถาม) ว่าจะเข้ากับเราถ้ามืดเข้า ถ้าไม่ยอมเข้าจะฆ่าเสีย พระยายกกระบัตร หลวงเมือง หลวงนา กรมการ ก็รับว่าจะเข้าด้วย อ้ายเวียงจันทน์ว่า ณ วันแรม 11 ค่ำ เดือน 3 ให้ต้อนครัวออกจากเมืองให้สิ้นเชิง ถ้าผู้ใดขัดขืนอยู่จะฆ่าเสีย แล้วอ้ายอนุให้ลาวประมาณ 200 คน กำกับเข้าไปกวาดครัวกับพระยายกกระบัตร กรมการ ครั้น ณ วันแรม 11 ค่ำ เดือน 3 ข้าพเจ้าพาครัวออกจากเมืองมาตั้งอยู่บ้านหมื่นไวย (ตำบลหมื่นไวย) แล้วเลื่อนมาตั้งอยู่บ้านปราสาท (อำเภอโนนสูง ปัจจุบัน) แขวงเมืองพิมาย ทางไกล (จาก) เมืองนครราชสีมาวันหนึ่ง เป็นครัวชายฉกรรจ์ประมาณแปดพัน ชายหญิงใหญ่น้อยประมาณหมื่นเศษ ณ วันแรม 4 ค่ำ เดือน 4 พระยาปลัดมาแต่บ้านจกกันถึงบ้านปราสาท พระยาปลัดบอกข้าพเจ้าว่าเข้าไปหาอ้ายอนุฯ บอกว่า ครอบครัวไปเมืองเวียงจันทน์สิ้นแล้ว ตาตามไปเกิด แล้วพระยาปลัดให้พระมล พระยายกกระบัตร มาจากบ้านบึง พระยายกกระบัตร พระณรงคเดช หลวงเมือง หลวงนา หลวงนรา ปลัดพิมาย ปรีक्षाพร้อมกันว่ารวบรวมครัวไว้แล้วจึงฆ่าอ้ายลาวเวียงจันทน์ ซึ่งกำกับครัวประมาณ 200 เศษ แล้วเลื่อนครัวมาอยู่บ้านสำริด แล้วว่าแต่กำลังเราผู้ชายถ้าอ้ายอนุยกมาตีชิงครอบครัวเรา ก็จะออกสู้รบกับอ้ายลาวให้สิ้นฝีมืออยู่ ณ วันแรม 7 ค่ำ เดือน 4 อ้ายอนุให้อ้ายลาวยกมาประมาณพันเศษ ห่างกัน 30-40 เส้นจะเข้าเอาชิงครัว พระยาปลัด กรมการกับครัวชายฉกรรจ์ 8 พันก็ยกออกสู้รบกับอ้ายลาว ฆ่าอ้ายลาวตายประมาณ 700-800 คน ได้หอกดาบเครื่องศัสตราวุธของอ้ายลาว ครั้น ณ วันแรม 8 ค่ำ เดือน 4 อ้ายอนุให้อ้ายสุทธิสาร (โอรสเจ้าอนุวงศ์) คุมคน 5 พันคนยกออกมาถึงลำเชียงไกร (ลำเชียงไกร) พอเวลาค่ำอ้ายลาวก็หยุดทำสนามเพลารุกเข้ามา ครั้นรุ่ง ณ วันแรม 9 ค่ำ เดือน 4 เวลาเช้าตรู่ พระยาปลัด พระยายกกระบัตร กรมการ ต่างคนต่างยิงปืนคนละนัด พวกครัวก็เข้าพันแหง ทั้งพระสงฆ์เถรเถรผู้หญิงในครัวหนุนโห่ร้องไล่ อ้ายลาวแตกไม่ผินหน้าสู้ พวกครัวซ้ำเติมฆ่าพันทุบตีแต่เวลาเช้า จนเวลาบ่าย 5 โมง จนกระทั่งบ้านบัวอ้ายลาวตายประมาณ 2,000 คน ที่เหลือตายไม่เห็นเข้าไปทางเมืองนครราชสีมาหนีไปทางเมืองเวียงจันทน์ พระยาปลัด พระยายกกระบัตร กรมการบอกข้าพเจ้าว่าอ้ายสุทธิสาร (โอรสเจ้าอนุวงศ์) ลงมาจากม้าพวกครัวแหงตาย ข้าพเจ้าได้เห็นแต่ปืน เครื่องทองลูกประคำทองแล้วจับเป็นได้ 5 คน เมื่อรบกันอยู่นั้นพวกครัวสงสัยกันด้วยคาดพุงผ้าลาวแหงตาย 1 คน พระยาปลัดถามอ้ายลาวว่า มึงมาทำไม อ้ายลาวว่า อ้ายอนุให้มาฆ่าครัวผู้ชายเสีย แล้วจะกวาดแต่ผู้หญิงไปเวียงจันทน์ พระยาปลัดถามว่า คนอยู่ในค่ายอ้ายอนุเท่าไร อ้ายลาวบอกว่าคนรักษาค่ายอยู่ประมาณ 3,000 เศษ พระยาปลัดถามว่า อ้ายอนุจะกลับไปเมืองถุจะคิดรบพุ่งต่อ อ้ายลาวบอกว่าอ้ายอนุไม่ไปเมืองเวียงจันทน์แล้วจะเอาเมืองโคราชเป็นโลง แล้วพระยาปลัดสั่งให้นายอินบ่าวข้าพเจ้าเอาอ้ายลาว 5 คนไปฆ่าเสีย ครั้น ณ วันแรม 10 ค่ำ เดือน 4 อ้ายอุปราชาให้ลาว 5 คน ถือนหนังสือมาถึงอ้ายเวียงจันทน์มาทางบ้านสำริดที่ครัวอยู่ หลวงปลัดเมืองพิมายจับอ้ายลาว 5 คน ฆ่าเสีย ได้หนังสือในอุ้งย่ามอ้ายลาว ในหนังสือนั้น

อ้ายอุปราชนั้นว่ามาถึงอ้ายเวียงจันทน์ว่าเกณฑ์ได้ช้าง 150 ช้าง มารับครัวไปเมืองเวียงจันทน์ ครั้น ๓ วันแรม 11 ค่ำ เดือน 4 อ้ายลาวซีช้างมาถึงบ้านสำริด 70 ช้างคนซีช้างมาช้างละ 2-3 คนบ้าง พวกครัวฆ่าอ้ายลาวตาย 70 คน ที่เหลืออยู่อ้ายลาวโดดช้างหนีไป 30 เศษ พวกครัวจับช้างได้ 60 ช้าง ๓ วันแรม 11 ค่ำ เดือน 4 พระยาปลัด พระยายกกระบัตร กรมการ จะเข้าตีค่ายอ้ายอนุเกรงอ้ายอุปราช ป่าศึก (เจ้าราชบุตรเมืองนครจำปาศักดิ์) จะยกมาตีครัว จึงยกครัวเข้าไปถึงบ้านเปลาะปลอทางใกล้ เมืองโคราชเข้าจนเที่ยงแล้ว พระยาปลัด กรมการจึงทำหนังสือบอกให้ข้าพเจ้าถือลงมาทาง (ทุ่ง) สำริด พบนายอยู่ นายชู บ่าวเจ้าพระยาเมืองโคราช ข้าพเจ้าถามว่าเจ้าพระยาโคราชอยู่แห่งใด นายอยู่ นายชู บอกว่า อยู่บ้านระแนะ มีคนอยู่ 1,000 หนึ่ง ครั้นอยู่ ๓ วันแรม 6 ค่ำ เดือน 4 พระยาไกรสงคราม (พระยาไกรสงคราม เจ้าเมืองขุขันธ์ขณะนั้นเป็นอริกับพระยาโคราช และเข้าร่วมกับกองทัพลาว) เมือง ขุขันธ์ (ขุขันธ์) ยกทัพมา 5,000 เศษ รบกันกับเจ้าพระยาโคราชฯ เห็นจะต้านทานมิได้ ถอยไปถึงเมือง สวายจิด (อยู่ในประเทศกัมพูชาปัจจุบัน) แลเจ้าพระยาโคราชจะเอาครอบครัวไปฝากพระยาอภัย ภูเบศ เมืองปัตบอง (พระตะบอง) ไว้แล้วว่า เจ้าพระยาโคราชจึงจะลงไป ณ กรุงเทพฯ นายอยู่ นายชู ว่าเจ้าพระยาโคราชไม่กลับไปเมืองโคราชแล้ว ข้าพเจ้ามาถึงบ้านมะเรียงที่ครัวขุนพลอยู่ ๓ วันแรม 13 ค่ำ เดือน 4 ข้าพเจ้าพูดกับขุนพลตามในหนังสือ บอกพระยาปลัด ขุนพลจึงให้ขุนกล้าสิงหราช ขุน อารักษ์หาไพร่ 3 คน ซี่ม้าถือหนังสือไปถึงพระยาปลัด พระยายกกระบัตร กรมการว่าจะยกเข้าตีอ้าย เวียงจันทน์วันไร ขุนพลจะได้ยกบรรจบตีอ้ายเวียงจันทน์ด้วยกัน ขุนแก้วสิงหราช ขุนอารักษ์หา หนังสือขึ้นไป ข้าพเจ้าลงมาแจ้งราชการ ถึงค่ายหลวง ณ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๕ ปีกุน นพศก ลีนคำให้การ ข้าพเจ้าแต่เท่านี้

(คัดจาก จดหมายเหตุ รัชกาลที่ 3 เล่ม 2, จัดพิมพ์ใหม่ทางมรดกเฉลิมพระเกียรติวันพระบรมราชสมภพ ครบ 200 ปี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 67-68)

กล่าวโดยสรุป

1) เหตุการณ์ที่ทุ่งสำริดนั้น นักประวัติศาสตร์เชื่อกันว่าเป็นวีรกรรมของคุณหญิงโม ที่เป็นกำลังสำคัญในการตีกองทัพลาวที่ควบคุมชาวเมืองโคราชที่ทุ่งสำริด แต่คำให้การของขุนโอรุผู้อยู่ในเหตุการณ์ไม่ได้กล่าวถึงคุณหญิงโมว่ามีบทบาทสำคัญอย่างไร กล่าวแต่เพียงว่า “ทั้งพระสงฆ์ เณร เณร ผู้หญิงในครัวหนุนโห่ร้องไล่อ้ายลาวแตก ไม่ผินหน้ามาสู้” เท่านั้น

2) ในหนังสือไปบอกของพระยาปลัดเมืองโคราช และพระยายกกระบัตรเมืองโคราช ที่เขียนมาขอกำลังทัพที่กรุงเทพฯ นั้นไม่ได้กล่าวถึงชื่อคุณหญิงโมและวีรกรรมใด ๆ ของคุณหญิงโมไว้เลย ในหนังสือดังกล่าวนี้น่าจะกล่าวถึงวีรกรรมของคุณหญิงโม เพื่ออ้างสาเหตุในการขอกำลังทัพจาก กรุงเทพฯ เพราะดูเหมือนว่าขณะนั้นทางกรุงเทพฯ เข้าใจว่ากรมการเมืองนครราชสีมาไม่ป้องกันรักษา เมือง รับผิดชอบต่อกองทัพเจ้าอนุวงศ์

3) รายละเอียดในคำให้การของขุนโอรุ ดูเหมือนจะมีความเที่ยงตรงและถูกต้อง สอดคล้องกับเอกสารอื่น ๆ รวมทั้งคำให้การของผู้อยู่ในเหตุการณ์ครั้งนั้นที่ข้าราชการผู้ใหญ่บันทึก คำให้การไว้ และเก็บไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ เพิ่งจะนำมาพิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ.2530 (ก่อนนั้นมีพิมพ์ บ้างบางตอนไม่ครบสมบูรณ์)

2.2.6 เรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาว

2.2.6.1 บทความสัมมนาวิชาการ “ตามหาฮอยเจ้าอนุวงศ์”

ในวันที่ 21-23 มกราคม ค.ศ.1997 มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาวได้จัดสัมมนาวิชาการ “ตามหาฮอยเจ้าอนุวงศ์” การสัมมนาในครั้งนี้ได้รับความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งหน่วยงานรัฐ และนักวิชาการปัญญาชนของลาว ซึ่งถูกจัดขึ้นที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติ ผู้เข้าร่วมในการสัมมนามีทั้ง ข้าราชการระดับสูงจากหลากหลายกระทรวง อาทิ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม กระทรวงการต่างประเทศ ปัญญาชนคนสำคัญของรัฐ ผู้บริหารและนักวิชาการสังกัด มหาวิทยาลัยแห่งชาติ นักวิชาการอิสระ และครูอาจารย์จากโรงเรียนต่าง ๆ การสัมมนาในครั้งนี้จึง นับเป็นการสัมมนาในระดับชาติอย่างแท้จริง ทั้งยังเป็นการสัมมนาประวัติศาสตร์ครั้งแรกของวงวิชาการ ลาวที่ดำเนินการจัดสัมมนาในลักษณะเปิดกว้าง ให้สาธารณชนและผู้สนใจได้ร่วมฟังและเสนอความคิดเห็น บทความที่น่าเสนอในงานสัมมนาส่วนใหญ่เป็นบทความจากนักประวัติศาสตร์ชั้นนำของ สังกมลาว โดยมีบทความนำเสนอ 5 เรื่อง คือ 1) เรื่องประวัติศาสตร์การต่อสู้ชาติของเจ้าอนุวงศ์ โดยบัวพัน ทามะวง 2) เรื่องภาพพจน์แห่งการต่อสู้ชาติของเจ้าอนุวงศ์ในวรรณคดีลาว โดย นู ไชย สิทธิวง 3) เรื่องเอกสารที่เกี่ยวข้องจำนวนหนึ่ง พร้อมด้วยกรวิจัยบางทัศนะของเอกสารดังกล่าวใน บั้นเจ้าอนุวงศ์ โดยมยุรี เหง้าสีวิทัน 4) เรื่องเปลี่ยนปีประวัติศาสตร์ เปลี่ยนปีการเขียน ประวัติศาสตร์ของบางคน โดย เผยพัน เหง้าสีวิทัน และ 5) เรื่องเจ้าอนุวงศ์ องค์ปลุกสติชาติ โดย มหาสำลิด บัวสีสะหวัด ซึ่งต่อมาได้มีการตีพิมพ์เอกสารการสัมมนาเพื่อจำหน่ายและเผยแพร่สู่ สาธารณชน ถึง 3 ครั้ง คือ ในปี 1997 ปี 2002 และพิมพ์ครั้งที่ 3 ในปี 2010

อาจกล่าวได้ว่า การสัมมนา “ตามหาฮอยเจ้าอนุวงศ์” จึงไม่เพียงเป็นการสัมมนาเพื่อ ระดมความคิดเห็นเพื่อการค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาวสมัยเจ้าอนุวงศ์ แต่เป็นการสัมมนาที่ ยืนยันตัวตนและความหมายของเจ้าอนุวงศ์ในฐานะวีรกษัตริย์ ผู้นำการกอบกู้เอกราชของชาติลาว เพื่อตอบโต้ข้อกล่าวหาและการให้ร้ายป้ายสีว่าเจ้าอนุวงศ์เป็นกบฏ มีความหมายหรือนัยยะที่เป็น ปฏิกริยาตอบโต้กับการเขียนประวัติศาสตร์ของฝ่ายไทยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชาติลาว ซึ่งลาว เห็นว่ามีการ “อุปโลกน์” “บิดเบือน” อย่างชัดเจน

ผลของการจัดสัมมนาในครั้งนี้นี้ยังได้นำมาสู่ข้อเสนอสำคัญยิ่งต่อการปลุกกระดมแนวคิด การเชิดชูวีรกษัตริย์ในหน้าประวัติศาสตร์ลาว ดังปรากฏในข้อเสนอ 2 ข้อหลักประชุมสัมมนา คือรัฐให้ การสนับสนุนการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ชาติ รวบรวมเอกสารต่าง ๆ ต้นฉบับ เอกสารเก่าแก่ และนำมาจัดพิมพ์ให้แพร่หลาย เพื่อให้เป็นพื้นฐานแก่การเรียนการสอนและการค้นคว้าประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประวัติศาสตร์สมัยเจ้าอนุวงศ์ ควรให้ถือเป็นเรื่องสำคัญเร่งด่วน เพื่อแก้ไขปัญหาที่ เจ้าอนุวงศ์ถูกบิดเบือนจากการเขียนประวัติศาสตร์ของไทยว่าเจ้าอนุวงศ์เป็นกบฏ และเสนอให้มีการ สร้างอนุสาวรีย์วีรกษัตริย์ของลาว อันได้แก่ เจ้าฟ้ารุ่ง เจ้าสุริยวงศ์ และเจ้าอนุวงศ์

ภายหลังการสัมมนาสิ้นสุด ข้อเสนอในงานสัมมนาครั้งนี้ได้รับการสืบสานต่ออย่างเป็น รูปธรรมและเข้มแข็งเป็นอย่างยิ่ง ทั้งในส่วนของ การสร้างอนุสาวรีย์ และข้อเสนอให้มีการสนับสนุน การศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ชาติ และประวัติและวีรกรรมของวีรกษัตริย์ การสัมมนา “ตามหา ฮอยเจ้าอนุวงศ์” นับเป็นปฐมบทสำคัญของการจุดกระแสความตื่นตัวในการศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่ ประวัติศาสตร์วีรกรรมของวีรกษัตริย์ โดยปรากฏผลงานการค้นคว้าจำนวนมากจากทั้งหน่วยงานของ ภาครัฐและภาคเอกชน หรืองานที่เป็นการค้นคว้าส่วนบุคคล (ภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาลลาว)

2.2.6.2 งานนิพนธ์เชิดชูเกียรติวีรกษัตริย์ลาว “สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์”

งานนิพนธ์เรื่องสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ ตีพิมพ์เป็นเล่มแรก ในเดือนกรกฎาคม 1996 ประวัติศาสตร์นิพนธ์เล่มนี้ให้ความสำคัญกับการเชิดชูวีรกรรมของเจ้าอนุวงศ์ในการกู้เอกราชของชาติ ลาว แม้เจ้าอนุวงศ์จะถูกทรยศหักหลังจากเจ้ามันทาดุราษ เจ้าอุปราชตีสสะ ที่นำความไปบอกทัพ สยามให้รู้ตัวและเตรียมการศึก แต่เจ้าอนุวงศ์พร้อมด้วยเจ้าราชวงศ์พระโอรสและกองทัพของพระองค์ ก็เด็ดเดี่ยวต่อสู้ด้วยความองอาจกล้าหาญ ภายหลังจากความพ่ายแพ้ในสงครามของเจ้าอนุวงศ์ เมือง เวียงจันทน์ถูกทำลายด้วยน้ำมือกองทัพสยามตามพระดำริของพระเจ้าอยู่หัวสยามที่ให้ “ทำลาย เวียงจันทน์เสียให้เกลี้ยง อย่าให้ตั้งเป็นบ้านเป็นเมืองได้อีก” พระเจ้าอนุวงศ์ถูกจับไปลงโทษทรมาน อย่างป่าเถื่อนจนสิ้นพระชนม์ ทั้งนี้ผู้เขียนได้ให้ความหมายต่อวีรกรรมของพระเจ้าอนุวงศ์ว่าพระองค์ เป็นวีรกษัตริย์ที่องอาจกล้าหาญ เป็นแบบอย่างให้คนลาวรุ่นหลังได้สืบสานต่อเจตนารมณ์ และผู้เขียน ให้ความเห็นว่า การที่คนลาวเป็นคนมีจิตใจรักชาติ ไม่ยอมก้มหัวให้ศัตรู เป็นเพราะได้สืบ เลือดเนื้อเชื้อไขจากบรรพบุรุษผู้กล้าเช่นเจ้าอนุวงศ์

2.2.6.3 งานนิพนธ์เชิดชูเกียรติวีรกษัตริย์ลาว “ชีวประวัติพระเจ้าอนุวงศ์”

ชีวประวัติพระเจ้าอนุวงศ์ เป็นผลงานของมหาสิลา วีระวงส์ ที่ค้นคว้าไว้ตั้งแต่ ปี ค.ศ 1969 เป็นผลงานหนึ่งที่ได้รับการสนใจกว้างขวาง ดังที่ ดวงเดือน บุญยาว ทายาทของมหาสิลา วีระวงส์ ได้เล่าว่า ในช่วงตั้งแต่ปี 2000 เป็นต้นมา มีคนมาขอยืมไปเพื่อศึกษาไม่ได้ขาด จนในที่สุด

ต้นฉบับผลงานนี้ก็หายไป เหลือแต่เพียงฉบับสำเนา และสำนักพิมพ์ดอกเกด ได้นำ “ชีวประวัติพระเจ้าอนุวงศ์” ซึ่งมีเนื้อหาแบ่งออกเป็น 8 ตอน ตอนที่ 1 กล่าวถึงเมื่อยังทรงเยาว์วัย, ได้รับสถาปนาเป็นเจ้าอนุวงศ์, เป็นแม่ทัพรบพม่าทางเมืองละแหวง และเป็นแม่ทัพไปรบพม่าที่เมืองเชียงแสน ตอนที่ 2 กล่าวถึงการขึ้นเสวยราชย์และทำการฟื้นฟูประเทศ, สำเนาจดหมายเจ้าพระยาจักรีมาถึงพระเจ้าอนุ, การสร้างสาตต่าง ๆ และการปราบกบฏอ้ายสาเกียดโง้ง ตอนที่ 3 กล่าวถึงการกู้อิสรภาพ, การให้เจ้าอนุวงศ์ติดสะไปเกลี้ยกล่อมประชาชนภาคอีสาน, ยกทัพออกจากเวียงจันทน์, กวาดครัวเมืองนครราชสีมา, เจ้าอนุวงศ์ติดสะคิดกบฏต่อเจ้าอนุ, พระยาปลัดเมืองโคราชเข้าอ่อนยอม, นางโมเมีย พระยาปลัดต่อสู, สมเด็จพระเจ้าอนุให้ถอยทัพ และตั้งค่ายบนภูเขาขาวสาร ตอนที่ 4 กล่าวถึงสยามจัดทัพออกต่อสู, กองทัพพระยาราชสุภาวดีพบกับกองทัพเจ้าโง้งที่เมืองพิมาย, พระยาราชสุภาวดีตีค่ายเมืองยโสธร, ทัพสยามตีค่ายเมืองหนองบัวลำพู, ทัพเจ้าราชวงศ์ถอย, กองทัพสยามถูกปิดล้อม, พระเจ้าอนุเสด็จหนีจากเวียงจันทน์ครั้งที่ 1 และเจ้าอนุวงศ์ติดสะเข้าหาแม่ทัพสยาม ตอนที่ 5 กล่าวถึงรายงานแม่ทัพใหญ่ของสยามเกี่ยวกับเรื่องตีเวียงจันทน์ ตอนที่ 6 กล่าวถึง ทัพสยามตีนครจำปาสัก, แม่ทัพอานามมีหนังสือมาถึงพระยาราชสุภาวดี, พระยาเชียงสาตีกองทัพสยามแตก, พระยาเชียงสาเข้าหาพระยาราชสุภาวดี ตอนที่ 7 พระเจ้าอนุกลับคืนเวียงจันทน์, เจ้าราชวงศ์นำตีทัพพระยาราชสุภาวดี และพระเจ้าอนุหนีจากเวียงจันทน์ครั้งที่ 2 และตอนที่ 8 อวสานของพระเจ้าอนุ

2.2.6.4 วรรณคดีกาพย์เมืองพวน

วรรณกรรมลาวในสมัยเจ้าอนุและหลังสมัยเจ้าอนุยังได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองที่มีลักษณะการต่อสู้เพื่อต่อต้านการครอบงำของสยาม จากเงื่อนไขที่ไม่สามารถทำการต่อสู้ได้อย่างเปิดเผยได้ลักษณะของวรรณกรรมลาวสมัยเจ้าอนุวงศ์ส่วนใหญ่เนื้อหาประณามศัตรูผู้รุกรานแสดงถึงความทุกข์ยากลำบากของประชาชน การล้มตาย พลัดพรากบ้านเกิดเมืองนอน ความเครียดแค้นต่อศัตรูของประชาชน โดยเฉพาะความโหดร้ายทารุณของสยามที่กระทำต่อประชาชนลาว ด้วยการกวาดต้อนเอาครอบครัวคนลาวไปเป็นทาส ปลุกกระตุ้นให้ประชาชนต่อต้านศัตรูผู้รุกรานและกอบกู้ประเทศชาติ วรรณกรรมที่สำคัญในสมัยนี้ได้แก่ “กาพย์เมืองพวน” สันนิษฐานว่าผู้แต่งเป็นผู้ที่อยู่ร่วมเหตุการณ์ มีประสบการณ์ในการประพันธ์ สามารถเก็บภาพเหตุการณ์ช่วง ค.ศ. 1835 ได้อย่างละเอียด เนื้อหากล่าวถึงความรุ่งเรืองของเมืองพวนที่ถูกโคเวียดรุกราน ทำให้เจ้าสาลีซึ่งเป็นเสนาอำมาตย์ผู้ใหญ่ของเมืองพวน ไปขอความช่วยเหลือจากสยามที่หนองคาย โดยพระราชสุรินทร์ เจ้าเมืองหนองคายได้นำกำลังจำนวนกว่า 1,000 คนไปรบกับโคเวียด หลังได้รับชัยชนะ พวกสยามได้บังคับกวาดต้อนผู้คนและทรัพย์สมบัติไปยังหนองคาย เขาทำลายบ้านเมืองแม่กระทั่งธาตุบังพวน ซึ่งเป็นธาตุเจดีย์มิ่งขวัญของเมืองพวน การเทครัวครั้งนี้ได้กวาดต้อนเอาผู้คนไปจนหมดจนบ้านเมืองและวัดวาอารามร้าง การเดินทางเป็นไปด้วยความยากลำบาก หิวโหย ทั้งยังถูกฆ่าฟันล้มตายตามป่าเขาเป็นจำนวนมาก จน

ผู้คนที่ถูกกวาดต้อนมาเหลือไม่ถึงครึ่งหนึ่ง และยังคงบังคับให้ทำงานหนัก เมื่อเสร็จจากที่หนึ่งก็ย้ายไปอีกที่หนึ่งได้เรื่อย ๆ ทำให้ประชาชนได้รับความลำบาก ไม่ได้พักผ่อน และยังเกิดการขาดแคลนข้าวปลาอาหาร จนทำให้เจ้าสะซึ่งเป็นน้องชายของเจ้าสาส์ต้องพาครัวหนี แต่ก็ถูกพวกสยามไล่ฆ่าฟันตายไปเป็นจำนวนมาก

2.2.6.5. สารลึบพะสุณ

สารลึบพะสุณ เป็นวรรณกรรมรูปแบบหนึ่งที่คนลาวนิยมแพร่หลายในอดีต เนื้อหามีแนวคิดลึกซึ้ง แหวมคม และใช้สำนวนกลอนอันไพเราะ ทั้งใช้คำผญา และคำสุภาพ มีอุดมคติเหมาะสมกับคนทุกชั้นทุกเพศทุกวัย สะท้อนเหตุการณ์ประวัติศาสตร์สมัยเจ้าอนุวงศ์ในการเปลี่ยนแปลงแนวทางการต่อสู้ลงสู่ใต้ดินเพื่อกอบกู้ประเทศชาติ โดยใช้กำลังอาวุธ ปลุกระดมจิตใจรักชาติ และรวมหมู่เพื่อการต่อสู้ เนื่องจากสารลึบพะสุณเป็นสารทางการเมือง เขียนขึ้นในสภาพที่ถูกควบคุมและตรวจตราอย่างเข้มงวดจำเป็นจะต้องปิดบังไม่ให้สยามรู้ จึงไม่สามารถบอกวัน เดือน ปี สถานที่ และชื่อของผู้แต่งได้ แต่นักวิชาการลาวหลายท่าน เช่น มหาสิลา วีระวงส์ เห็นพ้องว่า เจ้าอนุวงศ์เป็นผู้แต่งสารลึบพะสุณ มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้้นำให้ประชาชนเห็นถึงการแผ่ขยายอำนาจของสยาม ทำให้ประเทศชาติตกอยู่ภายใต้ความมืดมนและระบายนความคับแค้นของตนออกมา โดยกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงอันระทมของสภาพบ้านเมืองในระหว่าง ค.ศ. 1777 ที่เคยรุ่งเรือง ต้องมาสูญเสียเอกราชจากเงื้อมมือที่ไม่สามารถทำการต่อสู้อย่างเปิดเผยได้ สารลึบพะสุณจึงถูกเขียนแบบปิดซ่อน จากการที่สารลึบพะสุณเป็นวรรณคดีชั้นสูงที่มีลักษณะปิดบังเนื้อหาเป็นปริศนาหรือรหัส ผู้ที่สามารถเข้าใจได้จะต้องเป็นผู้มีการศึกษาและเข้าใจโดยใช้ปัญญา บางครั้งคนอ่านตั้งแต่ต้นจนจบหลายเที่ยวก็ไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาของสารได้ โดยหมอลำมักจะนำเอาคำผญาในสารลึบพะสุณที่มีเนื้อหาเกี่ยวพาราสิมาใช้เป็นกลอนลำ ได้รับความนิยมในหมู่ประชาชนอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในแขวงภาคใต้ของลาว เช่น แขวงสะหวันนะเขต และในเมืองโขง แขวงจำปาสัก จนกลายเป็นทำนองที่เรียกว่า “ลำโสม” หรือ “ลำสมทิด” ที่มีทำนองปลุกเร้าอารมณ์ เน้นความหนักแน่น และแค้นคั่ง ทำให้ผู้ฟังรู้สึกสะเทือนใจ แม้หมอลำและผู้ฟังจะไม่รู้ความหมายที่เป็นเนื้อหาของสารก็ตาม

2.2.6.6. พื้นเวียง

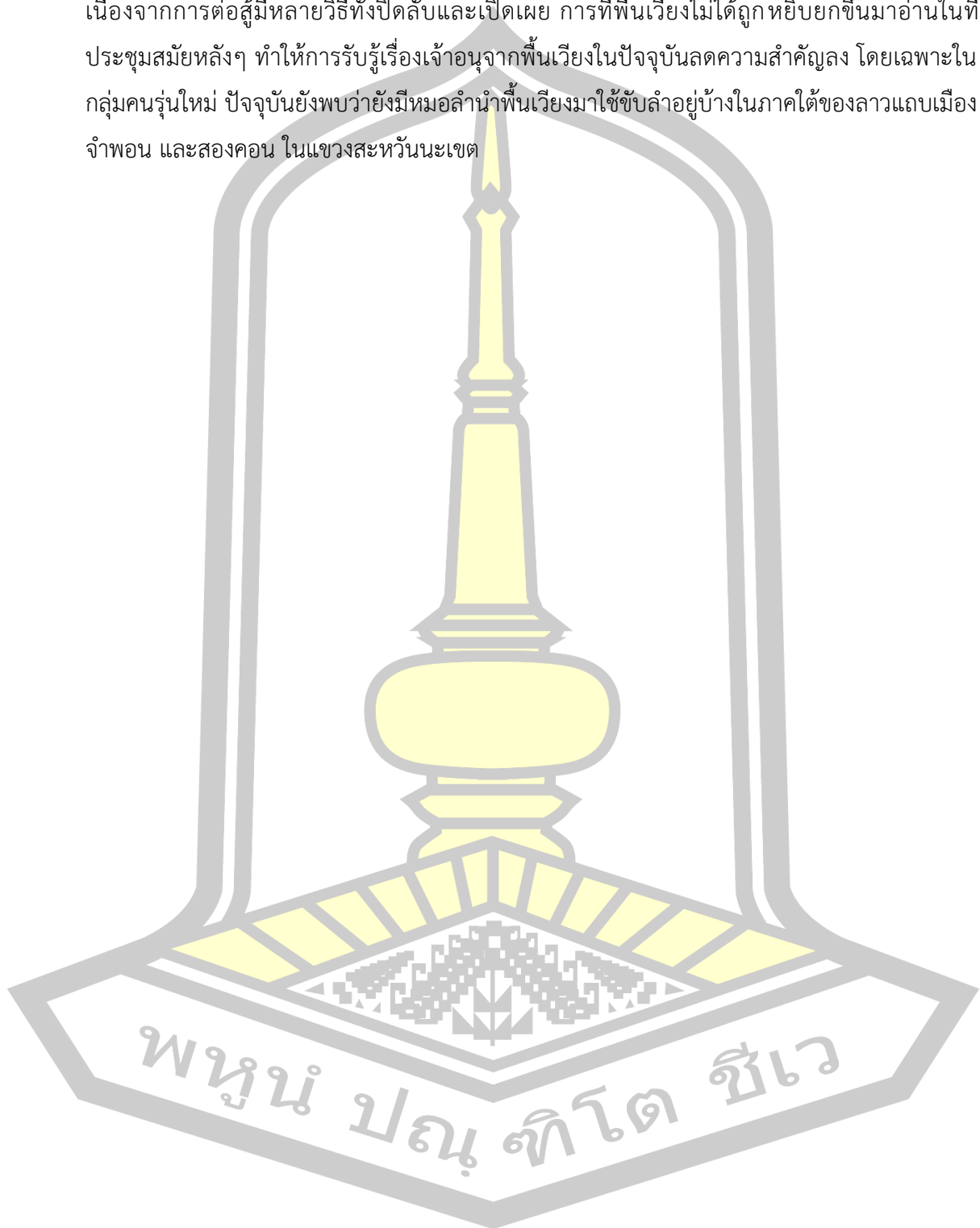
วรรณกรรมสำคัญอีกชิ้นหนึ่งที่ถูกมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองหลังสมัยเจ้าอนุ คือ “พื้นเวียง” ที่เรียกว่า “พื้นเวียงสมัยเจ้าอนุเวียงจันทน์” ซึ่งไม่ปรากฏว่าแต่งขึ้นเมื่อใด แต่สันนิษฐานได้ว่าแต่งขึ้นในศตวรรษที่ 19 หลังการสวรรคตของเจ้าอนุวงศ์ เพราะเกือบทุกสำนวนมีการกล่าวถึงการสวรรคตของเจ้าอนุวงศ์ทั้งสิ้น เนื้อหาของพื้นเวียงสะท้อนให้เห็นว่าผู้แต่งน่าจะอยู่ในเหตุการณ์ครั้งนั้น หรือรู้เหตุการณ์จริง หรือบางเหตุการณ์ก็อาจจะฟังมาจากผู้อื่น ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง

ซึ่งอาจแต่งโดยผู้แต่งหลายคนในเรื่องเดียวกัน เหตุที่ใช้ชื่อ “พื้นเวียงสมัยเจ้าอนุเวียงจันทน์” ก็เพื่อไม่ให้สับสนกับ “พื้นเวียงท้าวเหล่าคำ” ที่คนนิยมมากกว่าและกล่าวถึงท้าวอนุเช่นกัน พื้นเวียงมี 2 ส่วน คือ พื้นเวียงส่วนท้าวเหล่าคำ เนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์บริเวณจินตนาการของผู้แต่ง ลักษณะตัวละครบางส่วนมีเค้าโครงจากนิทานชาดกในพุทธศาสนา ส่วนนี้จึงได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ส่วนพื้นเวียงส่วนเจ้าอนุมีเนื้อหาแตกต่างกัน กล่าวถึงเหตุการณ์จริง ชื่อคนจริง สถานที่จริงในสมัยเจ้าอนุวงศ์

พื้นเวียงเป็นวรรณกรรมประเภทกาพย์กลอน เขียนด้วยอักษรไทยน้อยและตัวธรรมจดบันทึกในใบลานที่เรียกว่าหนังสือผูก รูปแบบเป็นกลอนลำหรือโคลงสาม ลักษณะใกล้เคียงกับวิซุขุมาลีของไทยภาคกลาง แต่ลักษณะที่แตกต่างกันคือ การไม่เคร่งครัดฉันทลักษณ์ ขึ้นต้นด้วยการเชิญให้เข้ามาร่วมฟัง ตัวละครถูกเปลี่ยนแปลงชื่อ โดยความตั้งใจของผู้ประพันธ์ที่อาจต้องการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับฝ่ายที่มีอำนาจ เนื้อหากล่าวถึงกรณีพระสาเกียดโง้งเข้ายึดเมืองจำปาสักในสมัยรัชกาลที่ 2 ความรุ่งเรืองของเมืองเวียงจันทน์ และเหตุการณ์สงครามระหว่างกองทัพล้านช้างของเจ้าอนุกับกองทัพสยามในช่วง ค.ศ. 1824-1825 ในสมัยรัชกาลที่ 3 การสวรรคตของเจ้าอนุวงศ์ และเหตุการณ์สงครามระหว่างสยามกับญวนทางด้านแม่น้ำโขง ที่ให้รายละเอียดและแง่มุมแตกต่างไปจากพงศาวดารของไทย แม้จะเป็นวรรณกรรมแต่ก็ให้ข้อเท็จจริงและเรื่องราวในประวัติศาสตร์ หรือเหตุการณ์ที่ผู้ประพันธ์ได้ทราบหรือได้ยินมา โดยการเสนอเรื่องราวตามลำดับขั้นตอน และข้อมูลรายละเอียด เช่น ชื่อบุคคล เหตุการณ์ วัน เดือน ปี ในระยะประวัติศาสตร์เดียวกัน และมีข้อปลีกย่อยบางอย่างที่ไม่มีอยู่ในหนังสือทั่วไป สะท้อนให้เห็นภาพภวภาคย์ เช่น การสักเลก เพื่อให้คนลาวเป็นพลเมืองสยาม ซึ่งสร้างความไม่พอใจและความวุ่นวายต่อประชาชนลาวที่พากันหนีมาพึ่งเจ้าอนุ ทำให้เจ้าอนุมีความเคียดแค้นต่อสยามอยู่แล้วยิ่งทวีความเคียดแค้น นำไปสู่ขั้นสงครามจนถึงขั้นจับอาวุธขึ้นสู้ เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรม และถูกปราบอย่างราบคาบ พื้นเวียงยังแสดงให้เห็นว่าเจ้าอนุมิได้มุ่งหมายจะก่อกบฏต่อกรุงเทพฯ โดยตรง ปัญหาแท้จริงของเจ้าอนุก็คือ การกวาดล้างอำนาจอันไม่เป็นธรรมของเจ้าเมืองนครราชสีมา และการสักเลก แต่เมื่อไม่สามารถควบคุมหัวเมืองต่าง ๆ ได้ เจ้าอนุจึงเปลี่ยนใจกวาดต้อนชาวลาวกลับเวียงจันทน์เท่านั้น

พื้นเวียงนิยมอ่านในจินตนาการหรืองานศพ หมอลำจำนวนไม่น้อยนิยมนำมาร้องเพลง และได้รับความนิยมเทียบเท่าเรื่อง การะเกด สินไซ และแดงอ่อน พื้นเวียงนับว่ามีอิทธิพลต่อจิตใจและสร้างความสะเทือนใจแก่ประชาชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะบริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขงในอดีต พบว่ามีผู้สูงอายุในลาวจำนวนมากยังจำเรื่องพื้นเวียงที่เคยฟัง หรือผู้ใหญ่เล่า และเชื่อว่าเป็นข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ นักวิชาการบางท่าน เช่น มหาสาริต บัวสีสะหวัด เห็นว่าพื้นเวียงเป็นวรรณคดีที่มีลักษณะอ่อนเงื่อนไขและมีเป้าหมายการเมือง จากการที่วรรณคดีมีลักษณะดาบสองคม แล้วแต่จะใช้เป็นคุณหรือโทษ จุดประสงค์เพื่อให้คนสำนึกว่าความจริงเป็นอย่างไร เหตุที่นำ

วรรณคดีมาใช้ในการต่อสู้ทางการเมือง อาจจะเป็นด้วยคนต่างชาติ (คนไทย) ไม่สามารถฟังเข้าใจได้ เนื่องจากการต่อสู้มีหลายวิธีทั้งปิดลับและเปิดเผย การที่พื้นเวียงไม่ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาอ่านในที่ประชุมสมัยหลังๆ ทำให้การรับรู้เรื่องเจ้าอนุจากพื้นเวียงในปัจจุบันลดความสำคัญลง โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ ปัจจุบันยังพบว่ายังมีหมอลำนำพื้นเวียงมาใช้ขับลำอยู่บ้างในภาคใต้ของลาวแถบเมืองจำพอน และสองคอน ในแขวงสะหวันนะเขต

บทที่ 3

การเมืองของเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะเสนอประเด็นเรื่องตำนานเจ้าอนุวงศ์ในมิติการเมืองของเรื่องเล่า ซึ่งจะศึกษาเฉพาะตัวบทที่เป็นภาษาลาวและถูกผลิตสร้างขึ้นที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เท่านั้น

วรรณกรรมที่ผู้วิจัยนำมาศึกษามีรูปแบบการประพันธ์หลายประเภท ทั้งรูปแบบที่เป็นวรรณคดี งานเขียนทางประวัติศาสตร์ งานเขียนเชิงวิชาการ หนังสือเรียน และรูปแบบอื่น ๆ เช่น เพลง บทประพันธ์ เนื่องจากข้อมูลที่น่ามาใช้ในการศึกษาวิจัยมีรูปแบบการประพันธ์ที่หลากหลาย ทฤษฎีที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการศึกษาข้อมูลตำนานเจ้าอนุวงศ์ในมิติการเมืองของเรื่องเล่าในที่นี้คือ “ศาสตร์เรื่องเล่า” (Narratology) ซึ่งเป็นเครื่องมือสำหรับวิเคราะห์เรื่องเล่า (narrative) หลากหลายประเภท โดยมีนัยครอบคลุมถึงเรื่องเล่าที่มีใช้ลายลักษณ์อักษร หรือมิใช่วรรณกรรมด้วย (Mieke Bal 1997: 3)

ตัวบทเรื่องเล่า (narrative text) ในที่นี้หมายถึง “ตัวบทหนึ่ง ๆ ที่มีตัวแทน (agent) บอกเล่าเรื่องราวหรือเชื่อมโยงเรื่องราวเข้าด้วยกัน ผ่านสื่อใดสื่อหนึ่งโดยเฉพาะ สื่อที่ว่านี้อาจจะหมายถึง ภาษา จินตภาพ เสียง สิ่งก่อสร้าง หรืออะไรก็ได้ที่สามารถเล่าเรื่องได้” (Mieke Bal 1997: 5)

สำหรับศาสตร์เรื่องเล่า นั้น A Dictionary of Narratology ได้อธิบายไว้ว่า ศาสตร์เรื่องเล่า (Narratology) ศึกษาธรรมชาติ (nature) รูปแบบ (form) และบทบาทหน้าที่ (functioning) ของเรื่องเล่า (โดยไม่สนใจว่าเรื่องเล่านั้นจะนำเสนอผ่านสื่อใด) ศาสตร์ดังกล่าวพยายามที่จะศึกษาความสามารถในการสร้างและทำความเข้าใจเรื่องเล่า (narrative competent) อาจกล่าวได้ว่า ศาสตร์ของเรื่องเล่า ใช้เป็นเครื่องมือในการหาลักษณะร่วมระหว่างเรื่องเล่าที่ศึกษากับเรื่องเล่าอื่น ๆ ในระดับของเนื้อเรื่อง (story) และเรื่องเล่า (narrative) รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยทั้งสองข้างต้น และในขณะเดียวกันก็พยายามจะอธิบายความสามารถในการผลิต และทำความเข้าใจเรื่องเล่าด้วย (Gerald Prince 2003: 66)

วรรณกรรมที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาตำนานเจ้าอนุวงศ์ในฐานะที่เป็น “เรื่องเล่า” (narrative) โดยจะศึกษาเฉพาะเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานเจ้าอนุวงศ์ในเอกสารภาษาลาว ซึ่งนำไปสู่การตีความนัยสำคัญทางการเมืองของเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ที่ถูกสร้างขึ้นโดยนักประวัติศาสตร์และนักวิชาการของลาว ผู้เขียนจึงประสานแนวความคิดเรื่องการวิเคราะห์เรื่องเล่าควบคู่กับการพิจารณาตัวบทในมิติ “การเมืองของวรรณกรรม”

ดังนั้น ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ตำนานเจ้าอนุวงศ์ในฐานะเรื่องเล่า โดยจะวิเคราะห์ตัวบทในส่วนของ การเมืองของการสร้างตัวละคร การเมืองของการสร้างเหตุการณ์ และการเมืองของการสร้างวาทกรรมรัฐชาติในตำนานเจ้าอนุวงศ์ เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นถึงการผลิตสร้างตำนานเจ้าอนุวงศ์ในมิติ การเมืองของเรื่องเล่า โดยวิเคราะห์เรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ในฐานะวาทกรรมรูปแบบหนึ่ง ซึ่งจะ สะท้อนให้เห็นนัยสำคัญเกี่ยวกับอำนาจและอุดมการณ์ทางการเมือง อันเป็นความมุ่งหมายหลักของ การวิจัยในครั้งนี้

3.1 การเมืองของการสร้างตัวละครในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์ลาว อันเกิดจากแนวทางในการ พัฒนาประเทศของสหภาพโซเวียตที่เรียกว่า “เปเรสตรอยก้า และ กลาสโนสท์” ส่งผลให้เกิด นโยบายในการพัฒนาประเทศแบบใหม่ที่เรียกว่า “นโยบายจินตนาการใหม่ (Post Socialism)” ในปี พ.ศ.2529 ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาประเทศผ่านการเปิดเสรีทางการค้า และเน้นเศรษฐกิจแบบ การตลาด ส่งผลให้เกิดผลกระทบกับแนวทางการสร้างอัตลักษณ์ลาวและการนิยามความเป็นลาวที่มี มาแต่เดิมที่เน้นการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวทางวัฒนธรรมได้รับผลกระทบ ดังปรากฏในการประชุม ศูนย์กลางพรรคคอมมิวนิสต์ ครั้งที่ 9 ปีค.ศ.1994 (พ.ศ.2537) มีการกำหนดจุดยืนทางวัฒนธรรม แห่งชาติของลาว เรียกว่า “เวียงงานวัฒนธรรมในระยะใหม่” คือ วัฒนธรรมประเพณีของหลายชนเผ่า ที่รวมเข้าเป็นวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญที่จะยืนยันความเป็นชาติลาวให้ คงอยู่ เป็นปัจจัย ที่จะนำคนในชาติให้เป็นหนึ่งเดียวกัน เกิดความสามัคคีของคนในชาติที่จะปกป้อง รักษาและพัฒนาประเทศชาติ การที่ชาติไม่สามารถรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติไว้ได้ ถือเอาเป็นสาเหตุสำคัญให้ชาติเสื่อมสูญถูกชาติอื่นกลืน (หุมพันธ์ รัตตะนะวง, 1996: 149 - 170)

เวียงงานวัฒนธรรมในระยะใหม่เป็นมติของรัฐบาลลาวภายใต้การนำของท่านคำไต สีพันดอน อันนับเป็นมติสำคัญที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อการกำหนดทิศทางของแนวทางการดำเนิน นโยบายวัฒนธรรมของรัฐบาลลาว นับตั้งแต่กลางทศวรรษ 1990 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน เนื้อหา สำคัญของ “มติเกี่ยวกับเวียงงานวัฒนธรรมในระยะใหม่” ได้ระบุถึงหลายปรากฏการณ์ของความ เสื่อมทรามทางด้านวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมลาวยุคใหม่ โดยให้ความกังวลเป็นพิเศษต่อการที่ เยาวชนลาวรุ่นใหม่ไม่เข้าใจ และมีความประพฤติที่ผิดจากขนบวัฒนธรรมของชาติ และการหลงไหล ของวัฒนธรรมภายนอกที่เป็นพิษภัยต่อชาติลาว และย้ำเตือนว่า ปรปักษ์ของชาติลาว กำลังใช้ “วัฒนธรรม” เป็นเครื่องมือในการ “หันเปลี่ยนลาวโดยสันติ”

มติเกี่ยวกับ “เวียงงานวัฒนธรรมในระยะใหม่” นี้คือการประกาศถึงทัศนคติและทิศทางของ งานด้านวัฒนธรรมในระยะใหม่ ให้มุ่งเน้นที่การสร้างคนลาวให้มีน้ำใจรักชาติ รักระบอบประชาธิปไตย ประชาชน มีทัศนคติการเมืองหนักแน่น และมีแบบแผนการดำรงชีวิตที่ดีงาม สามารถสกัดกั้นกลอุบาย

และการกระทำที่มุ่งหมายทำลายวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชาติ และให้ถือทัศนคติว่า วัฒนธรรมคือพื้นฐานแห่งการยืนยงคงตัวของชาติ หากไม่สามารถรักษาวัฒนธรรม ชาติก็จะเสื่อมสูญ ถูกชาติอื่นกลืนกินหรือกลายเป็นเพียงเงาของชาติอื่น (อนินทร์ พุทธิโชติ, 2557: 88)

ภายใต้นโยบายจินตนาการใหม่ (Post Socialism) ได้มีการกำหนดจุดยืนทางวัฒนธรรมแห่งชาติของลาวที่เรียกว่า “เวียงงานวัฒนธรรมในระยะใหม่” จากการประชุมศูนย์กลางพรรคคอมมิวนิสต์ ครั้งที่ 9 ในปี ค.ศ. 1994 โดยมีหน่วยงานรับผิดชอบ 3 หน่วยงาน คือ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม สถาบันค้นคว้าวัฒนธรรม และกรมวัฒนธรรมมหาชน พรรคและรัฐได้ดำเนินการกิจกรรมที่สำคัญดังนี้ 1) โครงการปกป้องรักษาหนังสือโบราณลาว 2) โครงการบุญมโหฬารผ้าลาว 3) โครงการอนุรักษ์และบูรณะโบราณสถานสำคัญแห่งชาติ 4) โครงการรื้อฟื้นวรรณกรรมลาวโบราณ 5) การรื้อฟื้นวัฒนธรรมชาติทางศาสนา และ 6) การรื้อฟื้นภาษาลาว

ด้วยเหตุนี้เอง “ตำนานเจ้าอนุวงศ์” จึงถูกรื้อฟื้นขึ้นมาเล่าขาน ในฐานะเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมภายใต้ขบวนการ “เวียงงานวัฒนธรรมในระยะใหม่” ในโครงการรื้อฟื้นวรรณกรรมลาวโบราณ อันได้แก่ กาพย์เมืองพวน (ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 2001) สานลือพะสุน (ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 2002) และพื้นเวียงสมัยเจ้าอนุ (ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 2004) นอกจากนี้ในการรื้อฟื้นภาษาลาว ได้มีการจัดสัมมนาประวัติศาสตร์ลาวเรื่องตามหารอยเจ้าอนุวงศ์ ในปี ค.ศ. 1997 และตีพิมพ์โดยมหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว อีกทั้งดวงไซ หลวงพะสี นักวิชาการคนสำคัญของลาวก็ได้ตีพิมพ์เอกสารเรื่องสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ในปีเดียวกัน พร้อมกันนั้นรัฐบาลลาวก็ได้ตีพิมพ์ผลงานการศึกษาเรื่องเจ้าอนุ 1767-1829 ประชาชนลาวและเอเชียอาคเนย์ (เรื่องเก่า, ปัญหาใหม่) ในปี ค.ศ. 1988 (หุมพัน รัตตะนะวง, 1996: 149 - 170)

จากการศึกษางานประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวจะพบว่า “เจ้าอนุวงศ์” เป็นหนึ่งในวีรกษัตริย์ที่ได้รับการเชิดชูอย่างโดดเด่นจากรัฐบาลลาวว่าเป็นผู้มีคุณูปการใหญ่หลวง ต่อชาติและเป็นแบบอย่างสำคัญของประชาชนลาว “เจ้าอนุวงศ์” เป็นวีรกษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งราชวงศ์ล้านช้างเวียงจันทน์ ผู้องอาจกล้าหาญ กอบกู้เอกราชของชาติลาวจากศักดินาสยาม เรื่องราวเกี่ยวกับการต่อสู้กษัตริย์ของเจ้าอนุวงศ์ถูกผลิตซ้ำเพื่อนำมาเล่าขานผ่านวรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์เพื่อสร้างสำนึกความเป็นชาติลาวอย่างต่อเนื่อง

ดังที่แกรนท์ อีแวนส์ (2549: 26) ให้ความเห็นว่า “การที่เจ้าอนุวงศ์กษัตริย์แห่งเวียงจันทน์ แข็งเมืองต่อกษัตริย์ลาดชะวงจักรี เจ้าประเทศราชของพระองค์ในปี 1827 ได้กลายเป็นตำนานที่ลัทธิลาวชาตินิยมใหม่ก็นำมาเล่าขาน เรื่องราวดังกล่าวก่อให้เกิดความรู้สึกอันรุนแรง และได้รับการปกป้องจากความรู้สึกว่าเป็นเรื่องเกือบจะศักดิ์สิทธิ์ ที่ไม่ประสงค์ให้มีการวิเคราะห์การกระทำของเจ้าอนุวงศ์ในกรอบประวัติศาสตร์”

ตามประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาว เจ้าอนุวงศ์เป็นพระโอรสของสมเด็จพระเจ้าสิริบุญสารอดีตเจ้ามหาชีวิตอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ พระราชสมภพเมื่อปีกุน ปี ค.ศ.1767 ที่เวียงจันทน์ ภายหลังจากความพ่ายแพ้ของเวียงจันทน์ต่อกองทัพพระเจ้าตากสิน และเวียงจันทน์ตกเป็นประเทศราชของสยามในปี ค.ศ.1779 เจ้าอนุวงศ์ในวัยเยาว์ได้ถูกนำตัวมาเป็น “องค์ประกัน” ที่สยาม เจ้าอนุวงศ์จึงเติบโตในราชสำนักสยาม และสามารถสร้างผลงานนำกองทัพช่วยสยามรบในสงครามหลายครั้งในปี ค.ศ.1794 เจ้าอนุวงศ์ได้รับแต่งตั้งจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 2 ให้เป็นอุปราชแห่งนครเวียงจันทน์ ต่อมาเมื่อเจ้าอินทวงศ์เจ้ามหาชีวิตแห่งอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์สิ้นพระชนม์ เจ้าอนุวงศ์ได้รับการแต่งตั้งให้ขึ้นครองอาณาจักรแทนในปี ค.ศ. 1804 และได้ฟื้นฟูความเข้มแข็งของนครเวียงจันทน์ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา วัฒนาอาราม และได้เชื่อมความสัมพันธ์กับหัวเมืองลาว ต่าง ๆ และได้ตัดสินใจทำสงครามต่อต้านอำนาจการปกครองของสยาม ในปี ค.ศ. 1827 โดยการกวาดครัวจากหัวเมืองอีสานผ่านเมืองโคราชเข้ามาทางสระบุรี มุ่งหน้าสู่กรุงเทพฯ แต่สุดท้ายถูกจับได้พร้อมเชื้อพระวงศ์ และถูกนำตัวมายังกรุงเทพฯ แห่งประจันในฐานะกบฏ ถูกทรมานจนสิ้นพระชนม์เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1829 รวมพระชนมายุได้ 62 พรรษา (สถาบันค้นคว้าประวัติศาสตร์นครหลวงเวียงจันทน์, 2010: 75 - 80)

หลังเหตุการณ์สงครามเจ้าอนุวงศ์ได้สิ้นสุดลงด้วยความพ่ายแพ้ของฝ่ายเวียงจันทน์ สยามได้กระชับอำนาจที่มีเหนือหัวเมืองลาวมากยิ่งขึ้น มีเพียงหลวงพระบางเท่านั้นที่ดูเหมือนจะยังคงสามารถดำรงอำนาจอิสระของตนในฐานะเป็นประเทศราช หลังจากตกอยู่ในฐานะประเทศราชของสยามกว่า 1 ศตวรรษ อาณาจักรล้านช้างก็ถูกฝรั่งเศสขยายอำนาจยึดครองในปี ค.ศ.1893

แม้การต่อสู้ชาติในครั้งนั้นจะไม่สำเร็จ แต่เจ้าอนุวงศ์ก็ได้รับการยกย่องเชิดชูจากรัฐลาวในทุกยุคสมัย ในฐานะวีรกรรมวีรบุรุษต่อสู้ชาติลาว ดังที่กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมลาวให้คำนิยามว่าวีรกรรมของพระองค์ไม่เพียงแต่เป็น “แวนแยง” (กระจกเงา) ให้อนุชนรุ่นหลังเท่านั้น แต่ยังเป็นยอดตัวอย่างในเรื่องแนวคิดรักชาติแพงเชื้อ และการสร้างความสามัคคีภายในชาติอีกด้วย (สถาบันค้นคว้าประวัติศาสตร์, 2010: 9)

อนินทร์ พุฒิชิต (2557: 37 - 38) ได้เสนอมุมมองว่า ในความพ่ายแพ้ของสงครามนั้น ได้มีการถ่ายทอดเหตุการณ์บรรยายถึงความยากลำบากและความคับแค้นในของชาวลาวที่ได้รับผลกระทบจากสงคราม ผ่านบทเพลง บทกลอน รวมทั้งผ่านวรรณกรรมลาว อาทิ เรื่อง “सानลิบพะสุน” และ “พื้นท้าวเหลาค่า” เจ้าอนุวงศ์จึงได้กลายเป็นตำนานเล่าขานของนักชาตินิยมลาวในยุคต่อมา ทั้งยังส่งผลต่อการรับรู้ตัวตนของประชาชนทั้ง 2 ชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างลาว - ไทยในยุคหลัง

ดั่งที่ สีลา วีระวงส์ ปราชญ์และปัญญาชนชาตินิยมคนสำคัญของลาว ผู้บุกเบิกและวางรากฐานการศึกษาค้นคว้าและสร้างสรรค์งานเขียนด้านประวัติศาสตร์นิพนธ์และวัฒนธรรมลาว บันทึกความทรงจำไว้ว่า “เจ้าอนุวงศ์” มีอิทธิพลต่อสำนึกชาตินิยมของมหาสิลา และเป็นแรงบันดาลใจให้มหาสิลาเข้าร่วมในการเคลื่อนไหวกับขบวนการชาตินิยมลาวภายใต้การนำของเจ้าเพชรราช จาก การที่ได้ฟังเรื่องเล่าขานเกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์มาตั้งแต่สมัยยังเล็ก ต่อมาเมื่อได้อ่านหนังสือที่พูดถึงเจ้าอนุวงศ์อย่างถูกต้องเหยียดหยาม ทำให้เกิดความเจ็บปวดและตัดสินใจเข้าร่วมกับขบวนการชาตินิยมเพื่อ กอบกู้เอกราชของชาติ ดังที่ว่า

ขณะเรียนหนังสือกับคุณตา คุณตาได้เล่านิทานต่าง ๆ ให้ฟัง จนกระทั่ง เรื่องเจ้าอนุ และเจ้าราชวงศ์ ช่วงหนึ่งคุณตาเล่าว่า พวกเราแต่ก่อนนั้นไปเสีย ส่วยให้เจ้าอนุเวียงจันทน์ สยามไปตีเอาเวียงจันทน์ได้ จึงต้องส่งส่วยให้สยาม แล้วคุณตาก็เล่าเรื่องเจ้าลาดชะวงรบกับสยาม แล้วหลบหนีเข้าป่าไปเรียน มนตร์กับฤๅษี ตามเรื่องที่เล่าไว้ในหนังสือ พันท้าวเหลลาค่า...

เวลานั้นได้อ่านหนังสือพิมพ์ลาวที่ออกในเวียงจันทน์ ซึ่งกลุ่มพระจาก เมืองโขงเอาไปให้อ่าน จึงมีความต้องการแรงกล้าที่จะได้เห็นเมืองเวียงจันทน์ ที่สุด พร้อมกับนั้นก็ได้อ่านหนังสือเล่มหนึ่งซึ่งแจกในงานทอดกฐินหลวงชื่อว่า “ปราบกบฏไ้อ์อนุเวียงจันทน์” จัดพิมพ์โดยเจ้าฟ้านครสวรรค์วรพินิจ องค์ อภิรัฐมนตรีแห่งพระเจ้าแผ่นดินสยาม รัชกาลที่ 7 ในหนังสือเล่มนั้นเรียกเจ้า อนุว่า “ไ้อ์อนุ” และเรียกเจ้าหญิงคำป้อมพระมเหสีว่า “ไ้อ์คำป้อม” เมื่ออ่าน ตลอดเรื่องแล้วรู้สึกเจ็บปวดที่สุด จึงมีความคิดเรื่องการกู้ชาติเกิดขึ้นและแรง กล้าอย่างเคื่องแค้นตั้งแต่ขณะนั้นเป็นต้นมา

(สีลา วีระวงส์, 2010: 378 - 381)

เมื่อศึกษางานเขียนเกี่ยวกับตำนานเจ้าอนุวงศ์ ทั้งในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาว หนังสือ ชิวประวัติ ตำรา งานเขียนเชิงวิชาการ หนังสือแบบเรียนลาว รวมไปถึงตัวบทประเภทต่าง ๆ แล้ว จะ พบว่า ตำนานเจ้าอนุวงศ์ถูกประกอบสร้างเรื่องเล่าขึ้นมาจากปัจเจกบุคคลหรือหน่วยงานที่ล้วนมีความ เกี่ยวข้องกับพรรคและรัฐบาลลาว ได้แก่ สีลา วีระวงส์, ดวงไซ หลวงพะสี, สุนัด โพธิสาน, ดวงจัน วันนะบุบผา, มยุรี และ เฝยพัน เหง้าสีว์ทั้น, กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, สถาบันวิทยาศาสตร์ สังคมแห่งชาติ, คณะค้นคว้า ภาควิชาภาษาลาว-วรรณคดี คณะอักษรศาสตร์ และคณะภาษาวรรณคดี และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว โดยมีจุดมุ่งหมายเดียวกันคือเพื่อใช้ตำนานเจ้าอนุวงศ์มา ประกอบสร้างเป็นเรื่องเล่าเพื่อตอกย้ำความทรงจำในอดีตและปลุกสำนึกความเป็นชาติของคนลาวให้ เป็นหนึ่งเดียวกัน

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาการเมืองของการสร้างตัวละครในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ โดยจะวิเคราะห์ให้เห็นถึง ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์ในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ ภาพตัวแทนของคนลาวผ่านตัวละครลาวในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ และภาพตัวแทนของคนไทยผ่านตัวละครไทยในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์

3.1.1 การสร้างภาพตัวแทนเจ้าอนุวงศ์

คำว่า “ภาพตัวแทน” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า representation ในวิชาสื่อศึกษา (Media Studies) representation สามารถแปลความหมายในนัยต่าง ๆ ได้ 3 ประการ คือ

- 1) มีลักษณะคล้ายคลึง (To look like or to resemble)
- 2) เป็นตัวแทนของสิ่งของหรือบุคคล (To stand in for something or someone)
- 3) นำเสนอครั้งใหม่ หรือนำเสนอซ้ำ (To present a second time or to represent)

ความหมายของคำว่า representation ทั้งสามนัยข้างต้นนั้นสามารถสรุปความได้ว่าการนำเสนอภาพตัวแทนเป็นการนำ “ความจริง” หรือภาพต้นแบบมานำเสนอซ้ำอีกครั้ง โดยที่การนำเสนอภาพตัวแทนนั้นไม่สามารถนำเสนอดีตรงกับภาพต้นแบบ เพราะการนำเสนอภาพตัวแทนเป็นการนำภาพต้นแบบมานำเสนอครั้งใหม่ ภาพที่ถูกนำเสนอจึงมิได้มีคุณสมบัติเท่าเทียมกับความจริงดั้งเดิม แต่เป็นเพียง “ตัวแทน” ที่ “คล้ายคลึง” กับความจริง/ภาพต้นแบบเท่านั้น โดยนัยนี้ โดยนัยนี้ ปรัชญาปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) อธิบายว่า “...ภาพตัวแทนมิใช่สิ่งที่เคยเป็นอยู่หรือมีอยู่ แต่เป็นผลผลิตของการประกอบสร้างขึ้นใหม่ตลอดเวลา ภาพตัวแทนจะมีลักษณะเป็นอย่างไรจึงขึ้นอยู่กับว่าภาพนั้นจะถูกนำเสนอออกมาอย่างไร หรือกล่าวในแง่ของภาษาคือ ภาพตัวแทนนั้นถูกนิยาม หรือถูกเล่าเรื่องในลักษณะใด” (กาญจนา แก้วเทพ, 2545: 80)

สอดคล้องกับฮอลล์ (1997: 25) ที่เสนอวิธีการศึกษาการนำเสนอภาพแทนในเชิงการ “สร้าง” ความหมาย (constructionist approach) ซึ่งตั้งอยู่บนความเชื่อพื้นฐานที่ว่า การนำเสนอภาพตัวแทนนั้นไม่ได้เป็นกระบวนการที่โปร่งใส หรือเป็นเพียงการถ่ายทอดสิ่งรอบข้างโดยตรงโดยไม่ได้มีการบิดเบือน หากแต่เป็นกระบวนการที่แอบแฝงการผลิตความหมาย กล่าวคือ ในขณะที่สิ่งรอบข้างไม่ได้มีความหมายในตัวของมันเองหากแต่ผู้เขียนหรือผู้ที่นำเสนอภาพแทนนั้นใส่ “ความหมาย” ลงไปในกระบวนการนำเสนอ เช่นเดียวกับทินพพร ประชากุล ได้อธิบายว่า การนำเสนอภาพตัวแทนจะ “...เลือกเอาคุณลักษณะบางอย่างมาขบขัน แล้วนำเสนอออกมาประหนึ่งว่าเป็นตัวแทนของทั้งหมด” (นพพร ประชากุล, 2537: 415)

ตำนานเจ้าอนุวงศ์เป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ของวีรกษัตริย์องค์สุดท้ายแห่งอาณาจักรล้านช้างร่มขาวเวียงจันทน์ที่ถูกจับมาเป็นเชลยศึกในสยามในสมัยรัชกาลที่ 2 และรวบรวมกำลังพลกลับมาต่อสู้ชาติในสมัยรัชกาลที่ 3 “ศึกเจ้าอนุวงศ์” ถือเป็นศึกครั้งยิ่งใหญ่ของสยามกับเวียงจันทน์ และถือเป็นศึกครั้งสำคัญของประวัติศาสตร์ชาติลาว นักประวัติศาสตร์ลาวได้ศึกษา รวบรวม และสร้างวรรณกรรมเกี่ยวกับตำนานเจ้าอนุวงศ์ในรูปแบบของ “เรื่องเล่า” ชีวิตประวัติ ตำราประวัติศาสตร์ วรรณคดี บทความสัมมนาวิชาการ เพลงและอื่น ๆ อีกมากมาย

ตัวละครเจ้าอนุวงศ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมที่นำมาศึกษา จำนวน 10 เรื่อง ได้แก่ สมเด็จพะเจ้าอนุวงศ์, สัมมนาประวัติศาสตร์ลาวตามหารอยเจ้าอนุวงศ์, 3 วีรกษัตริย์แห่งอาณาจักรลาวล้านช้าง, วีรกรรมเจ้าอนุวงศ์, วีรกรรมพะเจ้าอนุวงศ์, พระเจ้าอนุวงศ์, พื้นเวียงสมัยเจ้าอนุ, เจ้าอนุ (1767-1829) ประชาชนลาวและเอเชียอาคเนย์, ประวัติศาสตร์เมืองพวน และเจ้าอนุวงศ์ ประวัติวีรกรรม และอิริยาบถ ได้นำเสนอให้เห็นภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์ซึ่งสามารถแบ่งได้ 6 ลักษณะ ดังนี้

3.1.1.1 ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์ในฐานะวีรกษัตริย์

ในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ส่วนใหญ่จะเลือกเสนอภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์ในฐานะวีรกษัตริย์ผู้เก่งกล้า มีความสามารถในการรบ ซึ่งปรากฏเด่นชัดในเรื่องเล่าประเภทชีวิตประวัติของเจ้าอนุวงศ์ และวรรณคดีเรื่องพื้นเวียงสมัยเจ้าอนุ ได้แก่ เหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์ปราบกบฏย้ายสาเกียดโง้งเมืองจำปาสัก เหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์อาสาไปตีกองทัพพม่าที่เมืองเชียงแสน

ในหนังสือชุดมรดกเวียงจันทน์ เรื่องชีวิตประวัติพะเจ้าอนุวงศ์ ของสีลา วีระวงส์ (2010) ได้กล่าวถึงวีรกรรมการต่อสู้ของเจ้าอนุวงศ์ตอนเป็นแม่ทัพไปรบพม่าที่เมืองเชียงแสน ว่าในปี ค.ศ. 1802 กองทัพพม่าได้ยกทัพมาตีเมืองเชียงแสน และยกทัพมาล้อมเมืองเชียงใหม่วัถึง 7 กอง เจ้าอนุวงศ์ได้อาสาไปตีกองทัพพม่าที่เมืองเชียงแสน ตัวยกทัพได้ถ่ายทอดภาพตัวแทนเจ้าอนุวงศ์ในฐานะวีรกษัตริย์ผู้กล้าหาญในการต่อสู้ ดังข้อความจากเรื่องชีวิตประวัติพะเจ้าอนุวงศ์ (สีลา วีระวงส์, 2010: 9 - 11) ดังนี้

“...แม่ทัพทั้ง 5 นคร พักเข้าเลี้ยงไพร่พลอยู่ปีหนึ่ง เถิงปี ค.ศ.1804 จึงพร้อมกันยกขึ้นไปตั้งค่ายล้อมเมืองเชียงแสนไว้ ฝ่ายพวกพม่าที่อยู่ในเมืองเชียงแสนบ่ได้ยกออกมารบเป็นแต่รักษาเมืองไว้อย่างแข็งแรง กองทับบ้างห้าหัวเมืองบ่สามารถเข้าตีเอาเมืองได้ พอเถิงฤดูเดือน 6 ฝนตกลงมาหลาย ไพร่พลในกองทัพเกิดไข้เจ็บล้มตายลงเป็นอันมาก ทั้งเสบียงอาหารก็น้อยลง อีกประการหนึ่งได้ทราบข่าวว่ากองทัพพม่าเมืองอังวะจะยกลงมาตีเป็นศึกขนาบ ดังนั้นแม่

ทั่วมืองอื่น ๆ จึงพากันเลิกคีนหมด

ส่วนพะเจ้าอนุบ่ยอมถอยคีน ทรงมดหมายพะทัยจะตีเอามืองเชียงแสนให้ได้ จึงตั้งค้ายอ่อมมืองไว้ยงแนนนหน ฝ่ยพวกชวมืองเชียงแสนได้รบควมอีดยงหลายก็พกกันล็กออกมาอ่นน้อมตอกองทับพะเจ้าอนุบ่ยงหลวงหลย โปมะยุง่วนแม่ทับพม่าจะบงค้บปองกันไว้ก็บ่ไหว ดงนั้นโปมะยุง่วนจึงพาทหารแหกหนี พะเจ้าอนุเห็นเป็นโอกศดก็ยกกองทหารเข้าตีกองทับพม่าตคก โปมะยุง่วนแม่ทับพม่าก็ปนตยคศนหม พะยณชวที่แม่ทับพม่าตั้งให้เป็นเจ้มืองเชียงแสนนั้น พคคอบครวล็กหนีได้ พะเจ้าอนุจึงให้กวดเอคคอบครวชวมืองเชียงแสนได้ 23,000 คนปย แล้วทรงสั่งให้ทำลยกำแพงมือง และเอไฟเผาเมืองเสย สำเร้จบรบิรบแล้ว ก็เลิกทับพล็กคีนม และคคอบครวชวมืองเชียงแสนนั้นได้แบ่งเป็นห้ส่วน ส่วนหน่งให้พะเจ้เชียงใหม่ ส่วนหน่งให้เมืองนครลำปง ส่วนหน่งให้เมืองน่าน ส่วนหน่งเอถวยพะเจ้แผ่นดินบงกอก อีกล่ส่วนหน่งม่วเวียงจันท์

ฝ่ยพะเจ้แผ่นดินบงกอก ได้ทรงทรบดงนั้นก็ทรงพิโรธให้เจ้พคกรมหลวงเทพหริรัก และพะยยมรชผู้เป็นแม่ทับสยมว่บพล็กทอลวและเป็นคนขี้ย่นตชว จึงให้ลงพะรชอญมแม่ทับทั้งสองเอใส่คูกไว้ ดงนั้นมพะเกียรตยคของพะเจ้าอนุก็ลือชปรกฏเป็นอันมกว่เป็นน้กรบผู้มีฝีมือยอตยงในบรรดมแม่ทับห้วเมืองประเทรชทงหลยจนแม่ทับฝ่ยสยมเองก็ได้ยอรับฝีมือของพะองค้

(สีล วัระวงส์, 2010: 9 - 11)

เมื่อพิจารณาเนื้อหาจากตัวบทจะเห็นได้ว่าผู้เขียนได้ใช้คำเรียกเจ้าอนุวงศ์ว่า “พะเจ้าอนุ” ซึ่งเป็นคำยกย่องพระกษัตริย์องค์สำคัญของลาว ผู้เขียนได้เล่าชีวประวัติของเจ้าอนุวงศ์โดยใช้คำราชาศัพท์ เช่น “ทรงสั่ง” “พะเกียรตยค” “พะองค้” ทั้งนี้เพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูเจ้าอนุวงศ์ในฐานะวีรกษัตริย์ของลาว เป็นการประกอบสร้างให้ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์สูงส่งกว่าคนธรรมดาทั่วไป จะเห็นได้ว่าภาพตัวแทนเจ้าอนุวงศ์ใน ตัวบทเป็นกษัตริย์ผู้กล้าหาญ เก่งกล้าในการรบ มีความมูมนะ สามารถตีเอามืองเชียงแสนได้ มีปฏิกภณไหวพริบในการรบจนทำให้ชวเมืองเชียงแสนยอมอ่นน้อมแต่โดยดี ต่างจากภาพตัวแทนของแม่ทับสยมที่เป็นคนขี้ลาดตชว จนถูกลงพะรชอญม การประกอบสร้างภาพตัวแทนของแม่ทับสยมเช่นนี้เป็นการสร้างตัวละครไทยให้มีความเป็นรอง ซึ่งขบเน้นภาพตัวแทนเจ้าอนุวงศ์ให้มีความโดดเด่น เป็นที่ยอมรับของพระมหากษัตริย์ของสยม

ถือเป็นการสร้าง “ชัยชนะ” ในพื้นที่ประวัติศาสตร์ผ่านการสร้างตัวละครให้ภาพตัวแทนเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งมีความกล้าหาญและเก่งกล้าเหนือกว่าแม่ทัพไทย

ภาพประกอบ 1 พระเจ้าอนุวงศ์. จากหนังสือ ชาติลาว คนลาว อดีตและปัจจุบัน (ฉบับดัดแปลง), โดย พูทอง แสงอาคม. 2010 หน้า 72, เวียงจันทน์: โรงพิมพ์นครหลวง

3.1.1.2 ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์ในฐานะผู้ต่อสู้ชาติ

สาเหตุของการก่อกบฏของเจ้าอนุวงศ์ในหน้าตำราประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยและลาว สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติที่แตกต่างระหว่างไทย-ลาว การให้คำอธิบายและการวิเคราะห์ความหมายของ สงครามเจ้าอนุวงศ์จึงมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

ประวัติศาสตร์ไทยได้อธิบายเหตุการณ์สงครามเจ้าอนุวงศ์ว่าเป็นการ “ก่อกบฏ” สาเหตุหลักในการก่อกบฏในครั้งนี้เกิดจากความแค้นเคืองส่วนพระองค์เมื่อครั้งมาร่วมงานปลงพระบรมศพ พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 2 ของสยาม ดังปรากฏในพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 ของ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ซึ่งให้คำอธิบายไว้ดังนี้

เจ้าอนุวงศ์ก่อกบฏด้วยเหตุโกรธแค้นเมื่อครั้งที่เสด็จมาร่วมงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในคราวนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ถือโอกาสใช้ให้น้ำไพร่พลชาวลาวไปตัดต้นตาลที่เมือง

สุพรรณบุรี เมื่อกลับคืนเวียงจันทน์เจ้าอนุวงศ์ได้ขอพระราชทานเจ้าหญิงดวงคำ และครอบครัวชาวลาวแถบเมืองสระบุรีที่ถูกกวาดต้อนไปแต่ครั้งสงครามในรัชกาลพระเจ้าตากสิน แต่พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 ไม่ทรงพระราชทานให้ ประกอบกับเจ้าอนุวงศ์เห็นว่าสยามในขณะนั้นไม่เข้มแข็งมีแต่เจ้านายเด็ก ๆ ที่มีฝีมือทำอ่อนแอ ขณะที่อังกฤษก็มีท่าที่ไม่เป็นมิตรต่อสยาม ดังนั้นจึงเห็นเป็นโอกาสดีในการก่อกบฏต่อสยาม (ทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, เจ้าพระยา (ชำ บุนนาค) : 2538, 17-20)

ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวในยุคแรกๆ ก็ได้เขียนถึงเหตุการณ์สงครามเจ้าอนุวงศ์ เช่นเดียวกับกับประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย เช่นงานเขียนของสิลา วีระวงส์ และงานเขียนของดวงไช หลวงพะสี การก่อกบฏของเจ้าอนุวงศ์ในหน้าประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย สะท้อนถึงการไม่จงรักภักดี การไม่รู้บุญคุณของพระเจ้าแผ่นดินสยามที่ขุบเลี้ยงเจ้าอนุวงศ์มาตั้งแต่วัยเยาว์ในฐานะองค์ประกันของแผ่นดินสยาม และส่งเสริมให้เจ้าอนุวงศ์ปกครองอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ในฐานะเจ้าชีวิต

ในทิศทางตรงกันข้ามในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวกลับยกย่องเชิดชูเจ้าอนุวงศ์ในฐานะวีรกษัตริย์ผู้องอาจกล้าหาญไม่ยอมจำนนต่อศักดินาสยาม แม้เจ้าอนุวงศ์ถูกจับไปเป็นองค์ประกันที่สยามตั้งแต่วัยเยาว์และถูกอบรมสั่งสอนให้ลืมนชาติแต่สยามไม่อาจเปลี่ยนน้ำใจรักชาติของเจ้าอนุวงศ์ได้ เจ้าอนุวงศ์มีความมุ่งมั่นปรารถนาที่จะกอบกู้อิสรภาพมาวณานด้วยจิตวิญญาณแห่งความรักชาติอย่างเปี่ยมล้น ดังตัวบท

ประชาชนลาวได้จดจำน้ำใจรักชาติในสมัยเจ้าอนุวงศ์ยังไม่มีวันลืม โดยเฉพาะเจ้าอนุวงศ์ได้กลายเป็นแบบอย่างแห่งน้ำใจรักชาติในหลายด้าน ถึงท่านจะถูกข่มไปอยู่สยามแต่อายุ 12 ปี ถูกอบรมให้ลืมนชาติ แต่ท่านกลับกลายเป็นผู้รักชาติอย่างสุดดี ท่านได้ต่อสู้อย่างไม่รู้เหน็ดเหนื่อย จนกลายเป็นเจ้าชีวิตปกครองเวียงจันทน์และท่านยังสามารถรวบรวมเอาแผ่นดินอันกว้างใหญ่ให้เป็นเอกภาพ ซึ่งมีหัวเมืองทั้งหมด 165 หัวเมือง ท่านได้นำพาปลุกระดม น้ำใจรักชาติให้ดุเดือดขึ้นในทุกที่ ทำให้ประชาชนลาวเข้าร่วมกันต่อสู้อย่างกว้างขวาง (บัวพันธ์ ท้ามะวง : 2010, 60)

สาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เจ้าอนุวงศ์ตัดสินใจกอบกู้เอกราชคืนจาก ศักดินาสยาม นั่นก็คือในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้มีนโยบาย “สักลก” เพื่อให้พลเมืองลาวกลายเป็นพลเมืองสยาม และการกดขี่ข่มเหงถูกศักดิ์ศรีความเป็นลาว สงครามเจ้า

อนุวงศ์ในมุมมองของลาวจึงเป็นสงครามต่อต้านการกดขี่ขูดรีดและการกลืนกินชาติลาวของชาวสยาม
ตั้งตัวบท

ในปี ค.ศ. 1824 เจ้าแผ่นดินรัชกาลที่ 3 ของสยามได้ออกคำสั่งให้
เจ้าหน้าที่บางกอกขึ้นมาสักเลกอยู่ที่เมืองลาว โดยใช้เหล็กเผาไฟจนแดง แล้ว
เอามาสักตัวเล็กใส่คนลาวเพื่อให้คนลาวกลายเป็นคนของสยาม ทำให้เมืองของ
เรากลายเป็นเมืองต่าง ๆ ของสยาม เจ้าอนุวงศ์ได้ตอบโต้การสักเลกโดยสั่งให้
ดับสูญเจ้าหน้าที่สยาม

ในปีค.ศ.1825 เจ้าอนุวงศ์และบุคคลใกล้ชิดของท่านได้ร้องขอเจ้า
แผ่นดินสยามขอพระแก้วมรกตและครอบครัวคนลาวที่ถูกกวาดไปอยู่สยามในปี
ค.ศ. 1778 โดยเฉพาะพวกที่เป็นข้าทาสาอยู่เมืองสระบุรีนั้นให้กลับคืนมาสู่เรา
ดั้งเดิม แต่บางกอกไม่ยอมส่งตามความร้องขอ ฉะนั้น เจ้าอนุวงศ์จึงได้นำพา
ขบวนการลุกขึ้นต่อสู้รบเอาเอกราชจากสยาม

(สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษาแห่งชาติ: 1996, 58-59)

ในวงวิชาการปัจจุบันให้ทัศนะว่าทั้งการตีตราเจ้าอนุวงศ์ว่าเป็นกบฏ เป็นผู้ทรยศคิดคด
ต่อสยามของฝ่ายไทย และการมองสงครามเจ้าอนุวงศ์เป็นสงครามปลดแอก “ชาติลาว” ในการเขียน
ประวัติศาสตร์ลาว ล้วนแต่ถูกสร้างขึ้นภายใต้กรอบมโนทัศน์ชาติ หรือตรรกะของภูมิรัฐศาสตร์ทาง
การเมืองของรัฐสมัยใหม่ซึ่งนับว่า “ผิดยุคผิดสมัย” เนื่องจากในยุคสมัยของสงครามเจ้าอนุวงศ์ ชาติ
สยามยังไม่ถือกำเนิดขึ้น การประณามตีตราเจ้าอนุวงศ์ในฐานะกบฏ ผู้คิดคดทรยศต่อรัฐชาติสยามจึง
เป็นการใช้กรอบหรือตรรกะของภูมิรัฐศาสตร์ทางการเมืองของรัฐสมัยใหม่ที่เริ่มก่อตัวขึ้นในสยามใน
สมัยรัชกาลที่ 5 เช่นเดียวกับกับกรณีของลาว การนำเสนอเรื่องราววีรกรรมของเจ้าอนุวงศ์ในฐานะ
การต่อสู้เพื่อปลดแอก “ชาติลาว” และเป็นสงครามของชาวลาวทั้งหมด การทำลายเวียงจันทน์ของ
สยามถูกนำเสนอในฐานะที่เป็นโศกนาฏกรรมของชาติ สะท้อนมโนทัศน์ “ชาติ” แบบผิดยุคผิดสมัย
เช่นกัน ด้วยในช่วงเวลาดังกล่าวรัฐชาติลาวยังไม่ถือกำเนิดขึ้น ประชาชนลาวมิได้มีความเป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกัน การต่อสู้ของเจ้าอนุวงศ์เป็นการต่อสู้ของกลุ่มศักดินาแห่งเวียงจันทน์กับกลุ่มศักดินาสยาม
และการทำลายเวียงจันทน์ในข้อเท็จจริงเป็นเพียงการทำลายศูนย์อำนาจการเมืองระดับภูมิภาค
เท่านั้น (Ford, 2011: 104 - 126)

ภาพประกอบ 2 พระเจ้าอนุวงศ์นำกองทัพออกรบ. จากหนังสือ ชาติลาว คนลาว อดีตและปัจจุบัน (ฉบับดัดแปลง), โดยพุดอง แสงอาคม. 2010 หน้า 67, เวียงจันทน์: โรงพิมพ์นครหลวง

3.1.1.3 ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์ในฐานะเจ้าแห่งเวียงจันทน์ผู้จงรักภักดี

เจ้าอนุวงศ์เป็นกษัตริย์ของลาวที่มาเติบโตในสยามในฐานะเจ้าแห่งเมืองประเทศราช ในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ในยุคแรกๆ นั้น มักกล่าวถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่นของเจ้าอนุวงศ์กับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 แห่งราชวงศ์จักรี เจ้าอนุวงศ์นั้นมีความจงรักภักดีต่อรัชกาลที่ 2 เป็นอย่างมาก เมื่อรัชกาลที่ 2 สวรรคต เจ้าอนุวงศ์ได้พาบ่าวไพร่ไปงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ รัชกาลที่ 3 ได้ทรงรับสั่งให้เจ้าอนุวงศ์เกณฑ์ไพร่พลชาวลาวไปตัดต้นตาลที่เมืองสุพรรณบุรี ลากลงไปที่เมืองสมุทรปราการ เจ้าอนุวงศ์ก็ทำตาม ดังตัวบท

ในงานถวายเพลิงศพพระเจ้าแผ่นดินสยามองค์ที่ 2 (พระพุทฺธเลิศหล้านภาลัย) ในกรรลงไปคราวนี้ ได้พาไพร่พลโยธาลงไปนำเป็นอันมาก พอทำการถวายพระเพลิงศพสำเร็จแล้ว พระเจ้าแผ่นดินสยามองค์ที่ 3 (พระนั่งเกล้าฯ) จึงขอแรง (เกณฑ์) พวกคนลาวที่ลงไปนำสมเด็จพระเจ้าอนุ ให้ไปตัดต้นตาลแขวงเมืองสุพรรณบุรี แก่ลงมาไว้ทางท่าจะเอาไปใช้ราชการแขวงเมืองสมุทรปราการ สมเด็จพระเจ้าอนุได้แต่งให้เจ้าราชวงศ์ (เหง้า) คุณคนไปตัดตามสั่ง

และในการส่งไปตัดต้นตาลคราวนี้ สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ได้กลับขึ้นมานครเวียงจันทน์ และเมื่อจะมานั้นได้กราบทูลขอเอาพวกละครผู้หญิงชาววัง เจ้าหญิงดวงคำและครอบครัวชาวเมืองสระบุรี ที่ถือกวาดไปแต่ครั้งพระเจ้าตากสินพุ่งขึ้นมาเวียงจันทน์นำ แต่พระเจ้าแผ่นดินสยาม บ่ยอมให้จกอย่าง อันนี้เป็นเหตุให้พระองค์ทรงเคียดแค้นต็มขั้นอีก ดังนั้น พระองค์จึงได้คิดกั๊อสรภาพตั้งแต่นั้น มาความจริง สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ได้คิดกั๊อสรภาพมาเหิงแล้วหากแต่ว่าพระเจ้าแผ่นดินสยามองค์ที่ 2 นั้นมีความฮักแพงกับพระเจ้านุหลาย พระเจ้านุทรงคิดเห็นบุญคุณอยู่จึงบ่หาญทำการกั๊อสรภาพ โดยการเป็นกบฏต่อพระเจ้าแผ่นดินองค์ที่ 2 นั้นได้

(สีลา วีระวงส์, 2010: 20)

จากการศึกษาตัวบทพบว่าผู้แต่งได้สร้างภาพตัวแทนเจ้าอนุวงศ์ให้เป็นผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อสยาม โดยเฉพาะต่อรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่มีสัมพันธ์ไมตรีอันดีต่อกัน จึงไม่อาจหาญทำการกั๊อสรภาพจากสยาม แต่ด้วยเหตุที่ถูกกระทำอย่างไม่เป็นธรรม อันได้แก่ การถูกมอบหมายให้ทำงานหนักอย่างการไปตัดต้นตาลในครั้งนั้น เจ้าอนุวงศ์ก็ยินยอมทำแต่โดยดี แต่เมื่อเจ้าอนุวงศ์ทูลขอให้เจ้าหญิงดวงคำและครอบครัวชาวลาวที่อยู่สระบุรีกลับไปด้วยนั้น รัชกาลที่ 3 ไม่ทรงยินยอม จึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เจ้าอนุวงศ์ลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อกอบกู้เอกราช

3.1.1.4 ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์ฐานะผู้มีบุญบารมี

ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของลาวมีการนำเสนอนามเรียกขานของเจ้าอนุวงศ์ไว้หลายชื่อ ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ พระเจ้าอนุวงศ์ พระเจ้านุ เจ้าอนุวงศ์ เจ้าอนุวงศ์ เจ้าอนุ ผลงานของมหาสีลา วีระวงส์ เรื่อง “พระเจ้าอะนุง” จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ดอกเกด ค.ศ.2010 งานชิ้นนี้ได้กล่าวถึงหลักฐานข้อมูลเกี่ยวกับชื่อของเจ้าอนุวงศ์ไว้ว่า

สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งคนทั้งหลายเรียกพระองค์ว่าพระเจ้าอนุ หรือเจ้านุนั้น มีพระนามปรากฏอยู่ในศิลาเลขวัดช้างเผือกเมืองเชียงใหม่ อยู่ในราชอาณาจักรไทยปัจจุบัน และอยู่ในศิลาเลขวัดสี่สะเกต นครหลวงเวียงจันทน์ว่าดังนี้ “สมเด็จพระบรมบพิตร พระมหาทัมมิกะสีหบาบุตระราชะทิราช มหาจักรกะพัตติพุมินทระปตลสะกลโตยพูวะนาถชาตยูปะโต วิสุททะมะกุตสัมพาลาพิบูลตูลยะโพทิสัตฺรชัตติยะพุททังกูร โสตรนัครามหาโสฬสสันโตคัซ ลักขะรัตถาราชานุริทัมมาทิวราชบอรรณนาถบอรรณบพิตร”

การตั้งชื่อเจ้าอนุวงศ์เป็นภาษาบาลีสันสกฤตในลักษณะดังกล่าวแสดงถึงการยกย่องให้เจ้าอนุวงศ์เป็นสมมติเทพ อันจะเห็นได้จากคำว่า “โพธิสัตว์” หรือ “โพธิสัตว์” ซึ่งหมายถึงผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า แสดงให้เห็นถึงความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของลาว

ในวรรณคดีพื้นเวียงสมัยเจ้าอนุ ผู้ประพันธ์ได้สร้างให้ตัวละครเจ้าอนุวงศ์เป็นกษัตริย์ที่เป็นผู้นำในการต่อสู้เพื่อเรียกร้องเอกราชจากการปกครองของไทย ภารกิจสำคัญในครั้งนี้อย่างยิ่งต้องอาศัยพระปรีชาสามารถของเจ้าอนุวงศ์ ตัวละครเจ้าอนุวงศ์จึงถูกสร้างให้เป็นกษัตริย์ที่มีบุญบารมีเป็นที่พึ่งพาให้แก่ประชาชน ดังคำประพันธ์

แต่นั้น	องค์กษัตริย์เจ้า	พระยาเมืองเลยออก	
มาเฝ้า	<u>ยังชะหม่อมเจ้า</u>	ถวายเส้นเหตุการณ์	หันแล้ว
เจ้าก็	บัวละบัดเจ้า	เฝ้าบาทาทัดถบาท	
	<u>มาพึ่งเจ้า</u>	<u>บุญกว้างอยู่ดอน</u>	แต่ท่อน
แต่นั้น	พระบาทเจ้า	ยังชะหม่อมองค์กษัตริย์	
เจ้าก็	ผายพระโองการ	ใส่หัวคนใช้	
สู่จึง	ลงเรือแล้ว	พายล่องเมืองโขง	เที่ยวเห็น
ทันเอา	ตัวพระยาพล	ขึ้นมาอย่าช้า	

(คณะค้นคว้าภาควิชาภาษาลาว-วรรณคดี, 2004: 109)

ในตอนที่เจ้าพระสาเกียดโง้งรวบรวมกำลังไพร่พลไปตีเมืองจำปาสักและเผาเมืองจำปาสัก เจ้าเมืองจำปาสักได้หนีออกจากเมือง พระยาบัวละบัดได้มาเข้าเฝ้าและขอพึ่งพระบารมีเจ้าอนุวงศ์ให้ไปช่วยปราบพระสาเกียดโง้ง ในตัวบทมีคำว่า “ยังชะหม่อมเจ้า” หมายถึงความเป็นเจ้าเหนือหัว และคำว่า “เจ้าบุญกว้าง” หมายถึงผู้มีบุญบารมีมาก

ในตอนที่เจ้าอนุวงศ์สั่งให้กวาดต้อนครัวทั้งเมืองแปะและเมืองปักที่ปรากฏในคำประพันธ์ ชาวบ้านต่างยินดีให้กวาดต้อน ดังคำประพันธ์

แต่นั้น	องอาจเจ้า	ยังชะหม่อมเวียงจันทน์
พระจึง	มีบัญชา	สุ่นายจริงแจ่ง
สู่จึง	ไปกวาดพร้อม	บ้านนอกคางเม
	จัดครัวมา	เร่งเร็วอย่าช้า

	เมืองแปะพร้อม	ไท้ข้าหมู่ลาว	
	ฝูงบ้านน้อย	อยู่ชอกแคมเมือง	ก็ตี
	จัดกันไป	สู่คนอย่างค้ำ	
	ปิดกวาดเข้า	เวียงจันทน์เขาะขอด	
ตั้งแต่	ดงพากัน	อย่าไว้ผู้ใด	หันเห็น
แต่นั้น	เลยแตกม้าง	เหมิดขอบลาวไทย	
	ชนคร้วมา	สู่พระองค์เป็นเจ้า	
ทอว่า	ยังขัดแข็งแท้	พระยานครเสียมราบ	จริงแล้ว
เจ้าก็	พันมอดเมี้ยน	เสียแท้ชีพชีวัง	หันแล้ว
เห็นแต่	คร้วมากลัน	เต็มแผ่นดิน	
	ทั้งลาวไทย	หมู่ยวนมีพร้อม	
ตั้งแต่	ดงพากัน	ขงเขตสระบุรี	
เขาก็	ยินดีดอม	ฟังบุญพระจอมเจ้า	
บัดนี้	เฮาจักได้คืนเมื่อสร้าง	เมืองหลังของเก่าเฮาแล้ว	
เป็นข้าเจ้า	เฮาแท้แต่หลัง	เจ้าเฮย	
เขาก็	ตีคร้วขึ้น	หนีไทยลดเร่ง	
	มาสู่เจ้า	บุญกว้างบ่ปาน	หันแล้ว

(คณะค้นคว้าภาควิชาภาษาลาว - วรณคดี คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว, 2004: 124 - 125)

จากคำประพันธ์ เจ้าอนุวงศ์พาทหารไปกวาดเอาครัวชาวบ้านลงมาไว้ที่เวียงจันทน์ ครัวชาวลาว ไทย และยวน มากมายต่าง “ยินดีดอม ฟังบุญพระจอมเจ้า” คือมีความยินดีให้เจ้าอนุวงศ์กวาดต้อนไปอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ และที่จะได้ฟังบุญญาบารมีของเจ้าอนุวงศ์ เพื่อจะได้ “คืนเมื่อสร้าง เมืองหลังของเก่าเฮา” บทประพันธ์ได้สร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมให้กับครัวที่ถูกกวาดต้อนมาจากทั้งฝั่งไทยและลาวว่าเป็นข้าแผ่นดินของลาวแต่หนหลัง เป็นการสร้างความชอบธรรมในการยกทัพไปกวาดเอาครัวในหัวเมืองต่าง ๆ ของเจ้าอนุวงศ์

3.1.1.5 ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์ในฐานะผู้พ่ายแพ้

ในฉากจบของประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวในเรื่องเล่าเจ้าอนุวงศ์ จะพบว่าเจ้าอนุวงศ์จบชีวิตด้วยการถูกพระเจ้าแผ่นดินไทย รัชกาลที่ ๓ สั่งประหารชีวิต ในหนังสือชุดมรดกเวียงจันทน์ เรื่องชีวประวัติพระเจ้าอนุวงศ์ ของสีลา วีระวงส์ (2010: 55 - 56) ผู้แต่งได้บรรยายฉากอวสานของ

พระเจ้าอนุให้ถูกทรมานด้วยเครื่องทรมานต่าง ๆ อย่างแสนสาหัส ทั้งครกสากสำหรับตำ เบ็ดสำหรับเกาะแขวน หม้อสำหรับต้ม ขวานสำหรับผ่าอก เลื่อยสำหรับเลื่อยแขนขา และขาหยังสำหรับเสียบทั้งเป็น ดังนี้

เจ้าพระยาราชสุภาวดี จึงแต่งให้พระอนุรักษโยธา พระโยธาสงคราม หลวงเทพน พระนครเจ้าเมืองขอนแก่น ลาชะวงเมืองชนบท กับพล 300 คน คุมพระ เจ้าพระเจ้าอนุกับเจ้าพระยาตีวงศ์ลงไปส่งถึงเมืองสระบุรี ฝ่ายพระยาพิไชวาลี จึงนำกรงขังมาใส่พระเจ้าอนุตั้งประจานไว้ในเรือ แล้วให้พระอนุโยธา กับพระโยธาสงคราม พาตระเวนลงไปถึงกรุงเทพฯ ในเดือนยี่ ขึ้น 11 ค่ำ พระเจ้าแผ่นดินสยามก็ให้เอาพระเจ้าอนุขังไว้ ส่วนบุตรหลาน และพวกพระชายาของพระองค์นั้น ส่งไปเป็นพวกทียบแล้ว แล้วพระเจ้าแผ่นดินสยามสั่งให้ทำเครื่องประจานลงหน้าพระที่นั่ง ทำเป็นกรงเหล็กใหญ่ใส่พระเจ้าอนุ มีกรงเหล็กน้อย ๆ สำหรับใส่พระยาตีวงศ์ ลูกเมีย 13 กรง และมีเครื่องกรรมกร คือ ครกสาก สำหรับตำ เบ็ดสำหรับเกาะแขวน หม้อสำหรับต้ม ขวานสำหรับผ่าอก เลื่อยสำหรับเลื่อยแขนขา และมีขาหยังสำหรับเสียบทั้งเป็น เวลาเช้าๆ ไชเอาพระเจ้าอนุ เจ้าลาชะบุตร เจ้าสุตทิสาน เจ้าเต้ เจ้าปาน เจ้าดวงจัน เจ้าสุวันนะจัก เจ้าปิ่น เจ้านางคำป้อม เจ้าสุริยะ เจ้าโง่นคำใหญ่ เจ้าคำบุ เจ้าดี ออกมาขังไว้ในกรงแล้วให้เจ้านางคำป้อมอัครราชเทวี ถือนิวากาหมากเข้าไปนั่งวีอยู่ในกรงให้พวกชายน้อยที่ยังสาวอยู่ ซึ่งพระยาราชสุภาวดี ส่งลงไปลุนนั้น แต่งพากระเบื้องใส่ข้าวปลาอาหารไปเลี้ยงกันอยู่ในที่ประจาน พวกราชภรรยา ชายอยู่ในกรุงเทพฯ และนอกกรุงพากันมาเบ่งเงินแน่นทุกลาไปได้ขาด บางพวกก็ลงมาตำป้อยแข่งอยู่ทุกวัน ถึงเวลาแลงก็เอาพวกบุตรหลานพระเจ้าอนุ ขึ้นยืนเทิงขาหยังเป็นแถว แล้วให้ร้องประจานโทษของตัวเล็งค่าจึงเอาไปขังไว้ตั้งเก้า ทำอยู่ตั้งนี้ได้ 7 - 8 วัน พระเจ้าอนุก็ทรงอาพาธเป็นโรคลงเลือดสิ้นพระชนม์ เจ้าแผ่นดินสยามจึงให้เอาศพไปเสียบประจานไว้ที่สำเหร่ ส่วนการที่จะประหารบุตรหลานพระเจ้าอนุก็ส่งไป

สมเด็จพระเจ้าอนุทรงราชสมภพ ปีกุน ค.ศ. 1768 เสียพระชนม์เมื่อปีชวด ค.ศ. 1829 รวมพระชนมายุได้ 61 ปี ส่วนเจ้าลาดชะวงนั้นเลยหายสาบสูญไปไม่ได้ทราบข่าวว่าไปอยู่แห่งไหน

จะเห็นได้ว่าผู้แต่งได้ให้ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์ถูกทรمانอย่างแสนสาหัสจนสิ้นพระชนม์และนำศพไปเสียบประจานให้ชาวบ้านหญิงชายที่อยู่ในกรุงเทพฯ แต่ไม่ได้มีการประหารบุตรหลานเจ้าอนุวงศ์แต่ประการใด เช่นเดียวกับในหนังสือสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ ของดวงไซ หลวงพะสี ผู้แต่งได้บรรยายการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ไว้ดังนี้

ลงโทษ และ ประจานด้วยวิธีป่าเถื่อน เจ้าแผ่นดินไทยให้เอาขังไว้ทั้งหมด แล้วออกคำสั่งให้กรมตำรวจทำบ่อนประจานไว้ต่อหน้าพระที่นั่งคือ ทำกรงเหล็กขนาดใหญ่สำหรับใส่พระเจ้าอนุวงศ์กรงหนึ่ง และกรงน้อยลงไป สำหรับใส่พระชายาและบุตรธิดาอีก 13 กรง มีเครื่องลงโทษคือ ครก สาก สำหรับเอาไว้ตำ มีเบ็ดสำหรับเกาะแขน มีหม้อข้างใหญ่สำหรับต้ม มีขวานสำหรับผ่าอก มีเลื่อยสำหรับเลื่อยแขนขาออก แล้วเฮ็ดขาหยั่งไว้สำหรับเสียบทั้งดิบทั้งแดง

เวลาเช้าๆ ก็จะเอาพระเจ้าอนุวงศ์ออกมาพร้อมด้วยเจ้าราชบุตรโย้ย เจ้าสุทธิตาน เจ้าเป้ เจ้าปาน เจ้าดวงจัน เจ้าสุวันนะจัก เจ้าปิ่น เช็งเป็นโอรสพระเจ้าอนุวงศ์ กับนางคำป้อ พระชายาพระเจ้าอนุวงศ์ และเจ้าหลานอีก 5 คนคือ เจ้าสุริยะ เจ้าโง่นคำ เจ้าปาน เจ้าบุญ และเจ้าดี เอามาขังรวมกันไว้ในกรงเหล็กเดียว แล้วก็ให้เจ้านางคำป้อ พระชายาของพระเจ้าอนุวงศ์ ถือนิวพัดที่เฮ็ดด้วยกาบหมากพัดไว้ให้กันอยู่ในกรง แล้วให้พวกอนุชานยา (พวกเมียน้อยพระเจ้าอนุวงศ์) แต่งตัวถือถ้วยกระเบื้องใส่ข้าวปลาอาหารไปเลี้ยงกันอยู่ในกรงต่อหน้าประชาชนห่มหม้อมาเบ็งทุก ๆ วัน

เจ้าแผ่นดินไทยได้ประกาศให้ประชาราษฎรทั้งอยู่ในกรุงเทพฯ และนอกเมืองใกล้เคียงพากันมาเบ็ง และออกปากข่อยตำสาบแช่งทุกมีอบได้ขาด พอฮอดตอนบ่าย ก็เอาพวกลูกหลานพระเจ้าอนุวงศ์มาขึ้นยอเท็งขาหยั่ง เพื่อให้ร้องประจานโทษกันของทุก ๆ คน

เมื่อฮอดยามค่ำก็เอาไปขังไว้ที่เดิม พวกไทเฮ็ด คือแวนนี้ได้ 8 วัน พระเจ้าอนุวงศ์ก็ทรงอาพาธ และลงแดงตาย และพอพระองค์สิ้นพระชนม์แล้ว เจ้าแผ่นดินไทยก็เอาศพพระองค์ไปเสียบประจานไว้ที่สำเหร่ ในกรุงเทพฯ นั้นเอง ส่วนการที่จะประหารชีวิตพระโอรส และ พระราชธิดานั้นก็เลยมิได้ไป

(ดวงไซ หลวงพะสี, 2001: 58 - 59)

จะเห็นได้ว่าผู้เขียนได้ให้ภาพตัวแทนเจ้าอนุวงศ์ถูกระงับอย่างหนัก เป็นภาพตัวแทนเจ้าอนุวงศ์ที่พ่ายแพ้และถูกระงับการทำทารุณกรรมต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่าผู้เขียนได้สร้างภาพตัวแทนเจ้าอนุวงศ์ให้เป็นตัวแทนของชาติลาวที่ถูกสยามกระทำอย่างโหดร้าย ทั้งถูกประจานให้อับอาย ถูกทรมาน และถูกก่นด่าสาปแช่งทุกวัน จนในที่สุดก็ถึงแก่ความตาย เมื่อสิ้นพระชนม์ก็ถูกเอาศพไปเสียบประจานไว้ที่สำเหร่ในกรุงเทพฯ ส่วนการที่จะประหารพระโอรส พระธิดาก็ได้รับการยกเว้นไป การสร้างภาพเจ้าอนุวงศ์ให้เป็นผู้พ่ายแพ้ ถูกสยามทารุณกรรมอย่างหนักจนสิ้นพระชนม์ ซึ่งถูกผลิตซ้ำในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาว และถูกกล่าวขานกันอย่างไม่รู้จบ การผลิตซ้ำความทรงจำที่เจ็บปวดเกี่ยวกับประเทศสยามที่กระทำย่ำยีลาว เป็นการสร้างชาตินิยมโดยมีศัตรูของชาติร่วมกันโดยใช้เหตุการณ์สมัยสงครามเจ้าอนุวงศ์มาสร้างสำนึกความเป็นชาติลาวให้กับประชาชนลาวในสังคมปัจจุบัน

3.1.1.6 ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์ในฐานะต้นแบบการต่อสู้ของพรรคประชาชนปฏิวัติ เรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ในยุคหลังนั้นมีการเชื่อมโยงกับ “มูลเชื้อ” หรือต้นแบบการต่อสู้ของพรรคประชาชนปฏิวัติ เป็นงานเขียนในลักษณะชาตินิยมที่สร้างให้เจ้าอนุวงศ์มีลักษณะเป็นวีรกษัตริย์ในอุดมคติแบบสังคมนิยม คือมีจิตวิญญาณแห่งความรักชาติและการอุทิศชีวิตเพื่อกอบกู้เอกราช พรรคประชาชนปฏิวัติลาวก็ได้สืบทอดเจตนารมณ์ดังกล่าวจนสามารถกอบกู้เอกราชได้ในที่สุด แต่ได้เปลี่ยนการสร้างภาพตัวแทนเจ้าอนุวงศ์จากการเป็นตัวแทนของชาติลาวให้กลายมาเป็นตัวแทนของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ดังที่ปรากฏในหนังสือ ชาติลาว คนลาว อดีต และปัจจุบันของ พูทองแสงอาคม ดังนี้

เจ้าอนุวงศ์เสียดพระชนม์ในเดือนกุมภาพันธ์ 1829 รวมพระชนม์ได้ 62 พรรษา การเสียชีวิตของเจ้าอนุวงศ์ แม่นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ของชาติลาวเรา และก็แม่นการอาวसान แห่งชะตาของนครเวียงจันทน์-นครสี่แสนคนหุด ได้สิ้นสุดลง พร้อมกับชีวิตอินทรีของเจ้าอนุวงศ์ ตลอดถึงเชื้อแนวกษัตริย์ นครเวียงจันทน์ ก็สูญเสียไปจนเท่าทุกวันนี้ คนลาวนับเป็นแสนๆ คน ถูกระงับกวาดไปนั้น ก็กลายเป็นพลเมืองของไทยไปเลย มาเท่าทุกวันนี้

เจ้าอนุวงศ์เป็นกษัตริย์ลาวองค์หนึ่ง ที่องอาจกล้าหาญ บ่เคยยอมเป็นข้อยข้า ม้าใช้แก่ต่างด้าว (ตายเป็นผีดีกว่าเป็นข้อยข้า) เจ้าอนุวงศ์ เจ้าราชวงศ์ พร้อมด้วยเชื้อพันธุ์เผ่าของเพิ่นล้วนแต่มีน้ำใจรักชาติลาวอันสูงส่ง พร้อมกันลุกขึ้น กอบกู้เอาเอกราช ต่อสู้จนถึงเลือดหยาดสุดท้ายนี้แม่นมูลเชื้อของชาติลาวเรา สืบต่อกันมาเท่าทุกวันนี้

เถิงแม่นขบวนกั๊อสรภาพของเจ้าอนุวงศ์บ่ได้รับชัยชนะ เนื่องจากหลายสาเหตุที่กล่าวมาข้างเทิงนั้นก็ตาม แต่มันได้กลายเป็นแบบอย่าง กลายเป็นทวนไฟแห่งการต่อสู้ ปฏิวัติต้านพวกต่างด้าว สืบเนื่องกันมาเป็นระยะ การต่อสู้ต้านกับการปกครอง ของสยามก็ยั้งสืบต่อ มาถึงสมัยพวกฝรั่งก้าวมาจัดตั้งเป็นพรรคปฏิวัติ คือพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ผู้จัดตั้ง และ นำพาขบวนการปฏิวัติลาว จนได้รับชัยชนะมาเท่าทุกวันนี้ เจ้าอนุวงศ์สมแล้วเป็นวีรกษัตริย์ผู้เก่งกล้า เป็นลูกหลานของชาติลาว ที่เก่งกล้าอาจหาญ เป็นวีรชนของชาติ พวกเราคนลาวเกิดมา พายหลังจ้งจาลึกคุณงามความดีของเพิ่นตลอดกาลนาน

(พูทอง แสงอาคม, 2010: 70 - 71)

ปรากฏการณ์การเชิดชูวีรกษัตริย์ของพรรคประชาชนปฏิวัตินั้นเป็นอุดมการณ์ใหม่ที่เข้ามาแทนที่การเชิดชูวีรชนนักปฏิวัติ เจ้าอนุวงศ์เป็นหนึ่งในวีรกษัตริย์ที่ถูกรื้อฟื้นเชิดชูโดยพรรคและรัฐ ถูกนำเสนอในบทบาท “ผู้นำพาประชาชนลาวต่อต้านศักดินาสยาม” ภาพตัวแทนดังกล่าวถูกสร้างขึ้นเพื่อร้อยรัดเชื่อมโยงเป็นหนึ่งในเดียวกับประวัติศาสตร์การต่อสู้ของประชาชนลาว อุดมการณ์การกอบกู้เอกราชและการยอมอุทิศชีวิตเพื่อชาติไม่เพียงเป็นอุดมการณ์ของเจ้าอนุวงศ์ หากแต่เป็นคุณสมบัติของผู้นำพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ซึ่งสืบต่ออุดมการณ์ในการปกป้องรักษาชาติลาว และนำพาชาติลาวสู่ความวัฒนาถาวร ดังตัวบท

อิงตามข้อมูลประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดาวีรบุรุษลาวที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้าไชยเชษฐาธิราช พวกเราได้รู้ว่าพระองค์เป็นคนดุดันขยันเพียร การฝึกฝนออกแรงงานทางกายและสติปัญญา จนเป็นนักรบชายชาติวีรชน และผู้นำประเทศที่ได้รับความไว้วางใจจากทุกภาคส่วน ในชีวิตและพฤติกรรมของเพิ่น เจ้าอนุวงศ์เป็นคนสุขุมรอบคอบ มีความตั้งใจที่แน่วแน่ คิดอ่านการไกล เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของประเทศชาติ และประชาชนลาบันดาเผ่า พระองค์เป็นนักรบผู้กล้าแก่น อาจหาญชาญชัย ผาบ (ปราบ) แพ้ข้าศึกศัตรูในทุกสนามรบ ครั้งนี้ก็ยอนความฉลาดไหวพริบหลักแหลม มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง มียุทธศิลป์เลิศล้ำ และการให้การสนับสนุนด้วยการตัดสินใจเสียสละของผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา

(สถาบันค้นคว้าประวัติศาสตร์นครหลวงเวียงจันทน์, 2010: 105)

นอกจากประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวจะนำเสนอเรื่องราวการต่อสู้กู้ชาติของเจ้าอนุวงศ์แล้ว ยังกล่าวถึงการสืบต่อต้นแบบการต่อสู้ของเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งปรากฏในชื่อของ “กองลาดชะวง” ซึ่งเป็นชื่อ กองกำลังปฏิวัติกองแรกที่จัดตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1949 การนำชื่อ “เจ้าลาดชะวง” โอรสของเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งได้หายสาบสูญไปในครั้งสงครามเจ้าอนุวงศ์มาตั้งชื่อกองกำลังติดอาวุธในช่วงทำสงครามปฏิวัติเป็นการเชื่อมต่ออดีตและปัจจุบันโดยการสร้างสายสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างวีรกรรมวีรกรรมกับพรรคประชาชน ปฏิวัติลาว ดังตัวบท

สงครามต่อสู้เพื่อเอกราชครั้งนั้นถึงจะปราศให้แก่ศัตรูผู้รุกราน และถึงว่าผู้นำลาวในครั้งนั้นถูกพวกสยามจะไปทรมานอย่างโหดร้ายป่าเถื่อน เพื่อหวังตัดบรณน้ำใจต่อสู้ของประชาชนเราให้หมดไป แต่ผู้นำลาวจำนวนหนึ่ง สามารถเอาตัวหลบหนีไปได้ และยังสืบต่อต่อสู้ไป เช่นเจ้าราชวงศ์ ก็ได้สืบต่อ เคลื่อนไหวต่อมาอีกหลายสิบปี โดยมีที่มั่นอยู่เขตคำม่วน สะหวันนะเขต ขบวนการต่อสู้ได้ขยายตัวในรูปของขบวนการผู้มีบุญอีกหลายๆ ระยะเวลา ประชาชน ลาวได้จดจำต้นแบบต่อสู้ของเจ้าอนุวงศ์ เจ้าราชวงศ์ พระยานลิน และ วีรกรรมอื่น ๆ ตลอดมา มีผู้ได้เขียนเป็นพื้นเวียงราชวงศ์ พื้นทองคำเวียงจันทน์ ได้เอ็ดให้มูลเชื้อการต่อสู้ครั้งนั้นมีบุญสิ้น จนในที่สุด พรรคคอมมิวนิสต์อินโด จีน ก็ได้มีมติให้ประชาชนลาวสร้างกองทัพตนเองขึ้นในปี 1949 มีชื่อว่า “กองราชวงศ์” ซึ่งเอาชื่อของเจ้าลาดชะวงผู้องอาจกล้าหาญชาญชัยในหลายๆ บันรบ เช่น สามารถใช้หอกแทงพระยาราชสุภาวดีแม่ทัพใหญ่สยามตกจากหลังม้าและฟันหลวงพิพิตจนขาดครึ่ง ภายหลังสงครามปราศแล้ว เจ้าลาดชะวงยัง ได้ต่อสู้อย่างปลดละ และได้ถึงแก่กรรมที่เมืองเว้ กองราชวงศ์ได้กลายเป็น กองทัพประชาชนลาวในปัจจุบัน

(สถาบันค้นคว้าประวัติศาสตร์นครหลวงเวียงจันทน์, 2010: 55 - 56)

สอดคล้องกับ อนินทร์ พุทธิโชติ (2557: 158) ที่กล่าวไว้ว่า “ด้วยการขับเคลื่อนคุณลักษณะ ของวีรบุรุษ จินตภาพของวีรกรรมในประวัติศาสตร์ชาติลาวในปัจจุบัน จึงมิใช่วีรกรรมผู้ทรงฤทธา นุภาพหรือผู้มีบุญญาบารมีอันสืบเนื่องมาจากชาติกำเนิดที่สูงส่ง แต่เป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่นในการปกป้อง รักษาเอกราชและเอกภาพของชาติลาว การขับเคลื่อนคุณลักษณะวีรบุรุษชาติดังกล่าว ... ที่ถูกขับเคลื่อนไม่ ว่าจะเป็นความมุ่งมั่น ความเฉลียวฉลาดมีไหวพริบ รู้จักประเมินสถานการณ์ ชื่อสัตย์ต่ออุดมการณ์ และยอมอุทิศชีวิตเพื่อชาติ ไม่เพียงแต่เป็นคุณสมบัติของวีรกรรม แต่เป็นคุณสมบัติของผู้นำพรรค ประชาชนปฏิวัติลาว ผู้สืบต่ออุดมการณ์ในการปกป้องรักษาชาติลาวผู้นำประชาชนลาวสร้าง “ศักราชใหม่แห่งเอกภาพ” และวัฒนาถาวรให้เกิดขึ้น”

3.1.2 การสร้างภาพตัวแทนของเจ้านายฝ่ายลาว

เจ้านายฝ่ายลาวหมายถึง เจ้าเมือง เข็้อราชวงศ์ อุปราช เสนาอำมาตย์ และแม่ทัพ ในดินแดนลาวในสมัยสงครามเจ้าอนุวงศ์

3.1.2.1 เจ้าลาดชะวงผู้องอาจกล้าหาญ

เจ้าลาดชะวงเป็นตัวละครที่องอาจกล้าหาญ เป็นพระโอรสของเจ้าอนุวงศ์ที่ต่อสู้เคียงบ่าเคียงไหล่กับเจ้าอนุวงศ์ วีรกรรมครั้งสำคัญที่ถูกกล่าวถึงคือ เหตุการณ์การต่อสู้อย่างองอาจกล้าหาญกับพระยาราชสุภาวดี ชื่อของเจ้าลาดชะวงนี้ถูกนำมาเชื่อมโยงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ให้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ “กองลาดชะวง” ของพรรคปฏิวัติประชาชนลาวในภายหลัง ผู้แต่งได้สร้างวีรกรรมที่แสดงถึงความองอาจกล้าหาญของเจ้าลาดชะวงไว้ดังต่อไปนี้

วันเดือน 11 ออกใหม่ 10 ค่ำ เจ้าลาดชะวงได้ยกกองทัพตามทหารไทย แล้วก็ได้พบกับทหารไทยอยู่บ้านบกหวาน แขวงเมืองหนองคาย ได้สู้รบกันแบบประจัญบานตัวต่อตัว แต่ทหารเจ้าลาดชะวงมีน้อยกว่า เจ้าลาดชะวงขี่ม้า ฟุ้งปลายหอกแทงเจ้าพระยาราชสุภาวดีถูกตรงท้องน้อย เจ้าพระยาราชสุภาวดีล้มปางง่างลงดิน ผู้เป็นน้องชายชื่อหลวงพิพิตรีบวิ่งมาช่วย เห็นอย่างนั้นเจ้าลาดชะวงนั่งอยู่บนหลังม้าวิ่งเข้ามาต่อสู้กับหลวงพิพิตรีบ แล้วก็ใช้ดาบฟันหลวงพิพิตรีบขาดใจตายกับที่ เจ้าลาดชะวงจะทะยานโดดเข้าฟันเจ้าพระยาราชสุภาวดีซ้ำอีกให้ตายตามน้องชายไป นายทหารไทยคนหนึ่งยิงปืนมาถูกหัวเขา เจ้าลาดชะวงพอดี พวกทหารจึงรีบหามเจ้าลาดชะวงกลับคืนเวียงจันทน์

(ดวงไซ หลวงพะสี, 2001: 54 - 55)

เจ้าลาดชะวงถูกนำเสนอวีรกรรมความกล้าหาญและความเก่งกาจในการสู้รบในเหตุการณ์การต่อสู้กับพระยาราชสุภาวดี ในเหตุการณ์นี้เจ้าลาดชะวงมีกองกำลังน้อยกว่า แต่ก็แสดงความสามารถในการรบเหนือพระยาราชสุภาวดี และเกือบฆ่าพระยาราชสุภาวดีได้ แต่ถูกทหารไทยยิงเข้าที่หัวเข่าเสียก่อน จึงถูกทหารลาวหามกลับเวียงจันทน์ ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวยกย่องให้เจ้าลาดชะวงเป็น “กำลังสำคัญในการกอบกู้เอกราชจากสยาม” ในหนังสือชาติลาว คนลาว อดีต และปัจจุบันของ พูทอง แสงอาคม ได้เสนอภาพเจ้าลาดชะวงไว้ดังนี้

ภาพประกอบ 3 เจ้าราชวงศ์ พระโอรสองค์โตของเจ้าอนุวงศ์

เป็นแม่ทัพใหญ่ ทั้งยังเป็นกำลังสำคัญในการกู้เอกราชจากสยามใน ค.ศ.1826 – 1829

วาดโดยสายทอง จากหนังสือ ชาติลาว คนลาว อดีต และปัจจุบันของ พูทอง แสงอาคม, 2010 : 68

3.1.2.2 เจ้าอุปราชติสสะผู้รักตัวกลัวตาย

เจ้าอุปราชติสสะเป็นตัวละครฝ่ายลาวที่เป็นกบฏต่อเจ้าอนุวงศ์ เจ้าอุปราชติสสะ เป็นน้องของเจ้าอนุวงศ์ แต่คนละแม่ เจ้าติสสะเป็นคนเดียวที่ไม่เห็นด้วยกับเจ้าอนุวงศ์ในการที่จะไปตีกรุงเทพฯ เป็นผู้คัดค้านการยกทัพไปตีเมืองบางกอก ซึ่งผู้แต่งได้ใช้บทสนทนาในการดำเนินเรื่อง ดังนี้ “กรุงเทพฯ เป็นเมืองใหญ่ ถึงแม้ว่าเราตีได้แล้ว ก็เห็นจะตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะราษฎรจะรวมกันเข้าเป็นกบฏ พวกเราจะได้รับความลำบากเหมือนนอนอยู่บนขวากบนหนาม” (ดวงไซ หลวงพะสี, 2001: 19)

เจ้าอุปราชติสสะเป็นตัวละครฝ่ายร้ายที่เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เจ้าอนุวงศ์พ่ายศึกต่อบางกอก เป็นตัวละครที่มีความทะเยอทะยานอยากครองราชย์แทนพี่ชาย เป็นคนขี้ขลาด เกรงกลัวต่ออำนาจสยาม ตัวละครตัวนี้ถูกสร้างให้มีความทะเยอทะยาน ลุ่มหลงในอำนาจ สามารถทรยศต่อชาติ เพื่อหวังเป็นใหญ่ในภายภาคหน้า ดังตัวบทในหนังสือสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ ของดวงไซ หลวงพะสี ดังนี้

ฝ่ายเจ้าอุปราชติสสะยกทัพไปเมืองสุวรรณภูมิ ได้พบกับพระสุริยภักดี (ป้อม) ข้าหลวงไทยที่ขึ้นมาสักเลกพลเมืองอยู่โสธร เจ้าอุปราชติสสะจึงเปิดเผยความลับให้พระยาสุริยภักดีทราบ ว่า “พระเจ้าอนุวงศ์จะยกทัพไปตีกรุงเทพฯ ตนเองก็เห็นดีนำ แต่ขัดพระราชอาญาไม่ได้ ขอให้พระสุริยภักดีลงไปกราบทูลให้พระเจ้าแผ่นดินกรุงเทพฯ ทราบด้วย” การที่เจ้าอุปราชติสสะคิดตั้งนั้นก็ด้วยหวังว่าจะได้เป็นเจ้านครเวียงจันทน์ในภายหลัง แล้วเจ้าอุปราชติสสะก็ออก

หนังสือเดินทางให้พระสุริยภักดีมีเนื้อใจความว่า “พระสุริยภักดีเป็นคนบริสุทธิ์ ยอมสวามิภักดิ์แล้ว จะเดินทางลงไปปรับเอาครอบครัวขึ้นมาเวียงจันทน์” พระสุริยภักดีลงไปถึงเมืองนครราชสีมา ก็เข้าเฝ้าพระเจ้าอนุวงศ์ ถวายหนังสือเดินทางนั้น ให้ทอดพระเนตร พระเจ้าอนุวงศ์ก็หลงเชื่อ จึงปล่อยให้พระสุริยภักดีไป (ดวงไซ หลวงพะสี, 2001: 24 - 25)

เช่นเดียวกับในหนังสือพระเจ้าอนุวงศ์ ของมหาสิลา วีระวงส์ที่กล่าวถึงตัวละครเจ้าอุปราชติสสะไว้ว่า

เวลานั้นพระสุริยภักดี ข้าหลวงสยามกับบ่าวไพร่ออกไปสักเลก และสำรวจพลเมืองหัวเมืองลาวอยู่เมืองยโสธร ได้ทราบข่าวว่า เจ้ามหาอุปราชติสสะ ยกทัพลงมาตั้งอยู่เมืองเมืองสุวรรณภูมิ จึงฟ้าเข้าไปเฝ้าเจ้ามหาอุปราช เว้าจាកันเป็นความลับ เจ้าอุปราชสั่งพระสุริยภักดีว่า ขอให้ลงไปกราบทูลพระเจ้าอยู่หัว บางกอกว่า ตัวข้าพเจ้านี้ได้คิดกบฏทรยศต่อพระเจ้าอยู่หัว แต่หากย่านกล้วอำนาจพระเจ้าอนุ จึงได้ยกทัพลงมา แล้วเจ้ามหาอุปราชก็ทำหนังสือให้พระสุริยภักดีฉบับหนึ่งใจความว่า “พระสุริยภักดีได้ถวายสัตย์สาบานขออ่อนน้อมแล้ว บัดนี้ขอโอกาสลงไปปรับเอาครอบครัวขึ้นมา” พระสุริยภักดีได้หนังสือนั้นแล้วก็มาเฝ้าพระเจ้าอนุ อยู่เมืองนครราชสีมา สมเด็จพระเจ้าอนุได้เห็นหนังสือของเจ้าอุปราชนั้นแล้วก็ทรงอนุญาตปล่อยพระสุริยภักดีไป พระสุริยภักดีซึ่งข้างลงไปถึงดงพระยาไฟก็ได้พบกับกองทัพเจ้าราชวงศ์ เจ้าลาดชะวงจับพระสุริยภักดีได้จะให้ประหารชีวิตเสีย พระยาเชียงไต้กับเพี้ยทั้งหลาย จึงทูลคัดค้านว่า “เจ้ายิ่งจะหม่อมปล่อยให้มาแล้วจะมาจับกุมคุมขังไว้ เป็นการบ่สมควร พระราชประสงค์ของพระองค์ท่าน จะเป็นแนวใดก็บ่รู้” เจ้าลาดชะวงฟังดังนั้นก็บ่ปาก พระสุริยภักดีก็ฟ้าลงไป การที่เจ้าอุปราชติสสะคิดกบฏต่อเจ้านุตั้งนั้น ก็ด้วยหวังว่าเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ตนจะเป็นเจ้าแผ่นดินเวียงจันทน์ (สิลา วีระวงส์, 2010: 25 - 26)

นอกจากภาพตัวแทนของตัวละครเจ้าอุปราชติสสะจะเป็นผู้ทรยศต่อเจ้าอนุวงศ์เพื่อหวังจะได้เป็นเจ้าครองนครเวียงจันทน์แล้ว ยังเป็นผู้ที่เข้ากับสองฝักสองฝ่าย รักตัวกลัวตาย ยอมทำทุกอย่างเพื่อหาทางเอาตัวรอด ดังตัวบท

ฝ่ายเจ้าอุปราชตีสสะที่ถอยมาตั้งอยู่เมืองหนองหานนั้น ค้นได้ทราบข่าวว่าพระเจ้าอนุเสด็จหนีไปแล้ว ก็พานายหมวดนายกองมาอ่อนน้อมต่อแม่ทัพสยามอยู่ค่ายพันพ้าว และทูลแม่ทัพฝ่ายสยามว่า “เดิมพระเจ้าอนุคิดจะทำการกู้อิสรภาพนั้น ตนได้คัดค้านห้ามว่าหลายเทื่อหลายที แต่พระเจ้าอนุบ่ฟัง จึงจำเป็นได้ปฏิบัติตามพอให้พ้นภัย ความชื่อนี้ก็ได้แจ้งให้พระยาสุริยภักดีทราบแล้ว” เมื่อแม่ทัพสยามได้ทราบดังนั้น จึงให้อุปราชถือน้ำพิพัฒน์สัตยาแล้วให้ไปหาไล่กวาดเอาครอบครัวลาวมาโฮมไว้

(สีลา วีระวงส์, 2010: 36 - 37)

การสร้างตัวละครเจ้าอุปราชตีสสะให้คิดคดต่อเจ้าอนุวงศ์ รายงานแผนการทางทหาร และยุทธวิธีทั้งหมดของเจ้าอนุวงศ์ให้แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย เป็นการสร้างตัวละครเจ้านายฝ่ายลาวซึ่งเป็นน้องชายต่างมารดาของเจ้าอนุวงศ์เองให้เป็นอีกหนึ่งต้นเหตุในการพ่ายศึกของเจ้าอนุวงศ์ และแฝงแนวคิดชาตินิยมเรื่องความสามัคคี ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่นำพาชาติสู่ความเป็นเอกราชและความเป็นประชาธิปไตย หากคนในชาติแตกความสามัคคี คิดคดทรยศ หรือเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเป็นใหญ่ก็จะนำมาสู่ความวิบัติของชาติในภายหลัง

3.1.2.3 เจ้าน้อยเมืองพวนเขยผู้ทรยศ

เจ้าน้อยเมืองพวนเป็นตัวละครฝ่ายลาวที่ทรยศต่อเจ้าอนุวงศ์ เป็นคนขี้ขลาด เกรงกลัวต่ออำนาจสยามจนยอมหักหลังเจ้าอนุวงศ์ เจ้าน้อยเมืองพวนเป็นคนไปรายงานต่อเจ้าพระยาราชสุภาวดีแม่ทัพใหญ่ของสยามที่อยู่นครเวียงจันทน์ว่า

“ขออาสาแต่งกองทัพออกสกัดทุกที่ทุกบ่อน นับทั้งด้านต่าง ๆ เพื่อไม่ให้พระเจ้าอนุวงศ์หนีไปได้ และจะพยายามจับเจ้าอนุวงศ์ให้จงได้ ขออย่าให้กองทัพไทยยกทัพขึ้นไปเมืองพวนเลย” (ดวงไซ หลวงพะสี, 2001: 56)

เจ้าน้อยเมืองพวนสั่งให้ทหาร 50 คนล้อมเจ้าอนุวงศ์เอาไว้แล้วส่งคนมาแจ้งข่าวให้แม่ทัพใหญ่ของไทยทราบ แม่ทัพไทยจึงให้พระอินทรเดช พระสุพรรณเชียงสา รวมทั้งพระเจ้าหลวงพระบางก็ให้ท้าวมหาพรหม และหนานขัติยะ เมืองน่าน คุมทหารร่วมเดินทางมาจับพระเจ้าอนุวงศ์และเชื้อพระวงศ์ไปปรับโทษที่กรุงเทพฯ เจ้าอนุวงศ์ถูกทรมานอย่างหนักจนสิ้นพระชนม์ในเดือนกุมภาพันธ์ ปี พ.ศ.2372

การสร้างภาพตัวแทนเจ้าน้อยเมืองพวนหรือ “เจ้าสุทธะกะสุวรรณะกุมาน” ซึ่งเป็นราชบุตรเขยเจ้าอนุวงศ์เป็นเขยผู้ทรยศ จับเจ้าอนุวงศ์ส่งให้สยามนั้นพบในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวในยุคแรกที่ถูกเขียนขึ้นจากข้อมูลประวัติศาสตร์ไทย แต่ในประวัติศาสตร์ยุคหลังไม่ได้กล่าวถึงเจ้าน้อยเมืองพวนว่าเป็นผู้จับเจ้าอนุวงศ์ ส่งให้สยาม เช่น ในประวัติศาสตร์เมืองพวน ของเจ้าหลวงหน่อคำ (2555) ได้กล่าวถึงเหตุการณ์นี้ว่า “เจ้าน้อยบ่ได้จับเจ้าอนุให้ไทยสยาม” ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปในการเมืองของการสร้างเหตุการณ์

3.1.2.4 พระยานลินผู้ไม่ยอมอ่อนน้อมต่อศัตรู

พระยานลินเป็นแม่ทัพคนสำคัญของเจ้าอนุวงศ์ วีรกรรมสำคัญที่ได้รับการกล่าวถึงในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวหลายเล่ม คือ เหตุการณ์บั้นรบที่หนองบัวลำภู พระยานลินได้แสดงความสามารถในการสู้รบกับกองทัพสยามที่มีกำลังมากกว่า และอาวุธที่ทันสมัยกว่า แต่ในที่สุดก็ไม่สามารถต้านทานกองทัพสยามได้ เมื่อค่ายหนองบัวลำภูแตก พระยานลินถูกจับได้ แต่ไม่ยอมจำนนต่อสยาม จึงถูกทรมานจนเสียชีวิต ดังตัวบท

พระยานลินเป็นนักรบที่ต่อสู้ด้วยความพีระอาหาญ และยอมตายโดยถูกทรมานภายหลังที่สยามจับได้เมื่อเสียบั้นรบหนองบัวลำภู พระยานลินเป็นเจ้าเมืองสิมูม (ในปัจจุบันชื่อจตุราษฎร์ ประเทศไทย) ที่ถูกเจ้าอนุวงศ์มอบหมายให้สร้างค่ายประกันอยู่บ้านแท่นใน เวลาที่เจ้าอนุวงศ์ลงไปเมืองโคราช แล้วแม่ทัพมอญมอบหมายให้ถอยออกจากบ้านแท่นเพื่อไปสร้างค่ายประกันรับมือกับกองทัพสยามที่หนองบัวลำภู และพระยานลินถูกเจ้าอนุแต่งตั้งเป็นพระยาเมืองหนองบัวลำภู กองทัพมอญ (30,000 คน) ที่เป็นกองหน้ากองทัพใหญ่ที่ 2 ของสยาม ได้เริ่มปิดล้อมค่ายหนองบัวลำภูในวันที่ 3 เมษายน ค.ศ. 1827 และค่ายสู้รบถูกถล่มในวันที่ 6 เดือนเมษายนเดียวกัน ภายหลังจากที่เจ้าอนุพร้อมด้วยหลานแล้ว พระยานลินและหลานบ่ยอมรับใช้สยาม และถึกตัดหู ตัดตัดมือ ตัดตีน และหัวถึกเลื่อยเป็น 4 ตอนก่อน ทั้ง ๆ ที่ยังมีชีวิต จากนั้นต่อมา พระยานลินและหลานหมดลมหายใจ แล้วร่างกายของทั้งสองก็ถูกเอาไปประจานไว้ที่บ้านตะกุดจอก (ตามบทรายงานของกองบัญชาการสูงสุดของสยามได้บันทึกไว้ในวันที่ 16 มิถุนายน ค.ศ.1827) (มยุรี และเผยแพร่หน้าสารีวัตทนา, 1988)

เหตุการณ์ในการเสียชีวิตของพระยานลินนั้นมีความแตกต่างกัน ในเอกสารของมยุรี และเผยแพร่ เหง้าสีวทัน ได้กล่าวไว้ว่า พระยานลินถูกตัดหู ตัดจมูก ตัดมือ ตัดเท้า และถูกเลื่อยศีรษะ ออกเป็นสี่ท่อนในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ แต่ในเอกสารอื่น ๆ ได้กล่าวไว้ว่าพระยานลินถูกแม่ทัพสยามให้ ช้างแทงจนเสียชีวิต ดังเช่นในหนังสือ เจ้าอนุวงศ์ ประวัติ วีรกรรม และอิริยาบถ ได้กล่าวถึงพระยา นลิน ไว้ดังนี้

ส่วนกองทัพลาวที่ค่ายหนองบัวลำภูนั้น ซึ่งแม่ทัพพระยานลิน เจ้า เมือง สี่มุมเป็นแม่ทัพ มีจำนวนพลเพียง 3,000 คน เท่านั้น ส่วนว่าอาวุธก็แบบ พื้นเมือง บันทันสมัยคือกับอาวุธของสยามที่ได้รับมาจากนายทุนตะวันตก แต่ กองทัพพระยานลินก็ได้สู้อย่างแข็งแรง บายอมปะค้ายอย่างเด็ดขาด กองทัพ สยามทั้ง 6 กอง ได้ระดมกันเข้าตีค่ายลาวอย่างหนัก โดยเฉพาะแม่ทัพ พิเศษของพระยามะโยธา (ทอเลีย) ได้เข้าตะลุมบอนตีกองทัพลาวอย่างป่วนบ้า แต่กองทัพลาว พระยานลิน ก็ได้ต่อสู้อย่างองอาจกล้าหาญ สามารถฆ่า นายทัพ ของสยามตายหลาย ๆ คน เช่น พระยาเกียรติ หลวงภักดีนุรักษ์ หลวงพิพิธ สมบัติ หลวงราพิทักษ์ สมิงบาอั้งวะ สมิงราชเทวะ สมิงนราจอมสุระ... ส่วน ไพร่พลนั้น แม่ทัพหลวงตายอย่างหลวงหลายจนนับบ่ถ้วน แต่ยืนยันว่าสยาม เหนือกว่าทั้งกำลังพลและอาวุธ กองทัพของพระยานลิน จึงสามารถต่อสู้ได้ เพียง 3 มื้อ 3 คืน ก็ถูกเผาค่าย แต่พระยานลินบ่ยอมถอย ยังต่อสู้ต่อไป กองทัพสยามเข้าค่ายได้แล้วก็จับเอาพระยานลินมาใส่คุก แล้วส่งไปให้กรม พระราชวังบวร แม่ทัพหลวงของสยามถามว่า “จะยอมอ่อนน้อม หรือบ่” ถ้ายอมจะเลี้ยงไว้ พระยานลินตอบว่า “ตนแม่ลาวชาติทหาร จะบ่มีวันยอม อ่อนน้อมต่อศัตรูอย่างเด็ดขาด ขอตายดีกว่า” แม่ทัพสยามจึงเอาช้างเข้าแทง พระยานลินจนตาย เมื่อกองทัพสยามตีค่ายหนองบัวลำภูได้แล้ว ก็ยกมาเพื่อตี กองทัพลาว อยู่ทุ่งส้มป่อย หากจากช่องข้าวสารประมาณ 10 หลัก การต่อสู้ ของพระยานลินครั้งนี้ เป็นการองอาจกล้าหาญที่สุดที่ยอมเสียสละทุกสิ่งทุก อย่างเพื่อเป็นแนวแยงอันใสแจ่มแก่ลูกลาว หลานลาว ในภายหลัง

(สถาบันค้นคว้าประวัติศาสตร์นครหลวงเวียงจันทน์, 2010: 28 - 29)

เหตุการณ์บั้นรบหนองบัวลำภูของพระยานลินถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวาง ในการ สร้างสำนึกความเป็นชาติของลาว พระยานลินกลายเป็นแบบอย่างของการไม่ยอมอ่อนน้อมต่อศัตรู ยอมตายดีกว่ายอมจำนนแก่ศัตรู ยอมเสียสละชีวิตเพื่อรักษาความเป็นชาติลาวไว้ เป็นแบบอย่างที่ดีต่อ ลูกหลานลาวในภายหลัง ถือเป็นการสร้างตัวละครที่เป็นวีรบุรุษในอุดมคติแบบสังคมนิยมที่ยอมสละ ชีวิตเพื่อรักษาเอกราชของชาติไว้ การตายอย่างทรมาณของพระยานลินขบขันถึงความร้ายกาจของ

สยาม และขบขันสำนึกรักชาติของตัวละครพระยานลินให้ชัดเจน ตามด้วยบทสรุปที่ว่า “วีรบุรุษหรือวีรชนลาวไม่ยอมเป็นข้อยขำมาใช้ของต่างชาติ ยอมตายดีกว่าการเป็นคนทีคิดคดทรยศต่อชาติบ้านเมือง” การตายของพระยานลินจึงถือว่าการตายที่มีเกียรติสมกับที่เป็นวีรบุรุษของชาติลาว

3.1.3 การสร้างภาพตัวแทนของเจ้านายฝ่ายไทย

3.1.3.1 พระยายกบัตรผู้เจ้าเล่ห์เพทุบาย

พระยายกบัตรเป็นตัวละครฝ่ายร้ายในเรื่องพื้นเวียงสมัยเจ้าอนุวงศ์ เป็นเจ้าเมืองนครราชสีมา พระยายกบัตรไปทูลขอปกครองบ้านด่านดอนโขงต่อรัชกาลที่ 3 ดังคำประพันธ์

บัดนี้	จักกล่าวถึงยกกระบัตรเจ้า	อาสานครราช	ก่อนแล้ว
มันก็	เป็นข้าไท้	<u>ปัญญาเสี้ยนส้อสน</u>	แท้แล้ว
มันก็	<u>เที่ยวไปยุเฝ้า</u>	องค์หลวงบางกอก	พ่ายพุ้น
	<u>เสียมฮำรู้</u>	<u>ดอมเจ้าสู้อัน</u>	
ข้าข้อย	ขอทูลเฝ้า	บาทาภูวนารถ	
ขอให้	ทูลชะหม่อมแก้ว	<u>ปงให้อ่าชิน</u>	แต่ท่อน
ข้าน้อย	ขอไปอยู่เฝ้า	บ้านด่านดอนโขง	ก่อนแล้ว
ข้าขอ	ปูนแปงเอา	หมู่ไทยเขมรข้า	
เขานั้น	<u>คนดงแท้</u>	<u>ขัดแข็งบ่อกส่วยไผ่นั้น</u>	
ข้าจัก	ปองเสพให้	เขานั้นออกมา	พระเฮย

(คณะคั่นคว่ำภาควิชาภาษาลาว - วรณคดี, 2004: 97)

ผู้ประพันธ์สร้างให้ตัวละครพระยายกบัตรเป็นตัวละครที่เจ้าเล่ห์เพทุบาย ผู้ประพันธ์ใช้สรรพนามเรียกพระยายกบัตรว่า “มัน” ให้ภาพพระยายกบัตรโดยใช้คำว่า “ปัญญาเสี้ยนส้อสน” หมายถึงมีปัญญาหลักแหลมในทางฉ้อฉล “เที่ยวไปยุเฝ้า” หมายถึงการไปกราบทูลยุยงต่อรัชกาลที่ 3 ขอไปปกครองบ้านด่านดอนโขง ขอให้พระองค์ “ปงให้อ่าชิน” คืออย่าปฏิเสธ และยุยงว่าพวกคนไทยเขมรที่บ้านดอนโขง เป็นพวก “คนดง” เป็นคำที่มีความหมายในเชิงดูถูกเหยียดหยาม หมายถึงพวกที่อยู่ป่า ห่างไกลความเจริญ เป็นพวก “ขัดแข็งบ่อกส่วย” หมายถึงขัดขืนต่อการปกครองของสยาม ไม่ยอมส่งส่วยให้สยาม นอกจากนี้ยังสร้างให้พระยายกบัตรเป็นผู้ที่มีจิตใจโหดเหี้ยมและเอาไรต์เอาเปรียบประชาชน ดังคำประพันธ์

มันก็	จัดคนได้	โยธาพันหนึ่ง	
	ไปนั่งขึ้น	ขนันไว้ที่ของ	หันแล้ว
	ฝูงชวค้ำ	นาวาขึ้นล่อง	มานั้น
มันก็	<u>จับผูกไว้</u>	<u>เทรื่อโลกเอา</u>	แท้แล้ว
มันก็	ทำลับเลี้ยว	กังวลหลายสิ่ง	
แข็งว่า	เป็นข้าเจ้า	บ่มีย่านย่อนไผ	แท้แล้ว
เลยเล่า	อะปะลาค้ำ	บ่มีไผเทียวท่อง	มานั้น
มันก็	<u>ทำแกะเข็ม</u>	<u>เป็นเจ้าผู้เดียว</u>	แท้แล้ว
มันก็	<u>แข็งข่มแพ้</u>	<u>หัวเมืองทั้งแปด</u>	
จัดเข้า	เป็นบ่าวแก้ว	ตีข้าหมู่ระแด	
คนก็	<u>ตายมอดเมี้ยน</u>	<u>มีหลายอนันต์เนก</u>	จริงแล้ว
ยังท้อ	ขัดवादได้	ชะหนันเจ้าฝ่ายพระไกร	แท้แล้ว
มันก็	ไสสั้นข้าง	คืนมาปิดขอด	
		หัวเมืองลาวหมุ่นัน ควันกุ่มคอบพระไกร	แท้แล้ว
แต่นั้น	ยกกระบัดเจ้า	โกรธากกริ้วโกรธ	
มันก็	หง่าเหงือดไว้	ขมแท้บ่ลื้ม	หันแล้ว

(คณะคณคว่ำภาควิชาภาษาลาว - วรณคดี, 2004: 99)

ผู้ประพันธ์สร้างบุคลิกตัวละครพระยาอภิบาลผ่านการกระทำที่เอารัดเอาเปรียบ โหดร้าย ได้แก่การจับพ่อค้าที่ล่องเรือมา “จับผูกไว้ เทรื่อโลกเอา” หมายถึง การจับผูก และการยึดเอาทรัพย์สินของมีค่า ซ้ำยัง “ทำแกะเข็ม เป็นเจ้าผู้เดียว” หมายถึงการวางอำนาจ วางตนเป็นใหญ่แต่เพียงผู้เดียว “แข็งข่มแพ้ หัวเมือง ทั้งแปด” หมายถึงการข่มหัวเมืองทั้งแปดให้อยู่ภายใต้อำนาจของตน นอกจากนี้ยัง “ตีข้าหมู่ระแด คนก็ตายมอดเมี้ยน มีหลายอนันต์เนก” การตีข้าชาวข่าระแดจนมีคนตายเป็นจำนวนมากเป็นการกระทำที่โหดเหี้ยมทารุณเป็นอย่างมาก พระยาอภิบาลเป็นตัวละครฝ่ายร้ายที่อยู่ตรงข้ามกับฝ่ายเจ้าอนุวงศ์ที่ถูกสร้างขึ้นมาให้เป็นที่พึ่งของประชาชนจากการกดขี่ข่มเหงของตัวละครฝ่ายร้ายจากฝั่งไทย

3.1.3.2 พระยาพลภักดีผู้ร้ายกาจ

พระยาพลภักดีเป็นตัวละครฝ่ายร้ายที่คอยสร้างเรื่องให้ประชาชนชาวลาวเกิดความเดือดร้อนอยู่เสมอ และเจ้าอนุวงศ์ก็เป็นผู้คอยแก้ไขปัญหาทุกครั้ง กรณีพระสาเกียดโง้งที่ตั้งตัวเป็นผู้วิเศษ มีชาวบ้านให้การเคารพนับถือมากเพราะเชื่อว่าเป็นขุนเจืองกลับชาติมาเกิดเพื่อดับทุกข์ช่วยเหลือชื่อเสียงของเจ้าผู้มิบุญ เลื่องลือไปถึงหูพระยาพลภักดี พระยาพลภักดีจึงมาขอผูกมิตรไมตรี

เมื่อความสนทสนมมีมากขึ้นจึงยุแหยให้พระสาเกียดโง้งก่อกบฏตีเมืองจำปาสัก โดยให้เหตุผลกับพระสาเกียดโง้งว่าถ้าตีเมืองจำปาสักได้จะทำให้พระสาหรือพระสาเกียดโง้งมีทั้งอำนาจและความร่ำรวยสุดท้ายก็จะได้เป็นใหญ่ครองเมืองจำปาสักอีกด้วย พระสาเกียดโง้งจึงรวบรวมไพร่พลมาเผาเมืองจำปาสักและตั้งตนเป็นใหญ่ ตั้งคำประพันธ์

แต่นั้น	คำสาท้าว	เฮียงฮอดพระยาพล	
มันก็	มาทำสหายคอม	ฮ่าเฮียนมนต์แก้ว	
แล้วจึง	อายัดให้	ปองจุดเมืองบาสัก	
ให้มัน	อวสานเสีย	มุ่นวายเพม้าง	
เฮาจึง	เนาสี่บสร้าง	แทนที่ปูนปอง	ฮักเฮย
	เงินคำจัก	เกิดมามีไฮ้	
เฮาจึง	ไปตีข้า	เมื่อถวายุทูลชะหม่อม	พายพุ้น
	หากจักลูที่แม้ง	โดยได้ตั้งใจ	แท้แล้ว
บอกว่า	คำคิดเจ้า	สันใดให้มันคล่อง	หันท่อน
ค้นว่า	ยังปั่วฟัง	เมื่อหน้าบตี	แท้แล้ว
ให้เจ้า	เอาฝูงข้า	มาโฮมเป็นบ่าว	หันท่อน
เมื่อใด	ยอยกแล้ว	กำลังช้อยสิแต่งตาม	แท้แล้ว

(คณะค้นคว้าภาควิชาภาษาลาว - วรรณคดี, 2004: 104 - 105)

นอกจากนี้พระยาพลภักดิ์ยังยุให้เผาเมืองพูนของพระยาไกร ตั้งคำประพันธ์

แต่นั้น	พระยาพลเจ้า	คะนิงดูยังเห็นเคียด	
	แต่ปางก่อนพูน	ตีข้าปลื้ม	แท้แล้ว
อันว่า	พระยาไกรนี้	ใจแข็งชัตวาด	จริงแล้ว
มันก็	สับสั้นข้าง	หนีแท้จากกู	
บัดนี้	ควรที่กูคิดแก้แค้น	มันแท้สว่างใจ	
เจ้าก็	อายัดให้	เขานั้นสู่คน	
สูง	ไปจุดม้าง	เมืองแห่งพระยาไกรเสีย	เทียวเห็น
อย่าให้	กลางกลางคืน	เร่งเร็วอย่าช้า	
	ค้อมมาแล้ว	เขาเหล่าเลยไป	
	ไฟดำเมือง	มุ่นทลายบมีข้า	

(คณะค้นคว้าภาควิชาภาษาลาว - วรรณคดี, 2004: 114)

ภาพของพระยาพลภักดีในบทประพันธ์เรื่องพื้นเวียงสมัยเจ้าอนุได้แสดงให้เห็นนิสัยใจคอของตัวละครผ่านการกระทำ พระยาพลภักดีได้ฟังคำเล่าลือเรื่องพระสาเกียดโง้งจึงสร้างทำเป็นว่าจะไปเรียนมนต์คาถากับพระสาเกียดโง้งแต่กลับวางอุบายยุยง “แล้วจึง อายัดให้ ปองจูดเมืองบาสัก ให้ มั่นอวสานเสีย มุ่นวาย เพม้าง” และยุยงให้เผาเมืองพูซัน ให้ “ไฟดำเมือง มุ่นทลายบ่มีซ่า” เป็นการสร้างเรื่องราวให้พระยาพลภักดีเป็นผู้ร้ายในวรรณกรรมประวัติศาสตร์ เป็นศัตรูของชาตลาวที่ต้องการให้บ้านเมืองลาว “อวสาน” และ “มุ่นวาย เพม้าง” และ “มุ่นทลาย” ซึ่งหมายถึงจบสิ้นด้วยความย่อยยับพังพินาศ

นอกจากจะเป็นต้นเหตุของเหตุการณ์พระสาเกียดโง้งเผาเมืองจำปาสักและเมืองพูซันแล้ว ตัวละครพระยาพลภักดียังถูกสร้างให้เป็นต้นเหตุของการ “ลักเล็ก” คนลาว ดังคำประพันธ์

บัดนี้	จ๊กกล่าวถึงพระยาพลเจ้า	ฉีปองหลายวาด	ก่อนแล้ว
มันก็	ผียกฟ้อง	หลายข้อขาบทูล	
	นำสารเฝ้า	ฝ่าละอองพระบาท	
บัดนี้	ควรที่จะเลขไว้	เสยแท้สู่เมือง	เจ้าเอย
เจียมแต่	เวียงจันทน์เจ้า	<u>กินเมืองหมดขอบ</u>	
มันจ๊ก	กลับตัวม้าง	เฮาแท้บ่สง	หันแล้ว
แต่นั้น	องค์ทรงเจ้า	ทรงพระทัยคิดฮ่ำ	
	คือแมนแท้	คำนั้นชอบกล	ท่านเฮย
แล้วจึง	ทันมาพร้อม	เสนาทั้งสี่	
เจ้าก็	ปองอาดให้	เขาแจ้งสู่คน	แท้แล้ว
แต่นั้น	เสนาเจ้า	กรุงศรีตกแต่ง	
รับสั่ง	ขุนหมื่นเจ้า	คนชั้นเชื้อใจ	
ชื่อว่า	หมื่นภักดีแท้	ปัญญาไวถ้วนถี่	
	พิทักษ์นั้น	เขานั้นเก่งกัน	แท้แล้ว
เจ้าก็	ปงประทานให้	รางวัลครบเครื่อง	
มึงจึง	ไปข่มให้	เขานั้นอ่อนยอม	เที ย ว เที น

ตั้งแต่	เมืองกาฬสินธุ์ขึ้น	ถึงละครเหมราฐ	
	บังมุกพร้อม	ถึงเท้าเขตอุบล	
	เมืองหม่นนั้นเสมอสิ่ง	สันเดียว	หันท่อน
เว้นแต่	เมืองเวียงจันทน์	อย่ากลัวมันท่อน	
ให้มิ่ง	จดเอาไว้	ยังชื่อหญิงชาย	
	แขนลายสัก	ใส่เสื้อสมเข้า	
เขาล้าง	ยินยอมย่าน	บ่บังเกิดทำศึก	
แม่นว่า	เขาคงเฮ็ด	ก็บ่กลัวเกรงแล้ว	
แต่นั้น	กองสักเจ้า	ดาพลย้ายออก	
คันฮอด	คอนลาดแล้ว	เขาหันอยู่นาน	

(คณะคณิศวภัควิชาภาษาลว - วรรณคดี, 2004: 111 - 112)

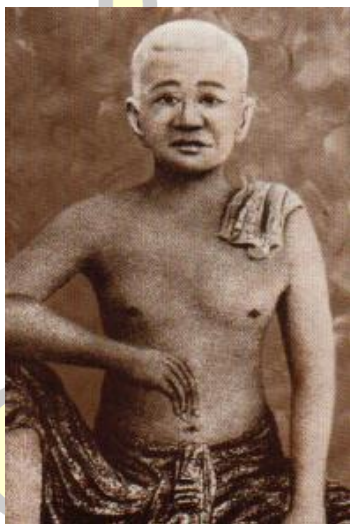
ตัวละครพระยาพลภักดีกราบทูลเสนอให้รัชกาลที่ 3 สักเลกคนลาวทุกหัวเมือง ยกเว้นเมืองเวียงจันทน์ เพื่อ “กินเมืองหมดขอบ” คำนี้หมายถึงการ “กลืนชาติ” หรือการดับสูญความเป็นชาติลาวแล้วแทนที่โดยการให้การสักเลกลงทะเบียนให้เป็นชาวสยาม การสักเลกคนลาวนั้นเริ่มต้นที่เมืองเมืองกาฬสินธุ์ เหมราฐ (เขมราฐ) บังมุก และอุบล ยกเว้นเมืองเวียงจันทน์ ผู้ประพันธ์ได้อธิบายการสักเลกไว้ว่าเป็นการจำชื่อลงทะเบียนไว้ แล้วสักตัวหนังสือไว้ที่แขน เพื่อให้ประชาชนเหล่านั้น “ยินยอมย่าน บ่บังเกิดทำศึก” หมายถึงให้ยินยอมเพราะเกรงกลัวไม่กล้าลุกขึ้นมาต่อสู้ทำศึกสงครามกับสยาม

พระยาพลภักดี หรือ หมื่นภักดี ได้รับความดีความชอบในการทำศึกกับเจ้าอนุวงศ์ให้เลื่อนชั้นเป็นพระยาบัพพาวดี ดั่งคำประพันธ์

แต่นั้น	หมื่นภักดีเจ้า	คนดีรับอาจ	
บ่ให้	เคืองชะหม่อมแก้ว	ขอสู้ชื่นใจ	พระเฮย
แต่นั้น	องค์หลวงเจ้า	ทรงพระทัยชมชื่น	
ก็จึง	แถมขอขึ้น	ถึงท้าวท่านพระยา	หันแล้ว
ชื่อว่า	พระยาบัพพาวดี	สงครามแท้อาสากู้พ่อ	จริงแล้ว
	ข้าไพร่พร้อม	ตามเจ้าเหล่าเอา	หันเห็น

(คณะคณิศวภัควิชาภาษาลว - วรรณคดี, 2004: 142)

การสักเลกถือเป็นเรื่องที่ร้ายแรงมากในความรู้สึกของชาวลาว เพราะถือเป็นการก่อกวนชาติ หรือการด้อยค่าความเป็นชาติ การสร้างเรื่องเล่าให้ตัวละครพระยาพลภักดีเป็นต้นเหตุของประวัติร้ายแรงในลาว ทั้งการเผาเมืองจำปาสัก และการสักเลกคนลาว ตัวละครพระยาพลภักดีถูกสร้างให้มีจิตใจโหดเหี้ยมร้ายกาจ แสดงพฤติกรรมที่สร้างความทุกข์ทรมานให้กับประชาชนลาว ยุยงให้คนลาวทำลายคนลาวด้วยตัวเอง เป็นการนำเสนอภาพตัวแทนของพระยาพลภักดีในด้านลบ แสดงให้เห็นถึงความเคียดแค้นที่มีต่อขุนนางฝ่ายไทยที่มีตัวตนจริงในอดีตอย่างพระยาพลภักดี หรือพระยาบัพพาวดี คือเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) แม่ทัพใหญ่ของไทยที่เป็นผู้จับเจ้าอนุวงศ์ รวมถึงราชโอรสของเจ้าอนุวงศ์ และพระมเหสีของเจ้าอนุวงศ์ลงไปรับโทษที่เมืองบางกอกจนสิ้นพระชนม์

ภาพประกอบ 4 เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) แม่ทัพใหญ่ เป็นผู้จับเจ้าอนุวงศ์ รวมถึงราชโอรสของเจ้าอนุวงศ์ และพระมเหสีของเจ้าอนุวงศ์ลงไปรับโทษที่เมืองบางกอก

ที่มา : <https://www.bodin.ac.th/home/chaopraya-history>

3.1.3.3 นางโม สตรีชาวโคราชผู้ต่อสู้กับทหารลาว

นางโม เป็นตัวละครฝ่ายไทยที่เป็นชาวเมืองโคราช เป็นภรรยาของพระยาปลัดเมืองโคราช เป็นผู้ที่ระดมชาวเมืองโคราชที่ถูกเจ้าอนุวงศ์กวาดต้อนให้ลุกขึ้นมาต่อสู้กับทหารลาวที่วีรกรรมทุ่งสัมฤทธิ์ ดังตัวบท

พวกคริวเมืองโคราชเดินทางมาถึงที่ทุ่งสัมฤทธิ์ก็ขอพัก เขาตั้งทัพอยู่ที่นั่นชั่วคราว โดยอ้างว่ามีความอดหิวเมื่อยล้าหลาย แล้วพวกผู้สาวก็เอาเหล้ายาแจกจ่ายพวกนายคุมและทหารยามให้มันเมาจนหลงไหลและนอนหลับไปก็มี

พอถึงเวลาตีกลางคืน พวกครวก็ลักฆ่าพวกนายคุมและพวกยามหมด รุ่งเช้ามาพวกครวก็ตัดไม้มาตั้งเป็นค่ายขึ้น ส่วนพวกนายคุมที่หนีได้ก็พากันมาเฝ้าพระเจ้าอนุพระองค์จึงให้ตำรวจ 50 คนขึ้นมาสืบเบี่ยงเหตุการณ์ พวกครวเมืองโคราชเห็นตำรวจมาก็เอาปืนลัดยิง ถึกตำรวจตายลงหลายคน พวกตำรวจจึงกลับคืนมาทูลพระเจ้าอนุอีก พระเจ้าอนุจึงแต่งตั้งให้เจ้าสุตทิสาน เจ้ากำพริ้า และเจ้าปานคุมทหาร 3,000 คน มาตีพวกครวเมืองโคราช เวลานั้นพวกครวตั้งค่ายได้แล้ว ก็พร้อมกันต่อสู้อย่างแข็งแรง เจ้าสุตทิสานเห็นพวกครวต่อสู้อย่างแข็งขัน ก็เข้าใจว่ากองทัพของเจ้าพระยานครราชสีมายกมาช่วย จึงถอยทัพกลับไปหาพระบิดา (สีลา วีระวงส์, 2010: 27 - 28)

เช่นเดียวกับที่ปรากฏในหนังสือสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ ของดวงไซ หลวงพระสี ดังนี้

ฝ่ายพระยาปลัดแห่งเมืองนครราชสีมา ซึ่งเป็นสามีของนางโมที่ออกไปเมืองคูขัน พร้อมกับพระยานครราชสีมาได้ทราบข่าวว่า พระเจ้าอนุวงศ์ลงมากวาดเอาครวเมืองนครราชสีมาหมดแล้วก็ฟ้าวกกลับคืนมา แล้วเข้าเฝ้าพระเจ้าอนุวงศ์ และกราบทูลว่า “ข้าพระบาทจะขอตามเสด็จไปอยู่เวียงจันทน์ด้วย” พระเจ้าอนุวงศ์ก็หลงเชื่อทั้งมอบให้พระยาปลัดกับพระยาพลยกบัตรเป็นผู้คุมครอบครัวอพยพ พามาถึงทุ่งสัมฤทธิ์ก็ตั้งพักครอบครัวอยู่ที่นั่น พระยาปลัดกับนางโม และพระยาพลยกบัตรจึงรวมหัวกันคิดอุบายเลี้ยงเหล่าพวกทหารลาวและตำรวจผู้คุม เมื่อทหารลาวและตำรวจคุมเมาเหล้านอนหลับไปหมดแล้ว ก็พากันฆ่าฟันทหารตำรวจตายเกือบหมด ทั้งเก็บเอาอาวุธของลาวได้แล้วก็ตั้งค่ายขึ้นที่ทุ่งสัมฤทธิ์นั่นเอง มีตำรวจที่เหลือตายจำนวนหนึ่งฟ้าวกโดดขึ้นม้าลงไปกราบทูลพระเจ้าอนุวงศ์ พระเจ้าอนุวงศ์แต่งตั้งให้ตำรวจ 50 คนขึ้นมาสืบเบี่ยง ก็ถึกหุ้มยิงตำรวจทั้ง 50 คนนั้นตายหมด พระเจ้าอนุวงศ์ได้ทรงทราบแนวนั้นแล้ว จึงตรัสสั่งให้เจ้าสุตทิสาน เจ้าปาน และเจ้ากำพริ้า คุมทหาร 3,000 คน ขึ้นมาตีเอาครวเมืองนครราชสีมา พวกของพระยาปลัดและนางโมต่อสู้กันอย่างแข็งแรง อันเหตุให้เจ้าสุตทิสานเข้าใจว่า จะต้องมีกองทัพของพระยาเมืองนครราชสีมาขึ้นมาช่วย ก็เลยถอยทัพคืนไปกราบทูลต่อพระราชาบิดา (ดวงไซ หลวงพระสี, 2001: 26 - 27)

ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวยุคแรกกล่าวถึง “นางโม” เช่นเดียวกับประวัติศาสตร์ไทย คือได้สร้างวีรกรรมต่อสู้กับทหารลาวของเจ้าอนุวงศ์ที่ทุ่งสัมฤทธิ์โดยการออกอุบายเลี้ยงเหล่าทหารลาว และตำรวจผู้คุม จนเผาเหล่านอนหลับไปแล้วจึงพากันฆ่าฟันทหารลาวตายเป็นจำนวนมาก แต่ในภายหลังได้มีการตั้งคำถามทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการมีตัวตนของ “นางโม” ในหนังสือ เจ้าอนุวงศ์ ประหวัด วีรกรรม และอิริยาบถ กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า “การปราศัยของเจ้าอนุวงศ์ บ่แมนย่อน “หญิงโม” คือตั้งที่นักประวัติศาสตร์ของสยามบางคนว่า “หญิงโม” เป็นเพียงเรื่องที่เสกสรรปั้นแต่งขึ้นเพื่อจุดประสงค์ทางการเมืองของสยามเท่านั้น” (สถาบันค้นคว้าประวัติศาสตร์นครหลวงเวียงจันทน์, 2010: 82)

3.2 การเมืองของการสร้างเหตุการณ์

การสร้างเหตุการณ์ในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์นั้นถูกเล่าขานและถูกผลิตซ้ำอยู่ตลอดเวลา โดยมีการปรับเปลี่ยนเนื้อหา มีการตั้งข้อสงสัยกับชุดข้อมูลเก่า และมีการสร้างชุดความคิดใหม่อยู่ตลอดเวลา ที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากวรรณกรรมหรือเอกสารที่เกี่ยวข้องกับตำนานเจ้าอนุวงศ์ส่วนใหญ่นักวิชาการลาวได้นำมาจากฝั่งไทย เนื่องจากเอกสารในลาวถูกเผาทำลายตั้งแต่ครั้งที่เวียงจันทน์พ่ายแพ้ศึกครั้งสงครามเจ้าอนุวงศ์ ประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับตำนานเจ้าอนุวงศ์ที่ถูกผลิตสร้างขึ้นในไทยนั้นถูกเขียนในมุมมองของผู้ชนะสงคราม เรื่องเล่าที่ถูกเล่าผ่านมุมมองของผู้ชนะจึงอาจสร้างรอยแผลทางประวัติศาสตร์ให้กับชาติที่เป็นผู้พ่ายแพ้สงครามในประวัติศาสตร์ได้ ดังนั้นเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์จึงถูกตั้งคำถามโดยทั้งนักวิชาการของไทยและลาว ถึงความโปร่งใสของข้อเท็จจริง และมีการผลิตสร้างประวัติศาสตร์นิพนธ์ใหม่จากมุมมองของลาว

แผนกประวัติศาสตร์ อารยธรรม สถาบันค้นคว้าวัฒนธรรม กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม ได้กล่าวถึงปัญหาในประวัติศาสตร์ไว้ว่า “ปัญหาในประวัติศาสตร์ลาว แม่นมีหลายปัญหาที่ต้องได้รับการค้นคว้า และก็ต้องเข้าใจว่าการค้นคว้านั้น แม่นบ่มีทางสิ้นสุดเป็นจักเทื่อ ฉะนั้นนักค้นคว้าส่วนหลายจะบ่ตายโตกับผลงาน เพราะเมื่อมีข้อมูลใหม่ที่สามารถมาปฏิเสธอันเก่าได้ อันเก่านั้นก็ล้าหลังไป อันนี้เป็นธรรมดา โดยเฉพาะการค้นคว้าประวัติศาสตร์ยิ่งรุนแรง เพราะข้อมูลมีหลายขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ หรือยุคที่ข้อมูลข่าวสารบ่มีพรหมแดน ฉะนั้นการค้นพบใหม่ๆ จะปรากฏออกมาพวกเราต้องเปิดใจกว้างรับฟังข้อมูล เหตุผล อย่าไปหลงเชื่อแต่อันเก่า ต้องฟังข้อมูลใหม่แล้วตรองยังปัญหาสงครามในสมัยเจ้าอนุวงศ์ก็ยิ่งควรคิดก่อนเชื่อ เพราะการบิดเบือนประวัติศาสตร์มีมากมาย การขีดเขียนมีมาก ลักษณะแตกต่างกัน จึงบ่ควรติดในตำรา” (กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม, 2003: 33)

ประเด็นสำคัญในการศึกษาการเมืองของการสร้างเหตุการณ์ในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ คือการทำความเข้าใจถึงนัยยะของการส่งผ่านความหมายของอุดมการณ์ทางการเมืองและการสร้างความชอบธรรมทางประวัติศาสตร์ของลาว

การสร้างเหตุการณ์ในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์แฝงอุดมการณ์ทางการเมือง ตัวบทถูกผลิตสร้างขึ้นโดยพรรคและรัฐ ผู้สร้างตัวบทคือผู้นำและผู้ที่มีบทบาททางการเมืองของพรรคและรัฐ พบว่ามีการสร้างความหมายใหม่ให้กับเหตุการณ์สงครามกู้ชาติของเจ้าอนุวงศ์และมีการเชื่อมโยงกับอุดมการณ์ทางการเมืองของพรรคและรัฐอย่างมีนัยสำคัญ

จะเห็นได้ว่าการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับตำนานเจ้าอนุวงศ์ในยุคแรกๆ ก่อนการปฏิวัติสังคมนิยมนั้นยังคงอยู่ภายใต้ขอบการเขียนแบบพงศาวดาร เนื้อหามุ่งนำเสนอพระราชกรณียกิจ โดยเฉพาะด้านการสงคราม การทำนุบำรุงบ้านเมืองและศาสนา

แต่ภายหลังจากการปฏิวัติสังคมนิยม ประวัติศาสตร์แบบพงศาวดารที่มุ่งเชิดชูกษัตริย์ในฐานะเสาหลักของชาติ ได้ถูกเปลี่ยนเป็นประวัติศาสตร์ที่อยู่ภายใต้อุดมคติแบบสังคมนิยม มุ่ง “ยกให้เห็นน้ำใจของชาติอันสูงส่ง และต้นแบบการต่อสู้อันพิระอาหาญของประชาชนเผ่าต่าง ๆ ที่ได้ประกอบส่วนสร้างตั้งและปกป้องรักษาประเทศชาติ” ลำดับโครงเรื่องของพัฒนาการประวัติศาสตร์ชาติผันแปรไปตามขบวนการวิวัฒนาการของประชาชนในการต่อสู้เพื่อปกป้องรักษาเอกราชและเอกภาพของชาติลาว (อนินทร์ พุฒิโชติ, 2557: 152)

การสร้างเหตุการณ์ในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ในงานเขียนยุคหลังปฏิวัติสังคมนิยมจึงมีลักษณะมุ่งเสนอการมีส่วนร่วมของประชาชนบรรดาเผ่าในการต่อสู้กู้ชาติ และเชื่อมโยงให้พรรคและรัฐมีความเกี่ยวข้องกับการต่อสู้กู้ชาติของวีรกษัตริย์ในอดีตอย่างเจ้าอนุวงศ์ โดยการสานต่อเจตนารมณ์การต่อสู้กู้ชาติจนสามารถประกาศเอกราชได้สำเร็จ เป็นการนำเสนอการสืบทอดอำนาจทางการเมืองภายใต้ความย้อนแย้งทางมิติด้านเวลาและความย้อนแย้งทางระบอบการปกครอง

3.2.1 เหตุการณ์ในดินแดนลาว

เหตุการณ์ในดินแดนลาวหมายถึงการสร้างเหตุการณ์ในตำนานเจ้าอนุวงศ์ที่เกิดขึ้นในแผ่นดินลาว จากวรรณกรรมที่นำมาศึกษาพบว่าเรื่องราวในประวัติศาสตร์ตำนานเจ้าอนุวงศ์ถูกนำมาผลิตซ้ำและมีการสร้างความหมายใหม่โดยแฝงอุดมการณ์ทางการเมืองไว้ในเหตุการณ์สำคัญที่ถูกผลิตสร้างขึ้นใหม่ในมุมมองของลาวซึ่งต้องอาศัยการตีความเพื่อที่จะทำความเข้าใจกับความหมายที่แฝงในตัวบท

การตีความนั้นเกิดขึ้นในกระบวนการประพันธ์วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ กล่าวคือ เมื่อผู้ประพันธ์วรรณกรรมแต่ละคนอ่านข้อมูลประวัติศาสตร์แล้วนำข้อมูลประวัติศาสตร์นั้นมาถ่ายทอดในวรรณกรรม ผู้ประพันธ์ย่อมจะต้อง “ตีความ” ประวัติศาสตร์นั้น หรือให้ความหมายกับประวัติศาสตร์ที่ถูกนำมาถ่ายทอดในตัววรรณกรรมนั้นใหม่ เพื่อให้เกิดเป็นบทประพันธ์ที่สามารถสื่อความหมายถึงประวัติศาสตร์ได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการประพันธ์ ในการอ่านตัวบทเรื่องเดียวกัน ผู้อ่านแต่ละคนอาจตีความตัวบทแตกต่างกัน เนื่องจากมีกิจกรรมการตีความเกิดขึ้นในการประพันธ์วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์ เมื่อผู้ประพันธ์ในฐานะ “ผู้อ่านประวัติศาสตร์” นำเนื้อหาประวัติศาสตร์ตอนเดียวกันมาเสนอในรูปแบบวรรณกรรม เหตุการณ์ประวัติศาสตร์ตอนเดียวกันจึงอาจถูกนำเสนอให้แตกต่างกันได้ (วันชนะ ทองคำเภา, 2554: 84)

หมูปัน ลัดตะนะวง ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับตำนานเจ้าอนุวงศ์ ในงานพบปะทางวิชาการว่าด้วย “วีรกรรมพระเจ้าอนุวงศ์” วันที่ 15-16 กันยายน ค.ศ.2001 ว่า “การค้นคว้าประวัติศาสตร์นั้น แม่นการค้นหาคความจริง ค้นคว้าหาหลักฐาน วีรกรรม ความดีเลิศของขั้นตอนประวัติศาสตร์ และวีรบุรุษทางประวัติศาสตร์ เพื่อจะศึกษามาสิทธิ์สอนให้ลูกหลานรู้ความดีความชอบ สิ่งทีเือกอ้างของชาติตน แต่พร้อมกันนั้นก็ทำให้รู้จุดอ่อน จุดบกพร่องของบันประวัติศาสตร์นั้น ๆ ก็คือจุดอ่อนของตนเอง เพื่อจะเอาเป็นบทเรียนแก้ไขสิ่งที่ผิดพลาดต่อไปให้ซำรอยในภายหลังข้างหน้า

แน่นอน ประวัติศาสตร์ลาวนั้นเจ็บแสบอย่างแสนสาหัสที่สุด และยิ่งเจ็บซ้ำเข้าอีกหลายทบทหลายเท่า เมื่อประวัติศาสตร์นั้นบ้ได้รับความเป็นธรรมเท่าที่เป็นจริง ซ้ำบ้หน้ายังถึกเหยียบย่ำให้ต่ำต้อยน้อยหน้าไปอีก... จุดประสงค์ของราชสำนักเจ้าอนุวงศ์ในการยกทัพไปถึงชายแดนด้านตะวันตกของลาวและถึงสระบุรีบ้แม่นจุดประสงค์ไปตีเอาบางกอก หรือยึดเอาเมืองไทยเลย แต่แม่นเพื่อนำทัพหลวงไป ชะหน้งทัพไท ซึ่งเวลานั้นพระองค์ทรงคิดว่าอังกฤษจะยกทัพมารุกรานจากทิศตะวันตก แล้วนำเอาครอบครัวชาวเวียงจันทน์ที่ทัพสยามได้กวาดต้อนเอาไปเป็นทาส ขุดคลองเหมือง (คลองแสนแสบ) เพื่อการผลิตข้าวขายแก่ญี่ปุ่นและตะวันตก กลับคืนถิ่นฐานบ้านเดิม คนลาวที่เป็นทาสได้ร้องทุกข์ขอให้พระเจ้าอนุวงศ์ช่วยอพยพกลับคืนถิ่นฐานบ้านเกิด เพราะถูกทุบตีทรมาน และเช่นฆ่าจนล้มตายไปบ้จักว่าเท่าใด”

จากการที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมทางประวัติศาสตร์ จึงได้มีการผลิตสร้างตำนานเจ้าอนุวงศ์ผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์ ชีวิตประวัติ งานเขียนเชิงวิชาการ วรรณคดี หนังสือแบบเรียน และสื่ออื่น ๆ ในมุมมองของคนลาว ตัวบทที่ถูกรสร้างขึ้นมีความสั่นไหวและตีความเนื้อหาใหม่อย่างไม่หยุดนึ่ง

ดวงเดือน บุญยาวง ได้เล่าความเป็นมาของการจัดพิมพ์หนังสือชุดมรดกเวียงจันทน์ เรื่องพระเจ้าอนุวงศ์ ของสิลา วีระวงส์ โดยสำนักพิมพ์ดอกเกด ในปี 2010 ไว้ว่า “ในต้นซุมปี 2000 ผู้อำนวยการหอสมุดแห่งชาติได้ขอยืมบ้มน้อยชื่อ “พระราชประวัติของสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์” ทียาพ่อสิลา วีระวงส์ เขียนไว้แต่ปี 1969 ไปค้นคว้าเมื่อเริ่มต้นโครงการสร้างอนุสาวรีย์ให้มหากษัตริย์ลาว

นับแต่นั้นมาก็มีคนมาขออัดสำเนาไปอ่านศึกษาไปได้ขาด จนในที่สุด ปิ๋มน้อยหัวดังกล่าวก็เสียไป (ยังแต่สำเนา) เนื่องจากต้นฉบับเดิมมีการใช้ราชาศัพท์และสะกดพิเศษ ซึ่งคนรุ่นใหม่ไม่สามารถอ่านได้ ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้พวกเราตัดคำราชาศัพท์ออก และสะกดคำตามหลักไวยากรณ์ปัจจุบัน ส่วนเนื้อใน และสำนวนนั้นยังคงรักษาไว้ตามเดิม ด้วยยังสามารถต่อเติมข้อมูล หรือตัดแปลงอย่างอื่น... “ชีวประวัติของพระเจ้าอนุ” เล่มนี้ ถึงว่ามีข้อมูลจำกัด ทั้งกลางอันก็อาจเก่าแก่แล้วหลังไปแต่ บ่สอดคล้องกับยุคสมัย หรือข้อมูลใหม่ที่นักค้นคว้ารุ่นต่อมาสืบหามาได้ แต่สิ่งพื้นฐานส่วนใหญ่ก็ยังคงอาศัยอยู่...แต่เรื่องนี้พออธิบายได้ว่า ในยุคที่ยาพ่อสิลาฮิบโฮมเอกสารเพื่อเขียนชีวประวัติพระเจ้าอนุ นั้น เพิ่นบ่มีทางเข้าถึงแหล่งข้อมูลอื่นใดของต่างประเทศ เช่นของฝรั่ง อังกฤษ เวียดนาม หรือแม้แต่แหล่งเอกสารของสยามเองก็หาบ่ได้ง่ายๆ ดังนั้น ท่านผู้อ่านที่สนใจอยากเข้าใจลึกซึ้ง และกว้างขวางกว่า ก็หาอ่านปิ๋มที่เป็นผลงานใหม่ๆ ทั้งที่เป็นของนักค้นคว้าลาว เช่น ท่านเผยพัน เหง้าสีวิทัน ท่านหุ่มพัน ลัดตะนะวง และประวัติศาสตร์ชาติไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ก็จะช่วยให้เห็นภาพและเข้าใจเรื่องทั้งหลายดีขึ้น” (ดวงเดือน บุญยาว 2010: I-V)

3.2.1.1 เหตุการณ์ในเวียงจันทน์

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวียงจันทน์ในตำนานเจ้าอนุวงศ์ที่มีการเมืองของการสร้างเหตุการณ์ คือเหตุการณ์ที่เจ้าอนุวงศ์ยกทัพไปตีสยาม

ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ยุคแรกๆ จะกล่าวถึงสาเหตุที่เจ้าอนุวงศ์ตัดสินใจยกทัพไปตีเมืองสยามว่าเกิดจากความคับแค้นใจที่รัชกาลที่ 3 ขอกำลังไพร่พลคนลาวไปตัดต้นตาลที่เมืองสุพรรณบุรีลากลงมาเพื่อใช้ในราชการที่เมืองสมุทรปราการ เมื่อเสร็จภารกิจเจ้าอนุวงศ์ได้ทูลขอคณะละครหญิงชาววัง เจ้าหญิงดวงคำ และครอบครัวชาวลาวมืองสระบุรีที่ถูกกวาดต้อนไปตั้งแต่สมัยพระเจ้าตากสิน กลับไปยังเวียงจันทน์ แต่รัชกาลที่ 3 ไม่ทรงยกให้ตามคำขอ เจ้าอนุวงศ์จึงคิดกอบกู้เอกราชตั้งแต่นั้นมา ดังตัวบท

ในงานถวายเพลิงศพพระเจ้าแผ่นดินสยามองค์ที่ 2 (พระพุทธร เลิศหล้า-นภาลัย) ในการลงไปคราวนี้ได้พาไพร่พลโยธาลงไปนำเป็นอันมาก พอทำการถวายพระเพลิงศพสำเร็จแล้ว พระเจ้าแผ่นดินสยามองค์ที่ 3 (พระนั่งเกล้า) จึงขอแรง (เกณฑ์) พวกคนลาวที่ลงไปนำสมเด็จพระเจ้าอนุให้ไปตัดต้นตาลแขวงเมืองสุพรรณบุรีแก่ลงมาไว้ทางท่าจะเอาไปใช้ราชการแขวงเมืองสมุทรปราการ สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ได้แต่งให้เจ้าราชวงศ์ (เหง้า) คุณคนไปตัดตามสั่ง และในการสั่งไปตัดต้นตาลคราวนี้ สมเด็จพระเจ้าอนุได้รับความบ่พอพระทัยเป็นอันมาก พอถึงฤดูฝน สมเด็จพระเจ้าอนุได้กลับขึ้นมานครเวียงจันทน์ และเมื่อจะมานั้นได้ทูลขอเอาพวกละครผู้หญิงชาววัง เจ้าหญิงดวง

คำ และครอบครัวลาวชาวเมืองสระบุรีที่ถูกกวาดไปตั้งแต่พระเจ้าตากสินพุน
ขึ้นมาเวียงจันทน์นำ แต่พระเจ้าแผ่นดินสยามบยอมให้จักอย่าง อันนี้เป็นเหตุ
ให้พระองค์ทรงเคียดแค้นต็มขึ้นอีก ดังนั้นพระองค์จึงได้คิดกู้อิสรภาพตั้งแต่นั้น
มา (ต้นฉบับปี 1969) (สีลา วีระวงส์, 2010: 20)

ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ในยุคหลังจะพบว่ามี การเพิ่มเหตุผลในการยกทัพไปตีสยามว่า
ประชาชนลาวสองฝั่งโขงโดยเฉพาะเจ้าเมืองน้อยใหญ่ได้เสนอให้เจ้าอนุวงศ์นำพาลูกขึ้นกอบกู้เอกราช
อย่างแน่นหนา รวมถึงการถูกเกณฑ์ไปเป็นข้ารับใช้และการเก็บส่วยทำให้เจ้าอนุวงศ์พร้อมเจ้าขุนมูล
นายตัดสินใจกอบกู้เอกราชจากสยาม ดังตัวบท

เจ้าอนุวงศ์เมื่อมาฮอดเวียงจันทน์แล้วก็ปรากฏว่า ถูกร้องขอจาก
ปวงชนลาวสองฝั่งโขง โดยเฉพาะบรรดาเจ้าเมืองน้อยใหญ่ได้เสนอให้เจ้าอนุ
นำพาลูกขึ้นกอบกู้เอกราชอย่างแน่นหนา ในขณะเดียวกันนี้กองสักเลกโคราช
แมนเพิ่มการปฏิบัติหนักขึ้น เฮ็ดให้ลาวเทิงและลาวลุ่มทั้งสองฝั่งโขงได้รับการ
เดือดร้อนจากโคราช นอกนี้พวกโคราชยังใช้กำลังไปตีเอาข้าและลาวมาเป็น
ทาสชักใช้ ทั้งยังเพิ่มการเก็บส่วย ระดมเกณฑ์แรงงานไปบางกอก พวกลาวเทิง
และพวกลาวลุ่มยิ่งได้รับความเดือดร้อนเพิ่มขึ้น จึงเข้าหาเจ้าอนุวงศ์เพื่อต่าน
ยันอิทธิพลของพระยาโคราชและสยาม เจ้าอนุวงศ์พร้อมเจ้าขุนมูลนายทั้งปวง
จึงตัดสินใจกอบกู้เอกราช (สุนทร โปทิสาน, 2003: 41)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลตัวบททั้งสองตัวบทข้างต้นพบว่าในการสร้างเหตุการณ์ซึ่งเป็น
สาเหตุในการตัดสินใจยกทัพไปตีสยามของเจ้าอนุวงศ์นั้นประวัติศาสตร์ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ในยุค
แรก เรื่องพระเจ้าอนุวงศ์ ของสีลา วีระวงส์ นั้น จะเขียนตามข้อมูลที่สืบค้นมา ซึ่งเหตุจูงใจในการยก
ทัพไปตีสยามนั้นเกิดจากความคับแค้นใจที่รัชกาลที่ 3 เกณฑ์คนลาวลงไปตัดต้นตาล และไม่ทรง
อนุญาตในสิ่งที่เจ้าอนุวงศ์ร้องขอ ซึ่งเหตุผลดังกล่าวเป็นการตัดสินใจของเจ้าอนุวงศ์เอง และเหตุผล
ดังกล่าวยังไม่หนักแน่นเพียงพอ

ต่างจากประวัติศาสตร์นิพนธ์ในยุคหลัง เช่น งานเขียนของสุนทร โปทิสาน เรื่องวีรกรรม
พระเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งมีการกล่าวถึงประชาชนลาวบรรดาเผ่า ทั้งลาวเทิง และลาวลุ่มรวมทั้งเจ้าเมืองน้อย
ใหญ่ทั้งสองฝั่งโขงที่มากร้องขอให้เจ้าอนุวงศ์ลุกขึ้นมากอบกู้เอกราช เนื่องจากได้รับความเดือดร้อนจาก
นโยบายสักเลก การเก็บส่วย และการถูกเกณฑ์ไปเป็นข้าทาสรับใช้ การลุกขึ้นมาประกาศเอกราชใน
ครั้งนี้ไม่ได้เป็นการตัดสินใจของเจ้าอนุวงศ์คนเดียว แต่เป็นการตัดสินใจร่วมกับเจ้าขุนมูลนายของลาว

การสร้างเหตุการณ์สาเหตุของการยกทัพไปตีสยามของเจ้าอนุวงศ์นั้นแสดงให้เห็นมุมมองของลาวว่าเป็นการกอบกู้เอกราชจากสยาม ซึ่งเป็นการสร้างพื้นที่ความหมายใหม่ให้เจ้าอนุวงศ์เป็นวีรบุรุษกอบกู้ชาติจากการสนับสนุนของประชาชนลาวบรรดาเผ่า ลบล้างพื้นที่ความหมายเดิมจากวาทกรรม “กบฏ” ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นจากประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย

3.2.1.2 เหตุการณ์ในเมืองเชียงแสน

เหตุการณ์สำคัญในเมืองเชียงแสนคือเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์เป็นแม่ทัพไปรบพม่าที่เมืองเชียงแสน ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวกล่าวถึงเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์เป็นแม่ทัพคุมทหารลาวเวียงจันทน์ไปรบพม่าที่เมืองเชียงแสน พบว่ามีการสร้างเหตุการณ์ให้เจ้าอนุวงศ์อาสาไปตีทัพพม่าที่เมืองเชียงแสน โดยมีแม่ทัพฝ่ายไทยทั้ง 5 นครร่วมรบในครั้งนั้นด้วย เจ้าอนุวงศ์สามารถเอาชนะการศึกครั้งนี้ได้ แสดงให้เห็นความสามารถเหนือแม่ทัพไทย ดังตัวบท

ในปี ค.ศ.1804 แม่ทัพฝ่ายไทยทั้ง 5 นครได้ตั้งค่ายล้อมเมืองเชียงแสนไว้ แต่ไม่สามารถตีเอาเมืองได้ จนถึงเดือน 6 ซึ่งเป็นฤดูฝน ฝนตกลงมาอย่างหนักทำให้ทหารล้มตายเป็นจำนวนมาก ทั้งเสบียงอาหารก็ร่อยหรอ ทำให้แม่ทัพฝ่ายไทยทั้ง 5 หัวเมืองตัดสินใจยกทัพกลับ แต่เจ้าอนุวงศ์ไม่ยอมถอยทัพและตั้งค่ายล้อมเมืองไว้อย่างแน่นหนา ทำให้ชาวเมืองเชียงแสนได้รับความอดอยากจนต้องมาอ่อนน้อมต่อกองทัพเจ้าอนุวงศ์ เจ้าอนุวงศ์จึงตีทัพพม่าแตก

โป่มะยูง่วนแม่ทัพพม่าถูกลูกปืนตายคาสนามรบ เจ้าอนุวงศ์จึงกวาดเอาครอบครัวชาวเมืองได้ 23,000 กว่าคน แล้วสั่งให้ทำลายกำแพงเมืองและเอาไฟเผาเมือง เหตุการณ์ในครั้งนั้นทำให้เจ้าแผ่นดินบางกอก (สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) ทรงพิโรธแม่ทัพฝ่ายไทยที่ชี้ขลาดตาขาว จึงสั่งให้มีพระราชอาญาสั่งให้จำคุก กรมหลวงเทพทริริรักษ์และพระยายมราช เหตุการณ์ในครั้งนั้นทำให้พระเกียรติยศของเจ้าอนุวงศ์เป็นที่ลือชาปรากฏว่าเป็นผู้มีฝีมือยอดเยี่ยมในการรบกว่าหัวเมืองประเทศราชทั้งหลาย จนแม่ทัพสยามเองก็ยอมรับในฝีมือของพระองค์ (สีลา วีระวงส์, 2010: 9 - 11)

จากการวิเคราะห์ที่ตัวบทพบว่ามี การสร้างเหตุการณ์ให้เจ้าอนุวงศ์เป็นวีรบุรุษที่มีความสามารถในการรบ จากเหตุการณ์ที่ตีทัพพม่าแตก และกวาดเอาครอบครัวชาวเมืองเชียงแสนได้ 23,000 กว่าคน และสร้างเหตุการณ์ให้เจ้าอนุวงศ์ “เป็นผู้เหนือกว่า” แม่ทัพไทย โดยสร้างเหตุการณ์ให้ตัวละครแม่ทัพไทยให้ความซื่อสัตย์ต่อชาว ยอมถอยทัพกลับโดยง่ายจนถูกพระราชอาญาจำคุก การสร้างเหตุการณ์นี้เป็นการสร้าง “พื้นที่ของผู้ชนะ” ผ่านความ “เหนือกว่า” ของเจ้าอนุวงศ์ และความ “พ่ายแพ้” ของแม่ทัพสยาม

3.2.1.3 เหตุการณ์ในเมืองจำปาสัก

เหตุการณ์สำคัญในเมืองจำปาสักคือเหตุการณ์ที่พระสาเกียดโง้ง หรือพระสาเกียดโง้ง ฤกษ์ที่แสดงตนว่ามีอิทธิฤทธิ์ มีผู้คนนับถือเป็นอันมาก จนตั้งกองทัพเที่ยวตีเอาบ้านเมืองจนยึดเมืองจำปาสักได้ เจ้าหมาน้อย เจ้าเมืองจำปาสักจึงถูกจับกุมไปบางกอก รัชกาลที่ 2 จึงทรงสั่งให้เจ้าอนุวงศ์ นำทัพไปตีภิกษุสา เจ้าอนุวงศ์จึงแต่งตั้งให้ราชบุตรของพระองค์ พระนามว่าเจ้าราชบุตรโย้ย ยกทัพลง ไปตีพระภิกษุสาและจับส่งลงบางกอก ด้วยความดีความชอบนี้เจ้าอนุวงศ์จึงขอแต่งตั้งเจ้าราชบุตรโย้ย ไปเป็นเจ้านครจำปาสัก ดังเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ของสิลา วีระวงส์ ที่ว่า

ในปี ค.ศ. 1819 เกิดกบฏสาเกียดโง้ง หรือสาเกียดโง้งขึ้นที่นครจำปาสัก โดยมีพระภิกษุชื่อ “สา” อยู่ที่ภูเจ็ดโง้ง แขวงเมืองจำปาสัก ภิกษุรูปนี้ได้แสดง ตนว่าเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์จนมีผู้คนนับถือเป็นอันมากจนตั้งกองทัพเที่ยวตีเอา บ้านเมืองแถบนั้นได้หลายบ้านจนมาถึงเมืองจำปาสัก เจ้าหมาน้อยผู้ครองนคร จำปาสักตั้งรับไม่ทันจึงแตกหนีเข้าป่า ภิกษุสาจึงยึดเมืองจำปาสักได้ ฝ่ายพระ ยานครราชสีมา (ทองอิน) ทราบข่าวจึงชวนพระสีอักษะรัตและพระโพสสาราด เข้าเมืองโขงยกทัพมาตีภิกษุสา พร้อมกับส่งหนังสือลงไปบางกอก ภิกษุสาจึง แยกหนีไปอยู่เมืองอัตปือ พระเจ้าแผ่นดินสยาม (รัชกาลที่ 2) ทรงทราบ จึงทรง ให้พระยามหาอำมาตย์เป็นแม่ทัพขึ้นมาตีภิกษุสา แต่จับตัวภิกษุสาไม่ได้ พระ ยามหาอำมาตย์จึงคุมตัวเจ้าหมาน้อยลงไปบางกอก เจ้าหมาน้อยก็ถึงพิราลัยใน บางกอก สมเด็จเจ้าแผ่นดินบางกอก (รัชกาลที่ 2) จึงทรงสั่งให้เจ้าอนุวงศ์นำ ทัพไปตีภิกษุสา เจ้าอนุวงศ์จึงแต่งตั้งให้ราชบุตรของพระองค์ พระนามว่าเจ้า ราชบุตรโย้ย ยกทัพลงไปตีพระภิกษุสาและจับส่งลงบางกอก ด้วยความดี ความชอบนี้เจ้าอนุวงศ์จึงขอแต่งตั้งเจ้าราชบุตรโย้ยไปเป็นเจ้านครจำปาสัก และ ให้เจ้าคำป้อมไปเป็นเจ้าอุปราชในปี ค.ศ.1821 (สิลา วีระวงส์, 2010: 18 - 19)

เหตุการณ์เดียวกันนี้ปรากฏในประวัติศาสตร์นิพนธ์เรื่องอื่น ๆ ในลักษณะคล้ายกัน แต่ในพื้นที่เวียงเจ้าอนุ พบว่ามีการสร้างเหตุการณ์โดยเชื่อมโยงให้ตัวละครพระยาพลภักดีมาขู่ยงให้เจ้าสาเกียดโง้งยกพลไปเผาเมืองจำปาสัก ดังตัวบท

แต่นั้น	คำสาท้าว	เฮืองฮอดพระยาพล
มันก็	มาทำสหายคอม	ฮ่าเฮียนมนต์แก้ว
<u>แล้วจึง</u>	<u>อายัดให้</u>	<u>ปองจูดเมืองบาสัก</u>
<u>ให้มัน</u>	<u>อวสานเสีย</u>	<u>ม่นวายเพิ่ม้าง</u>

(คณะค้นคว้าภาควิชาภาษาลาว - วรรณคดี, 2004: 104 - 105)

จากการวิเคราะห์การสร้างเหตุการณ์ในเมืองจำปาสัก พบว่าในพื้นที่เวียงเจ้าอนุมีการสร้างเหตุการณ์ให้พระยาพลภักดีได้ยื่นคำร้องลือเกี่ยวกับพระสาเกียดโง้ง พระยาพลภักดีจึงทำที่มาเรียนมนต์กับพระสาเกียดโง้ง และขู่ยงให้เผาเมืองจำปาสัก จะเห็นได้ว่าตัวบทในพื้นที่เวียงเจ้าอนุมีการสร้างเหตุการณ์เพิ่มจากประวัติศาสตร์นิพนธ์เรื่องอื่น ๆ โดยสร้างตัวละครพระยาพลภักดีให้มาบีบบทบาทในการขู่ยงพระสาเกียดโง้งเผาเมืองจำปาสัก ในประวัติศาสตร์นิพนธ์เรื่องอื่น ๆ กล่าวถึงเหตุการณ์เจ้าสาเกียดโง้งเผาเมืองจำปาสัก แต่ไม่ได้กล่าวว่าพระยาพลภักดีเป็นผู้ขู่ยงให้พระสาเกียดโง้งกระทำการดังกล่าว พื้นที่เวียงเจ้าอนุถูกเขียนขึ้นในรูปแบบวรรณคดีลาวซึ่งมีการเสริมแต่งเนื้อหา นอกเหนือจากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ การสร้างเหตุการณ์นี้เป็นการขบขันให้ตัวละครพระยาพลภักดีซึ่งในภายหลังเป็นผู้ที่จับเจ้าอนุวงศ์ส่งไปรับโทษที่บางกอกนั้นเป็นตัวละครฝ่ายร้ายที่มีความร้ายกาจ ผ่านการกระทำที่ชั่วร้ายต่อคนลาวคือไปขู่ยงให้พระสาเกียดโง้งเผาเมืองจำปาสัก การที่พระสาเกียดโง้งซึ่งเป็นตัวละครฝ่ายลาวนั้นมีการกระทำที่ชั่วร้าย คือเผาเมืองจำปาสัก เกิดจากเหตุการณ์ที่ตัวละคร พระยาพลภักดีเป็นผู้ขู่ยง

3.2.1.4 เหตุการณ์ในเมืองพันพร้าว

เหตุการณ์ที่เมืองพันพร้าวเป็นเหตุการณ์ที่แม่ทัพไทยเข้าตีเมืองเวียงจันทน์และได้นำพระพุทธรูปสำคัญหลายองค์ไปไว้ที่สยาม พร้อมกับได้สร้างเจดีย์ไว้ที่ค่ายหลวงเมืองพันพร้าว แล้วจารึกว่า “เจดีย์ปราบเวียงและความชั่วอายอนุ” ดังตัวบทในหนังสือชุดมรดกเวียงจันทน์ เรื่องพระเจ้าอนุวงศ์ของสิลา วีระวงส์ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์การสร้างเจดีย์ปราบเวียงที่เมืองพันพร้าวไว้ ในตอนที่ 5 รายงานแม่ทัพสยามเรื่องตีเมืองเวียงจันทน์ ไว้ว่า

กรมพระราชวังบวรสถานมงคลแม่ทัพใหญ่ฝ่ายสยามได้มีรายงานไปทูลพระเจ้าแผ่นดินสยาม (พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3) เกี่ยวกับการยกทัพเข้าตีเมืองเวียงจันทน์ การนำพระพุทธรูปสำคัญรวม 9 องค์ส่งลงมาบางกอก ได้แก่ พระเสริม พระใส พระสุก พระแขกคำ พระแก่นจันทน์ พระสรงน้ำ พระเงินหล่อ และพระเงินบุ “ส่วนพระพุทธรูปที่ส่งลงไปบางกอกไม่ได้นั้น ได้ให้ก่อเจดีย์ใส่ไว้ที่ค่ายหลวงเมืองพันพร้าวเหนือวัด อิฐที่เอามาก่อนนั้น ได้เกณฑ์เอากับไพร่พลคนละ 2 ก้อนแล้วจารึกว่า “เจดีย์ปราบเวียงและความชั่วอายอนุ” ไว้ในแผ่นดินให้ปรากฏอยู่ชั่วฟ้าและดิน อย่าให้หัวเมืองทั้งปวงดูเยี่ยงอย่างกันต่อไป คั้นจดหมายลงไปแล้ว จึงให้ก่อพระเจดีย์แล้ว จึงเชิญเอาพระเสริมอยู่วัดยอดเขาแก้วมาบรรจุไว้ในเจดีย์ปราบเวียง” (สีลา วีระวงส์, 2010: 39 - 43)

เมื่อเจ้าอนุวงศ์มาเถลิงเวียงจันทน์รู้ว่าทหารสยามได้สร้างธาตุเจดีย์เป็นสัญลักษณ์ “ปราบเวียงจันทน์” และลงจารึกการกระทำของเจ้าอนุวงศ์ไว้ในธาตุนั้นด้วย เจ้าอนุวงศ์มีความเคียดแค้นที่สุด บໍมีความเจรจากันอีก ในคำคํานั้นก็สั่งทหารบุกเข้าฆ่าทหารสยามอยู่วัดกลาง 300 คน ตายเกือบหมด โตนหนีได้ 40 คนไปหนองคาย ไลงานแม่ทัพ พระยาสุพาวดี เพื่อป้ให้สยามตั้งตนได้ เจ้าลาดชะวงนำทหารลาวไปตีทหารสยาม โดยทัพที่อยู่บ้านบกหวาน เมืองหนองคาย ในวันที่ 18/8/1828 เจ้าลาดชะวงขี่ม้าแล่นแทงเจ้าสุพาวดี แล่นเข้ามาช่วย พอดีเจ้าลาดชะวงฟันหลวงพิพิตตายกับคอข้าง การต่อสู้ผันแปรไปอย่างดุเดือด เจ้าลาดชะวงบาดเจ็บอยู่หัวเขา จึงเห็นว่ากำลังมีน้อยกว่า ก็สั่งให้ทหารถอยกลับมาเวียงจันทน์ ในเวลาเจ้าลาดชะวงนำตีสยามอยู่นั้น เจ้าอนุวงศ์ก็ได้ให้ทหารม้างธาตุเจดีย์ที่สยามสร้างขึ้นอยู่หนองคาย ทำลายลงหมด เมื่อกลับมาเวียงจันทน์ เจ้าอนุวงศ์ปรึกษาน้าลูกว่า “พวกเขาอยู่เวียงจันทน์อีกบໍได้ จำเป็นต้องหนีไปเวียดนามอีก” (พุทธอง แสงอาคม, 2010: 70 - 71)

จะเห็นได้ว่าเจ้าอนุวงศ์เป็นแบบอย่างด้านความ “ฮักชาติแพงเชื้อ” และการสร้างความสามัคคีภายในชาติ เมื่อเห็นคนลาวหรือชาติลาวถูกกระทำโดยไม่เป็นธรรม หรือถูกดูหมิ่นเกียรติศักดิ์ศรี ภาพตัวแทนเจ้าอนุวงศ์จะลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อรักษาเกียรติและเอกราชของชาติลาวไว้ ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์ในการต่อสู้กับทหารสยามจึงเป็นการต่อรองกับความแพ้-ชนะทางสงคราม แม้ในประวัติศาสตร์จะบันทึกไว้ว่าลาวเป็นผู้พ่ายแพ้ในสงคราม สยามเป็นผู้ชนะ แต่ในชีวิตประวัติสมเด็จ

พระเจ้าอูนวงศ์ ของดวงไซ หลวงพะสี ผู้แต่งได้สร้างให้ฝ่ายลาวเป็นฝ่ายชนะ และสยามเป็นผู้พ่ายแพ้ ผ่านการสร้างเหตุการณ์สู้รบของตัวละครลาวและสยาม

การสร้างเจดีย์ปราบเวียงนั้นเป็นการเหยียดหยามเจ้าอูนวงศ์เป็นอย่างมาก เมื่อเจ้าอูนวงศ์ทราบเรื่องจึงมาทำลายเจดีย์ปราบเวียง ดังตัวบท

“พระเจ้าอูนได้ทราบว่า พระยาราชสุภาวดีถอยหนีไปตั้งอยู่เมืองโยธธา จึงมีอาชญาให้เจ้าลาดชะวงคุมทัพลงไปที่ ส่วนพระองค์ได้แต่งคนให้ข้ามไปม้าง พระเจดีย์ปราบเวียงที่สยามสร้างไว้ที่บ้านพันพ้าวเสีย แล้วเชิญเอาพระเสริมไว้ เวียงจันทน์ตั้งเก่า” (สีลา วีระวงส์, 2010: 51)

เจดีย์ปราบเวียงยังหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน รูปแบบศิลปะ ฐานเจดีย์ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส เหลือเพียงฐานบัวด้านล่างที่รองรับองค์ระฆังเหลี่ยมไว้ จึงน่าจะเป็นเจดีย์ทรงบัวเหลี่ยมตามแบบศิลปะ ล้านช้าง กำหนดอายุได้ต้นพุทธศตวรรษที่ 24-25 ปัจจุบันอยู่ภายในเขตรับผิดชอบของกองทัพเรือ เมื่อ พ.ศ.2369 กองทัพสยามนำโดยพระยาราชสุภาวดีได้มาตั้งทัพที่เมืองพันพ้าวเพื่อตีเมือง เวียงจันทน์ แล้วให้ก่อเจดีย์ไว้อีกหนึ่งแล้วให้เรียกว่าเจดีย์ปราบเวียงเป็นอนุสรณ์ในชัยชนะเหนือเมือง เวียงจันทน์ บ้างก็เชื่อกันว่าโบราณสถานแห่งนี้เคยเป็นสถานที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตเมื่อครั้งที่ อัญเชิญมาจากเมืองเวียงจันทน์

การสร้างเหตุการณ์ให้เจ้าอูนวงศ์ไปทำลายเจดีย์ปราบเวียงที่สยามสร้างขึ้นที่เมือง พันพ้าว การสร้างเหตุการณ์นี้ในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอูนวงศ์ถือเป็นการสร้างชาตินิยมอีกเหตุการณ์ หนึ่งให้เกิดความรู้สึกเกลียดชังสยามร่วมกัน การสร้างเจดีย์ปราบเวียงเป็นการสร้างวาทกรรมว่า เวียงจันทน์เป็นผู้พ่ายแพ้ ส่วนการสร้างเหตุการณ์ให้เจ้าอูนวงศ์ไปทำลายเจดีย์ปราบเวียงจึงเป็นการ สร้างพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ในการ “โต้ตอบ” การสร้างเจดีย์ปราบเวียงของสยาม ซึ่งเป็นการสร้าง สำนึกความเป็นชาติร่วมกันในการรับรู้ถึงการถูกสยามกดขี่ในฐานะเมืองประเทศราช

พูนุ ปณุกิตโต ชิว

ภาพประกอบ 5 เจดีย์พระแก้วมรกตหรือเจดีย์ปราบเวียง ที่บริเวณหน่วยเรือรักษาความสงบเรียบร้อย
ตามลำน้ำโขง อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย (นรข. หนองคาย)

โดยฐานข้อมูลโบราณสถานสำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศูนย์ศึกษาศิลปกรรมโบราณในเอเชีย
อาคเนย์ คณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร

http://www.archae.su.ac.th/art_in_thailand/?q=node/398

3.2.1.5 เหตุการณ์ในบ้านบกหวาน

เหตุการณ์เจ้าลาดชะวงนำทัพไปตีพระยาราชสุภาวดีที่บ้านบกหวานเป็นอีกเหตุการณ์หนึ่งที่ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวผลิตซ้ำและเผยแพร่กันอย่างแพร่หลาย ในเหตุการณ์ที่นี้ตัวละครเจ้าลาดชะวงได้สร้างวีรกรรมรบกับพระยาราชสุภาวดีแม่ทัพใหญ่ของไทย มีการสร้างเหตุการณ์ให้พระยาราชสุภาวดีเพลี่ยงพล้ำให้กับเจ้าลาดชะวงจนเกือบถึงแก่ชีวิต ดังตัวบทในหนังสือชุดมรดกเวียงจันทน์ เรื่องพระเจ้าอนุวงศ์ของสิลา วีระวงส์ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์เจ้าลาดชะวงนำทัพไปตีพระยาราชสุภาวดีที่บ้านบกหวานไว้ว่า

“ฝ่ายเจ้าพระยาราชสุภาวดีที่ลงไปตั้งอยู่เมืองยโสธร พอจัดแจงไพร่พลพร้อมแล้วก็ยกกลับคืนมา เจ้าลาดชะวงก็ยกนำลงไป เมื่อเดือน 11 ขึ้น 10 ค่ำ ปี ค.ศ.1828 กองทัพทั้งสองได้ไปประจวบกันอยู่บ้านบกหวาน (เข้าใจว่าอยู่ในแขวงหนองคาย) ได้รบกันตะลุมบอน เจ้าลาดชะวงขี่ม้าถือหอกแทงถึกอกเจ้าพระยาราชสุภาวดี เขาจะลงไปถึงท้องน้อยจนตม้่า พอโดดลงจะซ้าหลวงพิพิตน้องชายเจ้าพระยาราชสุภาวดีถอดดาบแล่นเข้ามาป้องกันพี่ชาย เจ้าราชวงศ์ยกดาบยกดาบฟันหลวงพิพิตขาดครึ่ง พอตีพวกทหารสยามยิงปืน

สุ่มใส่เจ้าราชวงศ์ ลูกป็นลูกหนึ่งมาถึกหัวเข้าเจ้าลาดชะวงล้มลง พวกบ่าวไพร่
เข้าใจว่าตายก็เข้าหามเอาเจ้าลาดชะวงได้แล้วพาหนีข้ามของมาเวียงจันทน์
ฝ่ายเจ้าพระยาราชสุพาวดีลุกขึ้นได้ คลำเบ็งบาดบ่เห็นเข้าลึกลงเอาน้ำมันยาใส่
แล้วให้บ่าวหามนำกองทัพเจ้าลาดชะวงมา” (สีลา วีระวงส์, 2010: 51 - 52)

จากตัวบทข้างต้นจะพบว่าแม่ในเหตุการณ์การรบที่ทุ่งบกหวานจะไม่มีใครแพ้ใครชนะ
เนื่องจากทั้งเจ้าลาดชะวงและพระยาราชสุพาวดีต่างบาดเจ็บทั้งคู่ แต่มีการสร้างเหตุการณ์ในเรื่องให้
เจ้าลาดชะวงมีความ “เหนือกว่า” ผ่านการกระทำที่องอาจกล้าหาญ แสดงให้เห็นถึงฝีมือการรบที่
“เหนือกว่า” แม่ทัพฝ่ายไทย ได้แก่ เหตุการณ์ที่เจ้าลาดชะวงขี่ม้าถือหอกแทงลูกอกเจ้าพระยาราชสุพา
วดีจนตกจากหลังม้า และฟันหลวงพิพิตจนขาดครึ่ง การสร้างเหตุการณ์นี้แสดงถึงการสร้างพื้นที่ของ
“ผู้ชนะ” อีกเหตุการณ์หนึ่ง

จากวีรกรรมความกล้าหาญในเหตุการณ์นี้เองที่ทำให้ชื่อของเจ้าลาดชะวงได้รับยกย่องให้
เป็นแม่ทัพคนสำคัญของเจ้าอนุวงศ์ และถูกนำชื่อไปตั้งเป็น “กองกำลังราชวงศ์” ซึ่งถูกเชื่อมโยงกับ
ประวัติศาสตร์การต่อสู้ของขบวนการคอมมิวนิสต์และพรรคประชาชนปฏิวัติลาวเพื่อเรียกร้องเอกราช
จากฝรั่งเศส ดังเนื้อหาในแบบเรียนประวัติศาสตร์มัธยมศึกษาปีที่ 3 ว่า

เหตุการณ์สำคัญหนึ่งในระยะนี้คือจากกองประกอบอาวุธ
โฆษณาได้กลายเป็นกำลังประกอบอาวุธที่เข้มแข็ง ในวันที่ 20.1.1949 กองทัพ
ลาวอิสระ (ปัจจุบันคือกองทัพปลดปล่อยประชาชนลาว) ก็ได้รับการสร้างตั้งขึ้น
อยู่ในเขต ชนชาติส่วนน้อย ที่ขึ้นกับเมืองเชียงค้อ แขวงหัวพัน กองที่กำเนิดขึ้น
แห่งแรกคือกองราชวงศ์ ในเวลานั้นกองราชวงศ์มีเพียงแต่ 25 คน โดยมีท่านไก
สอน พมวิหาน เป็นผู้บัญชา เหล่าทหารส่วนใหญ่ล้วนแล้วแต่เป็นลูกหลานของ
ชาวไร่ชาผู้ทุกข์ยาก (กระทรวงศึกษาธิการ กีฬาและกรรมการ, 1979, น. 8)

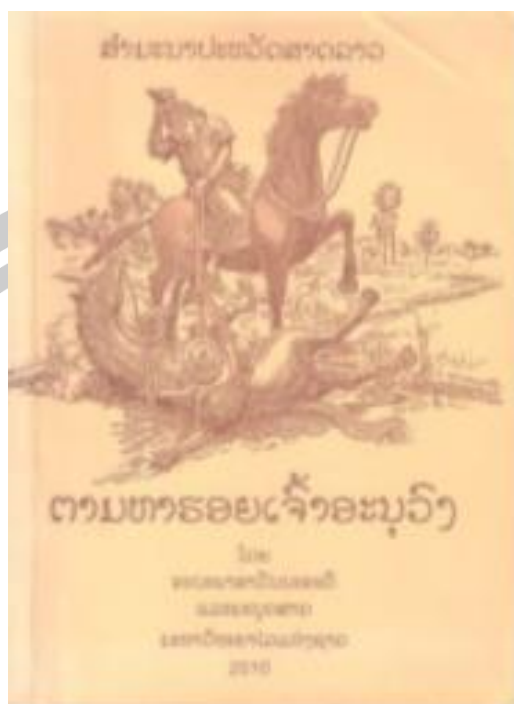
เมื่อพิจารณาแบบเรียนประวัติศาสตร์ลาวชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ฉบับ ปีค.ศ.1997
ปรากฏข้อมูลว่าแบบเรียนฉบับนี้ได้มีการกล่าวถึงความสำคัญของการจัดตั้งกองราชวงศ์ของท่านไก
สอน โดยเชื่อมโยงการจัดตั้งเข้ากับมิติตามเห็นของคณะพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนประจำลาวที่
ต้องการให้มีการจัดตั้งกองกำลังที่มีเอกภาพ การเชื่อมโยงเหตุการณ์ในอดีตของเจ้าลาดชะวงกับ
เหตุการณ์ปัจจุบันโดยการนำชื่อของเจ้าลาดชะวงมาตั้งเป็นชื่อกองกำลังติดอาวุธของพรรคปฏิวัติ
ประชาชนปฏิวัติลาวเป็นการสร้างชาตินิยมโดยรัฐที่ผลิตสร้างตัวบทเรื่องเล่าเจ้าอนุวงศ์ใหม่ โดยการ

สร้างความหมายใหม่ให้กับประวัติศาสตร์ลาวโดยการสอดแทรกอุดมการณ์ชาตินิยมว่าพรรคและรัฐ
นั้นสืบเชื้อสายต้นแบบการต่อสู้กู้ชาติลาวมาจากเจ้าอนุวงศ์และเจ้าลาดชะวงนั่นเอง

ภาพประกอบ 6 เหตุการณ์เจ้าราชวงศ์ (แม่ทัพลาว) แหวงสุววงะถี (แม่ทัพสยาม) ตกหลังม้า
ที่สมรภูมิมิบงบกวาน
ที่มา: หนังสือประวัติศาสตร์ลาวดึกดำบรรพ์ - ปัจจุบัน (หน้า 436) โดยคณะค้นคว้าเฉพาะกิจ
ประวัติศาสตร์ เวียงจันทน์

พูน ปณ ทัโต ชีเว

ภาพประกอบ 7 เหตุการณ์เจ้าราชวงศ์ (แม่ทัพลาว) แห่งพระยาราชสุภาวดี (แม่ทัพสยาม)

ดกหลังม้า ที่สมรภูมिरบทุ่งบกหวาน

ที่มา : ภาพบนปกหนังสือสัมมนา “ตามหารอยเจ้าอุนง์” จากสัมมนาประวัติศาสตร์ลาว ตามหารอยเจ้าอุนง์ โดยคณะภาษาวรรณคดีและมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว, 2010

เวียงจันทน์ : มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว

3.2.2 เหตุการณ์ในดินแดนสยาม

เหตุการณ์ในดินแดนสยามในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอุนง์มีการเมืองของสร้างเหตุการณ์ต่าง ๆ 4 เหตุการณ์ ได้แก่ เหตุการณ์ตอนที่เจ้าอุนง์กวาดเอาครัวหัวเมืองนครราชสีมา เหตุการณ์ทุ่งสัมฤทธิ์ เหตุการณ์สยามตีค่ายเมืองหนองบัวลำภู และเหตุการณ์เจ้าอุนง์สิ้นพระชนม์ ดังต่อไปนี้

3.2.2.1 เหตุการณ์ในทุ่งสัมฤทธิ์

เหตุการณ์ตอนที่เจ้าอุนง์กวาดเอาครัวหัวเมืองนครราชสีมา นั้นในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยได้กล่าวถึงเหตุการณ์นี้ว่า “เจ้าอุนง์ที่ก่อกบฏ” ในทางกลับกันประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวกลับกล่าวถึงเหตุการณ์เดียวกันนี้ว่า การที่เจ้าอุนง์ยกทัพไปกวาดเอาหัวเมืองนครราชสีมา นั้นเนื่องจากเจ้าเมืองนครราชสีมาเบียดเบียนไพร่บ้านพลเมืองให้ได้รับความทุกข์ร้อน ชาวบ้านจึงมาร้องทุกข์ต่อเจ้าอุนง์ ดังตัวบท

“เวลานั้น เจ้าพระยานครราชสีมาออกไปจัดราชการอยู่เมืองขุ
 ชันธ์ สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์จึงมีอาชญาสั่งให้พระยาพรหมยกบัตรเมือง
 นครราชสีมาออกไปเผ่าที่ค่าย แล้วมีอาชญาสั่งว่า “เจ้าพระยานครราชสีมา
 เบียดเบียนไพร่บ้านพลเมืองให้ได้รับความทุกข์ร้อน เหามาทางนี้มีคนเข้ามาร้อง
 ทุกข์อยู่บ่ขาด จึงให้เจ้ากวาดเอาครอบครัวเมืองนครราชสีมาขึ้นไปเวียงจันทน์
 ให้ทันภายในกำหนด 4 วัน” พระยาพรหมยกบัตรก็จัดแจงตามพระราชอาญา”

(สีลา วีระวงส์, 2010: 25)

การสร้างเหตุการณ์เช่นนี้ถือเป็นการสร้างเหตุผลและความชอบธรรมในการยกทัพไป
 กวาดเอาครัวเมืองโคราชของเจ้าอนุวงศ์ เป็นการล้มล้างชุดความคิดเดิมที่ว่า “เจ้าอนุวงศ์เป็นกบฏ”
 และเสนอชุดความคิดใหม่ที่ว่า “เจ้าอนุวงศ์เป็นวีรกษัตริย์” ที่มาปราบยุคเข็ญ การกวาดเอาครัวเมือง
 โคราชกลับไปเวียงจันทน์ในครั้งนี้ไม่ใช่ “การรุกราน” แต่เป็น “การช่วยเหลือ” ชาวเมืองโคราชที่ได้รับความ
 เดือดร้อนจากการเบียดเบียนของเจ้าเมือง

เหตุการณ์ที่ทุ่งสัมฤทธิ์เป็นประเด็นที่ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในการศึกษาทาง
 ประวัติศาสตร์ทั้งไทยและลาว ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวยุคแรกนั้นได้กล่าวถึงเหตุการณ์นี้ตามข้อมูล
 ที่ศึกษาและรวบรวมมาจากฝั่งไทย ว่าสาเหตุที่กองทัพเจ้าอนุวงศ์ต้องถอยทัพออกจากทุ่งสัมฤทธิ์ ใน
 บัรบที่ทุ่งสัมฤทธิ์นั้น เกิดจากนางโมและชาวบ้านผู้หญิงออกกลอุบายนำเหล้ามอมเมาทหารลาว
 จนหลับไหล และฉวยโอกาสในขณะนั้นฆ่าฟันทหารลาวตายเป็นจำนวนมาก ดังตัวบท

พวกครัวเมืองโคราชเดินทางมาถึงที่ทุ่งสัมฤทธิ์ก็ขอพัก เขาตั้งทัพอยู่ที่นั่น
 ชั่วครู่ โดยอ้างว่ามีความอึดหิวเมื่อยล้าหลาย แล้วพวกผู้สาวก็เอาเหล้ายาแจกจ่าย
 พวกนายคุมและทหารยามให้มึนเมาจนหลงไหลและนอนหลับไปก็มี พอถึงเวลาตีสกัด
 พวกครัวก็ลักฆ่าพวกนายคุมและพวกยามหมด รุ่งเช้ามาพวกครัวก็ตัดไม้มาตั้งเป็นค่าย
 ขึ้น ส่วนพวกนายคุมที่หนีได้ก็พากันมาเฝ้าพระเจ้าอนุ พระองค์จึงให้ตำรวจ 50 คน
 ขึ้นมาสืบเบี่ยงเหตุการณ์ พวกครัวเมืองโคราชเห็นตำรวจมากก็เอาปืนลัดยิง ถึกตำรวจตาย
 ลงหลายคน พวกตำรวจจึงกลับคืนมาทูลพระเจ้าอนุอีก พระเจ้าอนุจึงแต่งให้เจ้า
 สุนทรสิน เจ้ากำพร้าว และเจ้าปานคุมทหาร 3,000 คน มาตีพวกครัวเมืองโคราช เวลา
 นั้นพวกครัวตั้งค่ายได้แล้ว ก็พร้อมกันต่อสู้อย่างแข็งแรง เจ้าสุนทรสินเห็นพวกครัวต่อสู้
 อย่างแข็งขัน ก็เข้าใจว่ากองทัพของเจ้าพระยานครราชสีมาจะมาช่วย จึงถอยทัพกลับไป
 หาพระบิดา (สีลา วีระวงส์, 2010: 27 - 28)

แต่ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวในยุคหลังไม่ได้กล่าวถึงคุณหญิงโมในเหตุการณ์นี้ อีกทั้งยังตั้งคำถามถึงการมีตัวตนของคุณหญิงโม ดังผลงานของมยุรี และเผยแพร่ เหง้าสิวิทย์ ที่กล่าวไว้ว่า “หลายๆ ข้อมูลได้ยืนยันการมีตัวตนของ “ท้าวสุรนารี” หรือ “คุณหญิงโม” แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดและจำเป็นเกี่ยวกับปัญหานี้แม่บองใส่บทรายงานที่เขียนโดยเจ้าหน้าที่ทางการที่เมืองโคราชถึงเจ้าชีวิตสยาม รัชกาลที่ 3 ในกลางคืนเมื่อเขาได้ฆ่าตำรวจลาว 40 คนแล้วจึงเห็นว่าบมีผู้หญิงใดมาเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์เหล่านี้ ในตัวจริงตามเอกสารเค้าของสยามเกี่ยวกับทุ่งสัมฤทธิ์ และมุนเค็ง แม่บองได้ไว้ถึงเรื่องครวัโคราช หรือ “คุณหญิงโม” มาเกี่ยวพันแต่อย่างใด ในเมื่อกองทัพใหญ่ที่ 2 ของสยามที่เฝ้าอยู่แม่บองสามารถลำเลียงพลจำนวน 9,000 คน มาได้โดยไวเพื่อที่จะฆ่าตำรวจลาวจำนวน 40 คนนั้น และเจ้าอนุได้ถอยออกจากเมืองโคราชหนึ่งมื่อ (วัน) ก่อนที่พลของสยามจะมาสังหารตำรวจลาวจำนวนดังกล่าวที่ทุ่งสัมฤทธิ์” (มยุรี และเผยแพร่ เหง้าสิวิทย์, 2010 : 111)

จากการศึกษาพบว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวในยุคหลังมีการตั้งคำถามเกี่ยวกับการสร้างเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย รวมไปถึงบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยอย่างคุณหญิงโมว่ามีตัวตนจริงหรือไม่ เมื่อชุดความคิดนี้มีการตั้งคำถามและสืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์อย่างจริงจังจนนำไปสู่การตั้งประเด็นถึงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ทำให้ชุดความคิดเก่าถูกลบล้างไป ในหนังสือแบบเรียนลาวและในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวยุคหลังจึงไม่ได้กล่าวถึงคุณหญิงโมในเหตุการณ์ทุ่งสัมฤทธิ์ แต่จะเน้นย้ำถึงวีรกรรมการต่อสู้ของเจ้าอนุวงศ์และทหารลาวว่ามีฝีมือการรบเหนือทหารไทย อีกทั้งกล่าวถึงสาเหตุที่เจ้าอนุวงศ์ยกทัพไปกวาดเอาครัวชาวโคราชว่าเป็นการช่วยเหลือชาวโคราชที่กำลังได้รับความเดือดร้อน ไม่ใช่การรุกรานหรือก่อกบฏดังที่ปรากฏในเหตุการณ์ของประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย

3.2.2.2 เหตุการณ์ในบางกอก

นอกจากการให้ความสำคัญกับเหตุแห่งสงครามกัเอกราชของชาติ วีรกรรมความกล้าหาญของเจ้าอนุวงศ์ เจ้านายฝ่ายลาว และประชาชนลาวแล้ว อีกหนึ่งเรื่องราวที่ถูกให้ความสำคัญและเน้นย้ำอย่างยิ่งในสงครามกัชาติของเจ้าอนุวงศ์คือ โศกนาฏกรรมของชาติ ความเจ็บปวดร้าวร้าวของประชาชนชาวลาว เช่นเดียวกับชะตากรรมของเจ้าอนุวงศ์ ที่ถูกทรมานในบางกอก ถูกข่มขืน ภัยเกียรติ และพบกับชะตากรรมที่โหดร้ายหลังความพ่ายแพ้ในสงครามครั้งนั้น เจ้าอนุวงศ์ถูกจับใส่กรงขังประจาน อดน้ำและอาหาร ถูกทรมานด้วยวิธีป่าเถื่อนจนสิ้นพระชนม์บนแผ่นดินสยามได้ถูกผลิตซ้ำและบอกเล่าแก่ลูกหลานชาวลาวอย่างไม่รู้จบ ดังตัวบท

พวกเขาทำกรงเหล็กใหญ่ใส่เจ้าอนุ มีกรงเหล็กน้อยสำหรับใส่ ลูกหลานญาติวงศ์ของเจ้าอนุอีก 13 กรง ตั้งเรียงต่อ ๆ กันเป็นแถว มีเครื่อง ธรรมดาต่าง ๆ คือ ครกสากสำหรับตำ เบ็ดสำหรับเกาะแขวน หม้อซ่างสำหรับ ต้ม ขวานสำหรับผ่าอก เลื่อยสำหรับเลื่อยแขนขา มีขาหยั่งสำหรับเสียบทั้งเป็น มีเชื่อน้ำมันใช้กรวยน้ำมันยาง สำหรับกอกใส่และเอาไฟเผา มีเครื่องใส่โทษไว้ ครบทุกอย่างตั้งเรียงเป็นแถวอยู่กลางสนาม...พวกราษฎรหญิงชายในเมืองนอก เมือง พวกกันมามองจนแน่นทุกเวลาไม่ได้ขาด บางพวกก็มานั่งคอยด่าสาปแช่ง ถึงยามแรงก็เอาพวกท่านมามัดขาหยั่งเป็นแถวกันไปให้ร้องประจานโทษของ ตนต่าง ๆ ทำอยู่แวนนี้ได้ 7-8 ครั้ง เจ้าอนุทนต่อการทรมานอันป่าเถื่อนนี้ไม่ได้ ท่านจึงได้เป็นไข้ล้มเจ็บลงและเลือดไหลตลอดได้ 3 วันก็กระอักเลือดตาย

(คณะค้นคว้าเฉพาะกิจประวัติศาสตร์ลาว, 2000 : 441)

จากตัวบทข้างต้นจะพบว่าการบรรยายถึงโศกนาฏกรรมในวาระสุดท้ายของเจ้าอนุวงศ์ ที่ถูกทรมานอย่างแสนสาหัสจนถึงแก่ชีวิต แต่ในพื้นที่เชิงเจ้าอนุ ตอนที่ 43: ชานนตามลงไปหาเจ้าอนุที่ บางกอก และเจ้าอนุสิ้นพระชนม์ พบว่าผู้แต่งได้เสนอภาพตัวแทนเจ้าอนุวงศ์ให้เป็นวีรกษัตริย์ที่ สิ้นพระชนม์อย่างสมเกียรติ ดังตัวบท

แต่นั้น	ยังชะหม่อมเจ้า	ลดชั่วสาละมอน	
พระก็	ลาสงสาร	สู่ไตรพะตึงแก้ว	
เขาก็	แปงศพล้าง	ประนมจอมกวมกราบ	พระองค์แล้ว
	คำและแก้ว	แสงเหลื่อมเรือเรือง	
	ยาบๆ สร้อย	ใบสีเกาะไขว่	
	ลมพัดต้อง	ปีกป้องแกว่งหาง	
	รจนาแต่้ม	กินรีเياهย่อง	
	หางก่องค้อม	แขนส้วยค่องคือ	
	ตามคิ้ว	คอคางเหลียวเหลือด	
	พือปีกพ้อน	ออนอ้วนอ่อนทวาย	
มีทั้ง	รูปเทวดาเจ้า	ถือทุงเตียรดาษ	
	พรหมสีหน้า	หมายไว้ชุมนุม	
เขาก็	งันคาบเจ้า	บริบูรณ์แล้วจูด	
	ไฟใส่ขึ้น	ประนมแก้วมุ่นผง	

ฝูงหมู่	สังโคเจ้า	ยวงบุญบนบอก	
	เททอน้ำ	ลงแท้ส่งบุญ	
ให้เจ้า	เมื่ออยู่สร้าง	เมืองสวรรคตสนุกยิ่ง	จริงแท้
โลกนี้	บ่เที่ยงแท้	อย่าได้ท่องเที่ยว	พระเฮย
	สุขทุกข้นั้น	ไผบาส่องตาเห็น	แท้แล้ว
เป็นตั้ง	กงเกียมผัน	ปืมเวียนเลิงเลื่อย	
โลกนี้	บ่เที่ยงแท้	เสมอตั้งนิรพาน	
อินทร์พรหม	ทังเทวดา	ก็เล่าตายจริงแท้	
สัตว์อยู่	ไต้ลุ่มฟ้า	ไต่โลกเราเห็น	นี้แล้ว
ชื่อว่า	คำตายแขวน	ชูคนบ่คาวัน	

(คณะคณาจารย์ภาควิชาภาษาลาว - วรรณคดี, 2004: 117)

จากคำประพันธ์ที่ยกมาข้างต้น ผู้แต่งได้เขียนเรื่องราวเหตุการณ์สิ้นพระชนม์ของเจ้าอนุวงศ์ให้แตกต่างไปจากความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากต้องการสร้างให้ภาพตัวแทนเจ้าอนุวงศ์เป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่เมื่อสิ้นพระชนม์ก็ได้รับการจัดงานถวายพระเพลิงอย่างสมเกียรติ มีพิธี “งัน” พระศพ และถวายพระเพลิง มีพระสงฆ์สวดทำพิธี และมีการกรวดน้ำส่งบุญตามพิธีทางพระพุทธศาสนา คำว่า “ลาสงสารสู่ไต่พะตึงแก้ว” เป็นการทำให้ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์กลายเป็นเทพเทวดาที่ลงมาจุติในโลกมนุษย์ เมื่อสิ้นพระชนม์แล้วก็กลับไปอยู่บนสวรรค์ “ให้เจ้า เมื่ออยู่สร้าง เมืองสวรรคตสนุกยิ่ง จริงแท้ โลกนี้ บ่เที่ยงแท้ อย่าได้ท่องเที่ยว พระเฮย” ผู้แต่งสร้างให้ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์ให้กลายเป็นสมมติเทพที่เกิดในโลกมนุษย์และเมื่อสิ้นบุญบารมีก็กลับไปอยู่บนสวรรค์ ต่างจากตัวบทในประวัตินิพนธ์ลาวเรื่องอื่น ๆ ที่กล่าวถึงวาระสุดท้ายของเจ้าอนุวงศ์ที่ถูกทรมานอย่างแสนสาหัสจนถึงแก่กรรมด้วยความอับยศอดสู

3.2.3 เหตุการณ์ในดินแดนเวียตนาม

3.2.3.1 เหตุการณ์ในเมืองพวน

เจ้าน้อยเมืองพวนเป็นราชบุตรเขยของเจ้าอนุวงศ์ ในประวัตินิพนธ์ลาวยุคแรกๆ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เจ้าอนุวงศ์ถูกจับว่าเจ้าน้อยเมืองพวนเป็นผู้จับเจ้าอนุวงศ์ส่งให้ทหารไทย แต่ในยุคหลังได้มีการเขียนประวัตินิพนธ์เกี่ยวกับเหตุการณ์นี้ขึ้นมาใหม่โดยมีการสร้างเหตุการณ์เกี่ยวกับเหตุการณ์นี้อย่างหลากหลาย เนื่องจากมีการตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับความ “จริงแท้” ของประวัตินิพนธ์ที่ถูกเขียนขึ้นโดยไทย ดังที่เจ้าคำหลวง หน่อคำ ได้กล่าวถึงความเป็นมาของการเขียน

ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวเกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์ในยุคแรกๆ ว่าสิลา วีระวงส์ เป็นผู้เขียนโดยได้ถ่ายทอดตามเนื้อหาที่ได้ศึกษามาจากเอกสารทางฝั่งไทย ดังข้อความที่ว่า

สิลา วีระวงส์ นั้น ท่านอ่อนเคือขันไซ ณ เวียงจันทน์ ได้ขอร้องให้ไปศึกษาค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ เกี่ยวกับประเทศลาว ที่หอสมุดแห่งชาติไทยที่บางกอก เพื่อให้รู้เรื่องเกี่ยวกับประเทศลาวในสมัยก่อน เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ตอนเจ้าอนุ่นี้ เมื่อไทยเขียนไปจึ่งใด สิลา วีระวงส์ ก็ต้องทำตามตัวอักษร เพื่อรักษาไว้ซึ่งความเชื่อถือตรงตามปืม ในเมื่อประวัติศาสตร์ไทย หากเขียนโดยเจ้านายฝ่ายไทย เนื้อในทุกอย่างก็ต้องเข้าข้างฝ่ายไทยอยู่เสมอโดยบ่ต้องสงสัย

ดังนั้น การที่ปืมของสิลา วีระวงส์ เขียนว่า เจ้าน้อยเมืองพวนได้จับเจ้าอนุให้แกไทย นั้น ก็แม่นมีต้นตอมาจากสิลา วีระวงส์ ที่ได้กายออกจากประวัติศาสตร์ส่วนหนึ่งที่มาจากหอสมุดแห่งชาติของไทย ซึ่งก็บ่แม่นโทษของสิลา วีระวงส์ แต่มันแม่นหน้าที่ของปัญญาชนลาวทั้งหมดที่ต้องพากันหาข้อมูลหลักฐานมาพิสูจน์ว่าสิ่งที่เจ้านายฝ่ายไทยเขียนไว้อยู่ในประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเจ้าอนุ นั้นบ่ได้ถูกต้องตามความเป็นจริง การเขียนประวัติศาสตร์ดังกล่าวเป็นการเอาเปรียบคนลาวเราที่เขาเคยเอ็นว่า “ไอ้ลาวตาขาว” , “ไอ้โง่” และยุยงส่งเสริมให้คนลาวผิดซ้องต้องเถียงซึ่งกันและกันตลอดชั่วลูกและหลาน เพื่อเขาจะได้กลืนกินลาวในอนาคต ลาวเอยลาว (เจ้าคำหลวง หน่อคำ, 2555: 118 - 119)

หลังจากนั้นได้มีการผลิตสร้างประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เจ้าอนุวงศ์ถูกจับส่งบางกอกโดยนักการเมือง นักวิชาการ ของลาว ดังที่ปรากฏในหนังสือประวัติศาสตร์เมืองพวน ของ(เจ้าคำหลวง หน่อคำ, 2555: 125 - 140) ตามตารางที่แสดงต่อไปนี้

ตาราง 1 การสร้างเหตุการณ์เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เจ้าอนุวงศ์ถูกจับส่งบางกอก

ผู้แต่ง	การสร้างเหตุการณ์
พระบาทสมเด็จพระเจ้ามหาชีวิต สีเสหว่าววง	กองทัพไทยมาราวีเวียงจันทน์ และจับเจ้าอนุไปบางกอก
พู่มี วงวิจิต	มาฮอดถ้ำผากัน ทหารยวนของหนานซัดติยะที่กองทัพไทยให้ติดตามมานั้นได้นำมาทันแล้วก็จับเอาเจ้าอนุได้ จึงได้เอาฟันใส่หีบหวายใหญ่ หามไปให้เจ้าพระยาราชสุภาวดีที่เมืองเวียงจันทน์ เพื่อนำส่งลงไปบางกอก
เจ้าคำหมั้น วงกตรัตตะนะ	พระเจ้าอนุรุธราชก็โดนหนีเสด็จมาทางนาขม นางา ถึงบ้านไร่เมืองจิม ถ้ำผากัน กองทหารยวนของหนานซัดติยะ จากเมืองน่านนำมาทัน จึงจับเอาพระเจ้าอนุรุธราชได้ที่นั้น ใส่หีบหวายหามไปให้พระยาราชสุภาวดีที่เมืองเวียงจันทน์ บ่แมนเจ้าน้อยจับพระเจ้าอนุรุธราชให้ไทย ตามตั้งพงศาสดารของท่านเลอบูลังเซ (Le Laos par paul Le Boulanger) ซึ่งนำความนั้นมาแต่พงศาสดารของเวียดนาม
หุมพัน ไชยะสิต	หลังจากที่ไทยสืบทราบพระเจ้าอนุพร้อมพระบรมวงศานุวงศ์ได้หลบหนีไปลี้ซ่อนอยู่ในความอารักขาของเจ้าน้อยแห่งอาณาจักรพวนแล้ว เพื่อบ้ให้ราชบุตรเขยมีปัญหายุ่งยากย้อนตน พระเจ้าอนุพร้อมด้วยขบวนแห่ติดตามจึงได้ตัดสินใจหนีออกจากที่ลี้ซ่อนจากทางเมืองพวน พระองค์มีแผนจะหนีไปพึ่งญาติพี่น้องที่อยู่ทางสิบสองพันนา ลื้อ หรือเมืองจีน แต่บ้ตั้งเดชะบุญ จึงได้ถูกทหารยวนของหนานซัดติยะ ซึ่งสยามได้จัดส่งจากเมืองน่านเพื่อไปปลัดทางนั้นนำไปทัน จึงจับได้ก่อนอยู่ที่เชิงเขาไค้ ในเขตเมืองเชียงแตด/ภูสูง แล้วได้จัดส่งมอบให้เจ้านายที่ไทย

ตาราง 1 (ต่อ)

ผู้แต่ง	การสร้างเหตุการณ์
มหาคำมุย สีสะหวัดดี	<p>หลังจากได้เสียสงครามให้แก่สยามแล้ว พระเจ้าอนุรุธราชถูกทหารไทยจับได้ ดังนั้นทางการไทยและเวียดนามจึงได้มีแผนยุทธโยบายการเมืองเพื่อแบ่งแยกลาว ให้ลาวแตกคอกันตลอดไป ในประวัติศาสตร์ของชาติตน จึงป็นเรื่องราวเจ้าน้อยเป็นผู้จับเจ้าอนุรุธราชให้แก่ไทย ทั้งนี้ก็เพื่อให้ลาวทั้งหลายได้เกลียดชังกันเอง ให้ลาวเวียงจันทน์เกลียดลาวเชียงขวาง ให้ลาวได้เกลียดชังลาวเหนือต่อ ๆ ไป ความจริงแล้วเกี่ยวกับการพ่ายหนีศึกสงครามในครั้งนั้นไทยได้ยกกำลังทหารนำติดตามพระเจ้าอนุรุธราชจนฮอดเมืองพวน จึงยอมจะบ่เป็นการยากที่ไทยจะสืบรู้ว่าพระเจ้าอนุรุธราช ไปลี้ตัวอยู่ใส่ หรืออยู่ภูหน่วยใด ในเมื่อจับได้แล้ว ทั้งพวกแควและไทยจึงพากันหาเรื่องเพื่อทิ่มโทษให้เจ้าน้อยได้รับบาป</p>
คำผู จันทะเสนี	<p>เจ้าน้อยเป็นลูกเขยของเจ้าอนุ หลังจากเจ้าอนุได้ถูกปราชัยในสงครามภูษาดลาว ทหารไทยได้ไล่ติดตามเจ้าอนุจนถึงเชียงขวาง เจ้าน้อยได้ต้อนรับเอาเจ้าอนุและครอบครัวไปเลี้ยงไว้อยู่ในถ้ำผากัน เมื่อพวกทหารไทยไปฮอดเชียงขวางแล้ว แต่ซอกบ่เห็นเจ้าอนุ จึงได้สอบถามนำประชาชนทั่วไป ผู้ใดตอบว่า “บ่รู้บ่เห็น” ก็ถูกทหารไทยเขียนตีและเตะ ผู้ใดมีลักษณะอยากต่อต้านหรือต่อสู้อความว่า แม่นถูกทหารไทยฆ่าถ่มแบบทารุณ แต่ละวันประชาชนพวนที่บ่รู้เดียงสา และบ่มีความผิด ต้องล้มตายจากเมี้ยและลูกครันพวกทหารไทยไปทางใด ทางนั้นต้องมีคนเจ็บและตาย ย้อนถูกตีและฆ่าถ่มแบบป่าเถื่อน ประชาชนพวนที่เอาน้ำและอาหารไปส่งถวายแต่พระเจ้าอนุนั้นได้รายงานทุก ๆ เหตุการณ์ ให้พระองค์ทราบ จึงทรงสำนึกว่า หากพระองค์ยังสืบต่อสิ่งตัวของพระองค์อยู่ในถ้ำแห่งนี้ต่อไปอีกเหิงนาน ประชาชนพวนจะได้รับความเดือดร้อน จะถูกทรมาน และจะถูกดับสูญอย่างบ่มีวันสิ้นสุด ดังนั้น พระองค์จึงตัดสินใจออกมาสวามีภักดีโดยพระองค์เอง บ่แม่นเจ้าน้อยจับพระองค์ส่งให้ไทย</p>

ตาราง 1 (ต่อ)

ผู้แต่ง	การสร้างเหตุการณ์
เจ้าคำหลวง หน่อคำ	พระเจ้าอนุได้ถูกจับในเวลาทีพระองค์กำลังเดินทางเพื่อหลบหนีการติดตามของทหารไทย ในพระราชประสงค์จะไปพึ่งญาติพี่น้องที่อยู่ทางเขตสิบสองพันนาลื้อ หลังจากที่พระองค์ได้ตัดสินใจหนีออกจากถ้ำผากันไป แต่บ่แม่นออกมาเพื่อสวามิภักดิ์ แล้วเลยถูกลัดทางก่อนโดยทหารยวนของหนานซัตติยะ
เผยพัน เหง้าสีวิทัน	เอกสารหลายฉบับได้กล่าวหาว่า เจ้าน้อยเมืองพวนเป็นผู้จับเอาเจ้าอนุวงศ์ส่งให้สยาม ตัวจริงแล้วผู้จับเจ้าอนุวงศ์แม่นพญาลับแลของเมืองน่าน จากผลงานครั้งนี้พระยาลับแลได้นามยศเป็น “พระวินาศอนู” และได้เป็นเจ้าเมืองเชียงคาน
ดวงไซ หลวงพะสี	เดือน 12 ออกใหม่ 15 ค่ำ (วันที่ 12 พะจิก 1828) เจ้าน้อยเมืองพวนแต่งให้เพี้ยกางเมืองกับเพี้ยมหาไซ มาลาขานต่อเจ้าพระยาราชสุภาวดี แม่ทัพใหญ่ของไทยที่อยู่นครเวียงจันทน์ว่า “จะขอขานอาสาแต่งกองทัพออกสกัดทุกที่ทุกบ่อน นับทั้งด่านต่าง ๆ เพื่อบ่ให้เจ้าอนุวงศ์หนีไปได้ และจะพยายามจับเจ้าอนุวงศ์ให้จนได้ ขออย่าให้กองทัพไทยยกขึ้นไปเมืองพวนเลย” แล้วเจ้าน้อยเมืองพวนก็แต่งกองทัพทหารออกสกัดจับพระเจ้าอนุวงศ์ไปทั่วแห่งหนตำบล พวกทหารนำไปพ้อพระเจ้าอนุวงศ์ที่ถ้ำเขตแดนผาเป็นซำ และได้สู้รบกันอยู่ที่นั่นเต็มความสามารถ แต่ทหารพระเจ้าอนุวงศ์ทั้งฮึดหม้อยทั้งมีจำนวนน้อย บวกกับมีภาระปกป้องรักษาพระเจ้านางต่างๆ ที่ติดตามมาพร้อม จึงพากันถอยขึ้นไปตามทางเหนือที่ภูเขากู่ เจ้าน้อยเมืองพวนได้สั่งให้ ทหาร 50 คน อ้อมเอาไว้ แล้วแต่งเพี้ยนามโคดกับเพี้ยอุทุมลงมาแจ้งข่าวให้แม่ทัพใหญ่ของไทยอยู่ที่เวียงจันทน์ทราบ

ตาราง 1 (ต่อ)

ผู้แต่ง	การสร้างเหตุการณ์
ดวงไซ หลวงพะสี (ต่อ)	แม่ทัพไทยจึงแต่งให้พระอินทรเดช พระสุพันเชียงสา รวมทั้งพระเจ้าหลวงพระบาง ก็แต่งให้ท้าวมหาพรหม และมหาขัตติยะเมืองน่านคุมทหารร่วมเดินทางมาจับพระเจ้าอนุนวงศ์ ท้าวมหาพรหมกับมหาขัตติยะไปพบนายด่านเมืองพวน พวกนายด่านเมืองพวนจึงฟ้าวพากันไปหุ้มจับเอาพระเจ้าอนุนวงศ์ได้พร้อมทั้งเจ้านางคำป๋อง เจ้านางทองดี เจ้านางคำใส เจ้านางบุษบา ชุมพระชายาของพระเจ้าอนุนวงศ์กับเจ้านางคำแพง เจ้านางหนู พระราชธิดาของพระเจ้าอนุนวงศ์ และหลานสาวอีกคนหนึ่ง

หลังจากที่มีการผลิตสร้างประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวเกี่ยวกับเจ้าอนุนวงศ์โดยนักวิชาการและนักการเมืองลาวอย่างหลากหลาย ประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เขียนโดยสีลา วีระวงส์ ก็ถูกยกเลิกให้เผยแพร่ในแบบเรียนลาว และมีการนำประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ถูกผลิตสร้างขึ้นมาใหม่ไปใช้ในแบบเรียนแทนเนื้อหาเก่าที่ถูกอ้างอิงมาจากเอกสารของไทย ดังเจ้าคำหลวง หน่อคำ กล่าวไว้ว่า

ประวัติศาสตร์ของเราที่เขียนขึ้นโดยคนไทย แต่ได้ถูกนำมาเผยแพร่ในประเทศลาว โดยสีลา วีระวงส์ เป็นเวลายาวนานพอสมควรจนซึมซาบลงลึก ได้ถูกดัดให้นำออกเผยแพร่ซ้ำเรียนโดยกระทรวงศึกษาธิการ แล้วจึงขออนุญาตจากพระราชเลขาธิการแห่งบรมหาราชวังที่นครหลวงพระบาง เพื่อขออนุญาตเอาประวัติศาสตร์ที่เขียนโดยลายมือของพระบาทสมเด็จพระเจ้ามหาชีวิตสีเสหวางวง ออกมาใช้แทนประวัติศาสตร์เก่าตามจดหมายเลขที่ 364/ส.ส. ของกระทรวงศึกษาธิการแห่งพระราชอาณาจักรลาว เขียนโดยพญาไชยะเพ็ดจำพอน (เหลื่อม อินสีเชียงใหม่) รองนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ ศิลปกร และกีฬา-เยาวชน ลงวันที่ 15 มีนาคม ค.ศ.1967 ที่นครเวียงจันทน์ พระราชอาณาจักรลาว

(เจ้าคำหลวง หน่อคำ, 2555: 117)

ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวที่เขียนขึ้นโดยคนลาวหลายเรื่องได้สร้างวาทกรรม “เจ้าน้อยบ่ได้จับเจ้าอนุให้ไทยสยาม” เพื่อลบล้างประวัติศาสตร์เหตุการณ์เดียวกันนี้ที่ถูกเขียนขึ้นโดยคนไทย เหตุการณ์ดังกล่าวถูกเขียนขึ้นในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวในมุมมองใหม่ซึ่งมีความคลาดเคลื่อนทางเนื้อหาในส่วนที่ว่าใครเป็นผู้จับเจ้าอนุวงศ์ส่งให้ไทย แต่มีลักษณะร่วมอย่างเดียวกันคือการสร้างเหตุการณ์ให้เจ้าน้อยเมืองพวนพินมลทินจากชุดความคิดแบบเก่าของประวัติศาสตร์ที่ถูกเขียนขึ้นโดยคนไทย ว่า “เจ้าน้อยเมืองพวนเป็นผู้จับเจ้าอนุส่งให้สยาม”

นอกจากการให้ความสำคัญกับเหตุแห่งสงครามกู่เอกราชของชาติ วิรกรรมความกล้าหาญของเจ้าอนุวงศ์ แม่ทัพนายกอง และประชาชนลาว อีกหนึ่งเรื่องราวที่ถูกให้ความสำคัญ และเน้นย้ำอย่างยิ่งในสงครามกู่เอกราชของเจ้าอนุวงศ์ก็คือ โศกนาฏกรรมของชาติ ความเจ็บปวดครวคร่าของประชาชนลาว หลังความพ่ายแพ้ในสงครามได้ถูกตอกย้ำในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวทุกชิ้น (อนินทร์ พุฒิชัยติ, 2557: 142)

3.2.2.2 เหตุการณ์ในอานนาม

ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวในยุคแรกๆ กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เจ้าน้อยเมืองพวนถูกประหารชีวิตว่าเกิดจากสาเหตุที่เจ้าน้อยเมืองพวนจับเจ้าอนุวงศ์ส่งให้สยาม จึงส่งผลให้พระเจ้าจักรพรรดิแห่งเวียดนามไม่พอพระทัยเป็นอย่างมาก จึงสั่งประหารชีวิตเจ้าน้อยเมืองพวน แต่ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวในยุคหลังพบว่ามีกรกล่าวถึงเหตุผลทางการเมืองที่ทำให้เจ้าน้อยเมืองพวนถูกประหารชีวิตดังนี้

เจ้าน้อยเมืองพวนถูกประหารชีวิตเพราะว่าเจ้าจักรพรรดิมีนามว่า “เมออำนาจเผด็จการ” ต้องการเอาเมืองเชียงขวางไปเข้ากับประเทศแควกลางอานนาม แบบใช้อำนาจเผด็จการเด็ดขาด 1) เจ้าน้อยเมืองพวนถูกตู่หาว่าเป็นผู้จับพระเจ้าอนุให้แก่ไทยสยามแบบบรู้อีตคองประเพณีอันดีงามของลาวเรา โดยเฉพาะระหว่างลูกเขยและพ่อตา 2) เจ้าน้อยเมืองพวนถูกตู่หาว่าเป็นผู้สืบสายตระกูลมาจากราชวงศ์และต้องถูกกวาดล้างดับสูญ ให้เกลี้ยงออกจากผืนแผ่นดินอานนาม 3) เจ้าน้อยเมืองพวนถูกตู่หาว่าเป็นผู้สร้างปัญหาและสร้างความยุ่งยากให้กับแผ่นดินอานนามตลอดมา จึงต้องสมควรลบล้างและดับสูญ

ทั้งสามข้อกล่าวหานี้แม่นยำอ้างอันเล็กแลบของพระเจ้าจักรพรรดิ
มินมาง เพื่อประหารชีวิตของเจ้าน้อยเมืองพวน แต่แนวคิดจิตใจอันแท้จริงที่
เจ้าจักรพรรดิมินมางบ่เคยอ้างกล่าวถึงนั้นแม่นยำต้องการเอาเชียงขวางไปเป็น
ของแกวกลางอานนามแบบใช้สิทธิอำนาจเผด็จการเด็ดขาด

(เจ้าคำหลวง หน่อคำ, 2555: 118 - 119)

การสร้างเหตุการณ์เรื่องเล่าเจ้าอนุวงศ์มีการสร้างเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์นิพนธ์
ลาวในเรื่องเดียวกันนั้นถูกผลิตสร้างขึ้นจากชุดความคิดที่แตกต่างกัน เหตุการณ์ในเรื่องเล่าของเจ้า
อนุวงศ์จึงมีความสับสนไหลของข้อมูล ขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นผู้เขียน และนำข้อมูลมาจากที่ใด
ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวในเรื่องเล่าเจ้าอนุวงศ์จึงมีการปรับเปลี่ยนข้อมูลใหม่ตลอดเวลา และมีการ
สร้างเหตุการณ์เพื่อนำเสนอชุดความคิดใหม่เพื่อจุดประสงค์ทางการเมือง อย่างเช่นในเหตุการณ์
ประหารชีวิตเจ้าน้อยเมืองพวน มีการสร้างชุดความคิดใหม่ในเรื่องการยึดเอาอิปไตยเหนือดินแดน
เชียงขวางของอานนาม แทนที่ชุดความคิดเก่าที่ว่าเจ้าน้อยเมืองพวนถูกประหารชีวิตเพราะทรยศต่อ
เจ้าอนุวงศ์และจับเจ้าอนุวงศ์ส่งให้สยาม

จากการศึกษาการเมืองของการสร้างเหตุการณ์ในเรื่องเล่าเจ้าอนุวงศ์พบว่า ในยุค
แรกของการศึกษาประวัติศาสตร์ลาวเกี่ยวกับตำนานเจ้าอนุวงศ์ส่วนใหญ่ลาวจะศึกษาและถ่ายทอด
โดยการอ้างอิงจากประวัติศาสตร์ไทย ต่อมามีการผลิตสร้างเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ที่เขียนขึ้นโดย
คนลาว มีการตอบโต้ว่าทกรรมเดิมที่ถูกเขียนขึ้นโดยคนไทย ซึ่งคนลาวมองว่ามีการบิดเบือนทาง
ประวัติศาสตร์ จึงได้เขียนประวัติศาสตร์ขึ้นมาใหม่โดยคนลาว เพื่อสร้างวาทกรรมใหม่มาลบล้างชุด
ความคิดเก่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ที่ถูกเขียนขึ้นโดยคน
ไทย เมื่อมีชุดความคิดใหม่มาแทนที่ ชุดความคิดเก่าก็ถูกกลบเลือนไปจากการเรียนการสอนของลาว

นอกจากนี้ยังพบว่าการรื้อฟื้นเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์โดยการเชื่อมโยงเหตุการณ์
ในอดีตสมัยเจ้าอนุวงศ์กับเหตุการณ์ของพรรคและรัฐ สปป.ลาว เหตุผลในการผลิตสร้างเรื่องเล่า
ตำนานเจ้าอนุวงศ์นี้ไม่ใช่เพียงเพื่อปลุกฝังอุดมการณ์ชาตินิยมเท่านั้น หากแต่มีความหมายลึกซึ้ง
มากกว่านั้น ซึ่งเหตุการณ์บางอย่างดูเหมือนจะไปกับไม่ได้กับอดีต รวมทั้งมีตั้งคำถามกับชุดความคิดที่
มีมาแต่เดิม และผลิตสร้างชุดความคิดใหม่ขึ้นมาโดยพรรคและรัฐ เพื่อการสร้างความชอบธรรมใน
อำนาจการปกครอง เหตุการณ์บางเหตุการณ์ย่อมก่อให้เกิดความเจ็บปวดอย่างลึกซึ้งกับบุคคล ชนชั้น
หรือคนบางกลุ่ม ความปรารถนาที่จะให้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของชาติลาวมีความต่อเนื่องและ
เชื่อมโยงกันจึงแสดงให้เห็นการเมืองของเรื่องเล่าเจ้าอนุวงศ์ผ่านการสร้างเหตุการณ์ในความหมายใหม่
โดยมีจุดประสงค์ทางการเมืองการปกครองแฝงเร้นอยู่อย่างมีนัยสำคัญ

3.3 การสร้างวาทกรรมรัฐชาติในเรื่องเล่าเจ้าตำนานอนุวงศ์

รัฐชาติ (The nation state) เป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะพิเศษระหว่าง “รัฐ” กับ “ชาติ” (The nation) ในที่นี้คือประชาชน (the people) “ประชาชน” ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการนำประชากรมนุษย์ (the populace) มาเข้าแถวรวมกันเท่านั้น แต่หมายถึง “ชุมชนทางการเมืองของมนุษย์กลุ่มหนึ่ง ซึ่งถือว่าตนเป็นชาติ หรือประชาชาติเดียวกัน” (a political community that perceives itself as a nation)

“รัฐชาติ” จึงหมายถึง เจตนารมณ์ทางการเมือง (political will) ของหมู่ชนที่ถือว่าพวกตนเป็นพวกเดียวกัน” (a political community that perceives itself as a nation) มีภาษาและวัฒนธรรมเดียวกัน มีประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน และด้วยเหตุนี้จึงควรอย่างยิ่งที่จะต้องมียุทธศาสตร์ และเป็นอิสระปลอดจากการครอบอำนาจหรือแทรกแซงของหมู่ชนอื่น

เรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์มีฐานะเป็นวาทกรรมที่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านภาษาโดยมีวัตถุประสงค์ทางการเมือง ประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยประวัติและวีรกรรมของเจ้าอนุวงศ์เริ่มถูกประกอบสร้างขึ้นในปี ค.ศ.1996 มาจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ดังกล่าวจะพบวาทกรรมรัฐชาติที่เกี่ยวข้องกับประเทศเพื่อนบ้านในสงครามเจ้าอนุวงศ์แห่งอาณาจักรล้านช้างร่มขาวแห่งเวียงจันทน์กับสยาม อันได้แก่ วาทกรรมปัจเจกนิพนธ์กตินาสยาม และวาทกรรมพันธมิตร ลาว-เวียด

3.3.1 วาทกรรมปัจเจกนิพนธ์กตินาสยาม

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2560: 17) เสนอมุมมองว่า เรื่องเล่าในสงครามกู้ชาติลาว กล่าวถึงความสัมพันธ์ไทยกับลาวในลักษณะศัตรูของชาติลาวหลายช่วงของประวัติศาสตร์ ในช่วงปี ค.ศ.1707 ราชอาณาจักรล้านช้างแตกแยกเป็นสามฝ่าย คือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาสัก แต่ละฝ่ายต่างมีเจ้าแผ่นดินของตน ครั้นถึง ค.ศ. 1779 ราชอาณาจักรลาวทั้งสามฝ่ายเสียให้แก่สยาม สยามจัดให้มีเจ้าแผ่นดินตามเดิม ยกเว้นนครจำปาสัก ให้มีเพียงเจ้าครองนคร ครั้นถึงปี ค.ศ. 1827 พระเจ้าอนุวงศ์แห่งนครเวียงจันทน์ทำการก่อกบฏจากสยามแต่ไม่สำเร็จ อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์จึงขาดเจ้าปกครอง อาณาจักรหลวงพระบางยังคงมีกษัตริย์ปกครองตามเดิม ส่วนนครจำปาสักยังคงมีเจ้าผู้ครองนครอยู่ ครั้นฝรั่งเศสเป็นเจ้าอาณานิคมปกครองลาวเช่นเดียวกับสยาม ความสัมพันธ์ไทยกับลาวในยุคล้านช้างจึงไม่เท่าเทียมกัน มีผู้นำลาวพยายามต่อสู้เพื่อปลดปล่อยประชาชนลาวให้พ้นจากการกดขี่ขูดรีดของสยาม ซึ่งแสวงผลประโยชน์จากการเก็บส่วยสาอากร การผูกขาดสินค้าที่รุนแรง ผู้นำการต่อสู้ที่มีชื่อเสียงคือเจ้าโอ เจ้าอิน อ้ายเชียงแก้ว พระสาเหียดโจ่ง ซึ่งทำการต่อสู้เคลื่อนไหวในเขตลาวใต้ โดยเฉพาะจำปาสัก เรื่องเล่าการต่อสู้ก่อกบฏอิสรภาพที่มีการผลิตซ้ำมากที่สุดคือการก่อกบฏอิสรภาพของพระเจ้าอนุวงศ์ แม้ในสงครามต้านเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส กองกำลังที่ได้ต่อสู้อย่างพีระ

อาจหาญ คือกองลาดชะวงซึ่งเป็นกองกำลังตะลุมบอนใต้บัญชาการของเจ้าสุพานวงและท่านโกสอนพมวิทาน

ในการทำสงครามด้านฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา มีเหตุการณ์ที่แสดงความช่วยเหลือเกื้อกูลกันในช่วงรัฐบาลพลเรือนไทย ท่านปรีดี พนมยงค์ นายกรัฐมนตรีได้รับรองรัฐบาลโฮจิมินห์ ทำให้พรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนสามารถเคลื่อนไหวได้ในเขตเชียงราย เขตกรุงเทพฯ และเมืองชายแดน เช่น นครพนม สกลนคร หนองคาย ดงที่นางคำแพง บุปผา ผู้นำสมาคมแม่หญิงลาวเล่าไว้ว่า “...สมัยที่พักอาศัยอยู่ในประเทศไทยนั้น รัฐบาลไทยโดยหลวงปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรีได้รับรองรัฐบาลโฮจิมินห์ และให้ความสะดวกรัฐบาลลาวอิสระในการอาศัยเพื่อเคลื่อนไหว ในเวลาที่ข้าพเจ้าพักอยู่ที่บางกอก สหายเหิงยงติ๊กกุย ผู้แทนรัฐบาลโฮจิมินห์ได้ช่วยเหลือให้ความสะดวกทุกอย่าง ทั้งการอยู่กิน การรำเรียนการเมือง สภาพการเมืองอยู่ไทยก็ไม่มีเสถียรภาพมั่นคง เพราะต่อมาในฤดูใบไม้ผลิปี 1947 ป.พิบูลสงคราม ขึ้นทำอำนาจ...รัฐบาล ป.พิบูลสงครามไม่รับรองรัฐบาลเวียดนาม ดังนั้นผู้แทนรัฐบาลโฮจิมินห์จึงกลับคืนประเทศ และคณะลาวอิสระก็ถูกรัฐบาล ป.พิบูลสงครามขับไล่จากประเทศไทย” (มยุรี เห่ง้าสัวทันและคณะ, 1993: 19)

ระหว่างการทำสงครามกับฝรั่งเศสและอเมริกานั้น พื้นที่ชายแดนไทยหลายแห่งเป็นพื้นที่รองรับลาวอพยพ และเป็นพื้นที่ช่วยเหลือด้านการรักษาพยาบาลและข้าวปลาอาหาร เรื่องเล่าที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ไทย - ลาว ในลักษณะความสัมพันธ์ผ่านองค์กรจัดตั้งความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับประชาชนแบบญาติพี่น้องช่วยเหลือกันปรากฏในชีวิตการเคลื่อนไหวของท่านพุมิ วงวิจิต ชีวิตการเคลื่อนไหวของเจ้าสุพานวง ชีวิตการเคลื่อนไหวของนางคำแพง บุปผา และชีวิตการเคลื่อนไหวของเจ้าเพชรราช โดยผู้ที่พักอาศัยอยู่ในประเทศไทยนานที่สุดคือเจ้าเพชรราช สาเหตุที่อยู่ในประเทศไทยนานถึงสิบเอ็ดปีเพื่อให้ข้อขัดแย้งระหว่างลาวฝ่ายขวาและลาวฝ่ายซ้ายสามารถประนีประนอมกันได้ และเพื่อรักษาสุขภาพผ่าตัดลำไส้รักษาโรคระเพาะอาหาร ดังที่สีลา วีระวงส์ เลขาธิการเจ้าเพชรราชเล่าไว้ว่า “เจ้าเพชรราชได้เสด็จพลัดพราจากผืนแผ่นดินลาวอันเป็นที่รักหวงแหนของพระองค์ไปประทับอยู่ประเทศไทยในฐานะบุคคลผู้ลี้ภัยทางการเมือง พร้อมด้วยคณะรัฐบาลลาวอิสระและประชาชนพลเมืองลาวผู้รักหอมิสระภาพหลายพันคนเป็นเวลานานถึง 11 ปี” (สีลา วีระวงส์, 1996: 80)

ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ลาวที่เป็นปฏิบัติการสังคมนิยมจีนลานั้น มีความเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ราชอาณาจักรลาวก่อนเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสนั้น มีฐานะเป็นหัวเมืองประเทศราชของสยาม ฝรั่งเศสอ้างสิทธิครอบครองดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง สยามได้ใช้กำลังทหารต่อสู้แต่ฝ่ายแพ้ จึงเสียลาวให้แก่ฝรั่งเศส แต่ถึงกระนั้นในช่วงญี่ปุ่นยึดอำนาจการปกครองของฝรั่งเศสในอินโดจีนช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง รัฐบาลไทยถือโอกาสรบกับฝรั่งเศสในแดนลาวตั้งที่

ท่านพุมิ วงวิจิต เล่าว่า “...ในปีนั้นเอง รัฐบาลไทยที่มีพวกฟาสซิสต์ญี่ปุ่นหนุนหลัง ได้เตรียมตัวอย่าง คึกคักเพื่อที่จะตีฝรั่งเศสตามชายแดนประเทศเขมรและลาว ท้ายปี 1940 กองทหารไทยบุกตีฝรั่งเศส และลาวอยู่สองแขวง ไชยบุรี และจำปาสัก ยิ่งกันตามชายแดนลาวไทยตั้งแต่เหนือถึงใต้ ต้นปี 1941 เรือบินไทยได้ทิ้งระเบิดหลายลูกลงใส่ค่ายทหารฝรั่งเศสที่ขังโค... ในเวลานั้นประเทศฝรั่งเศสถูกพวก ฟาสซิสต์อิตาลียึดครองอยู่ ทำให้พวกฝรั่งเศสในอินโดจีนทุกข์ยากขาดเงินและต่อสู้ด้านทานการบุก ตีของกองทัพไทยที่มีญี่ปุ่นหนุนหลังไม่ได้...พวกฝรั่งเศสจำต้องเปลี่ยนยุทธโยบายใหม่ มาเชิดชูแนวคิดรัก ชาติของคนลาวขึ้น...ตลอดปี 1941 พวกฝรั่งเศสได้ตั้งวิทยุกระจายเสียงขึ้นที่เวียงจันทน์เพื่อปลุกจิตใจ ชาติและความเคียดแค้นของคนลาวขึ้นในการเสียดินแดนให้แก่ไทย” (พุมิ วงวิจิต, 1987: 23 - 24)

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2560: 17) เสนอมุมมองว่า เหตุการณ์ที่สร้างความรู้สึกริ้วฉานให้ ลาวเกลียดชังไทยมากที่สุดคือ ในช่วงสงครามสหรัฐอเมริกากับลาว การที่ไทยเข้าร่วมสงครามต่อต้าน คอมมิวนิสต์กับสหรัฐอเมริกา โดยเครื่องบินรบสหรัฐ ตั้งฐานทัพอากาศอยู่ในประเทศไทย และ สหรัฐอเมริกาใช้ทหารรับจ้างไทยผสมกับทหารฝ่ายขวาของลาวในยุทธการหลายครั้ง นโยบาย ต่างประเทศของรัฐบาลไทยที่มีต่อลาวในช่วงสงครามกู้ชาติลาว จึงทำลายภาพการช่วยเหลือกันใน พื้นที่ชายแดนส่วนที่ประชาชนเคยช่วยเหลือเกื้อกูลกันฉันทาติพี่น้อง จนถึงช่วงที่รัฐบาล สปป.ลาว ใช้ นโยบายจินตนาการใหม่ คติชีวิตทางสังคมแบบไม่มีมิตรหรือศัตรูถาวรจึงถูกสร้างสรรค์ขึ้น อย่างไรก็ตาม ข้อขัดแย้งในอดีตส่วนหนึ่งน่าจะเกิดจากการกำหนดอนาคตของชาติที่ต่างกันระหว่างความเป็นทุน นิยมเสรี กับสังคมนิยมแนวมาร์กซ์-เลนิน ในประวัติศาสตร์ลาวนั้น “ศึกดินาสยาม” หรือประเทศไทย ได้ถูกเขียนให้กลายเป็นศัตรูของชาติลาวในอดีต เป็นเมืองเจ้าประเทศราชที่คอยกดขี่ ขูดรีด ข่มเหง เมืองประเทศราชอย่างลาว เนื่องจากลาวเคยตกเป็นเมืองขึ้นของสยามในสมัยอาณาจักรล้านช้าง

เป็นที่น่าสนใจที่ประวัติศาสตร์ของเจ้าอนุได้รับการส่งเสริมโดยลัทธิล่าเมืองขึ้นฝรั่งเศส เพราะว่ามันเป็นเหตุผลในการยกคุณงามความดีให้กับฝรั่งเศสว่า เป็นผู้ปกป้องลาวจากการกีดกันโดย สยาม ซึ่งสำหรับพวกสยามแล้ว เจ้าอนุเป็นส่วนหนึ่งของตำนานการต่อสู้เพื่อความเอกภาพแห่งชาติ เท่านั้น และสำหรับนักชาตินิยมลาวสมัยใหม่ เจ้าอนุได้กลายเป็นเหตุการณ์สำคัญ เป็นกุญแจในการ ต่อสู้เพื่อความเป็นเอกราชของประเทศชาติ ในเมื่อทุกฝ่ายให้ความสนใจต่อการลุกฮือขึ้นของเจ้าอนุ ดังนั้นพวกเราจึงสามารถเข้าใจได้ถึงสาเหตุว่า เป็นเพียงเหตุการณ์ดังกล่าวจึงยังคงเป็นเงาต่างๆ วนเวียนอยู่ในความคิดของผู้คนในปัจจุบันนี้

ถึงอย่างไรก็ตาม เจ้าอนุไม่ได้แมน่บุคคลผู้บุกเบิกความเป็นชาตินิยมคนแรก ลัทธิ ชาตินิยมแมน่แนวคิดของระบบรัฐสมัยใหม่ และแนวคิดดังกล่าวนี้ได้แพร่เข้ามาในลาวในตอนท้าย ศตวรรษที่ 19 เท่านั้น ในความเป็นจริงแล้ว การลุกขึ้นต่อสู้ของเจ้าอนุแมน่ได้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวสิ่ง สุดท้ายของรัฐแมน่ดาลา ที่เกิดก่อนหน้ายุคทันสมัยที่กำลังจะดับสูญ (อีแวนส์ แกรนท์, 2549: 25 - 26)

ในเรื่องตำนานเจ้าอนุวงศ์ปรากฏวาทกรรมปัจจามิตรที่มีต่อไทย ผ่านคำที่ใช้เรียกไทย
ดังตัวบท

โอนอบัดนี้	มาไกลห้อง	โคโกยินโคก	เร็วแล้ว
เคียดท้อ	<u>ไทยขี้ฮ้าย</u>	ทำสั้มแกใจ	ดั่งนี้
กุลี	ทำมุ่นม้าง	เมืองแห่งมันเสีย	บ่อย่าแล้ว
	เอาคร้วมัน	กวาดมาเป็นข้อย	
กุจัก	ทำให้แล้ว	สมดั่งคำคิด	
สั่งมา	ปองทำเวร	สู้ปีเลิงเรื่อย	

(คณะค้นคว้าภาควิชาภาษาลาว - วรรณคดี, 2004: 120)

คำว่าไทยขี้ฮ้าย เป็นมุมมองต่อไทยในแง่ลบ ขี้ฮ้ายหมายถึงไม่ดี ทำสั้มแกใจหมายถึงการทำร้ายจิตใจโดยการกดขี่ให้ลาวตกเป็นข้อยข้าของไทย เจ้าอนุวงศ์จึงคิดจะทำมุ่นม้าง ต่อไทย ซึ่งหมายถึงการทำลายให้ย่อยยับและกวาดเอาคร้วไทยมาเป็นข้อยหรือเป็นข้าอย่างที่ไทยเคยทำกับลาว ความเคียดแค้นนี้เป็นการสร้างชาตินิยมให้เกิดความรู้สึกเจ็บแค้นร่วมกันของคนในชาติ ในตอนที่เจ้าอนุวงศ์กวาดคร้วชาวโคราชแล้วเกิดการต่อสู้ขัดขืน เจ้าอนุวงศ์ก็มองว่าคนคร้วพวกนี้เป็น “ไทยขี้ฮ้าย” ที่แข็งข้ม ช่มพระองค์ แต่ก็มีน้ำเสียงชื่นชมในความสามัคคีของชาวโคราช ว่ามีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการลุกขึ้นมาต่อสู้ขัดขืนการกวาดต้อนคร้วโคราชไปเวียงจันทน์ ดังคำประพันธ์

บัดนี้	คร้วลุกขึ้น	เสียแท้สู่พาย	หันแล้ว
	เขาพันฆ่า	นายเมืองมุดมอด	จริงแล้ว
	ยังปล่อยพัน	หนีแท้แต่ละคน	พระเฮย
แต่นั้น	พระบาทเจ้า	จัดแรงโยธา	
สูง	ไปคุมคร้ว	อย่านานเนินช้า	
เขาหาก	ยังขัดแท้	พันหัวมุดมอด	เสียนั่น
แต่ว่า	ไทยขี้ฮ้าย	แข็งข้มช่มกู	ดั่งนี้
แต่นั้น	ลูกพระเจ้า	ยังขะหม่อมโดยเสด็จ	
	ถือพลแพน	หลังไปบมิช้า	
แต่นั้น	ชาวคร้วเต้า	เดาดาทุกหมู่	
เขาก็	ตักปีกซ้าย	ขวาแท้สู่พาย	
	หญิงชายพร้อม	แจงกันเป็นหมู่	

	ถือค้อนป๋อง	ปีนนั่นสู่คน	
เขากี้	ตื่นเต้นปบ	แล่นวนสินสว่าน	
	มือถือปิ่น	หอกทวนทั้งจ้าว	
ตั้งแต่	แคมมูลเต็ง	ถึงด่านคอนคบ	
เขากี้	<u>เป็นใจเดียว</u>	<u>สู่คนจริงแท้</u>	
	หัวกลางนั้น	ส้มโองช่องตู้	
	เกาะกายเกี้ยว	ถึงท้าวโคตรพระยา	หันแล้ว
	เมืองแปะพร้อม	เมืองปักพายदान	
เขากี้	ตกแต่งห้าง	ดาไว้สูพาย	

(คณะคัมภีร์ภาควิชาภาษาลาว - วรรณคดี, 2004: 138)

ผู้ประพันธ์พื้นเวียงสมัยเจ้าอนุได้เล่าเรื่องถึงชนวนสาเหตุสำคัญที่เจ้าอนุวงศ์ยกทัพไปกวาดครัวตามหัวเมืองต่าง ๆ จากไทยและยกทัพขึ้นไปตีเมืองกรุงเทพฯ ว่าเกิดจากการ “สั๊กเลก” คนลาว คือการขึ้นทะเบียนคนลาวในฝั่งไทยซึ่งลาวมองว่าเป็นการด้อยค่าความเป็นชาติลาว เจ้าอนุวงศ์จึงโกรธแค้นและตัดสินใจยกทัพออกจากเวียงจันทน์ ดังคำประพันธ์

พอเมื่อ	หมดเขตแล้ว	มัมแห่งฤดูฝน	
ฝูงหมู่	<u>นายกองสัก</u>	ออกมามีข้า	
เขากี้	ไปอยู่ตั้ง	ทัพที่กาฬสินธุ์	
	จัดหัวเมือง	เล่งมาโฮมหัน	
แต่นั้น	<u>เลยเล่าข้าเชือกฮ้อน</u>	<u>อุบาทว์หลายประการ</u>	
	เสนาเขา	แหกเมืองหนีเจ้า	
ชื่อว่า	<u>พระยาสมบพิตรเจ้า</u>	<u>แหกจากกาฬสินธุ์</u>	
	<u>เวียงกินเมือง</u>	<u>เอกโพนจริงแท้</u>	
เจ้ากี้	มาอยู่สร้าง	แทนที่หนองหาน	
ชื่อว่า	สกลนคร	แผ่นปลีพระธาตุใหญ่	
แต่นั้น	พระยาพลเจ้า	<u>แปงตาไปหลอก</u>	
	<u>ตัวะยัวให้</u>	<u>เมืองบ้านหล่มหลวง</u>	แท้แล้ว
มันกี้	ขอคอมเจ้า	ยังชะหม่อมบาสัก	
ข้าจัก	เอากำลัง	ล่องมาทางพี	
ข้าจัก	<u>ไปตีข้า</u>	<u>คนดงบ่อกส่วย</u>	ไผ่นั้น

เอาเมื่อ ถวายแก่ทูลพระหม่อมเจ้า เป็นข้าใช้สอย แท้แล้ว

.....

แต่นั้น	ราชาไท	บิดาตนพ่อ
เจ้าก็	ใจโกรธกล้า	หลายข้อแต่หลัง
อันแต่	<u>ไทยสำนั</u>	<u>สั่งเหล่าทำเวร</u> ดังนี้
กุลี	<u>นำไปตี</u>	<u>หมุ่นวายปานนี้</u>
ยามเมื่อ	เจ้าฮอดนั้น	ผีท่าหมุนมา
	คนทั้งหลาย	เหล่าตายเหลือล้น
เจ้าก็	ยังอยู่หั้น	ซามสว่างโพลภัย
	พอประมาณเลย	สว่างหายเสียเลี้ยง

(คณะคัมภีร์ภาควิชาภาษาลาว-วรรณคดี, 2004 : 116-117)

เมื่อสิ้นฤดูฝน นายกองสัก คือผู้คุมในการสักเลกหรือการลงทะเบียนคนลาวในฝั่งไทยที่จังหวัดกาฬสินธุ์ “การสักเลก” หรือการลงทะเบียนคนลาวนั้น มีจุดประสงค์เพื่อไม่ให้ลาวได้มีโอกาสทำสงครามเพื่อกู้เอาชาติ เพื่อให้คนลาวเป็นพลเมืองสยาม ขึ้นกับสยาม การสักเลกได้ดำเนินจากกาฬสินธุ์ ในการสักเลกนี้ได้สร้างความไม่พอใจและความวุ่นวายต่อประชาชนชาวลาว (นุ ไชยะสิตทิวัง สัมมนาประวัติศาสตร์เรื่องตามหาฮอยเจ้านวงค์ โดยคณะภาษษา วรรณคดี และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว 1997:77)

ผู้ประพันธ์ใช้คำว่า “ข้าเชือกฮ้อนอุบาทว์หลายประการ” “ข้าเชือกฮ้อน” หมายถึงความเดือดร้อน “อุบาทว์หลายประการ” หมายถึงเกิดเรื่องเลวร้ายหลายประการ “เวียนกินเมือง” หมายถึงการกลืนลาวโดยการสักเลกคนลาวให้กลายเป็นประชาชนชาวไทย ผู้ประพันธ์ให้ภาพของพระยาพลซึ่งเป็น “ผู้ร้าย” มาตลอดเรื่องไว้ว่า “พระยาพลเจ้า แปรตาไปหลอกตัวะยัวะให้ เมืองบ้านหล่มหลวง”

พระยาพลจึงมีบทบาทเป็นผู้หลอกหลวง ยุยงเพื่อให้บ้านเมืองลาวล่มจม “แปรตาไปหลอก” หมายถึง ทำอุบายเล่ห์เหลี่ยมไปหลอกหลวง “ตัวะยัวะ” หมายถึงยุยงด้วยการโกหกหลอกหลวง “หล่มหลวง” หมายถึง พินาศล่มจม พระยาพลจะไป “ไปตีข้า คนดงบ่ออกส่วย” คือไปตีข้าพวกคนในชนบทที่ไม่ได้ส่งส่วยให้ขุนนางชาวสยาม

“การตีข้า” นี้เรื่องสำคัญที่สุดคือผลประโยชน์อย่างมหาศาลของบางกอกในยุคนี้ รัชกาลที่ 3 คือพ่อค้าใหญ่ มีสำเภาเดินมหาสมุทรหลายลำ เทียวค้าขายกับต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศจีน ซึ่งเป็นคู่ค้าใหญ่ที่สำคัญ สินค้าที่เงินต้องการมากที่สุดคือ กายาน หมากแห้ง ครั่ง และเครื่องดองของป่า พระยานครราชสีมา เป็นตัวแทนค้นหาของเหล่านี้ส่งไปถวายบางกอกโดยผูกขาด และบังคับเอาจากประชาชนเป็นผลให้เกิดความเดือดร้อนสาหัส (สำลิต บัวสีสะหวัด สัมมนา

ประวัติศาสตร์เรื่องตามหาฮอยเจ้าอนุวงศ์ โดยคณะภาษา วรรณคดี และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว 1997:105) เจ้าอนุวงศ์ต่าง ๆ ได้พากันต่อสู้มาพึ่งเจ้าเมืองจำปาสัก พระราชโอรสของเจ้าอนุวงศ์ เจ้าเมืองจำปาสักจึงจัดไพร่พลมาทูลพระบิดาคือเจ้าอนุวงศ์ เจ้าอนุวงศ์จึงโกรธมากและลั่นวาจาว่า “อันแต่ไทยสำนี้ สั้งเหล่าทำเวร ตั้งนี้กูสิ้นำไปตี หมุ่นวายปานนี้” คำว่า “สั่งเหล่าทำเวร” หมายถึงการจอบเวรจอบกรรมต่อลาว “หมุ่นวาย” หมายถึงแหลกสลาย

ในแบบเรียนของลาวก็ยังมีกรณีการเน้นศัตรูของชาติ ซึ่งเป็นการสร้างคนอื่นขึ้นเพื่อทำให้การสร้างสำนึกความเป็นชาติได้ผลมากขึ้น เพราะเมื่อมีศัตรูของชาติร่วมกันจะทำให้คนลาวเกิดความสามัคคีมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น แบบเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่มีการกล่าวถึงศัตรูของชาติไว้อย่างชัดเจน

ศัตรูของชาติลาวที่ปรากฏในแบบเรียน นอกจากสหรัฐอเมริกาแล้ว ไทยก็ถูกเน้นในฐานะศัตรูของชาติลาวเช่นกัน เพราะลาวเคยตกเป็นเมืองขึ้นของสยาม และลาวถูกสยามกดขี่ขูดรีดหรือการที่สยามปราบเจ้าอนุวงศ์ในฐานะกบฏ ซึ่งเจ้าอนุวงศ์เป็นกษัตริย์ที่คนลาวให้การยกย่องในฐานะที่พระองค์พยายามทำให้ลาวได้รับอิสรภาพจากไทย ดังปรากฏใน แบบเรียนวิชา ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ศึกษา ซึ่งมีใจความต่อไปนี้

“บทที่ 13 อาณาจักรลาวล้านช้างใต้การปกครองของศักดินาสยามและการแทรกแซงลาวของล่าเมืองขึ้นฝรั่งในปี ค.ศ. 1829 – 1893

1. รูปการปกครอง และกดขี่ขูดรีดของศักดินาสยามที่มีต่อประชาชนลาว ธาตุแท้ปมีวันเปลี่ยนแปลงของวงการกำอำนาจ ศักดินาสยามแมนแนวคิดขยายอาณาเขต เอาดินแดนประเทศใกล้เคียง ทำยศตวรรษ ที่XVIII สยามได้ยกกำลังเข้ารุกรานอาณาจักรลาวล้านช้าง บังคับให้ลาวล้านช้างทั้งสามอาณาจักร เป็นหัวเมืองส่วยของสยาม นอกจากนี้พวกเขาได้หาช่องทางขัดขวางกำลังต่อสู้ของประชาชนลาว บังคับประชาชนลาวได้มีโอกาสฟื้นตัวเป็นรัฐเอกราชได้

โทษกรรมของสยามที่มีต่อประชาชนลาวอย่างหลวงหลาย ร้ายแรงไปกว่านั้นแมนการปราบปรามอย่างโหดร้ายป่าเถื่อนที่สุดต่อขบวนการลุกขึ้นกู้เอกราชของประชาชนลาวบรรดาเผ่าภายใต้การนำพาของเจ้าอนุวงศ์ซึ่งสยามเ็นว่าเป็นกบฏ เมื่อสยามสำเร็จการปราบปรามขบวนการฮักชาติดังกล่าว พวกเขาได้รับรองจัดตั้งการปกครองลาวใหม่ ด้วยวิธีการยุบเลิกอาณาจักรเวียงจันทน์ บังคับให้มีเจ้าปกครองต่อไป อันเป็นการเหยียบย่ำทำลาย หวังดับสูญลาวล้านช้าง พร้อมกันนั้นสยามก็ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองลาวแบบกดขี่ขูดรีดหนักหน่วงกว่าเก่า สยามได้ยุบเลิกอาณาจักรเวียงจันทน์แล้วได้แบ่งเอาเมืองสามัญ”

จากประวัติศาสตร์ลาวในแบบเรียนลาวที่ยกตัวอย่างมาในข้างต้น นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของสำนึกความเป็นชาติลาว แล้วยังแสดงให้เห็นถึงการสร้างพื้นฐานจิตสำนึกรักชาติให้กับนักเรียนตั้งแต่ยังเด็ก โดยรัฐเขียนประวัติศาสตร์ขึ้นมาชุดหนึ่งและใช้แบบเรียนเป็นสื่อในการสร้างสำนึกความเป็นชาติ เพราะวัยเด็กนั้นง่ายต่อการปลูกฝังแนวคิดหรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับชาติ และเป็นวัยที่พร้อมจะรับสิ่งต่าง ๆ โดยที่เด็กไม่สามารถแยกแยะ ได้ว่าอะไรคือความจริง เพียงแต่ท่องจำประวัติศาสตร์เพื่อนำไปใช้ในการสอบเลื่อนชั้นต่อไปเท่านั้น

(แบบเรียนวิทยาศาสตร์สังคม ชั้นมัธยมปีที่หนึ่ง, 1996: 63)

ชาตินิยม คือ หมายาคติรูปแบบหนึ่งซึ่งรัฐสร้างขึ้นมากำหนดสำนึกร่วมให้กับประชาชนในสังคม การสร้างสำนึกร่วมแบบชาตินิยมมักจะต้องสร้างมายาคติขึ้นมา เพื่อให้คนในสังคมเกิดความรู้สึกถึงความเป็นพวกพ้อง โดยการแบ่งแยกความเป็นเรา ความเป็นเขา ในกระบวนการสร้างชาตินิยมไม่ว่าจะรัฐใดก็ต้องสร้างชาตินิยมที่แบ่งเราเขาให้ชัดเจน เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมให้กับประชาชนในสังคมเพื่อจะได้อุทิศตนเพื่อรัฐ (วิบูล สินธุมาลย์, 2554: 61 - 62)

การสร้างสำนึกความเป็นชาติจากประวัติศาสตร์นิพนธ์และหนังสือแบบเรียนลาวคือการสร้างภาพตัวแทนของ “ศัตรูของชาติ” ที่มีความ “ร้ายกาจ” กดขี่ ช่มเหง ให้ความรู้สึกว่าเป็นผู้ “ถูกกระทำร่วมกัน” นำไปสู่สำนึกความเป็นชาติร่วมกัน สยาม หรือ “ศักดินาสยาม” จึงเป็น “ศัตรูของชาติ” ที่ปรากฏบทบาทในการ “กลืนกินชาติ” ลาว ในประวัติศาสตร์นิพนธ์และแบบเรียนลาว

3.3.2 วาทกรรมพันธมิตร ลาว-เวียดนาม

ในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์นั้นได้มีการกล่าวถึงสายสัมพันธ์อันดีระหว่างลาวกับเวียดนาม โดยได้สร้างเหตุการณ์ให้เวียดนามให้ความช่วยเหลือเจ้าอนุวงศ์ เมื่อเจ้าอนุวงศ์พ่ายศึกและหนีไปเวียดนาม เวียดนามให้การช่วยเหลือโดยเจ้าอนุวงศ์ไปซ่อนตัวอยู่ที่เมืองวิน ก่อนนำทัพมากอบกู้เอกราชที่เวียงจันทน์ และปราชัยในเวลาต่อมา ดังตัวบท

ในระยะเวลาต่อสู้ลุกฮือขึ้นของเจ้าอนุวงศ์ คือในเดือนพะจิก ค.ศ.1826 พระเจ้ามิ่งมั่ง ก็เคยได้ส่งทูตให้มาบอกเจ้าอนุวงศ์ว่า “ให้สืบต่อขึ้นกับสยาม” นอกจากนี้ ภายหลังจากเจ้าอนุวงศ์เสียชีวิต สยามก็ได้ส่งทูตไปหาเวียดนามเกลี้ยนติด และบอกว่า “สยามและเวียดนามเป็นดีกัน ฉะนั้นเวียดนามไม่ควรเข้ามา

แทรกแซง” ย้อนเหตุผลดังกล่าว เวียดนามจึงเอาเจ้าอนุวงศ์ไปไว้ที่เมืองวิน เพื่อไม่ให้สยามรู้ว่าตนได้ให้การช่วยเหลือเจ้าอนุวงศ์ ในระยะต่อมาก็ได้มีการแตกแยกกันขึ้น เจ้าอนุวงศ์จึงได้พาพรรคพวกของตนกลับคืนมาครอบงำเอาเวียงจันทน์ แต่ก็ปะลาไซในเวลาต่อมา (เผยแพร่ เหง้าสีวิฑ์, 2010 : 95-96)

ราชอาณาจักรลาวมีพรมแดนด้านตะวันออกติดกับเวียดนามประมาณ 1,699 กิโลเมตร ชายแดนที่ติดกับเวียดนามคือแขวงพงสาลี แขวงหัวพันหรือซำเหนือ แขวงเชียงขวาง แขวงบอลิคำไซ แขวงคำม่วน แขวงสะหวันเขต บางช่วงของประวัติศาสตร์ พงสาลี หัวพัน เชียงขวาง เป็นส่วนหนึ่งของเวียดนาม มีเรื่องเล่าในเขตภาคเหนือกล่าวว่า ลาวคือชาวเวียดนามที่อพยพหนีศึกชนเผ่าเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชายแดนลาว เรื่องเล่ากล่าวว่าเหตุเกิดที่เมืองกายา เวียดนาม ประชาชนล่าสัตว์ได้เม่นตัวใหญ่ที่มีขนมาก มีเนื้อเล็กน้อย ประชาชนไม่ได้แบ่งถวายกษัตริย์ จึงถูกลงโทษอย่างทารุณ จนประชาชนต้องอพยพหลบภัยสร้างบ้านเมืองใหม่

ในเรื่องเล่าสงครามด้านฝรั่งเศสและอเมริกาของลาว กล่าวถึงสายสัมพันธ์อันดีระหว่างลาวกับเวียดนาม โดยมีเงื่อนไขสำคัญคือ การมีศัตรูเดียวกันคือฝรั่งเศสและอเมริกา การมีอุดมการณ์เดียวกันคือการปฏิบัติตามอุดมการณ์มาร์กซ์-เลนิน เพื่อสร้างรัฐสังคมนิยม การเป็นพันธมิตรด้านการทหารและยุทธศาสตร์การรบร่วมกัน

ในเรื่องเล่าชีวิตและการเคลื่อนไหวเจ้าสุภานุวงศ์ ท่านมีสายสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งกับเวียดนามหลายวาระ ในวัยเด็ก กลางปี ค.ศ. 1920 เจ้าสุภานุวงศ์และลูกหลานเชื้อพระวงศ์จำนวนสิบคน ได้ไปเรียนระดับมัธยมศึกษาที่ประเทศเวียดนาม เมืองฮานอย ในลีเซอ็อลแบร์ตซาโร ได้เรียนรู้ภาษาอังกฤษ ภาษาเวียดนาม ภาษาฝรั่งเศส ภาษาลาติน ภาษากรีกโบราณ มีความสามารถสูงในการอ่านเขียนภาษาตะวันตก สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาด้านวิศวกรรมโยธา ได้ทำงานที่เมืองยาจาง แคว้นอันนัมหรือเวียดนามตอนกลาง ได้สมรสกับนางเหงียนถิถิณามเมื่อปี ค.ศ. 1938 มีบุตรชายด้วยกัน 8 คน และธิดา 2 คน ในปี 1945 เจ้าสุภานุวงศ์ได้พบปะกับประธานโฮจิมินห์และผู้นำเวียดนามกลุ่มก้าวหน้าได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ปัญหาการเมืองของภูมิภาคอินโดจีน ซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจชีวิตเคลื่อนไหวปฏิวัติสังคมนิยม โดยการจัดตั้งกองทหารผสมลาวเวียดนามกองแรกด้วยชื่อว่ากองทหารเจ้าสุภานุวงศ์ปลุกให้ประชาชนทำสงครามกองโจรต่อต้านฝรั่งเศสอย่างยาวนาน เช่นการรบที่เมืองเซินและเมืองท่าแขก ดังเรื่องเล่ากล่าวว่า “กองทหารผสมลาวเวียดนามสามารถปลดปล่อยเซินได้” “อยู่ท่าแขกกองทหารผสมลาว-เวียดนามได้การบัญชาการของสหายสุภานุวงศ์สู้รบอย่างพิระอาหาญด้านการบุกโจมตีอย่างบ้าคลั่งของศัตรูตามทิศต่าง ๆ” (คณะกรรมการวิทยาศาสตร์สังคมแห่ง สปป.ลาว, 1989:

3)

กองกำลังทหารผสมลาว-เวียดนามได้เคลื่อนไหวต่อสู้ร่วมกันทุกหน่วย ทั้งการต่อสู้ในเมืองชนบทและในเขตภูคอย นักรบลาวระดับผู้นำระดับแกนนำได้รับการศึกษาอบรมจากโรงเรียนในเวียดนาม จากองค์กรจัดตั้งและจากสมรภูมิลาว เวียดนาม นักคอมมิวนิสต์คนแรก เช่น สหายคำแสง สิวีโล เป็นผู้นำการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ลาว โดยได้รับความรู้ ความช่วยเหลือจากพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามอย่างใกล้ชิด ดังเรื่องเล่าว่า “สหายคำแสง สิวีโล ผู้บุกเบิกพรรคคอมมิวนิสต์ลาว เลขาธิการคณะพรรคแคว้นลาว ไปถึงฮานอย...ไปพักบ้านท่านประธานโฮจิมินห์...ก่อนมาเคลื่อนไหวยานปฏิวัติปลดปล่อยชาติในประเทศลาว...” “ท่านพุมิ วงวิจิต ได้ศึกษาการเมืองจากสหายคำแสงและที่ปรึกษามาจากเวียดนาม มีความรู้ความเข้าใจดีขึ้น และเข้าเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนในวันที่ 29 เมษายน 1950” (พุมิ วงวิจิต, 1987: 74 - 75)

ส่วนผู้นำสูงสุดของพรรคและรัฐ เช่น ท่านไกสอน พมวิหาน ท่านคำไต สีพันดอน ล้วนได้ศึกษาการเมืองขั้นต้น ขั้นกลาง ขั้นสูง และยุทธศาสตร์การรบ ยุทธศาสตร์การปฏิวัติชนชั้นจากเวียดนามทั้งสิ้น รวมทั้งนายทหารระดับผู้นำกอง ระดับเสนาธิการ และระดับผู้บัญชาการรบในแต่ละฐานที่มั่น ดังประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติลาวกล่าวไว้ว่า “ปลายปี ค.ศ. 1948 ท่านคำไต และท่านสีหน กมมะดำ ได้บัญชาการให้กองไซจักรพรรดิ เคลื่อนจากเขตแดนลาว-ไทย สู่เขตภูหลวงซึ่งเป็นแนวชายแดนลาว-เวียดนาม โดยเข้าสมทบกับกองทหารที่ไปศึกษาบทเรียนการสู้รบจากสหายอ้ายน้องเวียดนาม ที่เขตภูหลวง ท่านคำไต สีพันดอน ในนามผู้แทนรัฐบาลลาวอิสระพบกับท่านฟามวันดง ผู้แทนรัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามเหนือประจำสหเขต 5 (แขวงกวางงาย) ทั้งสอง และเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างตรงไปตรงมา และตกลงร่วมกันต่อสู้ด้านฝรั่งเศสเพื่อปลดปล่อยประเทศทั้งสอง หลังจากนั้นฝ่ายเวียดนามได้ส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วยฝึกคนของฝ่ายลาว โดยเฉพาะในด้านการปลุกระดมประชาชนให้เข้าร่วมขบวนการต่อสู้ปลดปล่อยชาติ การสร้างฐานที่มั่นขึ้นตามเขตชนบท”(มหาพุมิ เทปสีเมือง 2556: 448-449)

สาเหตุที่เวียดนามเป็นแหล่งเรียนรู้ทุกด้านของนักรบ ผู้นำ ปัญญาชนก้าวหน้าลาวนั้น เพราะสภาพการจัดการศึกษาในราชอาณาจักรลาวเป็นไปอย่างจำกัด มีการศึกษาแค่ระดับประถมศึกษาเท่านั้น การศึกษาระดับมัธยมมีเฉพาะที่เวียงจันทน์ ฝรั่งเศสผู้เป็นเจ้าของอาณานิคมไม่ได้ช่วยพัฒนาการศึกษาเท่าที่ควร ผู้สนใจการศึกษาต้องไปศึกษาที่เวียดนาม, ฝรั่งเศส, โซเวียต ซึ่งเป็นการสนับสนุนตามสายสัมพันธ์ทางการเมืองฝ่ายสังคมนิยมสากล แนวปฏิบัติเช่นนี้รัฐบาลฝ่ายขวาดำเนินว่าฝ่ายซ้ายชักนำศัตรูภายนอก เช่น เวียดนามให้แทรกแซงภายในประเทศ แม้ฝ่ายล่าเมืองขึ้นใหม่ สหรัฐอเมริกาก็อ้างว่า เพราะเวียดนามส่งทหารแทรกแซงราชอาณาจักรลาว จึงต้องให้ความช่วยเหลือทางการทหารแก่รัฐบาลลาวฝ่ายขวาและรัฐบาลผสม ซึ่งพรรคประชาชนปฏิวัติลาวก็อ้างว่าเป็นรัฐบาลหุ่นเชิด ต้องทำการปฏิวัติล้มล้าง แม้ในปัจจุบันหลังการสถาปนาประเทศเป็นรัฐสังคมนิยมแล้ว สายสัมพันธ์ลาว-เวียดนามก็ยังหนักแน่นมั่นคงเหมือนภูหลวง เหมือนสายน้ำโขงที่ยืดโยงสอง

แผ่นดินเสมือนเป็นครอบครัวเดียว สายโลหิตเดียว ดังคำปราศรัยของเจ้าสุพานวงษ์ในบั้นแรกที่เมืองเซินแขวงสะหวันเขตว่า “แผ่นดินของลาวต้องแมนลาวเป็นเจ้าของ ฉะนั้นพวกเขาทุกคนต้องสามัคคีกัน ร่วมแรงกันต่อสู้กู้ชาติอันแสนฮักของพวกเขากลับคืนมาให้ได้ ลาวกับเวียดนามมีความมุ่งมาดปรารถนาอันเดียวกัน คือความเป็นเอกราชแห่งชาติ และสิทธิประชาธิปไตยอันแท้จริง มีศัตรูตัวเดียวกันคือพวกล่าเมืองขึ้นฝรั่งเศสที่จะกลับมายึดครองประเทศทั้งสองของพวกเขาคืนใหม่ ฉะนั้นประชาชนลาวกับประชาชนเวียดนามอายุน้องต้องสามัคคีกันต่อสู้ เอกราชของลาวมันยืน ความสามัคคีลาว-เวียดนาม มันยืน สันติภาพของโลกมันยืน” (คณะกรรมการวิทยาศาสตร์สังคมแห่ง สปป. ลาว, 1989: 72)

สายสัมพันธ์ลาว-เวียดนามไม่ได้เกิดจากการมีศัตรูตัวเดียวกันในยุคอาณานิคมเท่านั้น ด้วยภูมิศาสตร์การเมืองที่ชายแดนติดกันอย่างยาวไกลด้วยภูมิกายารูปตัวเอส (S) คล้ายกัน ปวงประชาชนเมืองชายแดน เช่น พงสาลี หัวพัน เชียงขวาง คำม่วน สะหวันเขต จำปาสัก ได้ค้าขายแลกเปลี่ยนเครื่องอุปโภค-บริโภค ได้แต่งงานเป็นครอบครัวเดียวกันทั้งครอบครัวผู้นำและครอบครัวสามัญชน ปัจจุบันนอกจากการเมืองข้ามพรมแดนแล้ว เศรษฐกิจและวัฒนธรรมข้ามพรมแดนก็เป็นโชคล้อมชีวิตผู้คนทั้งสองพรมแดน ดังเพลงปฎิวัดลาวเล่าไว้ว่า “สายใจลาว-เหวียด”

“เปรียบเทียบหน่วยตา สองแขนขา คนผู้เดียว
 ลาว-เวียดนามเพื่อนแพง พวมจับปิ่นยืนอยู่เคียงกัน
 เพื่อนอยู่เบื้องนั้น เหาอยู่เบื้องนี้
 สองเป็นพหูหลง ป้อมที่มั่น แนวรบอันเดียวกัน
 เสียงปิ่นเพื่อนดัง พร้อมพร้อมกัน กับของพกเฮา
 สองชาติ ลาว-เวียดนาม ฮ่วมดับสูญศัตรูตัวเดียว
 เสียงเพื่อนไซโย เสียงเฮาไซโย
 ดั่งแว้วพร้อมกัน พดสนั้น พกเฮาฉลองชัย...”

(หุ่มพัน รัตตะนะวง ในรวมเพลงปฎิวัดลาวहनคินมุนเชื้อ 2007:80)

จากเนื้อเพลงสายใจลาว-เหวียดข้างต้นจะพบว่าเนื้อเพลงกล่าวถึงความสัมพันธ์ของลาวและเวียดนามซึ่งมีความผูกพันกันอย่างแนบแน่น เปรียบเสมือนดวงตา สองแขนสองขาในคนเดียวกัน มีศัตรูคนเดียวกัน ร่วมรบและร่วมฉลองชัยชนะไปพร้อมกัน แสดงถึงความเป็นพันธมิตรทางการเมืองที่มีอุดมการณ์เดียวกัน และคอยช่วยเหลือกันเสมือนว่าเป็นเพื่อนตายที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันตลอดมา

กล่าวโดยสรุปเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ถูกประกอบสร้างขึ้นจาก “วาทกรรม” (discourse) ภายใต้แนวความคิดชาตินิยม โดยแฝงอุดมการณ์ทางการเมือง กล่าวคือ เรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ถูกสร้างขึ้นเพื่อเผยแพร่วาทกรรม ซึ่งเป็นชุดความคิดที่ถูกตกแต่งขึ้นเพื่อนำเสนอความรู้หรือความจริงทางประวัติศาสตร์ เพื่อใช้เป็นเครื่องมืออ้างอิงความชอบธรรมในการปกครองเพื่อเผยแพร่และชี้นำอุดมการณ์ทางการเมืองแก่ผู้อ่าน

การดำรงอยู่ของเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์มีบทบาทในการสร้างสำนึกความเป็นชาติของลาว ผ่านการผลิตสร้างข้อมูลโดยมีการสร้างความหมายใหม่ให้กับตัวบทโดยพรรคและรัฐ การนำเสนอเนื้อหาในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ถูกเน้นย้ำในเรื่องของสภาพการณ์ของสังคมลาวที่ถูกกดขี่จากศักดินาสยาม สาเหตุการทำสงครามกู้เอกราช วีรกรรมที่องอาจกล้าหาญในการนำพาประชาชนต่อสู้เพื่อกอบกู้เอกราชและการพลีชีวิตเพื่อชาติบ้านเมืองเป็นและความหมายประวัติศาสตร์การต่อสู้กู้ชาติของเจ้าอนุวงศ์ แบบอย่างให้คนรุ่นหลังสืบทอดเจตนารมณ์ต่อไป และมีการผลิตสร้างตัวบทที่นำเสนอชุดความคิดที่ว่าเจตนารมณ์ดังกล่าวถูกสืบทอดต่อมาโดยพรรคและรัฐ ผ่านการเชื่อมโยงการต่อสู้กู้ชาติของเจ้าอนุวงศ์และ “กองกำลังรลาดชะวง” ที่กลายมาเป็น “มูลเชื้อการต่อสู้” หรือต้นแบบการต่อสู้ของพรรคและรัฐในปัจจุบัน

จากการศึกษาด้านตำนานเจ้าอนุวงศ์ในฐานะเรื่องเล่าพบว่า ในด้านการเมืองของการสร้างตัวละคร การเมืองของการสร้างเหตุการณ์ และการเมืองของการสร้างวาทกรรมรัฐชาติ ล้วนมีนัยสำคัญในการปลูกฝังอุดมการณ์ความรักชาติและสร้างสำนึกความเป็นชาติลาวร่วมกัน โดยใช้เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์สมัยสงครามเจ้าอนุวงศ์ในการผลิตสร้างตัวบทโดยมีกระบวนการปลูกฝังชาตินิยมโดยมีพรรคและรัฐเป็นผู้อยู่เบื้องหลัง ทั้งนี้ไม่ใช่เพื่อรื้อฟื้นระบบการปกครองของกษัตริย์ในอดีต แต่เป็นการสร้างความชอบธรรมในการสืบทอดอำนาจของพรรคและรัฐลาวในปัจจุบัน

พหุบัน ปณฺ ทิโต ชีเว

บทที่ 4

ตำนานเจ้าอนุวงศ์กับการสร้างสำนึกความเป็นชาตินลาว

ชุดการรับรู้เรื่องเจ้าอนุวงศ์ของคนลาวอาจไม่จำกัดหรือขีดวงจำเพาะแต่การรับรู้จากประวัติศาสตร์ชาติและตำราเรียนประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ที่สำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือสร้างชาตินิยม (Nationalism) และบูรณาการชาติ (National Integration) โดยพรรค-รัฐ เท่านั้น แต่ยังรวมถึง “พื้นที่แห่งความทรงจำ” (Sites of Memory) ที่แสดงให้เห็นการเลือกความทรงจำและควบคุมว่าควร “จำ” หรือ “ลืม” เหตุการณ์ใด โดยสร้างปฏิบัติการทางสังคมเพื่อค้ำจุนให้ความทรงจำนั้นดำรงอยู่ เช่น อนุสาวรีย์ พิพิธภัณฑ์ การตั้งชื่อสถานที่สำคัญๆ ในนครหลวงเวียงจันทน์ เช่น ถนนเจ้าอนุ บ้านเจ้าอนุ โรงเรียนมัธยมเจ้าอนุ และสนามกีฬาแห่งชาติที่เปลี่ยนชื่อมาเป็นสนามกีฬาเจ้าอนุ แสดงถึงปฏิบัติการทางสังคมในการเลือกความทรงจำที่มีต่อเจ้าอนุ นอกเหนือจากสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์สมัยเจ้าอนุที่เหลือรอดจากการเผาทำลายของกองทัพสยาม เช่น วัดสี่สะเกด เนื่องจากเป็นกองบัญชาการกองทัพสยาม และหอพระแก้วที่ถูกทำลายลง และฟื้นฟูบูรณะขึ้นมาใหม่โดยเจ้าสุวัณนะพุมมา ใน ค.ศ. 1936 และกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของนครหลวงเวียงจันทน์ในปัจจุบัน บริเวณหน้าสถานที่ทั้ง 2 แห่ง ได้มีป้ายอธิบายความเป็นมาว่า วัดนี้ได้ถูกทำลายลงพร้อมกับเวียงจันทน์โดย “ศึกดินาต่างด้าว” สมัยเจ้าอนุที่เป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์เวียงจันทน์ การไม่ระบุตัว “ผู้รุกราน” ว่าเป็นศึกดินาต่างด้าว ซึ่งหมายถึง “สยาม” แสดงให้เห็นการเลือกความทรงจำที่จำเป็นต้อง “ลืม” จากหน้าที่ (Function) ของสถานที่ซึ่งเปลี่ยนแปลงเป็นสถานที่ท่องเที่ยว (อดิศร เสมแย้ม, 2560: 138 - 139)

นอกจากนี้ยังพบว่ามีการปฏิบัติการทางสังคมหลายอย่างที่พยายามดำรงความทรงจำเกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์ไว้ โดยมีนัยสำคัญเกี่ยวกับการสร้างสำนึกความเป็นชาตินลาว เช่นการนำความทรงจำเกี่ยวกับตำนานเจ้าอนุวงศ์มาผลิตสร้างเป็นรูปวัตถุ รูปเคารพ ประเพณี พิธีกรรม และคีตศิลป์ ปฏิบัติการทางสังคมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของคติชนลาวสมัยใหม่ซึ่งเป็นการขยายขอบเขตของตำนานเจ้าอนุวงศ์จากตำราและหนังสือมาเป็นสื่อต่าง ๆ ที่คนลาวรับรู้ผ่านปฏิบัติการทางสังคมในสังคมลาวสมัยใหม่

4.1 การสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมผ่านรูปภาพ

ชุดการรับรู้เรื่องตำนานเจ้าอนุวงศ์ของคนลาวในสังคมลาวสมัยใหม่นั้น มีการรับรู้ผ่านรูปภาพที่ถูกผลิตสร้างความหมายให้มีความสำคัญเชื่อมโยงกับอุดมการณ์ความเป็นชาตินิยม โดยใชัรูปภาพที่มีความเชื่อมโยงเกี่ยวกับชุดความคิดตำนานเจ้าอนุวงศ์เป็นพื้นที่แห่งความทรงจำ (Sites of Memory) เป็นพลวัตของการนำเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์มาสร้างเป็นวัฒนธรรมวัตถุ (Material Folklore) ขึ้นมาเพื่อส่งผ่านการรับรู้ในชีวิตประจำวันและมีคุณค่าต่อจิตใจของคนในสังคมลาว ปัจจุบัน รูปวัตถุที่ถูกผลิตสร้างขึ้นนั้นคือรูปภาพ อันได้แก่ภาพเจ้าอนุวงศ์ และภาพรูปเคารพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1.1 รูปภาพเจ้าอนุวงศ์

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามที่นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวพบว่าคนลาวนิยมนำภาพถ่ายอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์มาแขวนไว้ประดับบ้าน และนิยมถ่ายรูปครอบครัวกับอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์เก็บไว้เป็นที่ระลึก ปรัชญาการณนี้เป็นการสร้างชาตินิยมผ่านวัฒนธรรมวัตถุ (Material Folklore) ซึ่งเป็นข้อมูลคติชนที่เป็นวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ประดิษฐ์ขึ้นมา หรือมีการสร้างสรรค์สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งเพื่อใช้ในการชีวิตประจำวันของแต่ละกลุ่มชนที่มีความหมายและคุณค่าในสังคมวัฒนธรรม การนำภาพถ่ายอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์มาแขวนไว้ในบ้านนั้นเป็นค่านิยมที่ปลูกฝังให้เยาวชนลาวรักเจ้าอนุวงศ์และรักชาติลาว เป็นการปลูกฝังสำนึกความเป็นชาตินิยมผ่านสถาบันครอบครัว ซึ่งถือเป็นสถาบันแรกสุดในการอบรมปลูกฝังพฤติกรรมที่ดีให้แก่บุคคล โดยผ่านทางอบรมสั่งสอนของพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ ซึ่งคนในครอบครัวโดยเฉพาะพ่อแม่สามารถปลูกฝังความเป็นชาตินิยมให้เกิดขึ้นกับตัวลูกได้ดีที่สุด โดยพ่อแม่จะเล่าประวัติการต่อสู้กู้ชาติของเจ้าอนุวงศ์ ให้ลูกหลานฟัง และกล่าวถึงพระมหากรุณาธิคุณที่เจ้าอนุวงศ์ยอมสละชีพเพื่อกอบกู้เอกราชชาติลาว จากศึกดินาสยาม ภาพถ่ายอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์นั้นเป็นที่นิยมนำมาเก็บไว้ในบ้าน โดยเฉพาะภาพถ่ายอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์นั้นอาจกล่าวได้ว่า “เป็นรูปที่มีทุกบ้าน” ก็ว่าได้

พหุบุ ปณ ทั โตะ ชีเว

ภาพประกอบ 8 ภาพถ่ายอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ที่วางขายรวมกับภาพถ่ายอนุสาวรีย์วีรกษัตริย์องค์
อื่น ๆ ของลาว รวมทั้งภาพถ่ายเกจิอาจารย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่วางขายด้านหลังอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์.
ถ่ายภาพโดย รินทร์ลภัส สีสิมมา, 15 ธันวาคม 2559.

ภาพประกอบ 9 ภาพถ่ายของคนลาวคู่กับอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ที่นิยมติดไว้ข้างฝาผนังบ้าน.
ถ่ายภาพโดย รินทร์ลภัส สีสิมมา, 15 ธันวาคม 2559.

ภาพประกอบ 10 ภาพถ่ายของคนลาวคู่กับอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ที่นิยมติดไว้ข้างฝาผนังบ้าน.
 ถ่ายภาพโดย รินทร์ลภัส สืบสิมมา, 15 ธันวาคม 2559.

4.1.2 รูปภาพรูปเคารพ

นอกจากจะพบการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาวผ่านภาพถ่ายแล้วยังพบว่ามีการผลิตสร้างความหมายให้กับรูปเคารพเกี่ยวกับตำนานเจ้าอนุวงศ์ รูปเคารพที่ถูกนำมาผลิตสร้างความหมายคือพระแก้วมรกตซึ่งเคยเป็นสิ่งสิ่งสิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองเวียงจันทน์ ก่อนจะถูกอันเชิญมาประดิษฐานไว้ที่วัดพระศรีศาสดารามของไทยในปัจจุบัน แต่ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวยังคงกล่าวถึงพระแก้วมรกตซึ่งมักจะเชื่อมโยงถึงตำนานเจ้าอนุวงศ์

ดังเช่นในหนังสือในหนังสือสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ ของดวงไซ หลวงพะสี (2001) ได้กล่าวถึงการบูรณปฏิสังขรณ์หอพระแก้วของพระเจ้าอนุวงศ์ไว้สั้นๆ ว่า

“ปี พ.ศ.2359 (ปี ค.ศ. 1816) ได้ทรงบูรณะสร้างหอพระแก้วคืนใหม่ และสร้างหอไตรขึ้นอยู่นครเวียงจันทน์”

ในหนังสือชุดมรดกเวียงจันทน์ พระเจ้าอะนูนง ของสีลา วีระวงส์ (2010) เขียนเกี่ยวกับ “การสร้างสาต่าง ๆ” ของเจ้าอนุวงศ์ไว้ตอนหนึ่งซึ่งมีความคลาดเคลื่อนของปีที่สร้างหอพระแก้ว และมีการเพิ่มรายละเอียดของข้อมูลมากกว่าในหนังสือสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ ของดวงไซ หลวงพะสี (2001) ดังนี้

“ปี ค.ศ. 1810 พระองค์ได้ทรงสร้างหอพระแก้วขึ้นที่วัดช้างเผือกบ้านศรีเชียงใหม่ และได้ปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปที่เป็นพระประธานในโบสถ์ใหม่พร้อมกับสิ่งต่าง ๆ หลายประการคือให้เขียน (แต้ม) รูปพระพุทธรูปตามฝาผนัง 1,000 องค์ สร้างพระพุทธรูปใส่จมกม 4 ด้าน 113 องค์ สร้างพระพิมพ์ใส่ช่องฝาผนัง 2,602 องค์ ไล่คนไว้อุปัฏฐากหอพระแก้ว ชาย 5 คน หญิง 3 คน”

ส่วนในประวัติย่อหอพระแก้ว ได้ระบุว่าถูกสร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระแก้วมรกต แต่ไปประดิษฐานอยู่ต่างประเทศแล้ว ใน ค.ศ. 1779

“...ประหวัดย่อหอพระแก้ว หอพระแก้วสร้างขึ้นในสมัยราชการของสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรลาวล้านช้าง สร้างใน ค.ศ.1565 เพื่อประดิษฐานองค์พระแก้วมรกตเท่านั้น แต่ปัจจุบันนี้องค์พระแก้วมรกตดังกล่าวได้ถูกไปประดิษฐานอยู่ต่างประเทศแล้วในปี ค.ศ.1779”

ภาพประกอบ 11 ประวัติย่อของวัดสี่สะเกด.

ถ่ายภาพโดย รินทร์ลภัส สีสิมมา, 15 ธันวาคม 2559.

ในหนังสือวีรกรรมพระเจ้าอนุวงศ์ บทรายงานพร้อมด้วยบทประกอบคำเห็นในงานพบปะทางวิชาการว่าด้วย “วีรกรรมพระเจ้าอนุวงศ์” ของแผนกประวัติศาสตร์ อารยธรรม สังกัดสถาบันค้นคว้าวัฒนธรรม กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม (2003) ได้กล่าวถึงข้อขัดแย้งระหว่างลาว-สยาม ต้นศตวรรษที่ 14 ไว้ว่า

“เจ้าอนุได้ขอนำสยามสามอย่าง ดังนี้

1. พระแก้วมรกตที่สยามเอาไปในปี 1779 และเจ้านันทเสนก็ขอเอาพระแก้วกลับคืนเวียงจันทน์ในปี 1792
2. ประชาชนลาวบรรดาเผ่าที่ถูกกวาดต้อนไปอยู่สระบุรี พายหลังปี 1779 ซึ่งก่อนหน้านั้นเจ้านันทเสนก็ได้ขอเอาประชาชนลาวบรรดาเผ่าคืนมาเวียงจันทน์เช่นกันในปี 1789
3. เจ้าอนุก็ได้ขอเอาน้องสาว พร้อมด้วยบรรดานักศิลปะที่อนร่าทั้งหญิงและชายที่ถูกกักไว้ อยู่ในราชวังของบางกอก”

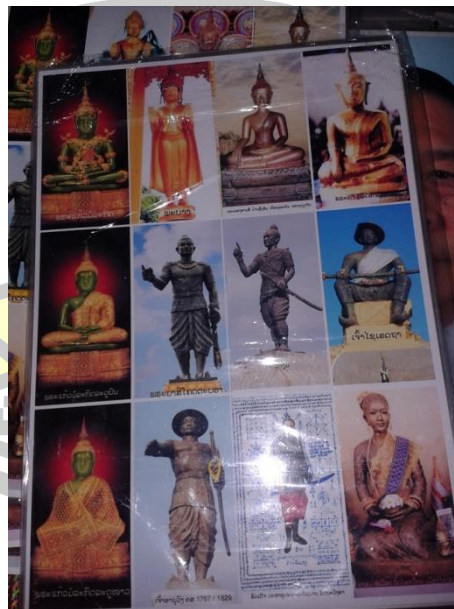
จากเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ชีวประวัติของเจ้าอนุวงศ์และพระแก้วมรกตที่มีความเชื่อมโยงกัน ทำให้คนลาวยังให้ความเคารพในพระแก้วมรกตอยู่ หนึ่งในภาพถ่ายที่ขายดีเป็นภาพถ่ายของพระแก้วมรกตรวมอยู่ในภาพเดียวกันกับภาพถ่ายอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์และวีรกษัตริย์องค์อื่น ๆ ในบทความทางวิชาการมีการนำประเด็นพระแก้วมรกตมาเป็นประเด็นความขัดแย้งที่เป็นอีกหนึ่งสาเหตุที่ทำให้เจ้าอนุวงศ์ตัดสินใจลุกขึ้นมากอบกู้เอกราช

ปฏิบัติการทางสังคมเช่นนี้เป็นการสร้างพื้นที่แห่งความทรงจำที่แสดงให้เห็นการเลือกความทรงจำและควบคุมว่า “ควรจำ” หรือ “ลืม” เหตุการณ์ใด โดยสร้างปฏิบัติการทางสังคมเพื่อค้ำจุนให้ความทรงจำนั้นดำรงอยู่ ในประวัติศาสตร์ชาติลาวได้ผลิตซ้ำชุดความทรงจำเกี่ยวกับพระแก้วมรกต แต่ในขณะเดียวกันก็เลือกที่จะ “ลืม” เหตุการณ์เดียวกันเมื่อเขียนถึงประวัติของสถานที่ท่องเที่ยวอย่างหอพระแก้ว ซึ่งในประวัติย่อของหอพระแก้วการไม่ระบุตัวของผู้รุกราน แต่เลี่ยงไปใช้คำว่า “ต่างประเทศ” แทน ทั้งนี้ก็เป็นการสื่อสารที่หลีกเลี่ยงความขัดแย้งระหว่างประเทศซึ่งอาจมีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของลาว ในการเลือกความทรงจำและควบคุมว่า “ควรจำ” หรือ “ลืม” เหตุการณ์ได้นั้นถือเป็นการควบคุมความทรงจำในรัฐของลาว

ภาพประกอบ 12 ภาพร้านค้าขายรูปเคารพและภาพถ่ายวีรบุรุษ ภาพถ่ายวีรกษัตริย์
ที่คนลาวเคารพนับถือ.

ถ่ายภาพโดยรินทร์ภัส สืบสิมมา, 15 ธันวาคม 2559.

ภาพประกอบ 13 ภาพถ่ายที่ขายดี ภาพพระแก้วมรกตรวมอยู่กับภาพถ่ายวีรกษัตริย์.

ถ่ายภาพโดยรินทร์ภัส สืบสิมมา, 15 ธันวาคม 2559.

4.2 การสร้างสำนึกความเป็นชาติลาวผ่านสถานที่

รัฐบาลลาวได้สร้างพื้นที่แห่งความทรงจำ (SITES OF MEMORY) เกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์หลายแห่ง นอกเหนือจากวัดสี่สะเกด ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์สมัยเจ้าอนุวงศ์ที่ที่เหลือรอดจากการเผาทำลายของสยามแล้ว ยังพบสถานที่ที่ตั้งชื่อตามชื่อของเจ้าอนุวงศ์ ดังนี้

4.2.1 ถนนเจ้าอนุ

ในนครหลวงเวียงจันทร์มีถนนหลายสายที่ตั้งชื่อตามกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ “ถนนเจ้าอนุ” ก็เป็นถนนสายหนึ่งที่ยืนยันถึงความเคารพวีรภักดิ์พระองค์นี้ของคนลาว ถนนเจ้าอนุตัดผ่านถนนเจ้าฟ้าจุ่ม ถนนสุพานวง ถนนสามแสนไท และถนนขุนบุลม ถนนเจ้าอนุเป็นถนนที่ตัดผ่านใจกลางเมืองเวียงจันทน์ เป็นย่านเศรษฐกิจการค้าของลาว มีโรงแรมและร้านอาหารและภัตตาคารเป็นจำนวนมาก

องรี เลอเฟป (Henri Lefebvre) ได้แบ่งความหมายของพื้นที่เป็น 3 ระดับ คือ

- 1) พื้นที่ทางกายภาพ (Physical Space) หมายถึงพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติด้านกายภาพ
- 2) พื้นที่ทางความรู้สึกนึกคิด (Mental Space) เป็นการรับรู้พื้นที่ทางจิตใจ เช่น ความรู้สึกผูกพันกับพื้นที่ ความรู้ถึงความสะดวกสบาย ปลอดภัย
- 3) พื้นที่ทางสังคม (Social Space / Social Practice) คือพื้นที่ที่ถูกประกอบขึ้นด้วยกิจกรรม ปฏิบัติการ การใช้สัญลักษณ์ การสร้างอุดมคติ จึงมีความหมายครอบคลุมกว้างขวางทุกแห่งหนของสังคม

ถนนเจ้าอนุถือเป็นพื้นที่ทางสังคมที่รัฐบาลลาวสร้างขึ้นเพื่อสร้างสำนึกความเป็นชาติลาว เนื่องจากถนนเป็นพื้นที่ที่มีคนสัญจรไปมาตลอดเวลา ทั้งยังเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญคือกระทรวง แดงขาว วัฒนธรรม และท่องเที่ยว การตั้งชื่อถนนตามชื่อเจ้าอนุวงศ์จึงเป็นการควบคุมความทรงจำเกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์ให้อยู่คู่กับสังคมลาวปัจจุบัน การตั้งชื่อถนนตามชื่อเจ้ามหาชีวิตของลาวนั้นมิได้ตั้งขึ้นเพื่อยกย่องเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่เป็นการใช้ชื่อถนนเพื่อเป็นอนุสรณ์ระลึกถึงบุคคลผู้ทำคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติในฐานะ “ชาติลาววีรชน” การนำชื่อวีรภักดิ์สำคัญของลาวอย่างเจ้าอนุวงศ์มาตั้งชื่อถนนเป็นการสร้างการรับรู้เกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์อีกรูปแบบหนึ่งซึ่งใช้พื้นที่ทางสังคมในปฏิบัติการทางสังคมดังกล่าวโดยพรรคและรัฐเป็นผู้อยู่เบื้องหลัง

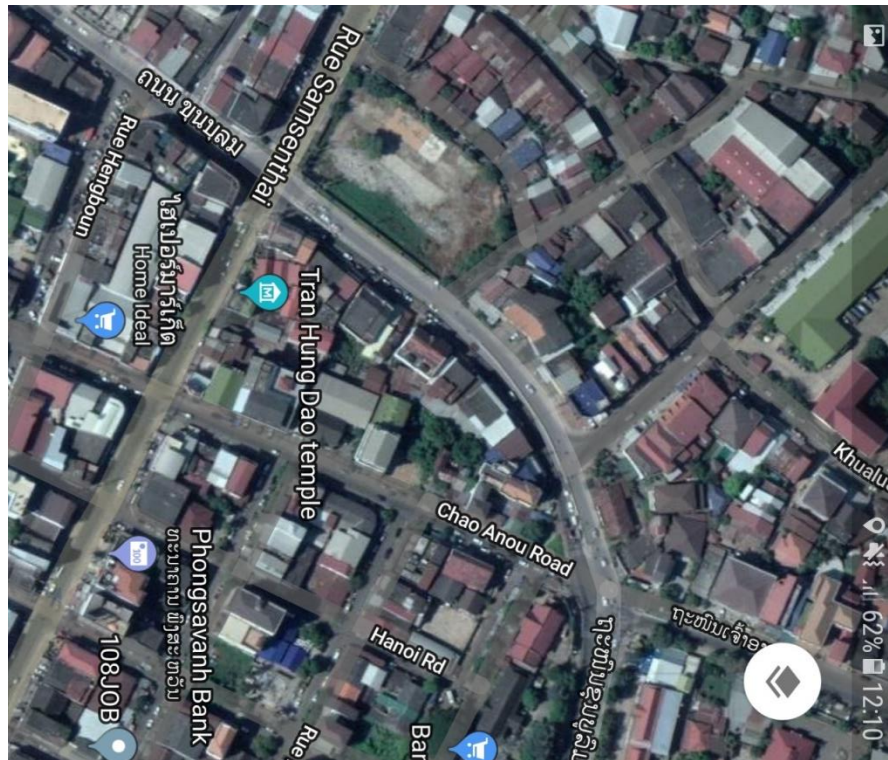

ภาพประกอบ 14 ภาพถนนเจ้าอนุ.
ถ่ายภาพโดยรินทร์ภัสร์ สืบสิมมา, 15 เมษายน 2560.

ภาพประกอบ 15 การจราจรบนถนนเจ้าอนุ.
ถ่ายภาพโดย รินทร์ภัสร์ สืบสิมมา, 15 เมษายน 2560.

พหุบัน ปณ ทิโต ชีเว

ภาพประกอบ 16 แผนที่ถนนเจ้าอนุที่เชื่อมต่อกับถนนสายสำคัญของลาว.
 ภาพถ่ายผ่านดาวเทียมจาก Google map, สืบค้นเมื่อวันที่ 15 เมษายน 2560.

4.2.2 วัดสีสะเกด

วัดสีสะเกดเป็นวัดหนึ่งที่มีที่ตั่งสำคัญ ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ของนครหลวงเวียงจันทน์ ตั้งอยู่ในบ้านสีเกต เมืองจันทะบูลี และเป็นเส้นทางบรรจบกันระหว่างถนนไซเซตกาทิลาดกับถนนล้านช้าง โบสถ์หันหน้าไปทางทิศตะวันตกห่างจากน้ำโขงประมาณ 215 เมตร ห่างจากวัดสีสะเกดไปทางทิศตะวันตกเป็นพระราชวังเก่าของพระเจ้าแผ่นดินล้านช้างเวียงจันทน์ ปัจจุบันได้พัฒนาเป็นสำนักงานประธานประเทศ (หอคำ)

ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวกล่าวไว้ว่าวัดสีสะเกด หรือวัดสะตะสะหัทสสารามหรือวัดแสนสร้างขึ้นในวันที่ 4 เดือน 3 ปี ค.ศ.1818 ในสมัยเจ้าอนุวงศ์ ใช้เวลา 6 ปีจึงแล้วเสร็จ หลังจากนั้นได้จัดให้มีพิธีเฉลิมฉลองในวันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 6 ปี 1824 งานบุญเฉลิมฉลองได้ดำเนินไป 9 วัน 9 ค่ำ มีขบวนแห่รอบวัดสีสะเกดเป็นเวลา 3 วัน 3 ค่ำ และมีการบันทึกการก่อสร้างวัดสีสะเกดเป็นตัวอักษรลาวในศิลาจารึก ต่อมานักค้นคว้าประวัติศาสตร์ลาวได้ค้นพบศิลาจารึกนี้อยู่ฝั่งตะวันตกของวัดสีสะเกดในปี ค.ศ.1920

บางฉบับกล่าวไว้ว่าวัดสี่สะเกดเป็นวัดที่สร้างขึ้นแห่งแรกในนครเวียงจันทน์ในสมัยเจ้าไชยเชษฐาธิราช เหตุที่ได้ชื่อว่าวัดแสน หรือ วัดสทสหัสสาราม เนื่องเจ้าไชยเชษฐาธิราชและพุทธศาสนิกชนชาวลาวในอดีตทรงสร้างพระพุทธรูปทั้งองค์เล็กและองค์ใหญ่ประดิษฐานไว้ทั่ววัด 100,000 องค์ ดังนั้นจึงมีชื่อเล่นว่าวัดแสน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2369 เกิดกรณีพิพาทสยาม – ลาว ศีกครั้งนั้นสยามได้เผาทำลายเมืองเวียงจันทน์ ยกเว้นวัดนี้กับหอพระแก้ว เพราะเป็นวัดที่ทหารสยามพักทัพ ตามธรรมเนียมแต่โบราณพวกทหารพุทธเมื่อตั้งทัพที่ไหนจะไม่ทำลายที่นั่น เมื่อสงครามสิ้นสุดลงในปี พ.ศ. 2370 ก่อนกองทัพสยามเดินทางกลับประเทศ ได้ทำการบูรณะซ่อมแซมและฉาบปูนกิจศพทหารที่เสียชีวิตที่วัดแห่งนี้

วัดสี่สะเกดมีสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะรัตนโกสินทร์อย่างมาก ทั้งรูปแบบของสิมและหอไตร วัดนี้เป็นวัดที่ไม่ได้ถูกทำลายจากการบุกรุกของสยามทำให้ยังคงหลงเหลือศิลปกรรมสมัยพระเจ้าอนุวงศ์มาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ สิม (โบสถ์) กมมะเลียน (ระเบียงคต) สีลาเล็ก (ศิลาจารึก) หอไตร และพระพุทธรูปเก่าแก่จำนวนมาก ถือได้ว่าวัดสี่สะเกดเป็นวัดที่มีพระพุทธรูปมากที่สุดในเวียงจันทน์ (พระอาจารย์สมพวง ถิตะวายาโน, สัมภาษณ์ 14 เมษายน 2560)

วัดสี่สะเกดนอกจากจะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของลาวแล้ว ยังถือเป็นสถานที่สำคัญของนครหลวงเวียงจันทน์ที่สื่อสารถึงประวัติศาสตร์ที่เจ็บปวดของลาวและปมขัดแย้งระหว่างลาวกับไทย ประวัติศาสตร์ที่ถูกเขียนขึ้นในมิติของสถานที่ท่องเที่ยวจึงถูกทำให้ “ลึ้ม” เหตุการณ์บางอย่างเพื่อไม่ให้รอยร้าวทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไปกระทบกระเทือนระบบการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจของลาว

ชุดการรับรู้เรื่องเจ้าอนุวงศ์จากวัดสี่สะเกดของคนลาวก็ไม่ได้ถูกเลือกหรือถูกควบคุมความทรงจำโดยรัฐ แต่เป็นความทรงจำที่ “จำ” และเรียนรู้ “อดีต” ของสถานที่ผ่าน “เรื่องเล่า” (Narratives) แม้ความทรงจำในเรื่องดังกล่าวจะลบลือนไปตามกาลเวลา แต่ในหน้าประวัติศาสตร์ลาวยังจารึกเรื่องราวเหล่านี้ไว้ให้อนุชนคนลาวรุ่นหลังได้รับรู้ประวัติศาสตร์อันขมขื่นของลาว ดังเรื่องราวและสิ่งของในวัดสี่สะเกดที่ถูกตีความในแง่มุมของความเคียดแค้นและเจ็บปวด ในประวัติศาสตร์นิพนธ์เรื่อง “เจ้าอนุ 1767- 1829 ประชาชนลาวและอาชี้อาคนย์ (เรื่องเก่า ปัญหาใหม่) ของมยุรี เหง้าสีว์ตัน และเผยแพร่แห่งสีว์ตัน ในบทความเรื่อง “ราวเทียนวัดสี่สะเกด ที่ตีพิมพ์ในงานนิพนธ์ชิ้นนี้ ได้นำเสนอการตีความว่าวัดสี่สะเกดไม่เพียงสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นสถานที่ “ถือน้ำ” แสดงความจงรักภักดีของขุนนางต่อเจ้าอนุ แต่การสร้างวัดสี่สะเกดได้สะท้อนความมุ่งหมายและเป็นการส่งสารทางการเมืองของเจ้าอนุ ในการปลุกระดมประชาชนลาวให้ลุกขึ้นต่อสู้เพื่อความเป็นเอกราชของชาติจากการกดขี่ปกครองของสยาม เห็นได้จากการที่วัดสี่สะเกดเป็นวัดเดียวในเวียงจันทน์ที่หันหน้าไปทางแม่น้ำโขงตรงกับทิศของ “บางกอก” ในขณะที่วัดอื่น ๆ ในเวียงจันทน์ที่ตั้งขึ้นแถบริมแม่น้ำโขง แพนที่ของวัดอยู่ด้านข้างน้ำโขง และเมื่อพิจารณา “ราวเทียนรูปนาค” ที่ประดิษฐานที่วัดสี่สะเกดยิ่ง

ปรากฏชัดถึงจิตวิญญาณของการต่อสู้ด้านทานไม่ยอมจำนนต่อการกดขี่ยึดครองของสยามที่แสดงออกทางท่าทางของรูปนาค นาคซึ่งแยกตัวออกและคงตัวด้วยกำลังทั้งหมดพร้อมทั้ง “โง่หัวขึ้นด้วยความเคียดแค้นศัตรู” ตลอดจนความหมายของเส้นไม้ 7 เส้น ในแต่ละด้านของราวเทียน ที่มยุรีตีความว่าสื่อถึงหัวเมืองลาวทั้ง 7 คือหัวเมืองทั้ง 7 เมืองร่วมแรงสามัคคีกันก็จะทำให้ความปรารถนาในความเป็นเอกราชและเอกภาพของลาวทั้งหมดได้สัมฤทธิ์ผล ดังที่ว่า

“นาคเป็นสัญลักษณ์อันยอดเยี่ยมของประเทศลาวของพวกเราในโบราณกาล

และชื่อของประเทศลาวในคราวก่อนได้กำเนิดมาโดยถือเอาตามสัญลักษณ์ของตัวนาค และถูกกล่าวว่ามีศรีสัตนาคนหุต หมายความว่า หน้าเมืองของชวานาค เมืองของชวานาคได้พยายามอย่างไม่ลดละในการต่อสู้ด้านการยึดครองของสยาม มาตั้งแต่ปี 1778 คือการต่อสู้

ด้านการบีบบังคับ ด้านการขูดรีด ที่นับวันร้ายกาจโดยแสดงออกในรูปนาคที่ “โง่หัวขึ้นด้วยความเคียดแค้น” ยึดตัวออก คงตัว ด้วยกำลังทั้งหมดที่ออกมาจากความเคียดแค้นศัตรู ก็คือออกมาจากความมุ่งหวังอันแรงกล้าที่มีความเป็นเอกภาพของชาติลาวและความเป็นเอกราช จอมของราวเทียนวัดสี่สะเกด แหลมคือปลายหอกและทางพื้นหนาแน่นคือกำแพงอันนี้ก็หมายถึงความสัมพันธ์ แบบกายอินทรีย์ ระหว่างการปกปักรักษาและการก่อสร้างและต้านภัยอันตรายที่มาแต่ทิศเดียวในสมัย 1824 อาทิตยที่วัดสี่สะเกด หันหน้ามา ก็สามารถชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนที่สุดและทำให้ประชาชนเอาทุกคนในสมัยนั้นสะดุ้งตื่นที่เพราะว่าวัดสี่สะเกดไม่ได้หันหน้าไปทิศเดียวกันคือวัดอื่น ๆ ของเมืองเวียงจันทน์ซึ่งล้วนแต่ป็นข้างใช้แม่น้ำโขง อันนี้ก็แปลกประหลาดและมีความหมายจะแจ้งที่สุด สำหรับคนสมัยนั้นคือวัดสี่สะเกดป็นหน้าใส่น้ำโขงและตรงกับทิศของบางกอก คือ 40 องศา ทิศใต้ตะวันออก”

(มยุรี เห่งาสรีวัดทะนา, 1988: 151)

หากพิจารณาบทความรูปนาคของของมยุรี เห่งาสรีวัด และเผยแพร่แห่งาสรีวัด จะพบว่ามี การนำสิ่งของในสมัยเจ้าอนุวงศ์ที่ตกทอดมาถึงปัจจุบันนี้สร้าง ความหมายผ่านข้อความทางวิชาการที่มีการนำเสนอตนเองในด้านบวก คือนำเสนอผ่านนาคในราวเทียนที่ “โง่หัวขึ้นด้วยความเคียดแค้น” ยึดตัวออก คงตัว ด้วยกำลังทั้งหมดที่ออกมาจากความเคียดแค้นศัตรู นาคจึงกลายเป็นภาพตัวแทนของชาติลาวที่ผู้เขียนสร้างให้เป็นผู้ที่มีความมุ่งหวังอันแรงกล้าที่จะลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อเอกราชของชาติลาว และเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นเอกภาพและความเป็นเอกราชของชาติลาว และนำเสนอผู้อื่นในด้านลบคือนำเสนอภาพตัวแทนของไทยเป็นผู้ร้าย กดขี่ ขูดรีด ทำร้ายคนลาว และทำลายชาติลาว นอกจากราวเทียนรูปนาคแล้ว ตำแหน่งและทิศที่ตั้งของวัดศรีสะเกดยังถูกตีความโดยแฝงอุดมการณ์ทางการเมืองอีกด้วย การที่วัดสี่สะเกดหันหน้าเข้าหาแม่น้ำโขงถูกตีความว่าเป็นการ

สื่อสารทางการเมืองโดยการหันหน้าของวัดไปยังทิศของกรุงเทพฯ เป็นการสร้างความทรงจำและดำรง
อุดมการณ์รักชาติผ่านความบอบช้ำทางประวัติศาสตร์ผ่านนัยการสื่อสารผ่านสถานที่ของ “ผู้กระทำ”
และ “ผู้ถูกกระทำ”

ภาพประกอบ 18 ราวเทียนรูปนาค วัดสี่สะเกด

ภาพถ่ายจาก Facebook ส่วนตัว นายสุริอุตง สุนดารา รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์
และเทคโนโลยี, สืบค้นเมื่อวันที่ 16 เมษายน 2560.

ภาพประกอบ 19 พระแสน พระประธานวัดสี่สะเกด เป็นพระพุทธรูปปางชนะมาร

ภาพถ่ายจาก Facebook ส่วนตัว นายสุริอุตง สุนดารา รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์
และเทคโนโลยี, สืบค้นเมื่อวันที่ 16 เมษายน 2560.

ภาพประกอบ 20 กมมะเลียน (ระเบียงคด) ฝาผนังระเบียงคดทั้ง 4 ด้านมีช่องรูปกลีบดอกบัวบรรจุ
พระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ จำนวนมาก.
ถ่ายภาพโดย รินทร์ลภัส สืบสิมมา, 15 เมษายน 2560.

ภาพประกอบ 17 กมมะเลียน (ระเบียงคด) มีสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์แบบล้านช้างซึ่งได้รับ
อิทธิพลแบบสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์.
ถ่ายภาพโดย รินทร์ลภัส สืบสิมมา, 15 เมษายน 2560.

พหุ อนุ ทัต ษา

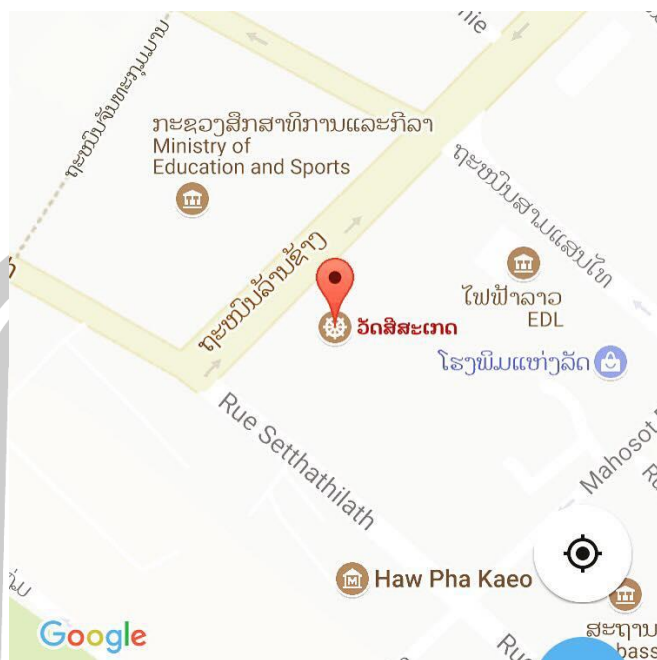

ภาพประกอบ 22 สิม (โบสถ์)
ถ่ายภาพโดย รินทร์ลภัส สืบสิมมา, 15 เมษายน 2560.

ภาพประกอบ 23 สิวาเหล็ก (ศิลาจารึก) บอกล่าประวัติความเป็นมาของวัดสี่สะเกด
ถ่ายภาพโดย รินทร์ลภัส สืบสิมมา, 15 เมษายน 2560.

พหุบัน ปอริชฌิต ชีเว

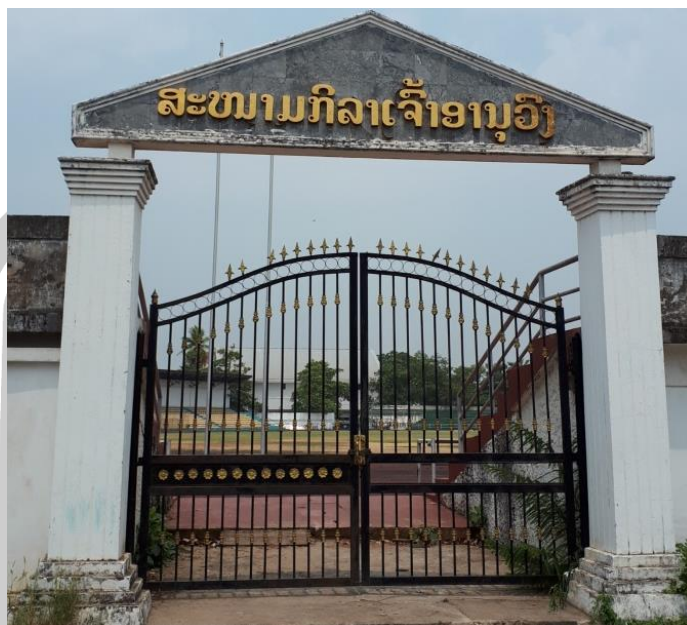

ภาพประกอบ 24 แผนที่วัดสีสะเกด

ภาพถ่ายผ่านดาวเทียมจาก Google map, สืบค้นเมื่อวันที่ 15 เมษายน 2560.

4.2.3 สนามกีฬาเจ้าอนุวงศ์

สนามกีฬาแห่งชาติลาว หรือชื่ออย่างเป็นทางการ สนามกีฬาเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งยังเป็นที่ยังเป็นที่รู้จักกันในนาม “สนามกีฬาแขวงเวียงจันทน์” เป็นสนามกีฬาอเนกประสงค์ในเวียงจันทน์ ประเทศลาว ส่วนใหญ่จะใช้สำหรับการแข่งขันฟุตบอล สนามกีฬานี้สามารถจุคนชมได้ถึง 15,000 คน ก่อสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 อยู่ติดกับถนนซุนบุลม ภายในสนามกีฬาเจ้าอนุวงศ์พบว่าการสร้างอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ประดิษฐานไว้ด้านหน้าอาคารที่ทำการ พระอิริยาบถคล้ายคลึงกับอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ที่ชายหาดดอนจันทร์แต่มีขนาดเล็กกว่า สนามกีฬาเป็นพื้นที่ที่แสดงถึงความภูมิใจของคนในชาติ ตัวแทนนักกีฬาที่เปรียบเสมือนตัวแทนของชาติลาวที่ไปแข่งขันกับต่างประเทศ หากได้รับชัยชนะกลับมาถือว่าเป็นชัยชนะร่วมกันของคนทั้งประเทศ การใช้ชื่อเจ้าอนุวงศ์เป็นชื่อสนามกีฬาก็เป็นการดำรงความทรงจำเกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์ที่สร้างสำนึกความเป็นชาติในมุมมองใหม่ที่ไม่ใช่ความทรงจำเกี่ยวกับวีกรรมด้านการต่อสู้กู้ชาติในอดีต แต่เป็นความทรงจำในด้านพื้นที่ที่แสดงถึงความภาคภูมิใจของคนในชาติผ่านการแข่งขันกีฬาของนักกีฬาที่เป็นตัวแทนของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวไปแข่งขันในระดับโลก เป็นพื้นที่ความทรงจำเกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์อีกพื้นที่หนึ่งที่พรรคและรัฐสร้างขึ้นเพื่อการดำรงอยู่ของตำนานเจ้าอนุวงศ์ให้อยู่ในความรับรู้ของคนลาวในสังคมลาวสมัยใหม่

ภาพประกอบ 18 ประตูทางเข้าสนามกีฬาเจ้าอนุวงศ์ ฝั่งที่ 1
ถ่ายภาพโดย รินทร์ลภัส สืบสิมมา, 15 เมษายน 2560.

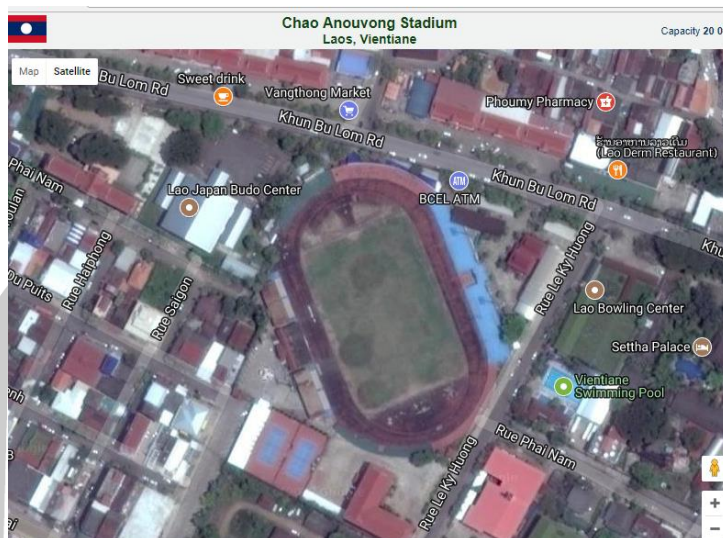
ภาพประกอบ 19 ประตูทางเข้าสนามกีฬาเจ้าอนุวงศ์ ฝั่งที่ 2
ถ่ายภาพโดย รินทร์ลภัส สืบสิมมา, 15 เมษายน 2560.

ภาพประกอบ 20 อนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์หน้าอาคารที่ทำการสนามกีฬาเจ้าอนุวงศ์
ถ่ายภาพโดย รินทร์ลภัส สีสิมมา, 15 เมษายน 2560.

ภาพประกอบ 21 ภายในสนามกีฬาเจ้าอนุวงศ์
ถ่ายภาพโดย รินทร์ลภัส สีสิมมา, 15 เมษายน 2560.

ภาพประกอบ 22 แผนที่สนามกีฬาเจ้าอนุ
จากเว็บไซต์ http://wildstat.com/map_stadium/2858

4.2.4 พิพิธภัณฑ์แห่งชาติ

พิพิธภัณฑ์เป็นอีกผลิตผลของชาตินิยมที่แสดงให้เห็นการเลือกและแสดงความทรงจำของชาติ พิพิธภัณฑ์ของลาวเกิดขึ้นในสมัยอาณานิคม พิพิธภัณฑ์แห่งแรกที่เกิดขึ้นในสมัยสังคมนิยมคือ “วางแสดงมูลเชื้อปฏิวัติ” (Lao Museum of the Revolution) ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1980 และเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นหอพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ (Lao National Museum) ใน ค.ศ.1997 โดยมีมุ่งหมายให้เป็นสถานที่สำหรับเชิดชูประวัติศาสตร์การต่อสู้ของขบวนการประชาชนภายใต้การนำของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว น่าสนใจว่าเมื่อพิจารณาการจัดแสดงในหอพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ไม่เพียงให้ความสำคัญกับการยกย่องบทบาทของผู้นำพรรคประชาชนปฏิวัติลาว แต่ยังเชิดชูบทบาทของประชาชนสามัญที่มีน้ำใจรักชาติและอุทิศชีวิตเพื่อชาติ ดังปรากฏทำรูปปั้นของ “สหายสีทอง” หรือ “วีรชนสีทอง” ที่ถูกจัดแสดงไว้กลางห้อง เรื่องราวของวีรชนสีทองซึ่งกำเนิดในครอบครัวทุกข์ยาก แต่ได้สร้างกิจกรรมในการต่อสู้ในสงครามปฏิวัติด้วยมีน้ำใจรักชาติอย่างเต็มล้น จึงได้รับการเชิดชูเกียรติให้เป็นวีรชนแห่งชาติลาว สะท้อนแนวคิด “ลัทธิวีรชนปฏิวัติ” ที่รัฐบาลมาใช้เพื่อปลุกกระตุ้นน้ำใจรักชาติและการอุทิศชีวิตเพื่อชาติและเพื่อระบอบใหม่อย่างเด่นชัด

บนชั้น 2 ของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีห้องเล็ก ๆ ที่แสดงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์สมัยเจ้าอนุวงศ์ ในชื่อว่า “อาณาจักรล้านช้างทั้ง 3 ได้แตกครอบครองของสยาม ค.ศ.1779-1893” ภายในห้องจัดแสดงศาสตราวุธที่ใช้ในสงครามสมัยเจ้าอนุวงศ์ และจัดแสดงภาพถ่ายเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น ภาพอ้อมใจดี เผา และชุดเอาทรีพีสมบัติจากธาตุหลวง ภาพการถูกทำลายของธาตุหลวงที่เป็นผล

จากการรุกรานเวียงจันทน์ของสยาม ภาพหอพระแก้วที่แสดงให้เห็นถึงการที่กองทัพสยามได้กวาด
 ต้อนประชาชน ทรัพย์สินสมบัติ และจุดไฟเผา ภาพซากปรักหักพังของวัดกลาง ภาพวัดสี่สะเกดซึ่งเป็นวัด
 เดียวในเวียงจันทน์ซึ่งไม่ถูกทำลาย เพราะถูกใช้เป็นกองบัญชาการของกองทัพสยาม ภาพจำลองหลัก
 ศิลาจารึกวัดสี่สะเกดที่สร้างในสมัยเจ้าอนุวงศ์ และมีแผ่นป้ายจะแสดงหัวข้อเรื่อง “ 40 ปีหลัง
 เหตุการณ์ดังกล่าว ” นำเสนอเนื้อหาของบทความที่ตีพิมพ์ในวารสาร Revue des Deux Mondes
 เรื่อง “เวียงจันทน์และการรุกรานของไทย” โดย Louis de Carne ผู้แทนกระทรวงต่างประเทศ
 ฝรั่งเศส ซึ่งเป็นคณะกรรมการของฝรั่งเศสที่เข้ามาสำรวจแม่น้ำโขงในปี 1867 และซักถามคนลาว
 บางคนที่ตกค้างอยู่ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเวียงจันทน์ไว้ว่า

“40 ปีหลังเจ้าอนุวงศ์ หรือภายหลังที่นครเวียงจันทน์ถูกเผาผลาญทำลายจากพวกสยาม
 ในระยะดังกล่าว ชาติลาวไม่เพียงแต่ถูกสังหารทำลายให้แตกสลายจนหมดความเป็นชาติเท่านั้นแต่
 จิตใจของคนภายในชาติก็ถูกปล้นสะดม ตกอยู่ในความมืดมน ถึงขั้นไม่รู้หัวนอนปลายเท้าของตน
 ตระกูล และความเป็นชาติของตนว่าเป็นอย่างไร ในที่สุดลี้ภัยไปก็มี บ้างก็ถูกกวาดต้อนไปอยู่
 บ้านเมืองของเขา และหนีไปอยู่ตามป่าตามเขา บทความบางตอนได้เขียนว่า พวกเขาได้พบกับเชื้อสาย
 ของกษัตริย์ ซึ่งเคยปกครองอยู่นครหลวงที่พวกเรากำลังจะขึ้นสำรวจ อีกประโยคหนึ่งว่า วัดสี่สะเกด
 นั้นมีสิ่งของที่หลงเหลือมากกว่าวัดอื่น ความตอนหนึ่งว่า กษัตริย์เวียดนามมีท่าที่แข็งข้อ ละเลยสิ่งใด
 สิ่งหนึ่งต่อเจ้าชีวิตสยาม ซึ่งอาจเป็นส่วนราชพิธี หรือในตัวเลขเงินส่วยให้แก่สยามก็เป็นได้ก็เลยถูก
 ติดตามด้วยกองทัพ ซึ่งได้รับหน้าที่ให้มาทำลายล้างประชาชนลาวผู้นำสงสารที่นี้ ได้รับการปฏิบัติ
 อย่างโหดเหี้ยมที่ประเพณีพวกเราไม่สามารถเข้าใจได้เลย ประชาชนลาวถูกฆ่าหรือถูกบังคับให้อพยพ
 ย้ายออกจากถิ่นฐานเดิม และนครหลวงของเขาก็ถูกทำลายล้างผลาญเกลี้ยงไม่ผิดกับนครหลวง
 เยรูซาเล็มที่ถูกทำลายล้างโดยกองทัพโรมัน” (Louis de Carne อ้างถึงใน อติศร เสมอแก้ว, 2560:
 140 - 142)

ในท้องนี้ยังมีแผ่นป้ายแสดงเนื้อเพลง “ลาวแคน” ซึ่งเป็นเพลงของพวกเชลยชาวลาวที่
 ถูกจับกวาดต้อนลงมาอยู่ในกรุงเทพฯ ในสมัยสงครามเจ้าอนุวงศ์ ที่ระบายความเคียดแค้น ความ
 ปวดร้าวและทุกข์ยากออกมาเป็นบทเพลงดังกล่าว

“มาซ้อยจะกล่าวถึงลาวเป่าแคน แสนเสนาะ มาสอพะเข้ากับแคนแสนขยัน เป็น
 ใจความยามยากจากเวียงจันทน์ ตกมาอยู่เขตชั้นร้อยอยุธยา อีแม่คุณเอ๋ย เขาบ่เคย จะตักยาก ตระกำ
 ลำบาก แสนยาก นี้นักหนา พลัดทั้งที่ดิน ถิ่นฐาน พลัดทั้งบ้าน เมืองมา พลัดทั้งปู่ พลัดทั้งย่า พลัดทั้ง
 ตา ทั้งยาย พลัดทั้งแม่ ลูกเมีย พลัดทั้งเสีย ลูกเต้า พลัดทั้งพงศ์ ทั้งเผ่า ทั้งลูกเต้า ก็หนีหาย บักไทย
 มั่นเขียน บักไทย มั่นขัง จนไหล่ จนหลัง ของซ้อย นี้อยาย จะตาย เสียแล้วนี้หนา ที่โนป่า ดงแดน

ผ้าทอ ก็ปมี่นุ่ง ผ้าถุง ก็ปมี่ห่ม คาคัดแต่เดี่ยว เกลียวกลม หนาวลม นี้เหลือแสน ระเหินระหก ตกยาก ต้องเป็นคนかく คนแกน มีแต่แคน คั่นเดียว ก็พอได้เที่ยว ขอทานเขากิน ตกมาอยู่ ในเมือง ต้องถือ กระต๋อง กระต๋อย สีซ้อม ต่าต๋อย ตะบิตตะบอย ปู้สั้ง ถือแต่เดี่ยว เกี้ยวหญ้า เอาไปให้ม้า ของเพื่อน มั่นกิน เที้ยวชมชาน ไปทุกบ้านทุกถิ่น จะได้กิน ก็แต่เคน แสนอิด แสนจน เหมือนอย่างคน ตกนาสก มีดมน ฝนตก เที้ยวหยก ๆ ถกเขมร ถือซ้อง ส่องคบ จับกบ ทุ่งพระเมรุ เป็อนเลน เป็อนตม เหม็นขม เหม็นควา จับทั้งอ่าง ท้องซิง จับทั้งอั้ง ท้องเขี้ยว จับทั้งเหยี่ยว ทั้งปู จับทั้งหนู ท้องขาว จับกบ ขาเหยียดๆ จับเขียด ขายาวๆ จับเอามา ให้ลั้ง มาตัมกิน กับเหล้า เป็นกรรม ของเฮา เพราะอ้ายเจ้าเวียงจันทน์เพื่อนเอย”

พิพิธภัณฑที่แสดงเหตุการณ์สมัยเจ้าอนุวงศ์นั้นเป็นพื้นที่ความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ และความเป็นอยู่ของคนลาวที่ได้รับความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส ต้องพลัดพรากจากบ้านเกิด เมืองนอนไปใช้ชีวิตตกกระกำลำบาก การแสดงเนื้อเพลงลาวแคนนี้เป็นการอ้างความรู้สึกที่เป็น “ผู้ถูกกระทำร่วมกัน” การแข่งขันทวดความคิดนี้เป็นการสร้างสำนึกความเป็นชาติอย่างหนึ่งซึ่งเกิดจากความรู้สึกว่าคนลาวถูกกดขี่ข่มเหงจากไทย ซึ่งเป็น “ผู้ร้ายทำลายชาติ” ทำให้ลาวสิ้นชาติสิ้นแผ่นดิน จนกลายเป็นเมืองร้าง คนลาวที่ถูกกวาดต้อนไปสยามต่างได้รับความทุกข์ยากอย่างแสนสาหัส เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อนักประวัติศาสตร์ลาวกล่าวถึงเพลงลาวแพนจะเลือกกล่าวถึงในส่วนของการที่ชาวลาว เป็นผู้ถูกสยามรุกรานและกดขี่ข่มเหง แต่ไม่มีผู้ใดกล่าวถึงในตอนจบของบทเพลง ท่อนสุดท้ายที่กล่าว ว่า “เพราะอ้ายเจ้าเวียงจันทน์เพื่อนเอย” เจ้าเวียงจันทน์ในเนื้อเพลงดังกล่าวไม่ได้ถูกตีความถึงว่า กล่าวถึง “เจ้าเวียงจันทน์” คนใด

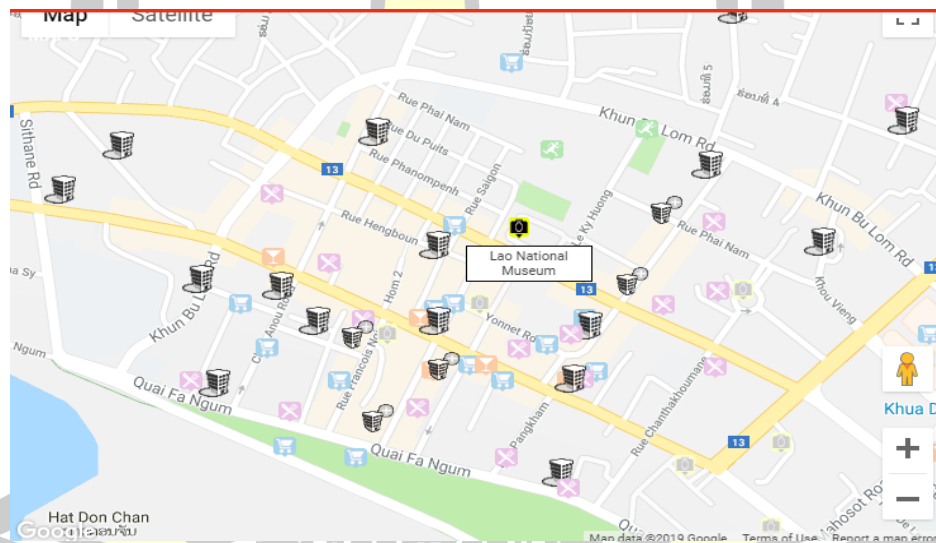

ภาพประกอบ 23 หอพิพิธภัณฑที่แห่งชาติลาวแห่งใหม่ ตั้งอยู่บนถนนไกสอน พมวิหาน.

จากเว็บไซต์ <https://laotiantimes.com/2017/12/06/new-lao-national-museum-building/>

ภาพประกอบ 24 หอพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติลาวแห่งเก่า ตั้งอยู่บนถนนสามเสนไท
จากเว็บไซต์ <https://laotiantimes.com/2017/12/06/new-lao-national-museum-building/>

ภาพประกอบ 25 หอพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติลาวแห่งเก่า ตั้งอยู่บนถนนสามเสนไท
จากเว็บไซต์ <http://www.visit-laos.com/vientiane/lao-national-museum.htm>

4.2.5 เมืองอนุนวงค์

นอกจากพื้นที่ความจำเกี่ยวกับตำนานเจ้าอนุนวงค์ที่ถูกสร้างขึ้นมาโดยพรรคและรัฐ การตั้งชื่อสถานที่สำคัญในนครหลวงเวียงจันทน์ และการผลิตสร้างความหมายให้กับสถานที่บางแห่งเพื่อค้ำจุนความทรงจำเกี่ยวกับตำนานเจ้าอนุนวงค์แล้ว ยังพบว่ามี การเปลี่ยนชื่อสถานที่ที่มีความเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เจ้าอนุนวงค์อย่าง “เมืองไซสมบูน” ซึ่งเป็นเมืองเอกในแขวงไซสมบูน เป็น “เมืองอนุนวงค์” แขวงไซสมบูน มีเขตการปกครอง 5 เมือง เมืองและ เมืองฮ่อม เมืองท่าโทม เมืองอนุนวงค์ เมืองล่องซาน และเมืองล่องแจ้ง ซึ่งในนี้มี 3 เมืองที่สร้างขึ้นใหม่ ได้แก่ เมืองเมืองล่องซาน ที่แยกออกจากเมืองฮ่อม เมืองล่องแจ้ง และเมืองอนุนวงค์ ที่สร้างตั้งขึ้นมาแทนเมืองไซสมบูนนั่นเอง

แขวงไซสมบูน หรือเขตพิเศษไซสมบูน มีเนื้อที่ในเขตการปกครองทั้งหมด 8,500 ตารางกิโลเมตร เคยเป็นเขตปกครองพิเศษ ที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของทัพประชาชนลาว ในช่วงปี 1975 ถึง 2006 เนื่องจากเป็นเขตที่มีบรรดาชาวม้งอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นเขตหนึ่งในลาว รัฐบาลลาวได้ประกาศยกเลิกเขตพิเศษไซสมบูนดังกล่าวในปี 2006 แล้วได้โอนย้ายเมืองไซสมบูนและเมืองฮ่อมไปอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองแขวงเวียงจันทน์ ต่อมารัฐบาลลาวได้ประกาศการสร้างตั้งแขวงไซสมบูนเป็นแขวงที่ 18 ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตามมติตกลงของสภาแห่งชาติฉบับเลขที่ 12/สพข วันที่ 13 ธันวาคม 2013 และได้ประกาศเป็นทางการในวันที่ 31 ธันวาคม ค.ศ. 2013 โดยมีนายทองสิง ทាំมะวง นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น พร้อมด้วยการนำของพรรคและรัฐ การปกครองท้องถิ่น พนักงานรัฐกร และประชาชนลาวเข้าร่วมในพิธีดังกล่าว แขวงไซสมบูนมีระบบการจัดการปกครองเป็นของตนเองเช่นเดียวกับแขวงอื่น ๆ ใน สปป. ลาว ที่ดำเนินการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยประชาชน โดยมีท่านเจ้าแขวงเป็นประมุขรัฐของเขต ภายใต้การชี้นำของคณะบริหารงานแขวง

แขวงไซสมบูน มีที่ตั้งอยู่ในเขตภาคกลางของประเทศ ขอบเขตชายแดน แขวงไซสมบูนมีขอบเขตชายแดนติดกับบรรดาแขวงข้างเคียงดังนี้

- 1) ทิศเหนือ มีชายแดน ติดกับ เมืองพูคูน แขวงหลวงพระบาง เมืองพูกุต เมืองผาไซ และเมืองคูนแขวงเชียงขวาง
- 2) ทิศใต้ มีชายแดน ติดกับ เมืองทุละคม แขวงเวียงจันทน์ เมืองท่าพะบาด แขวงบอลิคำไซ
- 3) ทิศตะวันตก มีชายแดน ติดกับ เมืองกาสี เมืองวังเวียง และเมืองแก้วอุดม แขวงเวียงจันทน์
- 4) ทิศตะวันออก มีชายแดน ติดกับ เมืองหมอกใหม่ แขวงเชียงขวาง และเมืองบอลิคำไซ แขวงบอลิคำไซ

เมืองอนนวงค์หรือเมืองไซสมบูนเคยเป็นดินแดนทุรกันดารไกลปืนเที่ยงและเกิดปัญหาความไม่สงบทางการเมือง ปัญหาความยากจน และปัญหาความไม่สงบของชนกลุ่มน้อย รัฐบาลลาวเคยจัดตั้งเป็นเขตปกครองพิเศษขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะท้องถิ่นและในปี 2549 ได้ถูกยุบรวมเข้ากับแขวงใกล้เคียง จนกระทั่งกลับมาเป็นแขวงหนึ่งในที่สุด การเปลี่ยนชื่อเมืองจาก “เมืองไซสมบูน” เป็นชื่อ “เมืองอนนวงค์” ตามชื่อของเจ้าอนนวงค์นั้นเนื่องจากในเมืองนี้มีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ตำนานเจ้าอนนวงค์ คือ “ถ้ำอนนวงค์” เป็นถ้ำที่เจ้าอนนวงค์เคยพักอาศัยในช่วงที่หนีการจับกุมของทหารสยาม การตั้งชื่อเมืองตามชื่อเจ้าอนนวงค์นอกจากจะเป็นการรำทรงความทรงจำเกี่ยวกับเจ้าอนนวงค์แล้วยังเป็นการสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมให้กับเขตปกครองพิเศษที่มีปัญหาความไม่สงบของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นปฏิบัติการทางสังคมที่ถูกควบคุมโดยพรรคและรัฐอันมีนัยสำคัญเกี่ยวกับการเมืองที่ถูกเชื่อมโยงเข้ากับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในอดีตเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพของประชาชนลาว บรรดาเผ่ารวมถึงการแก้ปัญหาการก่อความไม่สงบของชนกลุ่มน้อยภายใต้การปกครองของพรรคและรัฐ

ภาพประกอบ 26 ภาพเมืองอนนวงค์

จากเว็บไซต์ <https://www.facebook.com/714857778623897/photos/a.798796133563394/798796053563402/?type=3&theater>

ภาพประกอบ 27 ภาพเมืองนุงค์

จากเว็บไซต์ <https://www.facebook.com/714857778623897/photos/a.714862005290141/714861855290156/?type=1&theater>

ภาพถ้ำนุงค์

จากเว็บไซต์ <https://www.facebook.com/714857778623897/photos/a.798796133563394/1023858827723789/?type=3&theater>

ภาพประกอบ 28 ภาพเขตพื้นที่ติดต่อแขวงไซสมบูน
 จากเว็บไซต์ <https://www.vnmylife.com/karaoke/saanghngeikhwngayhm-eikhwng-aissombuun-saysomboun-new-province/KoFbFo8qlf0>

ภาพเขตพื้นที่การปกครองแขวงไซสมบูน
 จากเว็บไซต์ <https://www.vnmylife.com/karaoke/saanghngeikhwngayhm-eikhwng-aissombuun-saysomboun-new-province/KoFbFo8qlf0>

4.3 การสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมผ่านปฏิบัติการทางสังคมและพิธีกรรม

การสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมและการดำรงอยู่ของความทรงจำเกี่ยวกับตำนานเจ้าอนุวงศ์ของคนลาวในสังคมลาวสมัยใหม่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงรูปภาพและสถานที่เกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์เท่านั้น หากแต่ยังหมายรวมถึงการสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมผ่านปฏิบัติการทางสังคมและพิธีกรรมซึ่งมีความหลากหลาย อันได้แก่ การเล่านิทาน การร้องเพลงปลุกใจ การแสดงบทพ็อน และการประดิษฐ์ฐานรูปปั้นหล่ออนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ซึ่งถูกเชื่อมโยงเข้ากับงาน 450 ปีเวียงจันทน์อย่างมีนัยสำคัญ

4.3.1 การเล่านิทาน

นิทานพื้นเมืองลาวเป็นวาทกรรมทางสังคมที่มีมาแต่ครั้งอดีตที่ชาวบ้านได้ถ่ายทอดและเผยแพร่จากที่หนึ่งสู่ที่หนึ่ง จากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง เนื่องจากเป็นเรื่องเล่าที่ให้ความบันเทิง เป็นที่คุ้นเคยกันในวัฒนธรรมนั้น ๆ แล้วยังสะท้อนภาพสังคม ทศนคติ ความเชื่อ และค่านิยม นิทานพื้นเมืองลาวเรื่องเชียงเมียง เป็นนิทานเรื่องหนึ่งที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์ ซึ่งได้รับความนิยมในลาวและถูกถ่ายทอดทั้งในรูปแบบร้อยแก้วและร้อยกรองว่า

ในอดีตเวียงจันทน์กับไทยเป็นศัตรูกัน ไทยยกทัพไปตีเวียงจันทน์หลายครั้ง แต่ก็ไม่ชนะทั้งที่กำลั้มากกว่า เพราะเวียงจันทน์มีพญานาคช่วยเหลือ เมื่อเจ้าเมืองตีกลองขึ้นพญานาคก็จะโผล่ขึ้นมาจากน้ำ ฟันพิษใส่ทหารไทยตายหมด กษัตริย์ไทยทราบเรื่องจึงวางแผนให้เชียงเมียงปลอมเป็นหมอมอเข้าไปในเมืองเวียงจันทน์ เมื่อได้โอกาสเข้าพบเจ้าอนุ เจ้าเมืองเวียงจันทน์ ได้ทำนายว่าเจ้าอนุจะได้รับมรดกเป็นเงินที่ฝังไว้ที่กรมอง ซึ่งเชียงเมียงให้คนเอาไปฝังไว้ก่อน เมื่อเจ้าอนุให้คนไปขุดดูก็ได้พบจริง ๆ จึงทำให้เกิดความศรัทธาเชื่อถือหมอมอ ต่อมาเชียงเมียงให้คนทำว่าวดิตรฐน แล้วปล่อยขึ้นสูงมากจนมองไม่เห็น ได้ยินแต่เสียงธนู เจ้าอนุแปลกใจมากจึงเรียกหมอมอมาทำนาย หมอมอก็ทำนายว่าจะมีเรื่องเดือดร้อนแก่บ้านเมือง เพราะเสียงนั้นคือภูตผีปีศาจจะลงมากินผู้คน เจ้าอนุถามว่าจะมีวิธีแก้อย่างไร หมอมอบอกว่าจะต้องไปตัดลิ้นกลองและให้อุดรูพญานาคเสียเสียงนั้นก็หายไปและภูตผีปีศาจจะไม่ลงมากินผู้คน เจ้าอนุหลงกลจึงให้คนทำตาม เชียงเมียงก็ให้คนไปตัดสายว่าวเสียงนั้นก็หายไป จากนั้นเชียงเมียงก็ให้สัญญาแก่กองทัพไทยเข้าตีเวียงจันทน์ เจ้าอนุจึงให้คนไปตีกลองเพื่อให้พญานาคมาช่วย กลองตีไม่ดังถ้าไม่มีลิ้นแล้ว และพญานาคก็ถูกอุดรู จึงไม่ได้ขึ้นมาช่วยทำให้เวียงจันทน์แพ้แก่ไทย เจ้าอนุจึงถูกฆ่าตาย และเวียงจันทน์ก็ตกเป็นเมืองขึ้นของไทย เรื่องเชียงเมียงยังปรากฏ

ในลำพื้นเมืองต่าง ๆ ที่เล่าถึงเรื่องเชียงเมียงอัฏฐนาค หลังเมืองเวียงจันทน์ถูกสยาม ล้อมมา 1 ปี นาคได้พยายามทำลายเพดานจากการอัฏฐนาค

นิทานเรื่องเชียงเมียงไม่น่าจะเกิดขึ้นจากวัตถุประสงค์ในการเล่าเรื่องเพื่อความ สนุกสนาน แต่น่าจะเกิดขึ้นเนื่องมาจากวัตถุประสงค์ที่ใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองเพื่อต่อต้านการ ครอบงำของสยาม จากเงื่อนไขที่ไม่สามารถทำการต่อสู้อย่างเปิดเผยได้ การนำนิทานมาใช้เป็นกุศโลบาย ที่ถูกใจประชาชนและสอดคล้องกับฐานความเชื่อของประชาชนทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีอิทธิพล สูงในสังคมลาว เช่นความเชื่อเรื่องนาค และในแง่การรับรู้ที่สามารถเข้าถึงประชาชนอย่างทั่วถึงแม้จะ ไม่รู้หนังสือก็ตาม อย่างไรก็ตาม บางครั้งวาทกรรมที่เป็นเรื่องเล่ามาแต่อดีตซึ่งมีลักษณะการถ่ายทอด ผ่านการบอกเล่าแบบปากต่อปาก เช่น นิทานพื้นเมืองเรื่องเชียงเมียง ซึ่งพบว่ามี การถ่ายทอดใน โรงเรียน โดยที่ครูเป็นผู้เล่าให้นักเรียนฟัง นอกเหนือจากเป็นคติสังคมที่พ่อแม่ใช้อบรมสั่งสอนบุตร หลาน (อดิศร เสมแย้ม, 2560: 144)

การถ่ายทอดนิทานเรื่องเชียงเมียงในสังคมลาว ทั้งในสถาบันครอบครัวและ สถาบันการศึกษาอย่างโรงเรียนนั้นเป็นการสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมผ่านรูปแบบของนิทานซึ่งเด็ก ๆ ชอบฟัง เรื่องเล่านี้ได้เปลี่ยนหน้าที่จากการถูกสร้างมาเพื่อต่อต้านการครอบงำของสยาม มาเป็นการ ทำหน้าที่ต่อยอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ครั้งหนึ่งลาวเคยตกเป็นเมืองขึ้นของสยามและถูกสยาม ทำลาย การที่เด็กได้รับรู้เรื่องราวจากนิทานเป็นการบ่มเพาะสำนึกความเป็นชาติอย่างแยบยล

4.3.2 การร้องเพลงสรรเสริญและสดุดีวีรกรรมเจ้าอนุวงศ์

ปฏิบัติการทางสังคมที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นและเผยแพร่ผ่านสื่อสังคม ออนไลน์อย่างกว้างขวางก็คือการร้องเพลงสรรเสริญและสดุดีวีรกรรมเจ้าอนุวงศ์พบว่ามี การแต่งเพลง เกี่ยวกับการสรรเสริญและสดุดีวีรกรรมเจ้าอนุวงศ์ มีผู้ขับร้องและภาพเคลื่อนไหวประกอบ นำเสนอใน รูปแบบวีดิทัศน์ผ่านทางเว็บไซต์ “ยูทูบ” จำนวน 4 เพลง ได้แก่ เพลงสดุดีสวมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ เพลงเจ้า อานูนง ดาวประดับสิ้นแสง เพลงเจ้าอานูนง และเพลงสรรเสริญเจ้าอานูนง เพลงเหล่านี้ถูกแต่งขึ้นมาใน โอกาสเฉลิมฉลองอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ หนุ่มสาวชาวลาวยุคใหม่ขับร้องเพลงในพิธีเฉลิมฉลองดังกล่าว นอกจากนี้ยังได้นำเพลงสรรเสริญและสดุดีวีรกรรมเจ้าอนุวงศ์ไปแสดงบนท่อนอย่างแพร่หลายใน สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ของลาว อันจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

1. เพลงสดุดีสวมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์

ผู้ประพันธ์ : -

ผู้ขับร้อง : หม่อมหญิงชาย

ผู้เผยแพร่ : ลาว “มอง” ไทย III

เผยแพร่เมื่อ 24 พ.ค. 2015

ที่มา <https://www.youtube.com/watch?v=AQ3Irl8h6-o>

ชาวลาวยังจดจำ วีรกรรมเลิศล้ำสูงส่ง ชื่อเสียงพระองค์ยืนยงคู่ฟ้าเมืองลาว เอียงฮุ้งแวง
วาวประหนึ่งดวงดาวสดใส

ชาวลาวขอสดุดี สดุดีเจ้าอนุวงศ์ อดีตผ่านไปยังจำฝังใจบ่หาย ครั้งเคยมีภัย ผุงมารราวีปีปน
ข่มเหงชาวลาว เอาเป็นข่อยข้า ชีวาคันเคืองบ้านเมืองถูกรุกรมาน

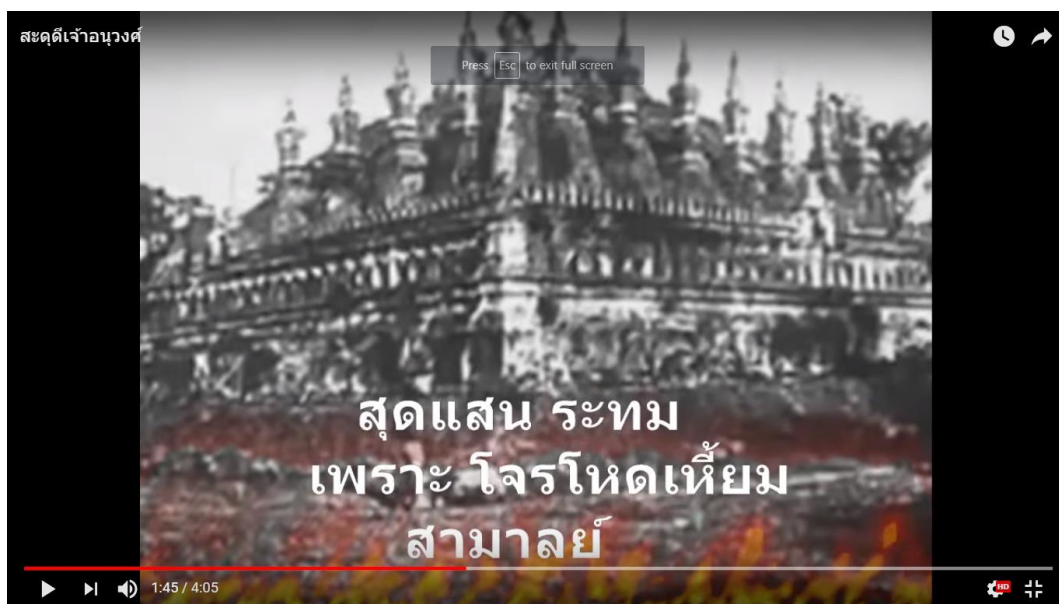
อดีตชื่นชมยังตรมหัวใจทุกคน สดแสนระทม เพราะโจรโหดเหี้ยมสามัญ เผาเมือง
เวียงจันทน์ กลายเป็นถ้ำถ่าน ถึงนานแสนนาน แค้นนี้บ่มีวันลืมลง

* ธิบลุกขึ้นมา ชาวลาวพี่น้อง คือเสียงเฮียกฮ้องของเจ้าอนุวงศ์ ทะนงองอาจเพื่อชาติเฮาให้คง
อยู่ ลุกขึ้นต่อสู้ เด็ดเดี่ยวบ่ยอมจำนน (ข้า)

อดีตกาลเลยผ่านมานานหลายปี แต่เกียรติศักดิ์ศรี คุณพระองค์ลือก้องแห่งหน ลูกหลานทุก
คนขอเทิดทูนวีรชนยิ่งใหญ่ สร้างเมืองลาวใหม่ ให้สดใสเรื่อยไป ชาวลาวขอสดุดี สดุดี เจ้าอนุวงศ์

ภาพประกอบ 29 ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงสดุดีสวมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์
จากเว็บไซต์ <https://www.youtube.com/watch?v=AQ3Irl8h6-o>

ภาพประกอบ 30 ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงสดุติสมเด็จเจ้าอนุวงศ์
จากเว็บไซต์ <https://www.youtube.com/watch?v=AQ3lrI8h6-o>

ภาพประกอบ 31 ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงสดุติสมเด็จเจ้าอนุวงศ์
จากเว็บไซต์ <https://www.youtube.com/watch?v=AQ3lrI8h6-o>

2. เพลงเจ้าอานวง ดาวดับสิ้นแสง

ผู้ประพันธ์ : พอนสะหวัน พันทะวีจิต

ผู้ขับร้อง : บุนอ้อม

ผู้เผยแพร่ : ลาว “มอง” ไทย III

เผยแพร่เมื่อ 22 มิ.ย. 2015

ที่มา <https://www.youtube.com/watch?v=VvCT7Kgp0L4>

เจ้าอานวง พระองค์ฮักชาติยิ่งใหญ่ แปรไฟ เผาไหม้อยู่ในอุรา ความแค้นเกินกว่ายับยั้งบัญชา
ชาติถึก เช่นข้า สยามทากรุณ วุ่นเมืองเพพัง

หยุดยั้ง ความแค้นบ่ได้อีกแล้ว ลูกขึ้นเป็นแปร แปรไฟข่มขึ้นควาหลัง เด็ดขาด ให้มันพินาศไป
ข้าง กูตายมึงยัง กูยังมึงตาย เห็นดีกัน

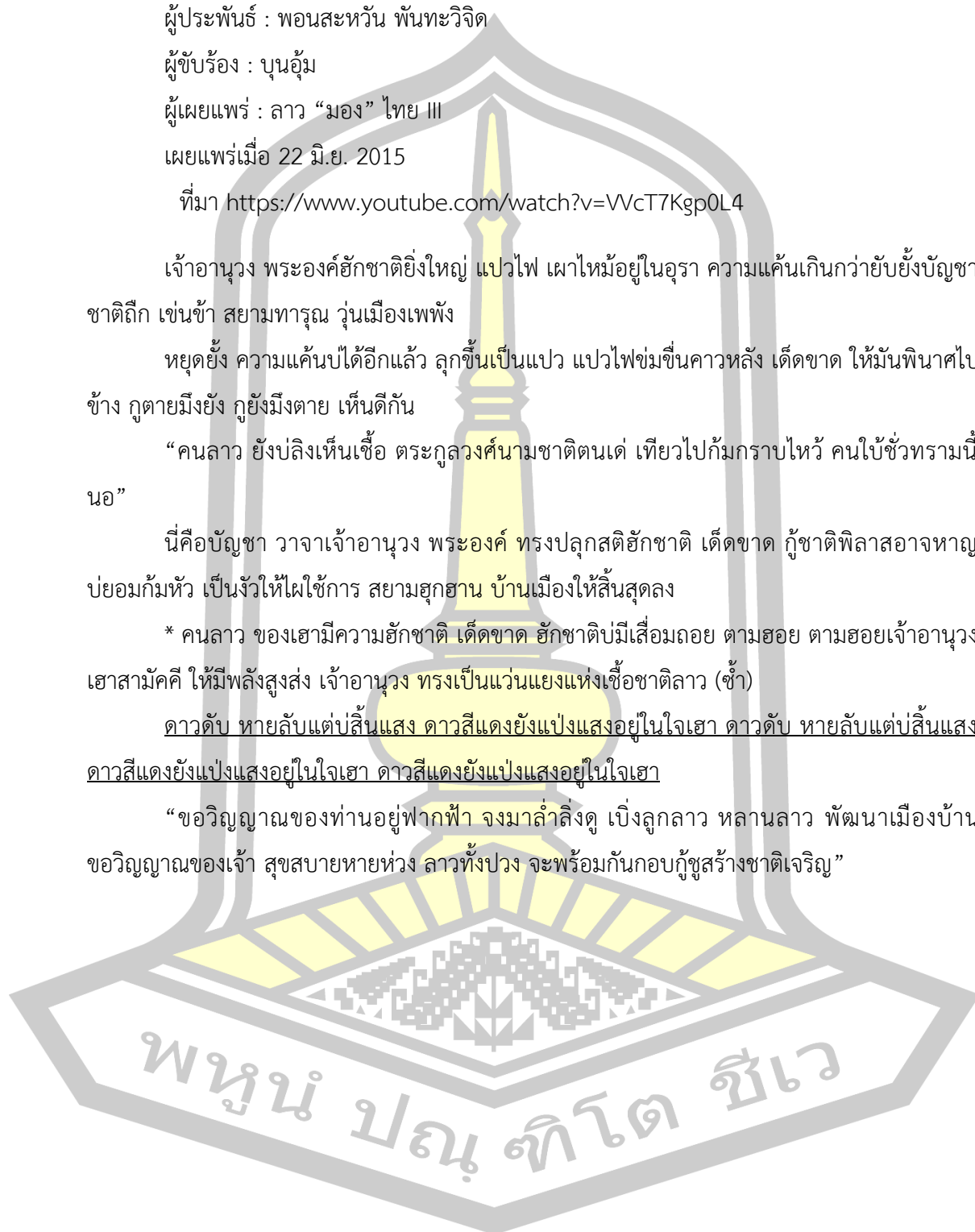
“คนลาว ยังบ่ลึงเห็นเชื่อ ตระกูลวงศ์นามชาติตนเด่ เทียวไปก้มกราบไหว้ คนบ่ชั่วทรามนี
นอ”

นี่คือบัญชา วาจาเจ้าอานวง พระองค์ ทรงปลุกสติฮักชาติ เด็ดขาด กู้ชาติพิลาสาอาจหาญ
บ่ยอมก้มหัว เป็นจัวให้ใฝ่ใ้การ สยามฮุกฮาน บ้านเมืองให้สิ้นสุดลง

* คนลาว ของเขามีความฮักชาติ เด็ดขาด ฮักชาติบ่มีเสื่อมถอย ตามฮอย ตามฮอยเจ้าอานวง
เฮาสามัคคี ให้มีพลังสูงส่ง เจ้าอานวง ทรงเป็นแว่นแฉ่งแห่งเชื้อชาติลาว (ข้า)

ดาวดับ หายลับแต่บ่สิ้นแสง ดาวสีแดงยังแบ่งแสงอยู่ในใจเฮา ดาวดับ หายลับแต่บ่สิ้นแสง
ดาวสีแดงยังแบ่งแสงอยู่ในใจเฮา ดาวสีแดงยังแบ่งแสงอยู่ในใจเฮา

“ขอวิญญานของท่านอยู่ฟากฟ้า จงมาล่ำลึงดู เบ็งลูกลาว หลานลาว พัฒนาเมืองบ้าน
ขอวิญญานของเจ้า สุขสบายหายห่วง ลาวทั้งปวง จะพร้อมกันกอบกู้สร้างชาติเจริญ”

ภาพประกอบ 32 ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงเจ้าอนุวงศ์ ดาวดับสิ้นแสง จากเว็บไซต์ <https://www.youtube.com/watch?v=VVcT7Kgp0L4>

ภาพประกอบ 33 ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงเจ้าอนุวงศ์ ดาวดับสิ้นแสง จากเว็บไซต์ <https://www.youtube.com/watch?v=VVcT7Kgp0L4>

ภาพประกอบ 34 ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงเจ้าอนุวงศ์ ดาวดับสิ้นแสง
จากเว็บไซต์ <https://www.youtube.com/watch?v=VVcT7Kgp0L4>

3. เพลงเจ้าอนุวงศ์

ผู้ประพันธ์ : สมเพ็ด เพ็ญวิยาน

ผู้ขับร้อง : สุทธิศักดิ์ แก้วอุทอน

ผู้เผยแพร่ : **ปะชาฉิบวาว** (ประชาชนลาว)

เผยแพร่เมื่อ 16 ม.ค. 2015

ที่มา <https://www.youtube.com/watch?v=25-3D0yTkjU>

เจ้าอนุวงศ์ ยังยืนยงคู่ฟ้าเมืองลาว ยังสูงส่งแวววาว ตั้งเดือนและดาวไสส่อง ยังเป็นแว่นแฉ่ง
แห่งแดนล้านช้างเฮืองฮอง ชื่อเสียงพระองค์ดังก้อง โลกายกย่องสรรเสริญ

เจ้าอนุวงศ์ ทรงบ่ยอมเป็นทาสทาสา ฮักชาติลาว ฮักไพร่ฟ้า ฮักแดนอาณาของเผิ่น ฮู้เห็นหมู่
มาร ฮุกฮานโหดฮ้ายเหลือเกิน จึงปลุกระดมอวนเอิ้น กู้เอาเอกราชลาวคืน

*สานลืบพะสุน อุ่นเคืองพระทัยเหลือล้น อั้งค้ำแน่นในสุดทนต์ บ่เห็นหนทางใดอื่น จึง
ตัดสินใจ โหมไพร่พลคนลาวลุกขึ้น ขับไล่ศักดินาชาติอื่น ออกจากผืนแผ่นดินแม่เกิด

*เจ้าอนุวงศ์ ยังยืนยงคู่ฟ้าธรณี ยังบานเบ่งบารมี ยอดวีรกรรมล้ำเลิศ เป็นจอมราชา กษัตริย์
ลาวผู้แสนประเสริฐ พระองค์บ่เสียชาติเกิด ลาวทุกแห่งหนเทิดทูนบูชา

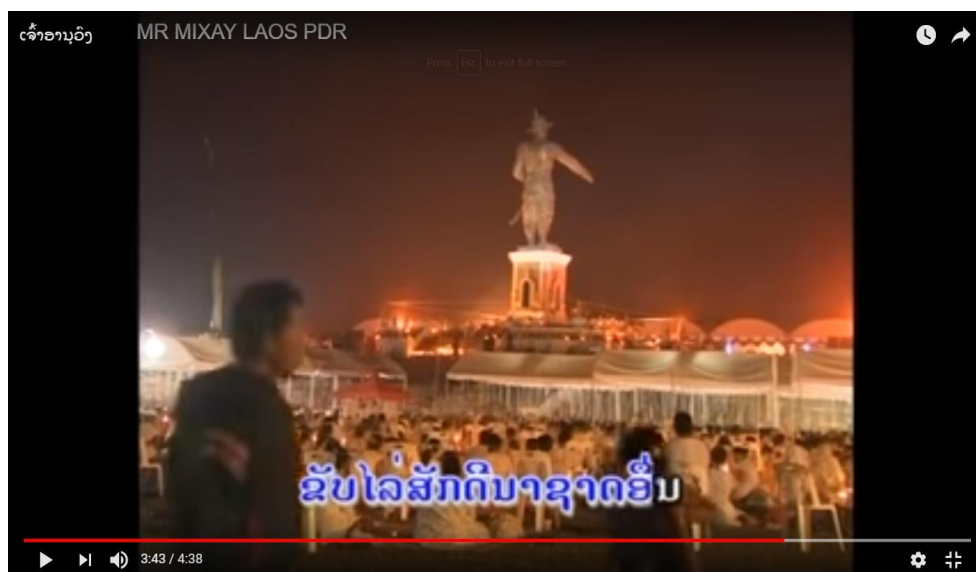
* (ซ้ำ)

ภาพประกอบ 35 ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงเจ้าอานูวง
จากเว็บไซต์ <https://www.youtube.com/watch?v=25-3D0yTkjU>

ภาพประกอบ 36 ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงเจ้าอานูวง
จากเว็บไซต์ <https://www.youtube.com/watch?v=25-3D0yTkjU>

ภาพประกอบ 37 ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงเจ้าอาณูวง
จากเว็บไซต์ <https://www.youtube.com/watch?v=25-3D0yTkjU>

4. เพลงสรรเสริญเจ้าอาณูวง

ผู้ประพันธ์ : บัวม ชากวง

ผู้ขับร้อง : หมู่หญิง-ชาย

ผู้เผยแพร่ : **ปะลาฉินวาว** (ประชาชนลาว)

เผยแพร่เมื่อ 16 ม.ค. 2015

ที่มา <https://www.youtube.com/watch?v=eFZbLnY74fg>

เจ้าอาณูวง ยืนยงในดวงใจลาว เจ้าอาณูวง ยืนยงวีรกรรมอาจหาญ พวกเฮาลูกหลาน ของชุมชน
ชนเชื้อชาติลาว ขอจารึกคุณเจ้า トラบเท่าฟ้าดินสลาย

*เจ้าอาณูวง วีรชนองอาจเก่งกล้า นำปวงประชา ลูกสู้ก้อเอาแผ่นดิน เลือดหลังรินไหล มอบ
กายถวายชีวี เพื่อชาติเพื่อแผ่นดิน หลุดพ้นจากทาสทาสา

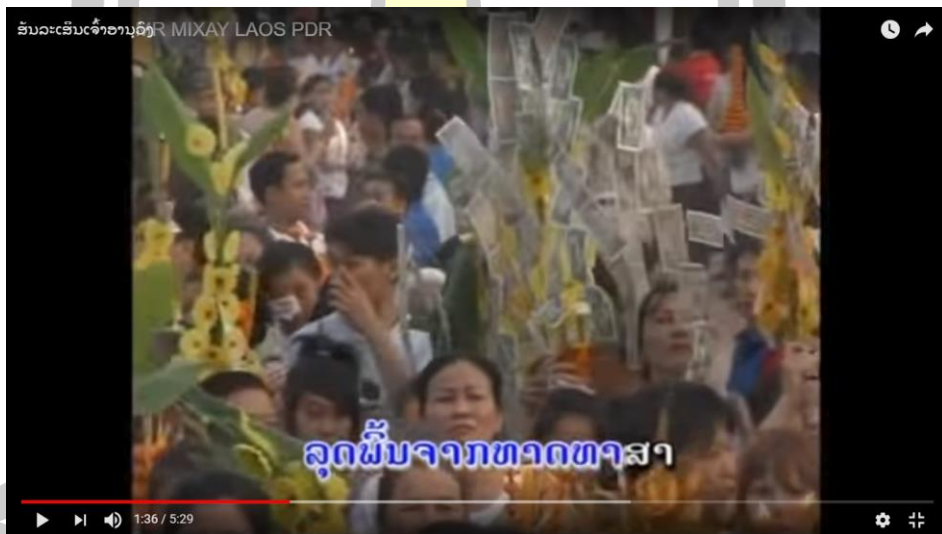
*แผ่นดินถิ่นฐานบ้านเกิดเมืองนอน สุดแสนอ่อนชอน พงไพรกว้างใหญ่ไพศาล สายน้ำแม่ของ
ยังคงล่องไหล เปรียบตั้งมวลหัวใจ คนลาวอัชชาติบ่จาง

*มาจับมือกัน พวกเฮาลูกหลานลาว พร้อมกันเดินก้าว ตามทางสว่างไสว พาชาติก้าวเดิน
เจริญเข้มแข็งยังมี ให้สมเกียรติศักดิ์ศรี มูนเชื้อชาติลาววีรชน

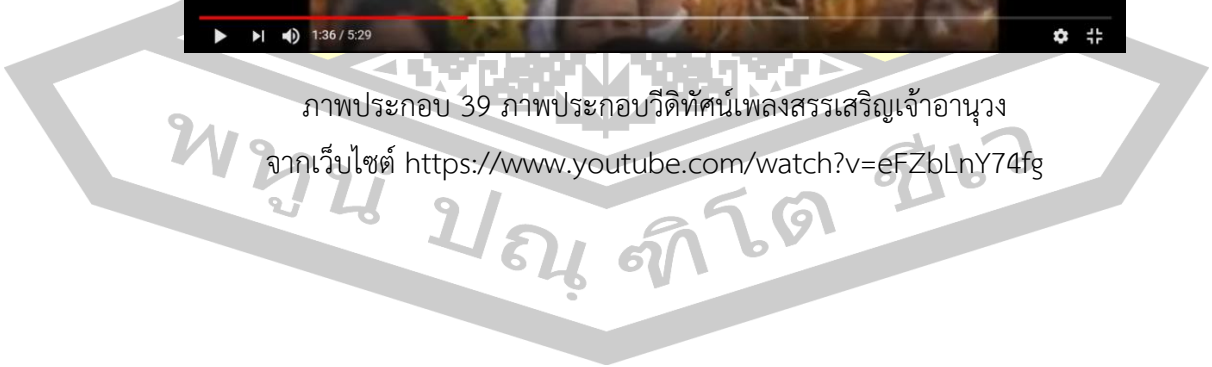
* (ซ้ำ)

ภาพประกอบ 38 ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงสรรเสริญเจ้าอานຸງ
จากเว็บไซต์ <https://www.youtube.com/watch?v=eFZbLnY74fg>

ภาพประกอบ 39 ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงสรรเสริญเจ้าอานຸງ
จากเว็บไซต์ <https://www.youtube.com/watch?v=eFZbLnY74fg>

ภาพประกอบ 40 ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงสรรเสริญเจ้าอนุวงศ์
จากเว็บไซต์ <https://www.youtube.com/watch?v=eFZbLnY74fg>

จากการศึกษาพบว่าเนื้อหาในเพลงสรรเสริญและสดุดีวีรกรรมเจ้าอนุวงศ์ทั้ง 4 เพลง กล่าวถึงวีรกรรมการต่อสู้กษัตริย์ของเจ้าอนุวงศ์ที่นำพาประชาชนชาวลาวลุกขึ้นมากอบกู้เอกราชจากการตกเป็น “ข้อยข้า” ของสยาม ความเคียดแค้นต่อสยามที่กระทำทารุณต่อประชาชนคนลาว การสรรเสริญและสดุดีคุณงามความดีของเจ้าอนุวงศ์ ความรักชาติและความสามัคคีของคนลาวตามรอยเจ้าอนุวงศ์ และการเชื่อมโยงความหมายให้เจ้าอนุวงศ์เป็นตัวแทนของพรรคและรัฐผ่านสัญลักษณ์ “ดาวดับสิ้นแสง” และ “ดาวสีแดง” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพรรคและรัฐลาว

คำว่า “ดาว” ในประวัติศาสตร์ลาวเป็นคำที่มีความหมายเดียวกันกับคำว่า “ลาว” ดังที่ พุทอง แสงอาคมกล่าวไว้ว่า ท่านเจ้าขุนท่ามะทิยะละบุตมหามูณี กล่าวในหนังสือพิมพ์รายเดือนโยนก ว่า “ลาว อาจหมายถึงดาว หมายความว่า ไฟ หรือสูง เพราะเกิดมาจากเขตสูง จึงมีคำว่า แถน, เทียน, ไท, ไท้ ก็แปลว่าไฟเช่นเดียวกัน” (พุทอง แสงอาคม, 2010: 13)

คำว่า “ดาวดับสิ้นแสง” หมายถึงเจ้าอนุวงศ์ยังอยู่ในการรับรู้และอยู่ในความทรงจำของประชาชนลาวตลอดมา เปรียบดังดวงดาวที่ส่องสว่างสุกใสไม่มีวันดับแสงลง ส่วนคำว่า “ดาวสีแดง” นั้นหมายถึงพรรคและระบอบการปกครองของลาวในปัจจุบัน เป็นการนำเจ้าอนุวงศ์มาเป็นตัวแทนของพรรครัฐบาล เจ้าอนุวงศ์จึงกลายเป็นหนึ่งเดียวกับรัฐบาลลาว ตลอดจนการสร้างให้เจ้าอนุวงศ์กลายเป็น “มุนเชื้อชาติลาววีรชน” คือเป็นจุดเริ่มต้นของการต่อสู้ของวีรชนลาวในปัจจุบัน

เจ้าอนุวงศ์จึงไม่ใช่เพียงวีรกษัตริย์ลาวผู้ยิ่งใหญ่แต่ยังเป็น “มุนเชื้อ” การต่อสู้กษัตริย์ของ “วีรชนลาว” ที่สามารถปลดปล่อยลาวจากการหลุดพ้นความเป็นประเทศราชของเจ้าอาณานิคมได้ใน

ที่สุด นอกจากนี้ในเนื้อหาของเพลง “สรรเสริญเจ้าอนุวงศ์” ยังมีการเชิญชวนให้ “ลูกลาวหลานลาว” ร่วมกันพัฒนาชาติลาวให้ก้าวหน้าวัฒนาการ เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของเจ้าอนุวงศ์

4.3.3 การแสดงบทพ็อน

การแสดงบทพ็อนคือการแสดงทำทางและการร่ายรำประกอบบทเพลง บทเพลงที่นิยมนำมาแสดงบทพ็อนมักเป็นเพลงเกี่ยวกับสังคม วัฒนธรรมของชาติลาว เช่น บทพ็อนชานนาม่วนขึ้น บทพ็อนแดนแห่งอิสระ บทพ็อนชานนาม่วนขึ้น บทพ็อนชาติลาวเผ่าลาว บทพ็อนสวรรคตเมืองลาว เป็นต้น จากการศึกษาพบว่ามีการนำเพลง “สรรเสริญเจ้าอนุวงศ์” ซึ่งเนื้อหาของเพลงกล่าวถึงเจ้าอนุวงศ์ว่าเป็นผู้ที่ “ยืนยงในดวงใจลาว” มีวีรกรรมที่อาจหาญ ขอบาริกรคุณความดีของท่านตราบนครหาดินสลาย เจ้าอนุวงศ์เป็นวีรชนที่องอาจเก่งกล้า นำพาประชาชนลุกขึ้นมาต่อสู้แผ่นดิน สละชีวิตเพื่อให้ชาติลาวหลุดพ้นจากความเป็น “ทาสทาสา” และเชิญชวนให้เยาวชนลาวร่วมกันพัฒนาชาติลาวให้เจริญรุ่งเรืองตามรอยเจ้าอนุวงศ์ ให้สมเกียรติศักดิ์ศรี “มุนเชื้อชาติลาววีรชน”

การแสดงบทพ็อนจากเพลงสรรเสริญเจ้าอนุวงศ์ ประพันธ์โดย บัวถม ชาพูวง ได้ถูกนำมาเป็นบทพ็อนประกอบการแสดงในพิธีการของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง นิยมแสดงกันในสถาบันการศึกษา ทั้งในโรงเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาและในระดับอุดมศึกษา การแสดงทำทางประกอบบทเพลงมักมีภาพของเจ้าอนุวงศ์ ธงชาติ หรือธงของพรรครัฐบาลลาวมาใช้ประกอบในการแสดง มักแสดงในงานแข่งขันทักษะทางวิชาการ กิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของชาติ งานแข่งขันกีฬา และนำมาใช้เป็นเพลงเต้นบาสโล็บ ซึ่งเป็นการเต้นรำที่นิยมในชาติลาว

ภาพประกอบ 41 การแสดงบทพ็อนเจ้าอนุวงศ์ พิธีสรุปการแข่งขันศิลปะวรรณคดี และกีฬานักเรียน เมืองสีสัตตะนาโรงเรียนจันทะวิพอน ปีการศึกษา 2016-2017
ที่มา : <https://www.youtube.com/watch?v=ezraKntWs4>

ภาพประกอบ 42 การแสดงบทฟ้อนสรรเสริญเจ้าอา努วง ของนักเรียนชั้น ม.6/1 โรงเรียนมัธยมศึกษา
เมืองเฟื่อง ปีการศึกษา 2017

ที่มา : <https://www.youtube.com/watch?v=sO8HoOE-1VQ>

ภาพที่ 4.44 : การเต้นบาสโลบเพลงสรรเสริญเจ้าอา努วง

ที่มา : <https://www.youtube.com/watch?v=0WiUiZpKWqc>

4.3.4 การก่อสร้างและพิธีเฉลิมฉลองอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์

ภายหลังการปฏิวัติสังคมนิยม พรรคประชาชนปฏิวัติลาวมีทัศนะว่าพระพุทธศาสนาและระบบความเชื่อเหล่านี้มีส่วนยึดโยงกับแนวคิดของระบบเก่า ทั้งยังเป็นการแสดงถึงความมั่งคั่งและล้ำหลังทางแนวคิดวัฒนธรรม ดังนั้น รัฐจึงพยายามเข้ามาควบคุมและปรับเปลี่ยนความเชื่อถือศรัทธาในลัทธิความเชื่อทางศาสนาในหมู่ประชาชนให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของรัฐ ในส่วนของพระพุทธศาสนาที่รัฐบาลลาวมุ่งหวังจะเปลี่ยนโฉมหน้าของพระพุทธศาสนาในลาวให้มีหน้าที่ทางการเมืองและเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างชาติภายใต้ระบอบใหม่ วัดและองค์กรสงฆ์ได้ถูกลดบทบาทหน้าที่ทางด้านพิธีกรรมลง มีการปรับหรือโครงสร้างองค์กรสงฆ์ให้อยู่ภายใต้การควบคุมของพรรค และให้องค์กรสงฆ์ต้องมีการะบอบบาทในการช่วยรัฐรณรงค์ถ่ายทอดความรู้และความเข้าใจต่ออุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐสู่ประชาชน ในส่วนของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ รัฐบาลเรียกร้องให้พระสงฆ์พึ่งตนเองงดเว้นการรับบริจาคจากประชาชน นอกจากนี้รัฐบาลพยายามรณรงค์ให้คนเรามีโลกทัศน์แบบวิทยาศาสตร์ ไม่เชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติที่อธิบายด้วยหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้ อาทิ ความเชื่อเรื่องผีแถน ผีฟ้า ซึ่งรัฐบาลพยายามอธิบายว่าความเชื่อเหล่านี้เป็นเรื่องมั่งคั่ง (ปณิตา สรวาสี, 2546: 146 - 147)

นอกจากนี้ยังมีการควบคุมการจัดงานเฉลิมฉลองงานบุญที่เกี่ยวกับผีแถน เช่น งานบุญบั้งไฟงานบุญประเพณีที่สืบทอดมายาวนาน ซึ่งส่งผลให้เกิดความไม่พอใจ และการต่อต้านของประชาชนลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดภาวะภัยแล้ง ชาวลาวต่างโทษว่าเป็นผลมาจากการห้ามจัดงานบุญบั้งไฟ ส่งผลให้แถนพิโรธ

อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1970 รัฐบาลได้ลดความเข้มงวดในการเข้าควบคุมความเชื่อและการควบคุมพุทธศาสนาและองค์กรสงฆ์ของลาวลง เนื่องจากเป็นที่ปรากฏว่ามาตรการต่าง ๆ ที่รัฐบาลนำมาใช้เพื่อลบล้างโลกทัศน์แบบเก่า เพื่อสร้างสังคมใหม่อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดความตื่นกลัวและความไม่พอใจในหมู่ประชาชนอย่างกว้างขวาง ความพยายามลบล้างความเชื่อเดิมของประชาชนและการควบคุมพุทธศาสนา ได้ส่งผลบั่นทอนความนิยมคลองประชาชนที่มีต่อระบอบใหม่และพรรคประชาชนปฏิวัติลาว

ในช่วงปลายทศวรรษ 2010 เป็นเวลาที่รัฐบาลลาวเตรียมการและกำหนดจัดงานครบรอบ 450 ปี แห่งการสถาปนานครหลวงเวียงจันทน์ และการเฉลิมฉลองครบรอบ 35 ปี แห่งการสถาปนาสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งรัฐบาลกำหนดจัดการเฉลิมฉลองอย่างเอิกเกริกยิ่งใหญ่ที่สุดเท่าที่รัฐบาลเคยจัดขึ้นนับแต่การสถาปนาสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยรัฐบาลได้ประกาศ “ข้อตกลงว่าด้วยการเฉลิมฉลองวันเวียงจันทน์เป็นนครหลวงครบรอบ 450 ปี” โดยนำเสนอใจว่ารัฐบาลได้มุ่งหมายให้การเฉลิมฉลองนครหลวงเวียงจันทน์ เป็นโอกาสในการปลุกกระตมประชาชนให้มีความรักชาติและรักระบอบใหม่

นครหลวงเวียงจันทน์จัดงานเฉลิมฉลองวันที่เวียงจันทน์เป็นนครหลวง ครบรอบ 450 ปี อย่างเป็นทางการในปี 2010 ซึ่งจุดประสงค์ระดับคาคหมายและเนื้อในต้นตอของการเฉลิมฉลองวันดังกล่าว คือ ศึกษาอบรมและปลุกกระตมให้ชาวนครหลวงเวียงจันทน์ ทุกชั้นคน ทุกเพศวัย ได้เห็นมูลเชื้ออันสง่างามของนครหลวงเวียงจันทน์ เสริมขยายน้ำใจรักชาติ รักระบอบใหม่ เพิ่มทวีความสามัคคีปรองดอง ถือโอกาส 450 ปี เป็นการขุดค้นกำลังแรงปมซ้อนภายในเพื่อปฏิบัติบรรดา คาคหมายที่มาตักกลองประชุมใหญ่ ครั้งที่ 8 ของพรรค สร้างมานะจิตบุกบัน สร้างความกระตือรือร้น เข้าในภารกิจปกปักษ์รักษา และสร้างสานนครหลวงเวียงจันทน์ให้สมเกียรติ เป็นเมืองหลวงของ สปป. ลาว เป็นตัวแทนของประชาชนลาวบรรดาเผ่า เป็นนครที่มีพื้นฐานเศรษฐกิจขยายตัวเร็ว สังคมมีความยุติธรรม ศิวีไลซ์ เป็นตัวเมือง ผังเมือง และสาธารณประโยชน์ที่มีความทันสมัยอย่างไม่หยุดนิ่ง (คณะกรรมการทบทวนและเขียนประวัติศาสตร์นครหลวงเวียงจันทน์ 450 ปี, 2010 น. XI)

ในการประดิษฐานอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ นำสนใจว่ารัฐบาลลาวเลือกเอาวันที่ 7 พฤศจิกายน ค.ศ. 2010 ซึ่งตรงกับวันครบรอบ 93 ปีแห่ง “มหาปฏิวัติสังคมนิยมเดือนตุลา” ของสหภาพโซเวียตมาใช้เป็นฤกษ์ในการจัดงานฉลองสมโภชอนุสาวรีย์อย่างยิ่งใหญ่ และมีพิธีกรรมบวงสรวงดวงวิญญาณเจ้าอนุวงศ์ ปัจจุบันคนลาวก็ยังมากกราบไหว้เจ้าอนุวงศ์อย่างไม่ขาดสาย

อนึ่ง การเชิดชูเหล่าวีรชนปฏิวัติและผู้นำพรรคประชาชนปฏิวัติลาวปรากฏผ่านพิพิธภัณฑสถานและอนุสาวรีย์ ดังที่พบว่าอนุสาวรีย์และพิพิธภัณฑสถานที่ก่อสร้างขึ้นภายหลังการปฏิวัติสังคมนิยมได้กลายเป็น “พื้นที่” สำคัญของการจารึกเรื่องราวเพื่อเชิดชูวีรกรรมของเหล่าวีรชนปฏิวัติภายใต้การนำของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว อาทิ การก่อสร้างอนุสาวรีย์นักรบนิรนามขึ้นในปี ค.ศ. 1977 เพื่อเป็นที่ระลึกถึงคุณงามความดี และเพื่อแสดงความกตัญญูรู้คุณต่อมาวีรชนที่ได้สละชีพเพื่อชาติ

ต่อมาได้มีการนำเสนอแนวคิดในการก่อสร้างอนุสาวรีย์วีรกษัตริย์ในประเทศลาวในช่วงกลางทศวรรษ 1990 ด้วยความเคลื่อนไหวสำคัญที่นำมาสู่การผลักดันการสร้างอนุสาวรีย์วีรกษัตริย์ในประเทศลาว เริ่มต้นจากการสัมมนา “ตามหารอยเจ้าอนุวงศ์” ในช่วงต้นปี ค.ศ. 1997 ผู้ที่เข้าร่วมการสัมมนาส่วนใหญ่เป็นปัญญาชน ผู้นำของหน่วยงานภาครัฐ ได้มีข้อเสนอให้มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์วีรกษัตริย์ลาว และข้อเสนอให้มีการก่อสร้างอนุสาวรีย์วีรกษัตริย์ลาว 3 พระองค์ อันได้แก่ อนุสาวรีย์เจ้าฟ้างุ้ม อนุสาวรีย์เจ้าสุริยวงศ์ และอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ในปี ค.ศ. 2001 รัฐบาลลาวได้ประกาศโครงการปั้นหล่ออนุสาวรีย์วีรกษัตริย์ลาวอย่างเป็นทางการ โดยกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการปั้นหล่ออนุสาวรีย์บรรพบุรุษคนสำคัญของชาตินลาว อันเป็นโครงการระดับชาติที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมลาวเป็นหัวหน้าโครงการ ประกอบด้วยคณะกรรมการ 15 ท่าน โดยมีการชี้แจงถึงเหตุผลและวัตถุประสงค์ในการเสนอโครงการอนุสาวรีย์วีรกษัตริย์ไว้ว่า

“เพราะชาตินั้นได้มีบรรพบุรุษสำคัญในแต่ละระยะประวัติศาสตร์ ดังกล่าวนั้นจึงจำเป็นต้องได้ก่อสร้างอนุสาวรีย์ เพื่อเป็นอนุสรณ์ระลึกถึงคุณงามความดีของพวกเขา ที่ผ่านมามีอนุสาวรีย์แต่น้อยเต็มที ต่างกับประเทศเพื่อนบ้านที่มีอย่างหลอ้งหลาย ซึ่งบางที่เขาก็อุปโลกน์ขึ้นว่าเป็นจริงทั้ง ๆ ที่ไม่มีตัวจริง แต่ของเราทั้งมีความเป็นจริง มีทั้งวีรกรรมตัวจริง มีเหตุการณ์จริง จึงสมควรสร้างขึ้นมา

บรรดาชาวหนุ่ม-เยาวชนลาวมักไม่คุ้นเคยกับวีรบุรุษลาว ไม่ได้เห็นวีรกรรมของพวกเขา จึงจำเป็นต้องสร้างอนุสาวรีย์ที่เป็นรูปประธรรมขึ้นมา เพื่อคนรุ่นใหม่จะได้สัมผัส เป็นแบบกัจจวัตรประจำวันเพื่อระลึกถึงวีรกรรมของพวกเขาที่ได้เสียสละและต่อสู้อย่างองอาจกล้าหาญ เพื่อประเทศชาติบ้านเมือง เพื่อความเป็นชาติ เพื่อความเป็นลาว เพื่อเอกราช เพื่อประชาชนลาวบรรดาเผ่า ทำให้พวกเขาอยู่สุขสบายและมีเกียรติศักดิ์ศรีเหมือนกับประเทศอื่นในโลก”

จุดประสงค์ของโครงการ คือ

1. เพื่อตอบสนองให้แก่เนื้อในของมติพรรคเกี่ยวกับแนวคิดวัฒนธรรมในระยะใหม่
2. เพื่อตอบสนองให้แก่ทิศทางรวมของกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมที่อยากให้มีรูปปั้น
3. เพื่อเตือนสติประชาชนลาวบรรดาเผ่าให้ได้เห็นมูลเชื้อเสียสละและต่อสู้ไม่ยอมจำนนของผู้นำและมวลชนในยุคสมัยต่าง ๆ
4. เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนอารมณ์ของแขกคนทั้งภายในและต่างประเทศ
5. เพื่อเป็นแหล่งประกอบกิจกรรมและพิธีการต่าง ๆ ในวันสำคัญของชาติหรือวันสำคัญของครอบครัวของชีวิต เช่น วันแต่งงาน เป็นต้น

(กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมลาว, 2002 : 12-15)

เมื่อพิจารณาถ้อยแถลงข้างต้นจะเห็นได้ว่า แนวคิดในการสร้างอนุสาวรีย์วีรกษัตริย์ของชาตินั้น มีความมุ่งหมายให้เป็นอนุสรณ์ในการระลึกถึงคุณงามความดีของบรรพบุรุษของชาตินั้น เพื่อเป็นสถานที่สำหรับศึกษาอบรมสำนึกรักชาติให้แก่ประชาชนลาว โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนลาว อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่ข้อเสนอและแนวคิดในการเร่งรัดให้เกิดการสร้างอนุสาวรีย์ในประเทศลาวถูกผลักดันในการสัมมนาประวัติศาสตร์เจ้าอนุวงศ์ หรือถูกจุดประเด็นขึ้นจากความไม่พอใจของคนลาวที่มีต่อการเขียนประวัติศาสตร์ไทยที่ได้ตีตราเจ้าอนุวงศ์ว่าเป็นกบฏ ดังนั้น การสร้างอนุสาวรีย์วีรกษัตริย์ของลาวยังเป็นส่วนหนึ่งของการยืนยันความจริงของประวัติศาสตร์และวีรกรรมวีรกษัตริย์ของชาตินั้น หรืออาจกล่าวได้ว่าการสร้างอนุสาวรีย์วีรกษัตริย์ มีความหมายหรือนัยยะที่เป็นปฏิกิริยาตอบโต้ต่อ

การเขียนประวัติศาสตร์ของฝ่ายไทยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชาติลาว เรื่องราวเห็นว่ามี การ “อุปโลกน์” “บิดเบือน” อย่างเด่นชัด (อนินทร์ พุทธิโชติ, 2557: 169 - 170)

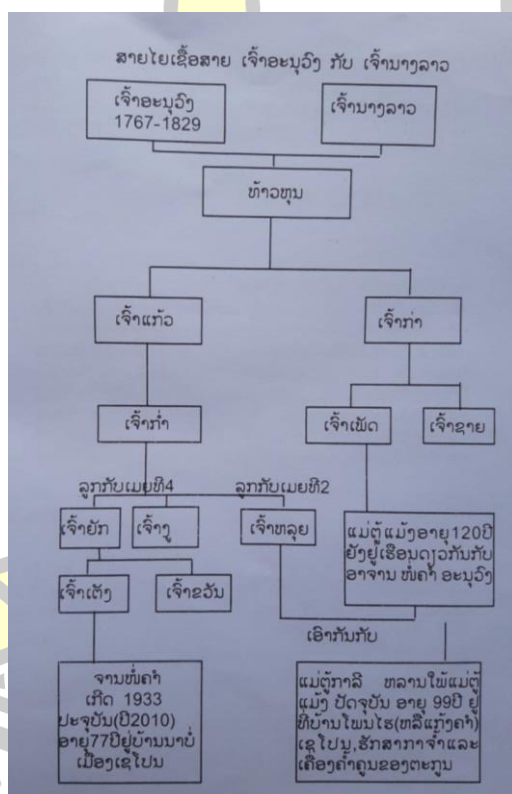
การสร้างอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์เป็นโครงการที่รัฐบาลกำหนดขึ้นเนื่องในโอกาสเฉลิมฉลอง เวียงจันทน์เป็นนครหลวง 450 ปี ในการดำเนินการก่อสร้างอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ รัฐบาลลาวได้จัดตั้ง อนุกรรมการค้นคว้าปั้นหล่อและประดิษฐานอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ โดยมีนายบัวเงิน ซาพวง รัฐมนตรี ช่วยว่าการแถลงข่าวและวัฒนธรรมเป็นหัวหน้า นอกจากนี้ยังมีการแต่งตั้ง “คณะอนุกรรมการเนื้อใน” โครงการปั้นหล่ออนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ ทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์เจ้า อนุวงศ์ โดยมี นายจันทะพิลิต เจียมสีสุลาต หัวหน้าอนุกรรมการเนื้อใน หัวหน้าสถาบันค้นคว้า ประวัติศาสตร์ สถาบันวิทยาศาสตร์สังคมแห่งชาติเป็นผู้นำในการดำเนินงาน และมีการแต่งตั้ง คณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ได้แก่ คณะอนุกรรมการออกแบบ-ปั้นหล่อ คณะอนุกรรมการพิธีการและ ศาสนา คณะอนุกรรมการประชาสัมพันธ์และระดมทุน และกองเลขานุการเพื่อดำเนินเวียงงานตาม การมอบหมาย

จากการศึกษาพบว่า การปั้นหล่ออนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ได้ผ่านการเตรียมการ การศึกษา ค้นคว้าเพื่อหาข้อสรุปทางประวัติศาสตร์และแผนแนวทางการสร้างอนุสาวรีย์ที่ยาวนานและ หลากหลายขั้นตอน ในกระบวนการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ นอกจากจะมีการ ค้นคว้าจากหลักฐานเอกสารต่าง ๆ แล้ว ยังได้มีการสืบค้นร่องรอยข้อมูลประวัติศาสตร์จากเชื้อสาย เครือญาติของเจ้าอนุวงศ์ที่ยังมีชีวิตอยู่ พบว่ามีเชื้อสายเจ้าอนุวงศ์อยู่ที่เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะ เขต โดยสืบเชื้อสายมาจากเจ้าอนุวงศ์และเจ้านางลาว มเหสีองค์ที่ 6 ของเจ้าอนุวงศ์ ผู้สืบเชื้อสายเครือ ญาติคนสำคัญได้แก่ อาจารย์หน่อคำ ซึ่งเป็นผู้เก็บรักษาตราประจำตระกูลของเจ้าอนุวงศ์ไว้ ดังที่ว่า

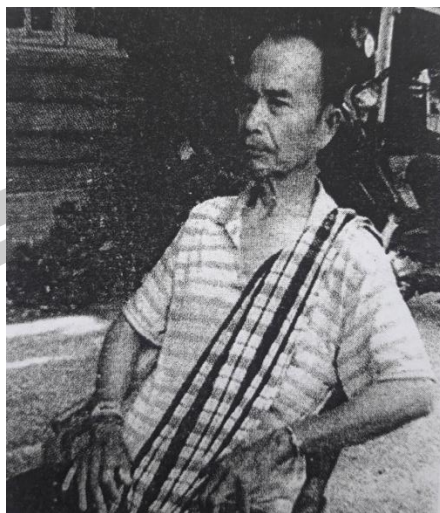
พ่อตู้อาจารย์หน่อคำเป็นลูกหลาน เหลน หล่อน ในเชื้อสายคณาญาติ ของเจ้าอนุ เป็นผู้ที่ 6 หรือว่า 6 เซนคน ต่อมาพ่อตู้อาจารย์หน่อคำเป็น สัญลักษณ์ที่มีสายเลือดลูกหลาน เหลน หล่อน ของเจ้าอนุวงศ์ ที่มีรูปทรง ใบหน้าคล้ายเหมือนกับราชวงศ์ลาว องค์กษัตริย์ลาว เช่น เจ้าเพ็ดสะลาต เจ้าสุ พานวง พ่อตู้อาจารย์หน่อคำจะเป็นตัวแบบในจินตนาการ ในการปั้นหล่อ อนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ได้อย่างแน่นอน (บุญเลิง เวินวิลาวง, 2014: 36)

น่าสนใจว่า แม้การ “ค้นพบ” เชื้อสายเครือญาติเจ้าอนุวงศ์ กษัตริย์องค์สุดท้ายของ ราชวงศ์ล้านช้างเวียงจันทน์ที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน น่าจะเป็นร่องรอยที่มีความสำคัญยิ่งต่อการศึกษ สืบค้นเรื่องราวประวัติศาสตร์ราชวงศ์ล้านช้าง แต่จากการศึกษาพบว่า รัฐบาลลาวไม่ได้ให้ความสำคัญ ต่อประเด็นดังกล่าว ไม่ได้มีการกล่าวถึงการ “สืบสาว” ประวัติศาสตร์ราชวงศ์ล้านช้างเวียงจันทน์จาก

เชื้อสายทายาทที่ยังมีชีวิต หรือการนำเสนอถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเชื้อสายเครือญาติเจ้าอนุวงศ์ในฐานะเชื้อสายทายาทของราชวงศ์ล้านช้างเวียงจันทน์แต่อย่างใด ประเด็นที่รัฐนำเสนอมีเพียงการสืบลำดับเชื้อสายเครือญาติของเจ้าอนุวงศ์ หลักฐานตราและเครื่องใช้ประจำตระกูลที่ยังคงเก็บรักษาไว้ เพื่อชี้ให้เห็นว่าอาจารย์หน่อคำเป็นทายาทรุ่นที่ 6 ของเจ้าอนุวงศ์จริง และจะเป็น “ร่องรอย” ของการออกแบบและจินตนาการรูปโฉมร่างกายของเจ้าอนุวงศ์ได้อย่างถูกต้อง กล่าวอีกนัยหนึ่งการค้นพบเชื้อสายทายาทเจ้าอนุวงศ์ ได้ถูกกำหนดจัดวางและให้ความสำคัญไว้เฉพาะในฐานะของการเป็น “ต้นแบบ” จินตนาการในการปั้นหล่ออนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ “เพื่อจะให้จินตนาการได้สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่สามารถทำได้” และทายาทเจ้าอนุวงศ์ผู้เป็นร่องรอยจินตนาการรูปโฉมเป็นส่วนหนึ่งของการชี้ให้เห็นว่าอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ของลาวนั้นเป็นอนุสาวรีย์ที่สร้างจากเรื่องจริง (อนินทร์ พุฒิชิต, 2557: 182)

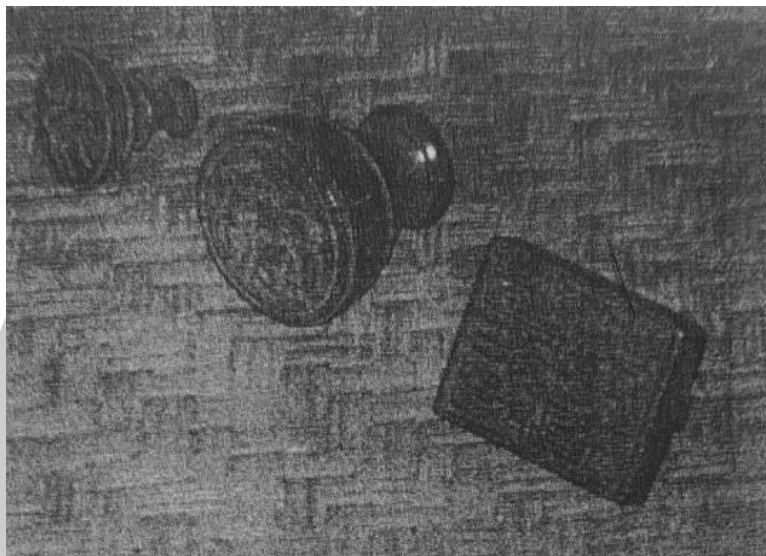
ภาพประกอบ 43 แผนภาพเชื้อสายเครือญาติของเจ้าอนุวงศ์กับเจ้านางลาว
จากหนังสือเจ้าอนุวงศ์ ประวัติ วีรกรรม และอริยาบถ โดย สถาบันค้นคว้าประวัติศาสตร์, 2010
เวียงจันทน์ : สถาบันวิทยาศาสตร์สังคมแห่งชาติ

ภาพประกอบ 44 พ่อตู้อาจารย์หน่อคำ ผู้สืบเชื้อสายจากเจ้าอนุวงศ์กับเจ้านางลาวรุ่นที่ 6 จากหนังสือบันทึกการประดิษฐ์ฐานรูปปั้นอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ โดย บุนเลิง เว็นวิลาวง และคณะ, 2014 เวียงจันทน์ : เรือนวัฒนธรรมนาไซ

ภาพประกอบ 45 พ่อตู้อาจารย์หน่อคำ แสดงท่าทางจำลองอิริยาบถประกอบการปั้นหล่ออนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ จากหนังสือบันทึกการประดิษฐ์ฐานรูปปั้นอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ โดย บุนเลิง เว็นวิลาวง และคณะ, 2014 เวียงจันทน์ : เรือนวัฒนธรรมนาไซ

ภาพประกอบ 46 ตราประทับประจำตระกูลที่แสดงถึงการสืบเชื้อสายจากเจ้าอนุวงศ์
จากหนังสือเจ้าอนุวงศ์ ประวัติ วีรกรรม และอริยาบถ โดย สถาบันค้นคว้าประวัติศาสตร์, 2010
เวียงจันทน์ : สถาบันวิทยาศาสตร์สังคมแห่งชาติ

ภาพประกอบ 47 ตราประทับและเครื่องค้ำคูณประจำตระกูล
จากหนังสือเจ้าอนุวงศ์ ประวัติ วีรกรรมและอริยาบถ โดย สถาบันค้นคว้าประวัติศาสตร์, 2010
เวียงจันทน์ : สถาบันวิทยาศาสตร์สังคมแห่งชาติ

จากการศึกษาพบว่าในการก่อสร้างอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์นั้นมีเรื่องเล่าปาฏิหาริย์เกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์เป็นที่เล่าขานและมีการบันทึกเผยแพร่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น มีการให้ร่างทรงที่ชื่อ “อาจารย์น้อย” เป็นร่างทรงที่มีดวงธรรมของแม่สีเมืองทำพิธีอัญเชิญ “ดวงธรรม” หรือดวงวิญญาณของเจ้าอนุวงศ์มาเพื่อสอบถามว่าดวงธรรมของเจ้าอนุวงศ์เป็นอย่างไรบ้าง ร่างทรงก็ “สุด” หรือสวดเป็นภาษาเทพที่คนปกติฟังไม่เข้าใจ ร่างทรงแปลให้ฟังว่า

ดวงธรรมของเพิ่นก็คือการกระทำที่ผ่านมามาตลอดชั่วชีวิตของพระองค์ที่บ่ได้รับผลสำเร็จ พระองค์เสามีความเสียใจหลายที่สุดที่บ่สามารถกอบกู้เอาบ้านเมืองไว้ได้ และก็มีความเคียดแค้นอย่างหลวงหลายที่พวกเขาได้เช่นฆ่าพ่อแม่พี่น้องประชาชนลาวผู้ที่ยากปลดปล่อยตนเองออกจากเป็นหัวเมืองขึ้นของสยาม และได้ทรมานพระองค์เฮา เจาะเอาดวงตา ๒ หน่วย จนพระองค์เฮาเสียชีวิต พระองค์เฮาดีใจที่ประชาชนลาวทุกคนยังคิดถึงเฮาอยู่”

ข้าพเจ้าก็ถามตื๋มอีกว่า “พวกลูกหลานจะเฮ็ดอนุสาวรีย์ให้ พระองค์ดีใจบ่” พระองค์ตอบ “เฮาดีใจหลาย” ตอนสุดท้ายพระองค์ได้จ๋มมนต์และเป่าใส่หัวข้าพเจ้า 3 เทื่อ และบอกว่าให้ลูกหลานเอาดินไปปั้นใส่เทิ่งหน้าพระองค์ เพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่บ้านเมืองเฮาเด้อ และมี้อต่อมาข้าพเจ้าก็ได้ทำตามพระองค์บอก (บุญเลิง เว็นวิลาวง, 2014 : 18-19)

นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าเหตุการณ์ปาฏิหาริย์ในพิธีหล่อพระเศียรเจ้าอนุวงศ์ในวันที่ 10 ตุลาคม ค.ศ.2010 ว่ามีนายช่างปั้นผู้หนึ่งชื่อ ส/ท สมปองได้ถ่ายรูปในวันหล่อพระเศียรในช่วงกลางคืนเวลา 5 ทุ่ม ได้ปรากฏภาพเจ้าอนุวงศ์ ได้ปรากฏเห็นเป็นรูปสีขาว ใบหน้าครึ่งคนครึ่งผี และมีรูปผู้หญิงนั่งประนมมืออยู่ข้างๆ

เมื่อเบิ่งแล้วก็รู้สึกเป็นตายน และคิดอีกแบบหนึ่งคือดวงวิญญาณของพระองค์มาปรากฏเพื่ออยากบอกกล่าวว่ามีพระองค์ยังอยู่ นำประชาชนลาวมาโดยตลอด เมื่อเห็นแล้วทุกคนก็เกิดมีความประหลาดใจและดีใจ คิดว่าเป็นวิญญาณของเพิ่นอยากมาบอกว่าพระองค์ดีใจหลายที่ประชาชนลาวยังนับถือพระองค์อยู่ และเสียใจ ทั้งเคียดแค้นให้แก่ศักดินาสยามหลายที่สุดที่พวกเขาถูกเหยียบย่ำทรมาน และได้เจาะเอาดวงตาของพระองค์ออก ตั้งนั้นรูปที่เห็นจึงคือกับผีปอบีตา และผู้ใดๆ ก็มีความสนใจอยากเบิ่งอยากเห็น เพราะมันเป็นปาฏิหาริย์ที่เกิดขึ้นมาเอง

(บุญเลิง เว็นวิลาวง, 2014 : 22)

พิธีกรรมที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือ ในพิธีสมโภชอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์มีการแห่ราวเทียน ที่สร้างสมัยอาณาจักรล้านช้างตอนปลายที่นำมาจากวัดหอพระแก้วมายังอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ มี ภาครัฐและประชาชนเข้าร่วมพิธีจำนวนหลายหมื่นคน มีประชาชนทั้งหญิงและชายมาร่วมพิธี “บวช ขาว” (บวชชีพราหมณ์) เป็นจำนวนมาก มีการนิมนต์พระสงฆ์จำนวน 120 รูปมาประกอบพิธีกรรม ทางพระพุทธศาสนา และมีพิธีปลุกดวงวิญญาณของเจ้าอนุวงศ์ขึ้นมาให้ช่วยดูแลปกป้องรักษาประเทศ ลาวและประชาชนลาวให้มีความเจริญรุ่งเรือง ดังตัวบท

ในคำคือนี้นั้นครูบาอาจารย์เพ็นสุดสมโภช ปลุกวิญญาณให้พระองค์ตื่น ขึ้นมาเพื่อเบี่ยงแยงปกป้องรักษาประเทศชาติและประชาชนลาวให้มีความ เจริญรุ่งเรือง ศิวีไลซ์ก้าวหน้าและยังมีหมดทุกผู้ทุกคนไปตลอดกาล จนฮอดเช่น ลูกเช่นหลาน เหลน หล่อน พุ่นเทอญ (บุญเลิง เว็นวิลาวง, 2014 : 26-27)

จากตัวบทจะพบว่าเรื่องเล่าความปาฏิหาริย์ที่เกี่ยวข้องกับตำนานเจ้าอนุวงศ์มีการเน้นย้ำ ถึงความมีตัวตนของเจ้าอนุวงศ์ อันจะเห็นได้จากการอัญเชิญ “ดวงธรรม” ของเจ้าอนุวงศ์มาสอบถาม พุดคุย หรือการถ่ายภาพที่ติดดวงวิญญาณของเจ้าอนุวงศ์ที่ไร้วางตา เป็นการขับเน้นเรื่องราวทาง ประวัติศาสตร์อันขมขื่นที่ “ศึกดินสยาม” กระทำทารุณต่อเจ้าอนุวงศ์ที่ถูกเล่าขานอย่างไม่รู้จบสิ้น อีกทั้งยังมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อทางสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีความ สอดคล้องกับค่านิยมของประชาชนลาว

การก่อสร้างอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมอย่าง เดียวเท่านั้น แต่ยังพบว่าการเปลี่ยนบทบาทของเจ้าอนุวงศ์จากวีรกษัตริย์มาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ ประชาชนลาวนิยมกราบไหว้เคารพบูชา นอกจากประชาชนลาวแล้วยังมีพระสงฆ์มาสักการะ อนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ อีกด้วย ทำให้เจ้าอนุวงศ์กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จะเห็นได้จากด้านหน้าของ อนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์จะมีแท่นหินอ่อนที่จารึก “พระคาถาไหว้เจ้าปู่อนุวงศ์” ความว่า “ตั้งนะโม 3 จบ มะหาอนุวงศ์ จะมะหาลาโพ พุดโทลาพัง ปิยะมะมะ มะนุดสานัง อานูพาเวนะ มาละวิสายะ นิละพะ ยะ เตชะปุณนะตา นะโมพุดทายะ แปล นะ เสริมส่ง โม เสริมสุข พุด เสริมโชค ทา เสริมลาภ ยะ เสริม ทรัพย์ อำนาจวาสนา บารมี อะหังวันทามิ ชัปปะโลติพะวันตเม”

การเปลี่ยนบทบาทเจ้าอนุวงศ์จากวีรกษัตริย์ หรือต้นแบบของวีรชนลาว มาเป็น “เจ้าปู่ อนุวงศ์” แสดงให้เห็นพลังจิตของคติชนลาวที่มีความลึกลับ ก่อนหน้านี้รัฐบาลลาวมีการรณรงค์ให้ ประชาชนลาวเลิกเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่ในช่วงเวลาการประดิษฐานอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์กลับมีการรื้อ ฟื้นเรื่องราวมุขปาฐะเกี่ยวกับราวปาฏิหาริย์ขึ้นมาและเผยแพร่ทั้งในรูปแบบการเล่าเรื่องแบบมุขปาฐะ และมาการพิมพ์เผยแพร่เป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากประชาชนลาวมีความเชื่อเกี่ยวกับ

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ จะอย่างไรก็ตามการรื้อฟื้นเรื่องราวเกี่ยวกับวีรกษัตริย์ของพรรคและรัฐไม่ใช่การทวนกลับสู่ระบอบ เจ้ามหาชีวิต แต่เป็นการเชื่อมโยงด้วยทศูความชอบธรรมทางอำนาจการปกครองทางการเมือง การรื้อฟื้นวัฒนธรรมการกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็มีใช่เพียงการส่งเสริมความเชื่อที่งมงาย แต่เป็นปฏิบัติการทางสังคมในการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาวอย่างแยบยล

ภาพประกอบ 48 อนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์
ถ่ายภาพโดย รินทร์ลภัส สืบสิมมา, 15 เมษายน 2561.

ภาพประกอบ 49 พระสงฆ์มาสักการะอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์
ถ่ายภาพโดยรินทร์ลภัส สืบสิมมา, 15 ธันวาคม 2559.

ภาพประกอบ 50 แทนหินอ่อนจารึกพระคาถาไหว้เจ้าปู่อาณูวงศ์
ถ่ายภาพโดยรินทร์ภัสร์ สืบสิมมา, 15 เมษายน 2561.

ปฏิบัติการทางสังคมที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือมีการก่อสร้างเพิ่มเติมรอบ ๆ อนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์เป็นสถาปัตยกรรมรูปใบเสมา มีหินอ่อนจารึกข้อความในวรรณคดีเรื่องसानลิบพะสุน ซึ่งเป็นวรรณคดีการเมืองของลาวมาประดิษฐานไว้รอบ ๆ อนุสาวรีย์ ตอนที่นำมาประดิษฐานไว้ได้แก่ บั้นบั้งหัทส บั้นสมที่คึด และบั้นสุดที่อ้าว

सानลิบพะสุน เป็นวรรณคดีรูปแบบหนึ่งที่คนลาวนิยมแพร่หลายในอดีต เนื้อหา มีแนวคิดลึกซึ้ง แหวมคม และใช้สำนวนกลอนอันไพเราะ ทั้งใช้คำพญา และคำสุภาพ มีอุดมคติเหมาะสมกับคนทุกชั้นทุกเพศทุกวัย สะท้อนเหตุการณ์ประวัติศาสตร์สมัยเจ้าอนุวงศ์ ในการเปลี่ยนแปลงแนวทางการต่อสู้เพื่อกอบกู้ชาติลาว โดยใช้กำลังอาวุธ ปลุกกระตุ้นจิตใจรักชาติ และรวมหมู่เพื่อการต่อสู้ เนื่องจากसानลิบพะสุน เป็นสารทางการเมือง เขียนขึ้นในสภาพที่ถูกควบคุมและตรวจตราอย่างเข้มงวดจำเป็นจะต้องปิดบังไม่ให้สยามรู้ จึงไม่สามารถบอกวัน เดือน ปี สถานที่ และชื่อของผู้แต่งได้ แต่นักวิชาการลาวหลายท่าน เช่น มหาสิลา วีระวงค์ เห็นพ้องว่า เจ้าอนุวงศ์เป็นผู้แต่งसानลิบพะสุน มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้้นำให้ประชาชนเห็นถึงการแผ่ขยายอำนาจของสยาม ทำให้ประเทศชาติตกอยู่ภายใต้ความมีตมและระบายนความคับแค้นของตนออกมา

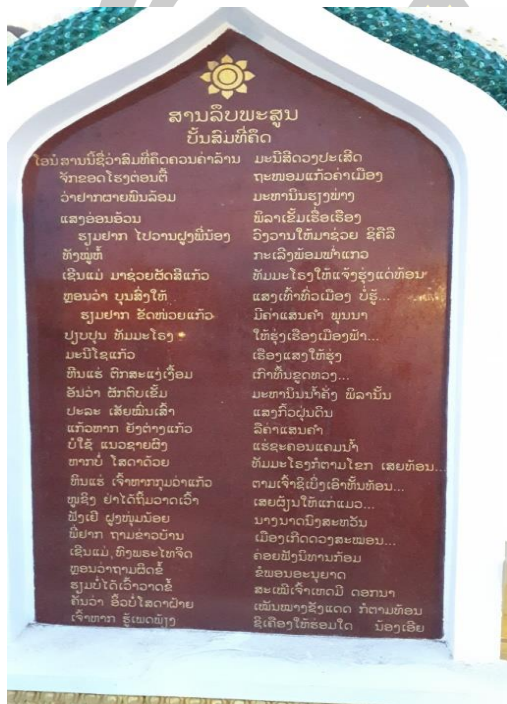
โดยกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงอันระทมของสภาพบ้านเมืองในระหว่าง ค.ศ.1777 ที่เคย รุ่งเรือง ต้องมาสูญเสียดอกฟ้า จากเงื่อนโซ่ที่ไม่สามารถทำการต่อสู้อย่างเปิดเผยได้ สานลืบทะสุน จึง ถูกเขียนแบบปิดซ่อน จากการทำสานลืบทะสุน เป็นวรรณคดีชั้นสูงที่มีลักษณะปิดบังเนื้อหาเป็นปริศนา หรือรหัส ผู้ที่สามารถเข้าใจได้จะต้องเป็นผู้มีการศึกษาและเข้าใจโดยใช้ปัญญา บางครั้งคนอ่านตั้งแต่ ต้นจนจบหลายรอบก็ไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาของสารได้ โดยหมอลำมักจะนำเอาคำพญาในสานลืบทะ สุน ที่มีเนื้อหาเกี่ยวพาราสิมาใช้เป็นกลอนลำ ได้รับความนิยมในหมู่ประชาชนอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในแขวงภาคใต้ของลาว เช่น แขวงสะหวันนะเขต และในเมืองโขง แขวงจำปาสัก จน กลายเป็นทำนองที่เรียกว่า “ลำโสม” หรือ “ลำสมทิด” ที่มีทำนองปลุกเร้าอารมณ์ เน้นความหนัก แน่น และแค้นคั่ง ทำให้ผู้ฟังรู้สึกสะเทือนใจ แม้หมอลำและผู้ฟังจะไม่รู้ความหมายที่เป็นเนื้อหาของ สารก็ตาม

ข้อความในสานลืบทะสุน บั่นบ้งรหัส สะท้อนถึงการดิ้นรนของนักศึกษาตินิยมที่ต้องการ ปลุกระดมคนทั้งชาติให้ลุกขึ้นต่อสู้กับศัตรูในภาวะที่ประเทศชาติถูกต่างชาติที่มีกำลังแข็งแกร่งกว่า ครอบครอง สภาพจิตใจของชาวลาวยำแย่ แดกความสามัคคี บ้านแตกสาแหรกขาด ยิ่งไปกว่านั้นผู้ แต่งยังได้สอดแทรกแนวคิดความรักชาติโดยผ่านการเปรียบเทียบ สูดท้ายผู้แต่งยังย้ำว่าหากต้องการได้ เอกราชกลับคืนมาต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจกันลุกขึ้นต่อสู้ด้วยอาวุธ (ปราโมทย์ ในจิต, 2554: 220)

ภาพประกอบ 51 สานลืบทะสุน บั่นบ้งรหัส บริเวณด้านข้างของอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์
 ถ่ายภาพโดย รินทร์ภัสส์ สีบสีมมา, 14 เมษายน 2561

เนื้อความสานสิบพะสุน ด้านข้างทางขึ้นทิศใต้ฝั่งขวามือเป็นบันสมที่คืด ซึ่งเป็นตอนกลางของสารนั้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงยุทธศาสตร์ ยุทธโบาย ยุทธวิธี และการจัดตั้งกลุ่มหัวทอกเพื่อต่อสู้แย่งเอาเอกราชแห่งชาติจากศักดินาสยาม การดำเนินการต่อสู้นั้น ต้องโน้มน้าวให้มีกรนำที่เข้มแข็ง และปวงชนจะต้องมีความสมัครสมานสามัคค้อย่างแน่นแฟ้น หน้าที่นี้ก็เป็นหน้าที่ของปวงชนลาวทั้งหมด ทุกคนต้องได้ขบคิด และร่วมพันธกิจ (ปราโมทย์ ในจิต, 2554: 220)

ภาพประกอบ 52 สานสิบพะสุน บันสมที่คืด บริเวณด้านข้างของอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์
ถ่ายภาพโดย รินทร์ลภัส สืบสิมมา, 14 เมษายน 2561

บันสุดท้าย (บันสุดท้าย) กล่าวถึงความมุงมวดปรารถนาที่ต้องการปลดปล่อยชาติ ชวงชิงเอาเอกราชกลับคืนมา ซึ่งเป็นความปรารถนาอันแรงกล้า จนทำให้ผู้แต่งไม่เป็นสุขกินไม่ได้นอนไม่หลับ มีความกระวนกระวายใจ และคลั่งแค้น เพราะไม่พอใจ ไม่ชอบการใช้ชีวิตในภาวะที่ประเทศชาติเสียเอกราชและเป็นเมืองขึ้นของชาติอื่นเช่นนี้ ในที่สุด ผู้แต่งได้ตัดสินใจ ขอเอาชีวิตมาแลกกับความ เป็นเอกราช นี่คือนจุดยืน คืออุดมการณ์ที่ไม่เปลี่ยนแปลง (ปราโมทย์ ในจิต, 2554: 220)

ภาพประกอบ 53 สานลึบพะสุน บันสุตที่อ่าว บริเวณด้านข้างของอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์
 ถ่ายภาพโดย รินทร์ภักดิ์ สืบสิมมา, 14 เมษายน 2561

จากการศึกษาพบว่าการสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมผ่านรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งผ่านรูปภาพ การตั้งชื่อสถานที่สำคัญขงลาว สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ และผ่านปฏิบัติการทางสังคมและพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์ การสร้างอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยม การสร้างอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์นอกจากจะเป็นการสื่อสารกับประชาชนลาวแล้วยังเป็นการสื่อสารกับประเทศไทยผ่านสัญลักษณ์ของอิริยาบถรูปปั้นหล่อของเจ้าอนุวงศ์ ที่ถูกผลิตสร้างความหมายที่สื่อถึงการให้อภัยและความเป็นมิตรกับประเทศไทย นอกจากมิติทางการเมืองแล้วอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ยังมีบทบาทต่อความเชื่อทางคติชนของคนลาว โดยมีการเปลี่ยนวีรภคตริยองค์สำคัญของลาวอย่างเจ้าอนุวงศ์ให้กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเป็นรูปเคารพอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของประชาชนลาวในปัจจุบัน อีกทั้งยังพบว่าการเชื่อมโยงพิธีกรรมเจ้าอนุวงศ์กับพิธีกรรมของรัฐอย่างแยบยล ทั้งนี้เพื่อสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมและเป็นเอกภาพของชาตินิยมภายใต้ความหลากหลายของประชาชนลาวบรรดาเผ่า

บทที่ 5

บทสรุป

การวิจัยเรื่อง “ตำนานเจ้าอนุวงศ์: การเมืองของเรื่องเล่ากับการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาว” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่า ตำนานเจ้าอนุวงศ์ในฐานะที่เป็นเรื่องเล่าทางการเมืองลาวมีการนำเสนอการเมืองของเรื่องเล่าอย่างไรบ้าง รวมถึงเพื่อศึกษาว่าตำนานเจ้าอนุวงศ์มีบทบาทต่อการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาวในรูปแบบใดบ้าง ผู้วิจัยมีขอบเขตการศึกษาตำนานเจ้าอนุวงศ์ที่ทั้งที่เป็นข้อมูลลายลักษณ์ ได้แก่ ได้แก่ หนังสือ บทความ งานวิจัย สารานุกรม พงศาวดาร หนังสือแบบเรียน และสิ่งพิมพ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลมุขปาฐะทั้งที่มีการเก็บรวบรวมไว้แล้วและข้อมูลสนามที่ผู้วิจัยเก็บเพิ่มเติมได้แก่ นิทาน เพลง บทพ็อน ปฏิบัติการทางสังคมและพิธีกรรม ทั้งนี้ได้ศึกษาเฉพาะข้อมูลลายลักษณ์และข้อมูลมุขปาฐะที่เป็นภาษาลาวเท่านั้น ผลการศึกษาตำนานเจ้าอนุวงศ์: การเมืองของเรื่องเล่ากับการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาว ได้ผลสรุปดังนี้

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาการเมืองของเรื่องเล่าในตำนานเจ้าอนุวงศ์โดยใช้แนวความคิด “ศาสตร์เรื่องเล่า” “การเมืองของวรรณกรรม” และแนวความคิดเรื่อง “วาทกรรมศึกษาเชิงวิพากษ์” เป็นหลักในการศึกษาวิเคราะห์ จากการศึกษาพบว่าในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์มีการสร้างการเมืองของการสร้างตัวละครในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ การเมืองของการสร้างเหตุการณ์ และการเมืองของการสร้างวาทกรรมรัฐชาติ ดังต่อไปนี้

1.1 การเมืองของการสร้างตัวละครในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์

จากการศึกษาเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ในประเด็นการเมืองของการสร้างตัวละคร พบว่ามีทั้งสิ้น 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) การสร้างภาพตัวแทนเจ้าอนุวงศ์ 2) การสร้างภาพตัวแทนเจ้านายฝ่ายลาว 3) การสร้างภาพตัวแทนเจ้านายฝ่ายไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) การสร้างภาพตัวแทนเจ้าอนุวงศ์ พบว่ามีทั้งสิ้น 6 ลักษณะ ได้แก่ ภาพตัวแทนของวีรกษัตริย์ ผู้ต่อสู้ชาติ เจ้าแห่งเวียงจันทน์ผู้จงรักภักดี ผู้มีบุญบารมี ผู้พ่ายแพ้ และในฐานะมูลเชื้อการต่อสู้ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว จากการศึกษาการสร้างภาพตัวแทนทั้ง 6 ลักษณะ พบว่า เจ้าอนุวงศ์ได้รับการขบเน้นความหมายเรื่องการเสียสละชีวิตเพื่อกอบกู้เอกราชของชาติลาวคืนจากศักดินาสยาม เป็นผู้ปลุกกระตมน้ำใจรักชาติของประชาชนลาวให้ลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อความหลุดพ้นจากความเป็น “ข้อยข้า” ของชาติอื่น เรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ในประวัติศาสตร์นิพนธ์

ลาวมุ่งเสนอประวัติและวีรกรรมของเจ้าอนุวงศ์ผ่านภาพตัวแทนทั้ง 6 ลักษณะ จะเห็นได้ว่าการผลิตสร้างตัวบทตำนานเจ้าอนุวงศ์มีความสลับซับซ้อนของข้อมูลอยู่ตลอดเวลา และผ่านกระบวนการเลือกสรรข้อมูลในการนำเสนอเพื่อให้ความเชื่อมโยงกับการต่อสู้และการครองอำนาจทางการเมืองของพรรคและรัฐ ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์จึงไม่ได้ถูกขบเน้นในลักษณะของวีรกษัตริย์หรือเจ้ามหาชีวิตในอดีต แต่ถูกขบเน้นในลักษณะของ “วีรชน” ผู้เป็นมุนีเชื้อการต่อสู้ของพรรคและรัฐในปัจจุบัน

2) การสร้างภาพตัวแทนเจ้านายฝ่ายลาว พบว่าตัวละครที่ถูกนำเสนอให้มีบทบาทสำคัญในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์มีดังนี้ เจ้าลาดชะวงผู้้องอาจกล้าหาญ เจ้าอุปราชนิตติสุขผู้รักตัวกลัวตาย เจ้าหัวสาเกตโง้งผู้มัวเมาในอำนาจ เจ้าน้อยเมืองพวนเขยผู้ทรยศ และพระยานะลินผู้้องอาจกล้าหาญ จากการศึกษาการสร้างภาพตัวแทนของเจ้านายฝ่ายลาวพบว่าการนำเสนอตัวละครทั้งตัวละครฝ่ายดี และตัวละครฝ่ายร้าย ตัวละครฝ่ายดี ได้แก่ เจ้าราชวงศ์ และพระยานลิน ตัวละครสองตัวนี้ถูกขบเน้นให้มีวีรกรรมที่้องอาจกล้าหาญ ไม่รักตัวกลัวตาย ถูกนำเสนอในภาพของ “ผู้ชนะ” และถูกเชื่อมโยงให้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพรรคและรัฐโดยใช้ชื่อ “กองกำลังลาดชะวง” มาร้อยรัดเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ อีกทั้งยังถูกนำเสนอให้สร้างสำนึกความเป็นชาติผ่านวีรกรรมในอุดมคติของพรรคและรัฐ ส่วนตัวละครฝ่ายร้ายได้แก่ เจ้าอุปราชนิตติสุข เจ้าหัวสาเกตโง้ง เจ้าน้อยเมืองพวน ถูกนำเสนอในภาพของผู้รักตัวกลัวตาย ผู้มัวเมาในอำนาจ และผู้ทรยศ ทั้งนี้เพื่อสะท้อนถึงสาเหตุความพ่ายแพ้ของเจ้าอนุวงศ์ว่ามาจากการกระทำของตัวละครฝ่ายร้าย อีกทั้งยังพบว่ามีกลิ่นอายของตัวบท มีการแย่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ถูกเขียนขึ้นโดยสยามว่ามีการบิดเบือนข้อมูล จึงมีการเขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับตัวละครบางตัวขึ้นมาใหม่ อย่างเช่นการหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์มาโต้แย้งว่าเจ้าน้อยเมืองพวนไม่ได้จับเจ้าอนุวงศ์ส่งให้สยาม เพื่อให้ตัวละครเจ้าน้อยเมืองพวนหลุดพ้นจากวาทกรรม “เขยทรยศ” ที่ประวัติศาสตร์นิพนธ์สยามเขียนไว้ในมุมมองของผู้ชนะ

3) การสร้างภาพตัวแทนเจ้านายฝ่ายไทย จากการศึกษาการสร้างภาพตัวแทนของเจ้านายฝ่ายไทย ทั้งพระยายกกระบัด พระยาพลภักดี และนางโม พบว่าการสร้างให้ตัวละครเหล่านี้มีความเจ้าเล่ห์เพทุบาย ร้ายกาจ และกระทำทารุณกับตัวละครลาวอย่างแสนสาหัส นอกจากนี้ยังพบว่าการโต้แย้งข้อมูลการมีอยู่จริงของตัวละครนางโมว่ามีตัวตนอยู่ในประวัติศาสตร์จริงหรือไม่

1.2 การเมืองของการสร้างเหตุการณ์

จากการศึกษาการเมืองของการสร้างเหตุการณ์พบว่าการสร้างเหตุการณ์ในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ในดินแดนลาว เหตุการณ์ในดินแดนสยาม และเหตุการณ์ในดินแดนเวียดนาม

1) เหตุการณ์ในดินแดนลาว ได้แก่ เหตุการณ์ในเวียงจันทน์ เหตุการณ์ในเมืองพวน เหตุการณ์ในเมืองจำปาสัก เหตุการณ์ที่เมืองพันพร้าว และเหตุการณ์ที่บ้านบกหวาน

(1) เหตุการณ์ในเวียงจันทน์ที่ปรากฏในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ พบว่ามี การสร้างเหตุการณ์ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญในการตัดสินใจยกทัพไปรบกับสยามของเจ้าอนุวงศ์ นั้น ประวัติศาสตร์ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ในยุคแรก เช่น เรื่องพระเจ้าอนุวงศ์ ของสิลาวีระวงส์ นั้น จะเขียนตามข้อมูลที่สืบค้นมา ซึ่งเหตุจูงใจในการยกทัพไปตีสยามนั้นเกิดจากความคับแค้นใจที่ รัชกาลที่ 3 เกณฑ์คนลาวลงไปตัดต้นตาล และไม่ทรงอนุญาตในสิ่งที่เจ้าอนุวงศ์ร้องขอ ซึ่งเหตุผล ดังกล่าวเป็นการตัดสินใจของเจ้าอนุวงศ์เอง และเหตุผลดังกล่าวยังไม่หนักแน่นเพียงพอ ต่างจาก ประวัติศาสตร์นิพนธ์ในยุคหลัง เช่น งานเขียนของสแตน โททิสาน ซึ่งมีกรกล่าวถึงประชาชนลาว บรรดาเผ่า ทั้งลาวเทิง และลาวลุ่มรวมทั้งเจ้าเมืองน้อยใหญ่ทั้งสองฝั่งโขงที่มาร้องขอให้เจ้าอนุวงศ์ลุก ขึ้นมากอบกู้เอกราช เนื่องจากได้รับความเดือดร้อนจากนโยบายสัทธิ การเก็บส่วย และการถูก เกณฑ์ไปเป็นข้าทาสรับใช้ การลุกขึ้นมาประกาศเอกราชในครั้งนี้ไม่ได้เป็นการตัดสินใจของเจ้าอนุวงศ์ คนเดียว แต่เป็นการตัดสินใจร่วมกับเจ้าขุนมูลนายของลาว การสร้างเหตุการณ์ซึ่งเป็นสาเหตุของการ ยกทัพไปตีสยามของเจ้าอนุวงศ์นั้นแสดงให้เห็นมุมมองของลาวว่าเป็นการกอบกู้เอกราชจากสยาม เป็นการสร้างพื้นที่ความหมายใหม่ให้เจ้าอนุวงศ์เป็นวีรบุรุษกอบกู้ชาติจากการสนับสนุนของประชาชน ลาวบรรดาเผ่าลบล้างพื้นที่ความหมายเดิมจากวาทกรรม “กบฏ” ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นจาก ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย

(2) เหตุการณ์ในเมืองพวนที่ปรากฏในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ พบว่ามี การ สร้างเหตุการณ์ให้เจ้าอนุวงศ์อาสาไปตีทัพพม่าที่เมืองเชียงแสน โดยมีแม่ทัพฝ่ายไทยทั้ง 5 นครร่วมรบ ในครั้งนั้นด้วย เจ้าอนุวงศ์สามารถเอาชนะการศึกครั้งนี้ได้ แสดงให้เห็นความสามารถเหนือแม่ทัพไทย โดยสร้างเหตุการณ์ให้ตัวละครแม่ทัพไทยให้มีความซื่อสัตย์ตาย ยอมถอยทัพกลับโดยง่ายจนถูกพระ ราชอาญาจำคุก การสร้างเหตุการณ์นี้เป็นการสร้าง “พื้นที่ของผู้ชนะ” ผ่านความ “เหนือกว่า” ของ เจ้าอนุวงศ์ และความ “พ่ายแพ้” ของแม่ทัพสยาม

(3) เหตุการณ์ในเมืองจำปาสักที่ปรากฏในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ พบว่า จากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวเรื่องเจ้าสาเกียดโง้ง วิกฤติที่แสดงตนว่ามีอิทธิฤทธิ์ มีผู้คนนับ ถือเป็นอันมาก จนตั้งกองทัพเที่ยวตีเอาบ้านเมืองจนยึดเมืองจำปาสักได้ เจ้าหนาน้อย เจ้าเมืองจำปาสัก จึงถูกจับกุมไปบางกอก รัชกาลที่ 2 จึงทรงสั่งให้เจ้าอนุวงศ์นำทัพไปตีพระภิกษุสา และจับส่งลงบางกอก ให้ราชบุตรของพระองค์ พระนามว่าเจ้าราชบุตรโย้ย ยกทัพลงไปตีพระภิกษุสาและจับส่งลงบางกอก ด้วยความดีความชอบนี้เจ้าอนุวงศ์จึงขอแต่งตั้งเจ้าราชบุตรโย้ยไปเป็นเจ้านครจำปาสัก จากเหตุการณ์ ดังกล่าวมีการผลิตสร้างตัวบทขึ้นใหม่ โดยมีการสร้างเหตุการณ์ให้ตัวละครพระยาพลภักดิ์มีบทบาทใน การยุงยงเจ้าสาเกียดโง้งเผาเมืองจำปาสัก

(4) เหตุการณ์ในเมืองพันพ้าวที่ปรากฏในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ พบว่าการสร้างเหตุการณ์ให้เจ้าอนุวงศ์ไปทำลายเจดีย์ปราบเวียงที่สยามสร้างขึ้นที่เมืองพันพ้าว การสร้างเหตุการณ์นี้ในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ถือเป็นการสร้างชาตินิยมอีกเหตุการณ์หนึ่งให้เกิดความรู้สึกเกลียดชังสยามร่วมกัน การสร้างเจดีย์ปราบเวียงเป็นการสร้างวาทกรรมว่าเวียงจันทน์เป็นผู้พ่ายแพ้ ส่วนการสร้างเหตุการณ์ให้เจ้าอนุวงศ์ไปทำลายเจดีย์ปราบเวียงจึงเป็นการเป็นการสร้างพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ในการ “โต้ตอบ” การสร้างเจดีย์ปราบเวียงของสยาม ซึ่งเป็นการสร้างสำนึกความเป็นชาติร่วมกันในการรับรู้ถึงการถูกสยามกดขี่ในฐานะเมืองประเทศราช

(5) เหตุการณ์ในบ้านบกหวานที่ปรากฏในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ พบว่าการสร้างเหตุการณ์เจ้าลาดชะวงนำทัพไปตีพระยาราชสุภาวดีที่บ้านบกหวาน ซึ่งเป็นอีกเหตุการณ์หนึ่งที่ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวผลิตซ้ำและเผยแพร่กันอย่างแพร่หลาย ในเหตุการณ์ที่นี้ตัวละครเจ้าลาดชะวงได้สร้างวีรกรรมรบกับพระยาราชสุภาวดีแม่ทัพใหญ่ของไทย มีการสร้างเหตุการณ์ให้พระยาราชสุภาวดีเปลื้องปล้ำให้กับเจ้าลาดชะวงจนเกือบถึงแก่ชีวิต การสร้างเหตุการณ์ให้เจ้าลาดชะวงมีความ “เหนือกว่า” ผ่านการกระทำที่องอาจกล้าหาญ แสดงให้เห็นถึงฝีมือการรบที่ “เหนือกว่า” แม่ทัพฝ่ายไทย ได้แก่ เหตุการณ์ที่เจ้าลาดชะวงขี่ม้าถือหอกแทงธอกอกเจ้าพระยาราชสุภาวดีจนตกจากหลังม้า และพันหลวงพิชิตจนขาดครึ่ง การสร้างเหตุการณ์นี้แสดงถึงการสร้างพื้นที่ของ “ผู้ชนะ” อีกเหตุการณ์หนึ่ง และยังพบว่าการเชื่อมโยงเหตุการณ์ในอดีตของเจ้าลาดชะวงกับเหตุการณ์ปัจจุบันโดยการนำชื่อของเจ้าลาดชะวงมาตั้งเป็นชื่อกองกำลังติดอาวุธของพรรคปฏิวัติประชาชนปฏิวัติลาว เป็นการสร้างนิมิตโดยรัฐที่ผลิตสร้างตัวบทเรื่องเล่าเจ้าอนุวงศ์ใหม่ โดยการสร้างความหมายใหม่ให้กับประวัติศาสตร์ลาวโดยการสอดแทรกอุดมการณ์ชาตินิยมว่าพรรคและรัฐนั้นสืบเชื้อสายมูลเชื้อการต่อสู้กู้ชาติลาวมาจากเจ้าอนุวงศ์และเจ้าลาดชะวงนั่นเอง

2) เหตุการณ์ในดินแดนสยาม ได้แก่ เหตุการณ์ในทุ่งสัมฤทธิ์และเหตุการณ์ในบางกอก

(1) เหตุการณ์ในทุ่งสัมฤทธิ์ที่ปรากฏในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ พบว่าการสร้างเหตุการณ์โดยการสร้างเหตุการณ์ให้เจ้าเมืองนครราชสีมาเบียดเบียนไพร่บ้านพลเมืองให้ได้รับความทุกข์ร้อน ชาวบ้านจึงมาร้องทุกข์ต่อเจ้าอนุวงศ์ ส่งผลให้เจ้าอนุวงศ์ตัดสินใจกวาดเอาครอบครัวเมืองนครราชสีมาขึ้นไปเวียงจันทน์ การสร้างเหตุการณ์เช่นนี้ถือเป็นการสร้างเหตุผลและความชอบธรรมในการยกทัพไปกวาดเอาครัวเมืองโคราชของเจ้าอนุวงศ์ เป็นการล้มล้างชุดความคิดเดิมที่ว่า “เจ้าอนุวงศ์เป็นกบฏ” และเสนอชุดความคิดใหม่ที่ว่า “เจ้าอนุวงศ์เป็นวีรกษัตริย์” ที่มาปราบยุคเข็ญการกวาดเอาครัวเมืองโคราชกลับไปเวียงจันทน์ในครั้งนี้ไม่ใช่ “การรุกราน” แต่เป็น “การช่วยเหลือ” ชาวเมืองโคราชที่ได้รับความเดือดร้อนจากการเบียดเบียนของเจ้าเมือง นอกจากนี้ยังพบว่าใน

ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวในยุคหลังไม่ได้กล่าวถึงคุณหญิงโมในเหตุการณ์นี้ อีกทั้งยังตั้งคำถามถึงการมีตัวตนของคุณหญิงโมอีกด้วย

(2) เหตุการณ์ในบางกอกที่ปรากฏในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ พบว่ามีการผลิตซ้ำเหตุการณ์ที่เจ้าอนุวงศ์ถูกจับและส่งตัวให้สยาม ชะตากรรมของเจ้าอนุวงศ์ที่ถูกทรมานในบางกอก ถูกหยามหมิ่นเกียรติ และพบกับชะตากรรมที่โหดร้ายหลังความพ่ายแพ้ในสงครามครั้งนั้น เจ้าอนุวงศ์ถูกจับใส่กรงขังประจาน อดน้ำและอาหาร ถูกทรมานด้วยวิธีป่าเถื่อนจนสิ้นพระชนม์บนแผ่นดินสยามได้ถูกผลิตซ้ำและบอกเล่าแก่ลูกหลานชาวลาวยังไม่รู้จบ นอกจากนี้ยังพบว่าในวรรณคดีพื้นเวียงเจ้าอนุ มีการสร้างเหตุการณ์เกี่ยวกับการสิ้นพระชนม์ของเจ้าอนุวงศ์ให้แตกต่างไปจากความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากต้องการสร้างให้ภาพตัวแทนเจ้าอนุวงศ์เป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ เมื่อสิ้นพระชนม์ก็ได้รับการจัดงานถวายพระเพลิงอย่างสมเกียรติ มีพิธี “จัน” พระศพ และถวายพระเพลิง มีพระสงฆ์สวดทำพิธี และมีการกรวดน้ำส่งบุญตามพิธีทางพระพุทธศาสนา คำว่า “ลาสงสารสู่ใต้พะดิงแก้ว” เป็นการทำให้ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์กลายเป็นเทพเทวดาที่ลงมาจุติในโลกมนุษย์ เมื่อสิ้นพระชนม์แล้วก็กลับไปอยู่บนสวรรค์ ผู้แต่งสร้างให้ภาพตัวแทนของเจ้าอนุวงศ์ให้กลายเป็นสมมติเทพที่มาจากในโลกมนุษย์และเมื่อสิ้นบุญบารมีก็กลับไปอยู่บนสวรรค์ ต่างจากตัวบทในประวัตินิพนธ์ลาวเรื่องอื่น ๆ ที่กล่าวถึงวาระสุดท้ายของเจ้าอนุวงศ์ที่ถูกทรมานอย่างแสนสาหัสจนถึงแก่กรรมด้วยความอับยศอดสู

3) เหตุการณ์ในดินแดนเวียดนาม ได้แก่ เหตุการณ์ในเมืองพวน และเหตุการณ์ในอานนาม

(1) เหตุการณ์ในเมืองพวนที่ปรากฏในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ พบว่ามีการผลิตสร้างประวัติศาสตร์ลาวเกี่ยวกับเหตุการณ์เจ้าน้อยเมืองพวนจับเจ้าอนุวงศ์ส่งให้ทหารไทยขึ้นในความหมายใหม่ ตัวบทที่กล่าวถึงเหตุการณ์เจ้าน้อยเมืองพวนจับเจ้าอนุวงศ์ส่งให้ทหารไทยถูกยกเลิกให้เผยแพร่ในแบบเรียนลาว และมีการนำประวัติศาสตร์ที่ถูกผลิตสร้างขึ้นมาใหม่ไปใช้ในแบบเรียนเนื้อหาเก่าที่ถูกอ้างอิงมาจากเอกสารของไทย ประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวที่เขียนขึ้นโดยคนลาวหลายเรื่องได้สร้างวาทกรรม “เจ้าน้อยบ่ได้จับเจ้าอนุให้ไทยสยาม” เพื่อลบล้างประวัติศาสตร์เหตุการณ์เดียวกันนี้ที่ถูกเขียนขึ้นโดยคนไทย เหตุการณ์ดังกล่าวถูกเขียนขึ้นในประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวในมุมมองใหม่ซึ่งมีความคลาดเคลื่อนทางเนื้อหาในส่วนที่ว่าใครเป็นผู้จับเจ้าอนุวงศ์ส่งให้ไทย แต่มีลักษณะร่วมอย่างเดียวกันคือการสร้างเหตุการณ์ให้เจ้าน้อยเมืองพวนพ้นมลทินจากชุดความคิดแบบเก่าของประวัติศาสตร์ที่ถูกเขียนขึ้นโดยคนไทย

(2) เหตุการณ์ในอานนามที่ปรากฏในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ พบว่ามีการสร้างเหตุการณ์เพื่อนำเสนอชุดความคิดใหม่เพื่อจุดประสงค์ทางการเมือง อย่างเช่นในเหตุการณ์ประหารชีวิตเจ้าน้อยเมืองพวน มีการสร้างชุดความคิดใหม่ในเรื่องการยึดเอาอธิปไตยเหนือดินแดน

เชิงขวางของอานาม แทนที่ชุดความคิดเก่าที่ว่าเจ้าน้อยเมืองพวนถูกประหารชีวิตเพราะทรยศต่อเจ้าอนุวงศ์และจับเจ้าอนุวงศ์ส่งให้สยาม

1.3 การเมืองของการสร้างวาทกรรมรัฐชาติ

จากการศึกษาการเมืองของการสร้างวาทกรรมรัฐชาติ พบว่ามีการสร้างวาทกรรมรัฐชาติในเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ ได้แก่ วาทกรรมปัจเจกมิตรศักดิ์ดินาสยาม และวาทกรรมพันธมิตรลาว-เวียด

1) วาทกรรมปัจเจกมิตรศักดิ์ดินาสยาม กล่าวถึงความสัมพันธ์ไทย-ลาวในลักษณะศัตรูของชาติ โดยขั้เน้นให้ไทยเป็นผู้รุกราน กระทำร้ายชาติลาว ไปจนถึงความพยายามในการกลืนกินชาติลาวให้สูญสิ้นไป

2) วาทกรรมพันธมิตร ลาว-เวียด กล่าวถึงสายสัมพันธ์อันดีระหว่างลาวกับเวียดนาม โดยขั้เน้นให้เวียดนามเป็นผู้ช่วยเหลือ และเป็นมิตรทางรัฐชาติมาตั้งแต่สมัยเจ้าอนุวงศ์

2. จากการศึกษาด้านานเจ้าอนุวงศ์กับการสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยม โดยใช้นวนคิดใช้แนวความคิด “ชาตินิยม เป็นแนวคิดหลักในการศึกษาวิเคราะห์ จากการศึกษานวนพบว่ามีการนำเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์มาสร้างสำนึกความเป็นชาติผ่านสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตำนานเจ้าอนุวงศ์ ทั้งที่มีอยู่แล้วและถูกสร้างขึ้นใหม่ ผ่านการรับรู้ของประชาชนลาวในสังคมลาวสมัยใหม่ในรูปแบบที่หลากหลาย ดังต่อไปนี้

2.1 การสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมผ่านรูปภาพ จากการศึกษานวนพบว่ามีการนำเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์มาสร้างเป็นวัฒนธรรมวัตถุ (Material Folklore) ขึ้นมา เพื่อส่งผ่านการรับรู้ในชีวิตประจำวันและมีคุณค่าต่อจิตใจของคนในสังคมลาวปัจจุบัน รูปวัตถุที่ถูกผลิตสร้างขึ้นนั้นคือรูปภาพ อันได้แก่ภาพเจ้าอนุวงศ์ และภาพรูปเคารพ นอกจากนี้ยังพบว่าการสร้างค่านิยมใหม่อย่างเช่น การถ่ายภาพคู่กับอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์และประดับตกแต่งในบ้านพักที่อยู่อาศัย

2.2 การสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมผ่านสถานที่การสร้างพื้นที่แห่งความทรงจำเกี่ยวกับตำนานเจ้าอนุวงศ์ พบว่ามีการตั้งชื่อถนน สนามกีฬา และชื่อเมืองของลาว ได้แก่ ถนนเจ้าอนุวงศ์ สนามกีฬาเจ้าอนุวงศ์ และเมืองอนุนวงศ์ นอกจากนี้ยังมีการสร้างความหมายให้กับสถานที่ที่มีความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์สมัยเจ้าอนุวงศ์อย่างวัดสี่สะเกตโดยมีการสร้างความหมายทางประวัติศาสตร์ผ่านวัตถุสิ่งของภายในวัดสี่สะเกตอย่างราวเทียนรูปนาคที่ถูกผลิตสร้างความหมายให้กลายเป็นสัญลักษณ์ของความมุ่งหวังอันแรงกล้าที่จะลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อเอกราชของชาตินิยม นอกจากนี้ตำแหน่งและทิศที่ตั้งของวัดศรีสะเกตยังถูกตีความโดยแฝงอุดมการณ์ทางการเมืองอีกด้วย การที่วัดสี่สะเกตหันหน้าเข้าแม่น้ำโขงถูกตีความว่าเป็นการสื่อสารทางการเมืองโดยการหันหน้าของวัด

ไปยังทิศของกรุงเทพฯ เป็นการสร้างความทรงจำและดำรงอุดมการณ์รักชาติผ่านความบอบซ้ำทางประวัติศาสตร์ผ่านนัยการสื่อสารผ่านสถานที่ของ “ผู้กระทำ” และ “ผู้ถูกระทำ”

จากการศึกษายังพบว่ามีการ “แซ่ซึ้ง” เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์ไว้ในพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ โดยมีการจัดแสดงมีห้องเล็ก ๆ ที่แสดงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์สมัยเจ้าอนุวงศ์ ในชื่อว่า “อาณาจักรล้านช้างทั้ง 3 ได้แยกครอบครองของสยาม ค.ศ.1779 – 1893” ภายในห้องจัดแสดงศาสตราวุธที่ใช้ในสงครามสมัยเจ้าอนุวงศ์ และจัดแสดงภาพถ่ายเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น ภาพส่อโจมตี เผา และชุดเอาทรัพย์สมบัติจากธาตุหลวง ภาพการถูกทำลายของธาตุหลวงที่เป็นผลจากการรุกรานเวียงจันทน์ของสยาม ภาพหอพระแก้วที่แสดงให้เห็นถึงการที่กองทัพสยามได้กวาดต้อนประชาชน ทรัพย์สมบัติ และจุดไฟเผา ภาพซากปรักหักพังของวัดกลาง ภาพวัดสี่สะเกดซึ่งเป็นวัดเดียวในเวียงจันทน์ซึ่งไม่ถูกทำลาย เพราะถูกใช้เป็นกองบัญชาการของกองทัพสยาม ภาพจำลองหลักศิลาจารึกวัดสี่สะเกดที่สร้างในสมัยเจ้าอนุวงศ์ และมีแผ่นป้ายจะแสดงหัวข้อเรื่อง “ 40 ปีหลังเหตุการณ์ดังกล่าว” นำเสนอเนื้อหาของบทความที่ตีพิมพ์ในวารสาร *Revue des Deux Mondes* เรื่อง “เวียงจันทน์และการรุกรานของไทย” โดย Louis de Carne นอกจากนี้ยังมีแผ่นป้ายแสดงเนื้อเพลง “ลาวแคน” ซึ่งเป็นเพลงของพวกเขลยชาวลาวที่ถูกจับกวาดต้อนลงมาอยู่ในกรุงเทพฯ ในสมัยสงครามเจ้าอนุวงศ์ ที่ระบายความเคียดแค้น ความปวดร้าวและทุกข์ยากออกมาเป็นบทเพลงดังกล่าว

2.3 การสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมลาวผ่านปฏิบัติการทางสังคมและพิธีกรรม พบว่ามีปฏิบัติการทางสังคมและพิธีกรรมบางอย่างที่ทำหน้าที่ธำรงความทรงจำเกี่ยวกับตำนานเจ้าอนุวงศ์ไว้ให้อยู่ในความทรงจำของประชาชนลาว ได้แก่

1) การเล่านิทานเรื่องเชียงเมียง ซึ่งเป็นการสร้างสำนึกความเป็นชาตินิยมลาวผ่านรูปแบบของนิทานเกี่ยวกับเหตุการณ์สมัยเจ้าอนุวงศ์ เรื่องเล่านี้ได้เปลี่ยนหน้าที่จากการถูกสร้างมาเพื่อต่อต้านการครอบงำของสยาม มาเป็นการทำหน้าที่ตอกย้ำเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ครั้งหนึ่งลาวเคยตกเป็นเมืองขึ้นของสยามและถูกสยามทำลาย

2) การร้องเพลงสรรเสริญและสดุดีวีรกรรมเจ้าอนุวงศ์ เป็นปฏิบัติการทางสังคมที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นและเผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์อย่างกว้างขวาง ได้แก่ เพลงสดุดีสมาเด็จเจ้าอนุวงศ์ เพลงเจ้าอนุวงศ์ ดาวดับสิ้นแสง เพลงเจ้าอนุวงศ์ และเพลงสรรเสริญเจ้าอนุวงศ์ จากการศึกษพบว่า เนื้อหาในเพลงสรรเสริญและสดุดีวีรกรรมเจ้าอนุวงศ์ทั้ง 4 เพลง กล่าวถึงวีรกรรมการต่อสู้ชาติของเจ้าอนุวงศ์ที่น่าพาประชาชนชาวลาวลุกขึ้นมาต่อสู้เอกราชจากการตกเป็น “ข้อย้ำ” ของสยาม ความเคียดแค้นต่อสยามที่กระทำทารุณต่อประชาชนคนลาว การสรรเสริญและสดุดีคุณงามความดีของเจ้าอนุวงศ์ ความรักชาติและความสามัคคีของคนลาวตามรอยเจ้าอนุวงศ์ และการเชื่อมโยงความหมายให้เจ้าอนุวงศ์เป็นตัวแทนของพรรคและรัฐผ่านสัญลักษณ์ “ดาวดับสิ้นแสง” และ “ดาวสีแดง” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพรรคและรัฐลาว

3) การแสดงบทพ็อน พบว่าเพลงสรรเสริญเจ้าอนุวงศ์ ประพันธ์โดย บั้วถม ซาพวง ได้ถูกนำมาเป็นบทพ็อนประกอบการแสดงในพิธีการของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง นิยมแสดงกันในสถาบันการศึกษา ทั้งในโรงเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาและในระดับอุดมศึกษา การแสดงท่าทางประกอบบทเพลงมักมีภาพของเจ้าอนุวงศ์ ธงชาติ หรือธงของพรรครัฐบาลลาวมาใช้ ประกอบในการแสดง มักแสดงในงานแข่งขันทักษะทางวิชาการ กิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของชาติ งานแข่งขันกีฬา และนำมาใช้เป็นเพลงเต้นบาสโล็บ ซึ่งเป็นการเต้นรำที่นิยมในชาติลาว

4) การก่อสร้างและพิธีเฉลิมฉลองอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ จากการศึกษาพบว่า การปั้นหล่ออนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ได้ผ่านการเตรียมการ การศึกษาค้นคว้าเพื่อหาข้อสรุปทางประวัติศาสตร์ และแผนแนวทางการสร้างอนุสาวรีย์ที่ยาวนานและหลากหลายขั้นตอน ในกระบวนการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ นอกจากจะมีการค้นคว้าจากหลักฐานเอกสารต่าง ๆ แล้ว ยังได้มีการสืบค้นร่องรอยข้อมูลประวัติศาสตร์จากเชื้อสายเครือญาติของเจ้าอนุวงศ์ที่ยังมีชีวิตอยู่ พบว่ามีเชื้อสายเจ้าอนุวงศ์อยู่ที่เมืองเซโปน แขวงสะหวันนะเขต โดยสืบเชื้อสายมาจากเจ้าอนุวงศ์และเจ้านางลาวมเหสีองค์ที่ 6 ของเจ้าอนุวงศ์ ผู้สืบเชื้อสายเครือญาติคนสำคัญได้แก่ อาจารย์หน่อคำ ซึ่งเป็นผู้เก็บรักษาตราประจำตระกูลของเจ้าอนุวงศ์ไว้ แต่รัฐบาลลาวไม่ได้ให้ความสำคัญต่อประเด็นดังกล่าว ไม่ได้มีการกล่าวถึงการ “สืบสาว” ประวัติศาสตร์ลาดชะวงล้านช้างเวียงจันทน์จากเชื้อสายทายาทที่ยังมีชีวิต หรือการนำเสนอถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเชื้อสายเครือญาติเจ้าอนุวงศ์ในฐานะเชื้อสายทายาทของลาดชะวงล้านช้างเวียงจันทน์แต่อย่างใด

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างและพิธีเฉลิมฉลองอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์นั้นมีเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ในพิธีสมโภชอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ มีการแห่เทียนที่สร้างสมัยอาณาจักรล้านช้างตอนปลายที่นำมาจากวัดหอพระแก้วมายังอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ มีพิธี “บวชขาว” (บวชชีพราหมณ์) โดยนิมนต์พระสงฆ์จำนวน 120 รูป มาประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และมีพิธีปลุกดวงวิญญาณของเจ้าอนุวงศ์ขึ้นมาให้ช่วยดูแลปกป้องรักษาประเทศลาวและประชาชนลาวให้มีความเจริญรุ่งเรือง เรื่องราวปาฏิหาริย์ที่เกี่ยวข้องกับตำนานเจ้าอนุวงศ์เป็นการเน้นย้ำถึงความมีตัวตนของเจ้าอนุวงศ์ อันจะเห็นได้จากการอันเชิญ “ดวงธรรม” ของเจ้าอนุวงศ์มาสอบถามพูดคุย หรือการถ่ายภาพที่ติดดวงวิญญาณของเจ้าอนุวงศ์ที่ไร้ดวงตา เป็นการขับเน้นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์อันขมขื่นที่ “ศักดิ์นาสยาม” กระทำทารุณต่อเจ้าอนุวงศ์ที่ถูกเล่าขานอย่างไม่รู้จบสิ้น อีกทั้งยังมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อทางสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีความสอดคล้องกับค่านิยมของประชาชนลาว และยังพบว่ามี การเปลี่ยนบทบาทเจ้าอนุวงศ์จากวีรกษัตริย์ หรือต้นแบบของวีรชนลาว มาเป็น “เจ้าปู่อนุวงศ์” เจ้าอนุวงศ์จึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนลาวนิยมมากกราบไหว้เคารพบูชา

อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาการเมืองของเรื่องเล่าในตำนานเจ้าอนุวงศ์และตำนานเจ้าอนุวงศ์กับการสร้างสำนึกความเป็นชาติลาว ผลการศึกษาพบว่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ถูกขยายข้อมูลทางคติชนที่นอกเหนือไปจากตำนานทั่วไป แต่ถูกผลิตสร้างขึ้นโดยมีการปรับเนื้อเรื่องขึ้นใหม่จากเนื้อเรื่องเก่า โดยเนื้อหานั้นได้นำข้อมูลมาจากไทย การนำเสนอข้อมูลนี้ทั้งการนำเสนอข้อมูลในความหมายเก่าและถูกสร้างความหมายขึ้นใหม่โดยพรรคและรัฐ เนื่องจากในกระบวนการสร้างความเป็นชาติ แม้จะถูกขับเคลื่อนโดยพรรคและรัฐ แต่ประชาชนสามารถต่อรอง เลือกรับหรือปฏิเสธได้ พิธีกรรมและปฏิบัติการทางสังคมบางอย่างของพรรคและรัฐ ไม่อาจส่งผ่านอุดมการณ์ความเป็นชาติได้ตามที่คาดหวัง ดังเช่นการเชิดชูวีรชนลาวและการสร้างอนุสาวรีย์วีรชนปฏิวัติก็ไม่ได้รับการตอบรับจากประชาชนลาวเท่าที่ควร จึงมีการทวนกลับมาเรื่องพื้นการเชิดชูวีรชนชาติในอดี้อย่างเจ้าอนุวงศ์ และการรื้อฟื้นพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้เข้ากับค่านิยมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของคนลาว เพื่อส่งเสริมอุดมการณ์ชาติและสร้างความชอบธรรมให้กับการดำรงอำนาจการปกครองของรัฐบาลสังคมนิยมลาว

ตำนานเจ้าอนุวงศ์จึงเป็นพื้นที่ประกอบสร้างความหมายทางสังคมของลาวที่แสดงถึงความแปรเปลี่ยนของสังคมลาว และการใช้ข้อมูลทางคติชนเป็นเครื่องมือในการส่งผ่านอุดมการณ์ทางการเมือง ตลอดจนการสื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของลาว การเปิดประเทศและการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีของลาวทำให้มีกลุ่มคนชาวต่างชาติเคลื่อนย้ายเข้ามาเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดความเป็นพลวัตและความเป็นพหุวัฒนธรรมในสังคมลาวสมัยใหม่

สอดคล้องกับ กิตยุตม์ กิตติธรรสกุล (2551) ที่ได้ศึกษาการสร้างสำนึกความเป็นชาติผ่านเพลงปฏิวัติลาวตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน ซึ่งกล่าวไว้ว่า เป็นที่น่าสังเกตว่ากระแสโลกาภิวัตน์ไม่เพียงแต่กระทบต่ออิทธิพลของเพลงปฏิวัติโดยตรงเท่านั้น แต่ย่อมส่งผลกระทบต่ออัตลักษณ์ของชาติลาวด้วย เช่น ชาวลาวซึ่งใช้เทคโนโลยีการ สื่อสารใหม่ ๆ จะรับรู้ตนเองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของโลกภายนอกมากขึ้น และมีความคิดแบบปัจเจกชนนิยม-เสรีนิยมมากขึ้น จนความรู้สึกผูกพันกับชาติลาวเปลี่ยนไป รวมทั้งมีความต้องการที่จะอพยพไปทำงานในประเทศอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยมากขึ้น ขณะเดียวกันการหลั่งไหลเข้ามาของนักท่องเที่ยวต่างชาติทำให้เกิดการประดิษฐ์ประเพณี (invention of tradition) เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวอย่างมากมาย จนทำให้วัฒนธรรมลาวเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

ตำนานเจ้าอนุวงศ์ถูกนำเสนอในรูปแบบที่หลากหลายและถูกเผยแพร่ไปสู่ประชาชนลาวทุกเพศทุกวัยอย่างกว้างขวาง ทั้งในรูปแบบของตำรา หนังสือเรียน เพลง กวีนิพนธ์ และสื่อออนไลน์ต่าง ๆ ทำให้ประชาชนลาวรับรู้เรื่องนี้กันอย่างกว้างขวาง เรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์ถูกร้อยรัดเชื่อมโยงส่งผ่านอุดมการณ์สร้างสำนึกความเป็นชาติ และผลิตสร้างความหมายเพื่อสร้างความชอบธรรมใน

อำนาจทางการเมืองของพรรคและรัฐ มีการสร้างความหมายใหม่ให้กับเหตุการณ์สงครามกู้ชาติของเจ้าอนุวงศ์ และมีการ “โต้ตอบ” ทางประวัติศาสตร์นิพนธ์อันคมชัดขึ้นด้วยการ “สร้างพื้นที่แห่งชัยชนะ” ไว้ในหน้าประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาว และมีการเชื่อมโยงกับอุดมการณ์ทางการเมืองของพรรคและรัฐอย่างมีนัยสำคัญ

การสร้างเรื่องเล่าตำนานเจ้าอนุวงศ์เป็นการสร้างพื้นที่ของการต่อรองทางรัฐชาติทั้งไทยและลาว ในมุมมองของลาวนั้นมีการผลิตสร้างตัวบทตำนานเจ้าอนุวงศ์ในความหมายทั้งเก่าและใหม่ ความหมายใหม่ที่เด่นชัดก็คือการโต้แย้งวาทกรรม “กบฏ” ที่อยู่ในหน้าตำราประวัติศาสตร์ไทย เจ้าอนุวงศ์ในความหมายใหม่ในเรื่องเล่าที่ถูกผลิตสร้างจากลาวคือ “วีรกษัตริย์” ผู้ต่อสู้กู้ชาติลาว ซึ่งแม้จะไม่สำเร็จแต่ก็ยังเป็น “มูลเชื้อชาติลาววีรชน” ที่สืบทอดมาเป็นพรรคและรัฐในปัจจุบันนั่นเอง สอดคล้องกับอนินทร์ พุฒิชัยติ (2557) ที่ได้ศึกษาเรื่องการเชิดชูวีรกษัตริย์ : การเมืองชาตินิยมกับการดำรงอยู่ของรัฐสังคมนิยมลาวในยุคโลกาภิวัตน์ ที่กล่าวไว้ว่า ความสำคัญอย่างยิ่งกับการเชิดชูประวัติศาสตร์และวีรกรรมของวีรกษัตริย์ในหน้าประวัติศาสตร์ชาติลาว โดยความมุ่งหมายของการเชิดชูวีรกษัตริย์ มิใช่เพื่อสวดสักดิ์สิทธ์ หากแต่เพื่อส่งผ่านอุดมการณ์ชาติ และการสร้างความชอบธรรมในการครองอำนาจรัฐของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ดังนั้น รัฐบาลลาวจึงมีกระบวนการในการเลือกสรร ชับแน่นและให้ความหมายแก่เรื่องราวที่สอดคล้องกับการผดุงอำนาจของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวและรัฐบาลสังคมนิยมลาว

ในส่วนของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับตำนานเจ้าอนุวงศ์พบว่า มีการสร้างเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจ้าอนุวงศ์ให้เป็นเรื่องปาฏิหาริย์ เพื่อสร้างความมีตัวตนและการดำรงอยู่ของเจ้าอนุวงศ์ มีการสร้างจินตภาพใหม่ให้เจ้าอนุวงศ์กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนชาวลาว เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพของชาติและความสามัคคีของประชาชนลาวบรรดาเผ่า สอดคล้องกับอีแวนส์ แกรนท์ (2549: 26) ที่ได้แสดงทรรศนะไว้ว่าการที่เจ้าอนุวงศ์กษัตริย์แห่งเวียงจันทน์แข็งเมืองต่อกษัตริย์ลาวชะวงจักรี เจ้าประเทศราชของพระองค์ในปี 1827 ได้กลายเป็นตำนานที่ลัทธิลาวชาตินิยมใหม่านิมนนำมาเล่าขาน เรื่องราวดังกล่าวก่อให้เกิดความรู้สึกอันรุนแรง และได้รับการปกป้องจากความรู้สึกว่าเป็นเรื่องเกือบจะศักดิ์สิทธิ์ ที่ไม่ประสงค์ให้มีการวิเคราะห์การกระทำของเจ้าอนุฯ ในกรอบประวัติศาสตร์

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาในประเด็นการสร้างสรรค์สำนึกความเป็นชาตินิยมผ่านปฏิบัติการทางสังคมอื่น ๆ ในสังคมลาวสมัยใหม่
2. ควรมีการศึกษาเรื่องเล่าชาติพันธุ์ในลาวในซึ่งมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ภาษา และวัฒนธรรม ผ่านวรรณกรรมลาว ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ในลาว และกระบวนการสร้างเอกภาพของชาติท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมของประชาชนลาวบรรดาเผ่า ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของยุคโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม. (2003). **วีรกรรมพระเจ้าอูนวงศ์**. เวียงจันทน์: โรงพิมพ์แห่งรัฐ.
- กฤษณะ นาคประสงค์. (2546). **การสื่อสารการเมืองของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2545). **สื่อสารมวลชน : ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศาลาแดง.
- กิตยุตม์ กิตติธรรมกุล. (2551). **การสร้างสำนึกความเป็นชาติผ่านเพลงปฏิวัติลาวตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน**. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- คณะกรรมการวิทยาศาสตร์สังคมแห่ง สปป.ลาว. (1989). **เจ้าฟูนวงผู้นำปฏิวัติ**. เวียงจันทน์: โรงพิมพ์แห่งรัฐ.
- คณะค้นคว้าภาควิชาภาษาลาว - วรรณคดี คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว. (2004). **สานสืบพะสุน**. เวียงจันทน์: วิสาหกิจโรงพิมพ์ศึกษา.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2560). **วาทกรรมเรื่องเล่าสงครามกู้ชาติลาว**. มหาสารคาม: โครงการตำรา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เจ้าคำหลวง หน่อคำ. (2555). **ประวัติศาสตร์เมืองพวน**. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.
- ดวงไซ หลวงพะสี. (2000). **3 วีรกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง**. เวียงจันทน์: โรงพิมพ์แห่งรัฐ.
- ดวงไซ หลวงพะสี. (2001). **สมเด็จพระเจ้าอูนวงศ์**. เวียงจันทน์: โรงพิมพ์แห่งรัฐ.
- ดรรรัตน์ เมตตาริกานนท์. (2542). **การรับรู้เหตุการณ์ “เจ้าอูนวงศ์ พ.ศ. 2369” ในเอกสารของลาว**. *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์*, 16(2), 5-22.
- ดรรรัตน์ เมตตาริกานนท์. (2555). **ประวัติศาสตร์ลาวหลายมิติ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ธนธรณ์ ฤทธิ์ถกล. (2551). **การประกอบสร้างความหมายในภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ “ตำนานสมเด็จพระนเรศวรมหาราช**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธวัช ปุณโณทก. (2526). **พื้นเวียง: การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2547). **ชาตินิยมและหลังชาตินิยม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สายธาร.
- นพพร ประชากุล. (2537). **“การอภิปรายเชิงวิชาการนิเทศศาสตร์กับทิศทางการศึกษาเรื่องเล่าสมัยใหม่” ใน สุนทรียศาสตร์: การศึกษาสื่อสารการแสดงและสื่อจินตคติ**. กรุงเทพฯ: โครงการพัฒนาองค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ตะวันออก ภาควิชาวาริชวิทยาและสื่อการแสดงร่วมกับโครงการสื่อสันติภาพ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2538). **การเมืองของประวัติศาสตร์และความทรงจำ**. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- บุญเลิง เวินวิลาวง. (2014). **บันทึกการประดิษฐ์ฐานรูปปั้นอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ (ปี 2010)**.
เวียงจันทน์: เรือนวัฒนธรรมนาไซ.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2542). **การวิเคราะห์ตำนานสุริยคราสและจันทร์คราสของชนชาติไท**.
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2548). **ตำนานพระธาตุของชนชาติไท : ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่าง
พุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2552). **คติชนกับชนชาติไท**. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2555). **“เจ้าอนุวงศ์” : การเมืองเรื่องอนุสาวรีย์กับการรื้อสร้างวัฒนธรรมเจ้า
ชีวิตในสังคมลาว**. *วารสารมนุษยศาสตร์สังคม*, 1(1), 29–65.
- ปณิตา สระวาสี. (2546). **การสร้างสำนึกความเป็นชาติของรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวโดยผ่าน
แบบเรียนชั้นประถมศึกษา ตั้งแต่ ค.ศ. 1975 - 2000**. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประมินท์ จารุวรรณ. (2549). **ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย**. จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ปราโมทย์ ในจิต. (2554). **“สานสืบพะสุณ : วรรณคดีลุ่มน้ำโขงที่ไม่โปร่งใส” ใน ร่องรอยกาลเวลา
ร่วมรู้พื้นถิ่นสุวรรณภูมิ 450 ปี เวียงจันทน์ สายสัมพันธ์ บั๊กันขวาง ไทย สยาม ลาว
วรรณกรรมสองฝั่งโขง**. หนองคาย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย.
- ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. (2529). **มานุษยวิทยากับการศึกษาคิชาชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พยุงพร นนทวิศรุต. (2555). **ตำนานผีเจ้านาย: พลวัตของเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ทาง
สังคมในชุมชน ชายแดนไทย-ลาว**. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พุดทอง แสงอาคม. (2010). **ชาติลาว คนลาว อดีตและปัจจุบัน (ดัดแปลง)**. เวียงจันทน์: นครหลวง.
- พุมิ วงวิจิต. (1987). **ความทรงจำของชีวิตเขาในขบวนวิวัฒน์แห่งประวัติศาสตร์ของประเทศลาว**.
เวียงจันทน์: สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์สังคม กระทรวงศึกษาธิการ.
- มณีมัย รัตนมณี. (2519). **ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- มยุรี เห่งาสรีวัตตะนา. (1988). **เจ้าอนุ 1767 - 1829 ประชาชนลาวและเอเชียอาคเนย์ (เรื่องเก่า
ปัญหาใหม่)**. เวียงจันทน์: โรงพิมพ์แห่งรัฐ.
- มยุรี เห่งาสีวัฒน์และคณะ. (1993). **ชีวิตและการเคลื่อนไหวของท่านนางคำแพง บุปผา**.
เวียงจันทน์: โรงพิมพ์แห่งรัฐ.

- मारศรี สอทิพย์. (2551). **เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธี การเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์.** จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชันย์ เวียงเพิ่ม. (2550). **พระคเณศ : ตำนานและพิธีกรรมในสังคมไทย.** จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลักขณา ปันวิชัย. (2542). **การปลูกฝังอุดมการณ์รัฐในแบบเรียนประถมศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2464-2533.** รัฐศาสตร์สาร, 21(3), 105-173.
- วันชนะ ทองคำเภา. (2554). **ภาพตัวแทนของสมเด็จพระมหาธรรมราชาในวรรณกรรมไทย.** จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิบูล สีนธุมาลัย. (2554). **การรับรู้ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย - ลาว : ผ่านแบบเรียนประวัติศาสตร์ไทยและลาว ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 (ค.ศ. 1975 - 2009).** มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2548). **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน.** กรุงเทพฯ: ศูนย์คติชนวิทยา และภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันค้นคว้าประวัติศาสตร์นครหลวงเวียงจันทน์. (2010). **เจ้าอนุวงศ์ ประวัติ วีรกรรมและอิริยาบถ.** เวียงจันทน์: โรงพิมพ์แห่งรัฐ.
- สมเกียรติ วันทะนะ. (2544). **อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย.** นครปฐม: โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ.
- สายป่าน ปุริวรรณชนะ. (2548). **ลักษณะเด่นของตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลางของไทย.** จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สีลา วีระวงส์. (1996). **พงศาวดารลาว.** เวียงจันทน์: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สีลา วีระวงส์. (2010). **พระเจ้าอนุวงศ์.** เวียงจันทน์: ดอกเกด.
- สุนต โพธิสาน. (2003). **วีรกรรมพระเจ้าอนุวงศ์.** เวียงจันทน์: โรงพิมพ์แห่งรัฐ.
- หุมพัน รัตตะนะวง. (1996). **วัดทะนะท่าและวัดทะน่าน้ำใหม่ของลาว.** วิทยาลัยนิตยสารมรดกล้านช้าง, 1(2), 149-170.
- อดิศร เสมแย้ม. (2560). **ไทยในสายตาเพื่อนบ้าน.** กรุงเทพฯ: มติชน.
- อนินท์ พุฒิชิตติ. (2557). **การเชิดชูวีรกษัตริย์: การเมืองชาตินิยมกับการดำรงอยู่ของรัฐสังคมนิยมลาวในยุคโลกาภิวัตน์.** มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อนินท์ พุฒิชิตติ. (2557). **จากวีรชนปฏิวัติสู่การเชิดชูวีรกษัตริย์ : กรณีศึกษาการเชิดชูเจ้าฟ้าจ๋มของรัฐบาลสังคมนิยมลาวในช่วงหลังทศวรรษ 1990.** วารสารลุ่มน้ำโขง, 10(1), 1-24.

อีแวนส์ แกรนท์. (2549). **ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว: ประเทศกลางแผ่นดินเอเชียอาคเนย์ โดยคุณวิทย์ เฮย์มอนต์**. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม.

อุศนา นาศรีเคน. (2548). **อีสานในการรับรู้และทัศนะของผู้ปกครองกรุงเทพฯ ตั้งแต่หลังกบฏเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. 2369 ถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475**. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Baldick. (2004) C. **The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms**. New York: Oxford University Press.

Ernest Gellner. (1983). **Nations and Nationalism**. Cornell University Press.

Ford, R. (2011). **Memories of Chao Anou : New History and Post Socialist Ideology**. *The Journal of Lao Studies*, 2(2), 104–126.

Sillar, M.O. (1991). **Message meaning and Culture: Approaches to Communication Criticism**. New York: Harper Collins Publishes.

Munslow, A. (2007). **Narrative and History**. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Prince, G. (2003) **A Dictionary of Narratology**. revised ed. Nebraska: University of Nebraska Press.

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

ภาพเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) สืบค้นจาก

<https://www.bodin.ac.th/home/chaoprayahistory>

ภาพเจดีย์ปราบเวียง สืบค้นจาก http://www.archae.su.ac.th/art_in_thailand/?q=node/398

แผนที่ถนนเจ้าอนุ สืบค้นจาก ภาพถ่ายผ่านดาวเทียมจาก Google map

ภาพราวเทียนรูปนาค สืบค้นจาก Facebook ส่วนตัว นายสุริอุตง สุนดารา

ภาพพระแสน พระประธานวัดสีสะเกด สืบค้นจาก Facebook ส่วนตัว นายสุริอุตง สุนดารา

แผนที่วัดสีสะเกด สืบค้นจาก ภาพถ่ายผ่านดาวเทียมจาก Google map

แผนที่สนามกีฬาเจ้าอนุ สืบค้นจาก http://wildstat.com/map_stadium/2858

ภาพหอพิพิธภัณฑท์แห่งชาติลาวแห่งใหม่ สืบค้นจาก

<https://laotiantimes.com/2017/12/06/new-lao-national-museum-building/>

ภาพหอพิพิธภัณฑท์แห่งชาติลาวแห่งเก่า สืบค้นจาก <https://laotiantimes.com/2017/12/06/new-lao-national-museum-building/>

แผนที่หอพิพิธภัณฑท์แห่งชาติลาวแห่งเก่า สืบค้นจาก <http://www.visit-laos.com/vientiane/lao-national-museum.htm>

ภาพเมืองอนุ่นงศ์ สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/714857778623897/>

photos/a.798796133563394/798796053563402/?type=3&theater

ภาพถ้ำอนุ่นงศ์ สืบค้นจาก <https://www.facebook.com/714857778623897/> photos/

a.798796133563394/1023858827723789/?type=3&theater

ภาพเขตพื้นที่ติดต่อแขวงไซสมบูน สืบค้นจาก <https://www.vnmylife.com/karaoke/>

saanghngaihwngayhm-eikhwng-aissombuun-saysomboun-new-province/KoFbFo8qlf0

ภาพเขตพื้นที่การปกครองแขวงไซสมบูน สืบค้นจาก <https://www.vnmylife.com/>

karaoke/saanghngaihwngayhm-eikhwng-aissombuun-saysomboun-new-province/KoFbFo8qlf0

ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงสฤติสมเด็จเจ้าอนุ่นงศ์ สืบค้นจาก

<https://www.youtube.com/watch?v=AQ3Irl8h6-o>

ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงเจ้าอนุ่นง ดาบดับสิ้นแสง

สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=VwCT7Kgp0L4>

ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงเจ้าอนุ่นง

สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=25-3D0yTkjU>

ภาพประกอบวีดิทัศน์เพลงสรรเสริญเจ้าอนุ่นง

สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=eFZbLnY74fg>

การแสดงบทพ่อนเจ้าอนุ่นง สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=eZraKnltWs4>

การแสดงบทพ่อนสรรเสริญเจ้าอนุ่นง สืบค้นจาก

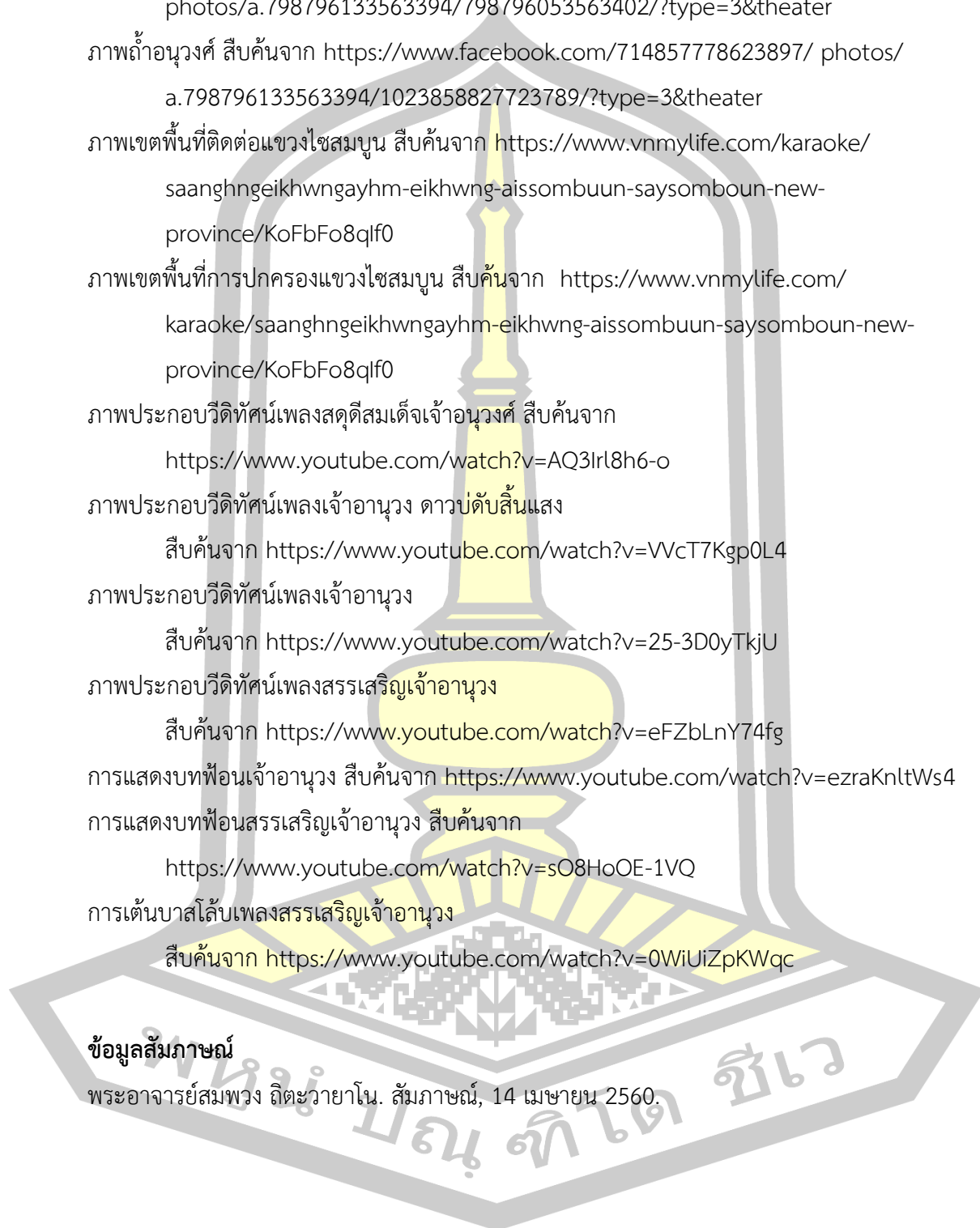
<https://www.youtube.com/watch?v=sO8HoOE-1VQ>

การเต้นบาสโลบเพลงสรรเสริญเจ้าอนุ่นง

สืบค้นจาก <https://www.youtube.com/watch?v=0WiUiZpKWqc>

ข้อมูลสัมภาษณ์

พระอาจารย์สมพงษ์ ธิตะวาโยโน. สัมภาษณ์, 14 เมษายน 2560.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นางสาวรินทร์ลักส์ สืบสิมมา
วันเกิด วันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2528
สถานที่เกิด อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ
สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 44 หมู่ที่ 11 ตำบลสวนกล้วย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ รหัสไปรษณีย์ 33110
ตำแหน่งหน้าที่การงาน ข้าราชการ ครู
สถานที่ทำงานปัจจุบัน โรงเรียนกันทรลักษ์ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ รหัสไปรษณีย์ 33110
ประวัติการศึกษา พ.ศ. 2544 มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนกันทรลักษ์ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ
พ.ศ. 2547 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนกันทรลักษ์ อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ
พ.ศ. 2551 ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) สาขาวิชาภาษาไทย (เกียรตินิยมอันดับ 2) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พ.ศ. 2562 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ทุนวิจัย ทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ ประจำปี 2559 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ทุนอุดหนุนการวิจัยสำหรับนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา (ปริญญาโท) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูน ปรณ ทิโต ชีเว